

**TÜRKİYE’DE BUĞDAYDA UYGULANAN TARIM POLİTİKALARININ
ÜRETİCİLER ve TÜKETİCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ:
TRAKYA BÖLGESİ ÖRNEĞİ**

Sema KONYALI

**Doktora Tezi
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
Danışman : Yrd.Doç.Dr. Okan GAYTANCIOĞLU**

2008

T.C.
NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ

TÜRKİYE'DE BUĞDAYDA UYGULANAN TARIM
POLİTİKALARININ ÜRETİCİLER ve TÜKETİCİLER
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: TRAKYA BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Sema KONYALI

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

Danışman: YRD. DOÇ. DR. OKAN GAYTANCIOĞLU

TEKİRDAĞ-2008

Her hakkı saklıdır

ÖZET

Doktora Tezi

TÜRKİYE’DE BUĞDAYDA UYGULANAN TARIM POLİTİKALARININ ÜRETİCİLER ve TÜKETİCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ : TRAKYA BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Sema KONYALI

Namık Kemal Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman : Yrd.Doç.Dr.Okan GAYTANCIOĞLU

Üretimi yapılan tahıllar içinde en büyük paya sahip olan buğday, Türkiye için önemli bir tarım ürünüdür. Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de buğdayda uygulanan tarım politikalarını değerlendirerek, uygulanan politikalar sonucu ortaya çıkan üretici ve tüketici transferlerini önemli üretim bölgelerinden biri olan Trakya Bölgesi için analiz edebilmektir.

Araştırmada Trakya bölgesinde buğday tarımının ve üreticilerin sorunları hakkında anket uygulanarak üreticilerden bilgi alınmıştır. Araştırma bölgesinde hangi ilçenin ne kadar girdi kullandığını ve bu girdileri etkin kullanıp kullanmadıklarını belirlemek için Veri Zarflama Analizi (VZA) yapılmıştır. Girdiye yönelik ölçeğe göre sabit getiri (CRS) model sonucunda, üreticilerin çoğunun ilçelerde fazla girdi kullandıkları, sadece Çerkezköy ve Çorlu ilçelerinde üreticilerin girdilerini etkin kullandıkları belirlenmiştir. Girdiye yönelik ölçeğe göre değişken getiri (VRS) model sonucunda ise, teknik etkin olan 8 ilçe ve ölçek etkin olan sadece 2 ilçe bulunmuş olup, ilçelerde üreticilerin bir çoğunun girdilerini CRS modeline göre daha etkin kullandıkları belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda buğday üreticilerinin çok desteklendiği sonucuna varılsa da, bu destek üreticilere direkt olarak ödenmemiştir. Hatta Türkiye’deki buğday üretiminin desteklenmesi için desteklerin yarısını vergi mükellefleri ve dolaylı vergi ödeyen insanlar ödemişlerdir. Yani üreticiye ödenen desteklerin yarısı tüketicilerin cebinden çıkmıştır.

Yapılan bu çalışmada ayrıca ekonometrik model de kullanılmıştır. Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) alım miktarlarının Türkiye buğday üretimine, buğday ithalatına ve ihracatına olan etkisi VAR (Vektör Otoregresif Regresyon) analizi yardımı ile araştırılmıştır. VAR modelinden elde edilen sonuçlara göre; TMO alım miktarlarında pozitif yönde yapılan değişiklik buğday üretim miktarını ve ihracatını pozitif yönde etkilemiş, buğday ithalatı ise TMO alım miktarlarında yapılan değişiklikten negatif yönde etkilenmiştir.

Araştırma kapsamında toplanan tüm bilgiler kalitatif ve kantitatif analizlere tabi tutularak, Türkiye buğday üretiminde izlenecek tarım politikalarının nasıl olması gerektiği konusunda öneriler kapsamlı bir şekilde ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Buğday Üretimi, Buğday Politikası, Vektör Otoregresif Regresyon (VAR) Analizi, Veri Zarflama Analizi (VZA), Üretici Destek Eşdeğeri (ÜDE), Trakya Bölgesi

2008, 158 sayfa

ABSTRACT

Ph.D. Thesis

THE AGRICULTURAL POLICIES APPLIED FOR WHEAT IN TURKEY EFFECTS ON PRODUCERS AND CONSUMERS : CASE OF THRACE REGION

Sema KONYALI

Namık Kemal University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Dept.of Agricultural Economics

Supervisor : Assist. Prof.Dr. Okan GAYTANCIOĞLU

Wheat is a basic farm product with the highest share in cereal production in Turkey. The goal of this study is to determine the agricultural policies applied for wheat and to analyze the producer and consumer transfers obtained as the result of implemented policies for Thrace Region which is one of the important regions in wheat production in Turkey.

In this study, surveys have been applied for the producers in Thrace Region. Data Envelopment Analysis (DEA) has been used to determine the districts using inputs and input efficiency. Constant Return to Scale (CRS) shows that the inputs were only used effectively in Çorlu and Çerkezköy districts. Variable Return to Scale (VRS) was found technically efficient in 8 districts and scale efficient in 2 districts. Most of the producers have used the inputs efficient according to the CRS Model.

As a result of this research it appears as if the producers were funded by the government but these funds haven't directly paid to the producers. Even more almost half of the money needed for the financial support have been collected from the taxpayers by means of indirect taxes. In other words, the consumers have paid the half of these payments.

Furthermore in this research, the econometric model has been used. The effects of wheat purchased by The Soil Product Organization (SPO) on wheat production, wheat import and export have been researched by using VAR (Vector Autoregression Regression) analysis. As a result of VAR model, positive changes in purchased wheat of SPO caused positive effect on wheat production and export but wheat import was negatively affected.

In this research, the data collected were analysed by using qualitative and quantitative research methods so as to suggest agricultural policies to be implemented in Turkish wheat production.

Keywords : Wheat production, Wheat policy, Vector Autoregression Regression (VAR) Analysis, Data Envelopment Analysis (DEA), Producer Subsidy Equivalent (PSE) , Thrace Region

2008, 158 pages

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamın gerçekleşmesi sırasında bana yön vererek deneyim ve bilgilerinden yararlandığım danışman hocam Yrd.Doç.Dr.Okan GAYTANCIOĞLU'na, ve tezimle ilgili çeşitli konularda bilgilerine başvurduğum bölüm başkanım ve tez izleme komitesi üyesi sayın hocam Prof.Dr.İ.Hakkı İNAN'a, sayın Prof.Dr. Orhan DAĞLIOĞLU'na teşekkürlerimi ve Tarım Ekonomisi Bölümünün diğer öğretim üyeleri ile araştırma görevlisi arkadaşlarımın tümüne sonsuz şükranlarımı sunarım.

Bu tezin oluşmasında çok değerli bilgilerini aldığım Ankara, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illeri Toprak Mahsulleri Ofisi çalışanlarına, Edirne ve Kırklareli illeri Tarımsal Araştırma çalışanlarına, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ Tarım İl ve İlçe Müdürlüklerine, Marmara Bölgesi Un Sanayicileri Derneği Başkanı ve Tekirdağ Un Sanayi A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Öksel DEMİR'e ve tezin veri toplama kısmında yardımcı olan Tekirdağ Tarım Kredi Kooperatifi Bölge Müdür Yardımcısı sayın Serdar KADAKAL'a ; ayrıca anket sırasında sorularımı cevaplamayı kabul ederek bana zaman ayıran bölge çiftçilerine en içten teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmanın üreticiler bölümündeki analizlerde bana yardımcı olan bölümümüz öğretim elemanlarından Yrd.Doç.Dr.Ömer AZABAĞAOĞLU'na, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sayısal Yöntemler bölümünde Arş.Gör. Fatma LORCU'ya ve ekonometrik uygulama kısmındaki model çalışmasında yardımlarını esirgemeyen bölümümüz öğretim elemanlarından Yrd.Doç.Dr.Gökhan UNAKITAN'a da teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarım süresince benden manevi desteğini esirgemeyen babam Süleyman TAVİL'e, annem Şermin TAVİL'e, ablam Ebru TAVİL'e ve eşim Murat KONYALI'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

KISALTMALAR DİZİNİ

- AB.** Avrupa Birliği
ABD. Amerika Birleşik Devletleri
A.D.F. Geliştirilmiş Dickey Fuller
A.I.C. Akaike Bilgi Kriteri
ÇKS. Çiftçi Kayıt Sistemi
CRS. Ölçeğe Göre Sabit Getiri
DAP. Diamonyum Fosfat
DFİF. Destekleme Fiyat İstikrar Fonu
DGD. Doğrudan Gelir Desteği
DİİB. Dahilde İşleme İzin Belgesi
DİR. Dahilde İşleme Rejimi
D.P.T. Devlet Planlama Teşkilatı
D.T.M. Dış Ticaret Müsteşarlığı
D.T.Ö. Dünya Ticaret Örgütü
F.A.O. Gıda ve Tarım Örgütü
FAS. Tarım Dış İlişkiler Servisi
FBMEK. Faktör Bileşimlerinin Marjinal Etkinlik Katsayıları
F.O.B. Gemi Bordasında Teslim
F.S.I. Freeman Spogli Enstitüsü
G.S.M.H. Gayri Safi Milli Hasıla
G.S.Ü.D. Gayri Safi Üretim Değeri
G.S.Y.H. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HRW. Sert Kırmızı Kışlık Buğday
IGC. Uluslararası Hububat Konseyi
IMF. Uluslararası Para Fonu
KDV. Katma Değer Vergisi
MEK. Marjinal Etkinlik Katsayıları
O.E.C.D. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
O.T.P. Ortak Tarım Politikası
SRW. Yumuşak Kırmızı Kışlık Buğday
T.B.B.M. Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.E.A.E. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü
TKF. Toplu Konut Fonu
T.M.M.O.B. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
T.M.O. Toprak Mahsulleri Ofisi
T.U.İ.K. Türkiye İstatistik Kurumu
TÜBİTAK. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
T.Ü.D.E. Tüketici Destek Eşdeğeri
TZOB. Türkiye Ziraat Odaları Birliği
USDA. Amerika Tarım Bakanlığı
Ü.D.E. Üretici Destek Eşdeğeri
Ü.F.E. Üretici Fiyat Endeksi
V.A.R. Vektör Otoregresif Regresyon
VRS. Ölçeğe Göre Değişken Getiri
V.Z.A. Veri Zarflama Analizi

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
KISALTMALAR DİZİNİ	iv
İÇİNDEKİLER	v
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
ÇİZELGELER DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ	1
2. KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR	4
2.1 Yurtdışında Yapılan Araştırmalar	4
2.2 Yurtiçinde Yapılan Araştırmalar	7
3. MATERYAL ve YÖNTEM	14
3.1 Materyal	14
3.2 Yöntem	14
3.2.1 Örnekleme ve Veri Toplama Yöntemleri	14
3.2.2 Ekonomik Analiz Yöntemleri	16
3.2.2.1 Üretici Düzeyinde Verilere Uygulanan Analizler	16
3.2.2.2 Üretici Refahını Ölçmeye Yönelik Analizler	16
3.2.3 Ekonometrik Model	17
3.2.3.1 Birim Kök Testi	17
3.2.3.2 Granger Nedensellik Testi	18
3.2.3.3 Vektör Otoregresif Regresyon (VAR) Analizi	18
3.2.3.4 Etki-Tepki Analizi	19
4. DÜNYA BUĞDAY DURUMU	21
4.1 Dünya Buğday Üretimi	21
4.2 Dünya Buğday Tüketimi	23
4.3 Dünya Buğday Ticareti	24
4.3.1 İhracatçı Ülkeler	24
4.3.2 İthalatçı Ülkeler	25
4.4 Dünya Buğday Fiyatları	27
5. TÜRKİYE BUĞDAY ÜRETİM, TÜKETİM ve DIŞ TİCARETİ	30
5.1 Türkiye Buğday Üretimi	30
5.2 Türkiye Buğday Tüketimi	32
5.3 Türkiye’de Buğday Dış Ticareti	33
5.3.1 Türkiye Buğday İhracatı	34
5.3.2 Türkiye Buğday İthalatı	37
6. TÜRKİYE’DE BUĞDAYDA UYGULANAN TARIM POLİTİKALARI	41
6.1 Tarihsel Gelişimi	41
6.2 Politikaların Değerlendirilmesi	50
6.2.1 Devlete Getirdiği Yükler	50
6.2.1.1 Taban Fiyat Politikası	51
6.2.1.2 Doğrudan Gelir Desteği (DGD)	62
7. TRAKYA BÖLGESİ’NDE BUĞDAY TARIMI ve TİCARETİ	67
7.1 Buğday Ekiliş, Üretim ve Verimi	67
7.2 Buğday Ticareti	71
8. SAHA ARAŞTIRMASI BULGULARI	74
8.1 Üreticilerden Elde Edilen Bulguların Değerlendirilmesi	74

8.1.1 Tarımsal Girdi Kullanımı	74
8.1.1.1 Tohumluk Kullanımı	74
8.1.1.2 Tohumluk Temin Edilen Yerler	76
8.1.1.3 Gübre Kullanımı	79
8.1.1.4 Gübre Temin Edilen Yerler	82
8.1.1.5 Zirai İlaç Temin Edilen Yerler	83
8.1.1.6 Zirai İlaç Kullanımı	84
8.1.1.7 Kredi İhtiyacı	86
8.1.2 Toprak Mahsulleri Ofisi'nin Alım Şekli	86
8.1.3 Pazarlama Sorunu	88
8.1.4 Buğday Üreticilerinin Üye Olunan Kuruluşlara Bakış Açısı	88
8.1.5 Buğday Üreticilerinin Kooperatiflere Bakış Açısı	90
8.1.6 Üreticilerin Buğday Fiyatları ve Alımlarına Bakış Açıları	92
8.1.6.1 Buğday Fiyatları Hakkındaki Düşünceler	92
8.1.6.2 Buğday Alımları Hakkındaki Düşünceler	94
8.1.7 Diğer Özellikler	95
8.1.7.1 Ekim Nöbeti	95
8.1.7.2 Tarım Makinaları Kullanımı	96
8.1.7.3 Birim Alandan Verimler	97
8.1.8 İllere Göre Buğday Maliyetleri ve Rakip Ürünlere Göre Avantajları	98
8.1.8.1 İllere Göre Üretim Maliyetleri	98
8.1.8.2 Buğdayın Rakip Ürünlere Göre Avantajları	100
8.1.9 Trakya Bölgesi'nde Buğday Tarımındaki Sorunlar	100
8.1.10 Buğday Tarımını Etkileyen Faktörlerin Ekonomik Analizi	101
8.1.10.1 Faktör Analizi (Factor Analysis)	101
8.1.10.2 Veri Zarflama Analizi (DEA, Data Envelopment Analysis)	104
8.1.10.3 Ayırma Analizi (Discriminant Analysis)	109
9. TÜRKİYE'DE BUĞDAYDA İZLENEN POLİTİKALARIN ÜRETİCİLER ve TÜKETİCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	113
9.1 Buğdayda Destekleme Politikası Uygulamaları Sonucu Ortaya Çıkan Üretici ve Tüketici Destek Eşdeğerleri (Transferleri)	113
9.1.1 Türkiye Genelinde Buğdayda Üretici ve Tüketici Destek Eşdeğerleri	113
9.1.2 Trakya Bölgesi'nde Buğdayda Üretici Destek Eşdeğerleri	117
9.2 Toprak Mahsulleri Ofisi Alım Miktarlarının Buğday Üretimine, İthalata ve İhracata Etkilerine İlişkin Bir Model Denemesi	121
9.2.1 Toprak Mahsulleri Ofisi Alım Miktarlarının Buğday Üretimine, İthalata ve İhracata Etkileri Üzerine Model Denemesinin Sonuçları	121
9.2.1.1 Durağanlık Testi Sonuçları	121
9.2.1.2 Granger Nedensellik Testinin Sonuçları	123
9.2.1.3 VAR Modelinin Sonuçları	125
9.2.1.4 Etki-Tepki Fonksiyonları ve Sonuçları	127
10. TÜRKİYE BUĞDAY ÜRETİMİNİ SINIRLAYAN ETMENLER	129
10.1 Tarımsal Yapıdan Kaynaklanan Sorunlar	129
10.1.1 Küçük ve Parçalı İşletmeler	129
10.1.2 Tohumluk Sorunu	129
10.1.3 Zirai Mücadele Sorunu	130
10.1.4 Gübreleme Sorunu	130
10.1.5 Sulama Sorunu	131
10.2 Pazarlamadaki Sorunlar	131

10.3 Tarım Politikalarının Yetersizliğinden Kaynaklanan Sorunlar	132
11. SONUÇ ve ÖNERİLER	134
KAYNAKLAR	148
EKLER	152
EK 1	152
EK 2	153
ÖZGEÇMİŞ	158

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No

Şekil 4.1 2006/07 Sezonu Dünya Buğday Üretimi ve Önemli Üretici Ülkeler (%)	22
Şekil 4.2 2006/07 Sezonu Dünya Buğday Tüketimi ve Bazı Ülkelerin Payları (%)	24
Şekil 4.3 2006/07 Sezonu Dünyada Önemli Buğday İhracatçısı Ülkeler	25
Şekil 4.4 2006/07 Sezonu Dünyada Önemli Buğday İthalatçısı Ülkeler	27
Şekil 4.5 Dünya Borsalarında 2000-2007 (Temmuz) Yıllarında En Çok İşlem Gören Buğdayların Fiyatları (\$/ton)	28
Şekil 5.1 1990-2007 Yılları Arası Türkiye Buğday Ekilişi, Üretim ve Verimi	31
Şekil 5.2 1990-2006 Yılları Arası Türkiye Buğday Tüketimi (000 Ton)	33
Şekil 5.3 1990-2006 Yılları Arası Buğday İhracatı (ton)	35
Şekil 5.4 1990-2006 Yılları Arası Buğday İthalatı (ton)	38
Şekil 6.1 II.Grup Ekmeklik Buğday Fiyat Artışı ile ÜFE Artış Oranları	53
Şekil 6.2 TMO Alım Fiyatları ile Dünya Buğday Fiyatları	53
Şekil 6.3 ABD, Fransa ve Türkiye Buğday Fiyatları (Fob/\$/Ton)	54
Şekil 6.4 2007 Yılı Haziran Ayı Borsa, TMO ve Tüccardaki Buğday Fiyat Değişimleri	56
Şekil 6.5 Tohumluk ve Buğday Fiyat Artışlarının Reel Olarak Karşılaştırılması	58
Şekil 6.6 Mazot ve Buğday Fiyat Artışlarının Reel Olarak Karşılaştırılması	59
Şekil 6.7 Gübre ve Buğday Fiyat Artışlarının Reel Olarak Karşılaştırılması	59
Şekil 6.8 Traktör ve Buğday Fiyat Artışlarının Reel Olarak Karşılaştırılması	60
Şekil 6.9 1998-2006 Yılları Arası Buğday, Girdi ve Enflasyon Değişim Endeksi	62
Şekil 7.1 Trakya Bölgesi 1990-2006 Yılları Arası Buğday Ekilişi (ha)	68
Şekil 7.2 Trakya Bölgesi 1990-2006 Yılları Arası Buğday Üretimi (ton)	69
Şekil 7.3 Trakya Bölgesi 1990-2006 Yılları Arası Buğday Verimi (kg/da)	69
Şekil 7.4 Trakya Bölgesi'nde Buğday Pazarlama Kanalları	71

ÇİZELGELER DİZİNİ	Sayfa No
Çizelge 3.1 Araştırmada Anket Uygulanan Köylerin Seçimi	16
Çizelge 4.1 Dünya Buğday Üretimi ve Başlıca Üretici Ülkeler (bin ton)	21
Çizelge 4.2 2005/2006 ve 2006/2007 Sezonu Dünya Buğday Ekiliş, Üretim ve Verimi	22
Çizelge 4.3 Dünya Buğday Tüketimi ve Başlıca Tüketici Ülkeler (Bin Ton)	23
Çizelge 4.4 Dünya Buğday İhracatı ve Başlıca İhracatçı Ülkeler (Bin Ton)	24
Çizelge 4.5 Dünya Buğday İthalatı ve Başlıca İthalatçı Ülkeler (Milyon Ton)	26
Çizelge 4.6 2000-2007 Yılları Arası Dünya Buğday Fiyatları (FOB/\$/Ton)	27
Çizelge 4.7 ABD Borsalarındaki Buğday Fiyatları (\$/Ton)	29
Çizelge 5.1 1990-2007 Yılları Arası Buğday Ekiliş, Üretim ve Verim Miktarları	31
Çizelge 5.2 1990-2007 Yılları Arası Türkiye Buğday Tüketimi	32
Çizelge 5.3 Türkiye'nin Buğday İhracat Miktar, Değer ve Ortalama Fiyatı	34
Çizelge 5.4 Buğday ve Mamulleri İhracatı (1000 Ton, 1000 \$)	35
Çizelge 5.5 Buğdayda İhracat Sübvansiyonları ve İndirim Taahhütleri	36
Çizelge 5.6 Buğday Ununda İhracat Sübvansiyonları ve İndirim Taahhütleri	37
Çizelge 5.7 Türkiye'nin Buğday İthalat Miktar, Değer ve Ortalama Fiyatı	38
Çizelge 5.8 Türkiye'nin Taahhüt Ettiği Gümrük Tarife Oranları	39
Çizelge 5.9 Türkiye'de Gümrük Tarife Oranları	40
Çizelge 6.1 1990-2007 Yılları Arasında Buğday (TL/kg), Cari ve Reel Fiyatları	51
Çizelge 6.2 1995-2007 Buğday Destekleme Alım Fiyatları ve % Artış Oranları (TL/kg)	52
Çizelge 6.3 ABD, Fransa ve Türkiye Buğday Fiyatları (Fob/\$/Ton)	54
Çizelge 6.4 2007 Yılı (Ocak-Haziran) Anadolu Kırmızı Sert Buğdayın Borsa Fiyatlarındaki Değişim (TL)	55

Çizelge 6.5 1998-2006 Yılları Arası Reel Fiyatlarla Girdi Fiyatları ve Artış Oranları	57
Çizelge 6.6 Buğday ve Girdi Fiyatlarının Enflasyonla Karşılaştırılması	61
Çizelge 6.7 ÇKS'ye Göre Buğdayda DGD Uygulanan Alan ve Üretici Sayısı	64
Çizelge 6.8 Buğdayda Uygulanan Destekleme Araçları ve Değişimleri	65
Çizelge 7.1 Trakya Bölgesi'nde Buğday Ekilişi (ha), Üretimi (ton) ve Verimi (kg/da)	67
Çizelge 8.1 Trakya Bölgesi'nde Üreticilerin Dekara Kullandıkları Tohumluk Miktarı (kg)	75
Çizelge 8.2 Trakya Bölgesi'nde İllere Göre Kullanılan Buğday Tohumu Çeşitleri (%)	75
Çizelge 8.3 Trakya Bölgesi'nde İllere Göre Tohumluk Temin Edilen Yerler (%)	77
Çizelge 8.4 Buğday Üretiminde Kuru ve Sulu Şartlarda Dekara Kullanılacak Gübre Çeşit ve Miktarları	79
Çizelge 8.5 Trakya Bölgesi'nde Üreticilerin İllere Göre Kullandıkları Gübre Çeşitleri (%)	80
Çizelge 8.6 Trakya Bölgesi'nde Üreticilerin Ekimde Dekara Kullandıkları Gübre Miktarı (kg)	81
Çizelge 8.7 Trakya Bölgesi'nde Üreticilerin Kardeşlenmede Dekara Kullandıkları Gübre Miktarı (kg)	81
Çizelge 8.8 Trakya Bölgesi'nde Üreticilerin Sapa Kalkmada Dekara Kullandıkları Gübre Miktarı (kg)	82
Çizelge 8.9 Trakya'da Buğdayda Kullanılan Gübrelerin Temin Edildiği Kuruluşlar (%)	83
Çizelge 8.10 Trakya'da Buğdayda Kullanılan Zirai İlaçların Temin Edildiği Kuruluşlar (%)	84
Çizelge 8.11 Trakya Bölgesi'nde Etkili Madde Cinsinden Üreticilerin Kullandıkları Zirai İlaçlar (%)	85
Çizelge 8.12 Buğdayda Krediye İhtiyaç Duyulan Dönemler (%)	86
Çizelge 8.13 Buğday Üreticilerinin Üye Oldukları Kuruluşlar (%)	89
Çizelge 8.14 Üreticilerin Üye Olunan Kuruluşlardan Memnun Olma Düzeyi (%)	89

Çizelge 8.15 Buğday Üretiminde Kooperatiflerin Rolüne Üreticilerin Bakış Açısı (%)	91
Çizelge 8.16 İllere Göre Buğday Tarımı Yapılma Nedenleri (%)	92
Çizelge 8.17 Ürün Fiyatlarından Memnun Olma Düzeyi (%)	93
Çizelge 8.18 Buğday Üreticilerine Göre Fiyatı Belirlemesi Gereken Kuruluşlar (%)	93
Çizelge 8.19 Buğday Üreticilerine Göre Buğday Alımı ve İşlemesini Yapması Gereken Kuruluşlar (%)	94
Çizelge 8.20 İllere Göre Buğday Tarımında Uygulanan Ekim Nöbeti (%)	95
Çizelge 8.21 İllere Göre Buğdayda Yeterli Tarım Makinalarına Sahip Olma Düzeyi (%)	96
Çizelge 8.22 Zirai Alet-Ekipman Satın Almada Danışılan Kişi ve Kurumlar (%)	97
Çizelge 8.23 İllere Göre Buğday Verimleri (kg/da)	97
Çizelge 8.24 Trakya Bölgesi'nde 2005 Yılında İllere Göre Buğday Üretim Masraflarının Dağılımı (YTL/da)	99
Çizelge 8.25 Buğdaya Rakip Olan Ürünlerin 2005 Yılı Maliyet ve Satış Fiyatları (YTL)	100
Çizelge 8.26 Trakya Bölgesi'nde Buğday Tarımını Etkileyen En Önemli Sorunları Tespit Edebilmek İçin Yöneltilen Sorular ve Yanıtları	102
Çizelge 8.27 Girdiye Yönelik Ölçeğe Göre Sabit Getirili (CRS) Model Etkinliği	105
Çizelge 8.28 Etkin Olmayan İlçelerin Mevcut ve Hedef Girdi Miktarları	106
Çizelge 8.29 Girdiye Yönelik Ölçeğe Göre Değişken Getirili (VRS) Model Etkinliği	107
Çizelge 8.30 VRS Modeline Göre Belirlenen Girdi ve Çıktı Kullanımı	108
Çizelge 8.31 Test Sonuçları	109
Çizelge 8.32 Özdeğerler (Eigenvalues)	109
Çizelge 8.33 Wilks' Lambda	109
Çizelge 8.34 Sınıflandırma Fonksiyonu Katsayıları	110
Çizelge 8.35 Sınıflandırma Sonuçları	110
Çizelge 8.36 Özdeğerler (Eigenvalues)	111
Çizelge 8.37 Wilks' Lambda	111
Çizelge 8.38 Sınıflandırma Fonksiyonu Katsayıları	111

Çizelge 8.39 Sınıflandırma Sonuçları	112
Çizelge 9.1 Dış Ticarete Koruma Açısından ABD \$'ı Cinsinden ÜDE Hesaplaması	114
Çizelge 9.2 Diğer Destekler Açısından ABD \$'ı Cinsinden ÜDE Hesaplaması	115
Çizelge 9.3 Dış Ticarete Koruma Açısından ABD \$'ı Cinsinden ÜDE Hesaplaması	115
Çizelge 9.4 2001-2006 Yılları Arası ABD \$'ı Cinsinden TÜDE Hesaplaması	117
Çizelge 9.5 Trakya Bölgesi Üreticilerinin Dünya Fiyatlarına Göre ÜDE Hesaplaması	117
Çizelge 9.6 Diğer Destekler Açısından Bölge Üreticilerinde ÜDE Hesaplaması	118
Çizelge 9.7 Dış Ticarete Koruma Açısından ABD \$'ı Cinsinden ÜDE Hesaplaması	119
Çizelge 9.8 Fiyat Serisinin Durağanlık Testi	120
Çizelge 9.9 Fiyat Serisinin Durağanlık Testi (Birinci Fark)	121
Çizelge 9.10 Enflasyon Serisinin Durağanlık Testi	121
Çizelge 9.11 Enflasyon Serisinin Durağanlık Testi (Birinci Fark)	121
Çizelge 9.12 TMO Alım Miktarı Serisinin Durağanlık Testi	121
Çizelge 9.13 İhracat Serisinin Durağanlık Testi	121
Çizelge 9.14 İthalat Serisinin Durağanlık Testi	122
Çizelge 9.15 Üretim Miktarı Serisinin Durağanlık Testi	122
Çizelge 9.16 Üretim Miktarı Serisinin Durağanlık Testi (Birinci Fark)	122
Çizelge 9.17 Granger Nedensellik Testi Sonuçları	123
Çizelge 9.18 VAR Modeli İçin Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	124
Çizelge 9.19 Birinci Dereceden Gecikmeli VAR Modelinin Sonuçları	125

1. GİRİŞ

Buğday, insan beslenmesi açısından taşıdığı önemden dolayı dünyada birçok ülke tarafından stratejik bir ürün olarak kabul edilmektedir. Buğdaydan elde edilen un, bulgur, makarna ve nişasta gibi ürünler insan beslenmesinde; buğday bitkisinin sapları ise kağıt-karton sanayinde ve hayvan beslemede kullanılmaktadır. Dünya’da ve Türkiye’de özellikle buğday üretiminde herhangi bir nedenle azalma olduğunda, gerek ekmek fiyatları veya gerekse undan yapılan gıda maddelerinin fiyatları yükselerek doğrudan tüketicileri etkilemektedir. Bu nedenle her ülkede buğday üretimi açısından yeterli olmak ve stoklarında yeterince buğday bulundurmamak stratejik bir önem arz etmektedir.

Türkiye’de buğday yaklaşık 9.3 milyon hektar alanda ekilmekte, üretim ise yıldan yıla değişmekle birlikte 20 milyon ton civarında gerçekleşmektedir. Türkiye’de genel tarım alanlarının yaklaşık olarak %35’inde buğday üretimi yapılmaktadır. Buğday üretimi yapılan alanların yaklaşık %13’ü GAP bölgesi içinde yer alan illerde gerçekleştirilmektedir (Anonim 2005a). Dekardan alınan verim ise 2006/2007 sezonu itibariyle 220 kg’dır.

Trakya Bölgesi’nde ise buğday, üreticilerin önemli geçim kaynaklarından birisini oluşturduğundan bölge için önemli bir üründür. Bölgede 2007 yılında buğday yaklaşık 550.000 ha alanda ekilip, 2,5 milyon ton civarında üretilmiş ve dekardan alınan verim de 440-465 kg arasında gerçekleşmiştir.

Buğday tüketimi gelişmiş ülkelerde daha az olmasına karşın, Türkiye ve diğer az gelişmiş ülkelerde beslenme ekmeğe dayalı olduğundan daha fazladır. Devlet Planlama Teşkilatı’nın (DPT) yaptığı bir araştırmaya göre Türkiye’de günlük enerji gereksiniminin %52’si ekmek ve tahıl ürünlerinden karşılanmaktadır (Anonim 2005b).

Türkiye nüfusu yıllık %1,5 gibi yüksek bir oranda artmaktadır. Hızlı artan nüfusla birlikte, buğday ve ürünlerinin tüketiminin de artması, gelecek yıllarda üretimin tüketime yetmemesi sorununu ortaya çıkarabilecektir. Bu nedenle buğday üretiminin artırılması, buğdayda gıda güvenliğinin yanı sıra, buğdaya dayalı sanayinin hammadde ihtiyacının karşılanması ve dışsattım potansiyeli açısından da önemlidir. Buğday birçok ülkede olduğu gibi, Cumhuriyet tarihi boyunca Türkiye’de de Devletçe özel olarak destekleme kapsamında değerlendirilmiştir.

Destekleme programları Toprak Mahsulleri Ofisinde gerçekleştirilmekte, üreticiler iç ve dış piyasalardaki olumsuz gelişmelerden korunmaya çalışılmaktadır. Ancak buğdayda uygulanan destekleme sistemi daha çok fiyat ve müdahale alımları kapsamında Devlet kurumlarını (TMO, vb.) kullanarak pazar oluşturmaya yönelik uygulanmıştır. Destekleme

politikası araçları olarak en çok uygulanan fiyat ve müdahale alımı programları kapsamında yurtiçi buğday fiyatları çoğunlukla dünya fiyatlarının üzerinde belirlenmiş, bu da tüketici harcamalarının yanında, bütçe ve kaynak kullanımını olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak, 2001 yılından itibaren fiyat yoluyla yapılan destekleme alımlarına son verilmiş ve TMO kendi alım fiyatlarını ilan ederek alım yapmıştır.

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de buğdayda uygulanan tarım politikalarını değerlendirerek, uygulanan politikalar sonucu ortaya çıkan üretici ve tüketici transferlerini önemli üretim bölgelerinden biri olan Trakya Bölgesi için analiz edebilmektir. Bunu yaparken, önce Türkiye’deki uygulamalar ve bu uygulamalar sonucu ortaya çıkan üretici ve tüketici transferlerinin OECD modeline göre hesaplama sonuçları verilmiş ve söz konusu değerler bölgesel düzeye indirgenerek Bölge-Türkiye karşılaştırması yapılmıştır.

Araştırma birçok alanda yapılan çalışmaları içermektedir. Bu araştırmanın sonucunda Trakya Bölgesi’nde buğday tarımının illere göre (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ) nasıl yapıldığı, üreticilerin sorunlarının ve buğday üretimini sınırlayan etmenlerin neler olduğu ortaya konulmuştur. Üreticilerin hangi koşullarda üretim yapıp, ürünlerini nasıl pazarladıkları ve karşılığında üretici gelir ve giderlerinin analizi bu araştırma ile hesaplanmıştır.

Araştırma kapsamında sadece üreticiler bulunmamaktadır. Buğday üreticilerinden ürünleri satın alan özel sektör kuruluşları (un fabrikaları) öncelikli olmak üzere, devlet kuruluşları (TMO) ile de araştırma kapsamında görüşülmüştür.

Araştırmada buğdayda uygulanan tarımsal desteklemeler sonucu ortaya çıkan üretici ve tüketici transferlerini ölçmek amacıyla OECD tarafından geliştirilen ÜDE (Üretici Destek Eşdeğeri) ve TÜDE (Tüketici Destek Eşdeğeri) tanımlamaları ve hesaplamalarından yararlanılarak ekonomik analiz yapılmıştır. ÜDE olarak isimlendirilen destekleme kavramı, devlet ve ülkedeki tüm bireylerin çiftçileri ne kadar desteklediğini, TÜDE kavramı ise tüketicilerin ödediği vergilerin ne kadarlık bir bölümünün tarımsal desteklemelerde kullanıldığını açıklamaktadır. Araştırma ile tüketicilerden üreticilere transfer edilen oranlar ve üreticilerin tüketiciler ve devletten elde ettiği toplam miktar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu araştırmada, TMO alım miktarlarının Türkiye buğday üretimine, buğday ithalatına ve ihracatına olan etkisi VAR (Vektör Otoregresif Regresyon) modeli kullanılarak 1961-2005 dönemleri için incelenmiştir. VAR modelinin tahmini ile elde edilen sonuçlar, Granger Nedensellik ve Etki-tepki fonksiyonlarından yararlanarak yorumlanmıştır.

Araştırma kapsamında toplanan tüm bilgiler kalitatif ve kantitatif analizlere tabi tutularak Türkiye’deki buğday politikaları değerlendirilmiş, Türkiye buğday üretiminde

izlenecek tarım politikalarının nasıl olması gerektiği konusunda öneriler kapsamlı bir şekilde ortaya konulmuştur.

Araştırma onbir bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm olan “Giriş” de araştırmanın önemi ve amacı ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde konu ile ilgili olarak yurtdışı ve yurtiçinde yapılmış diğer araştırmalar hakkında bilgiler verilmiştir.

“Materyal ve Metod” bölümü olan üçüncü bölümde, araştırmada kullanılan materyalin nereden ve nasıl toplandığı ile araştırmada kullanılan metodlar açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde ise Dünyada buğday tarımının durumu hakkında genel bilgiler yer almaktadır. Bu bölümde ülkelere göre buğday üretimi, tüketimi, ithalat ve ihracat rakamları verilmiştir.

Beşinci bölümde “Türkiye’de Buğday Üretim, Tüketim ve Dış Ticaret Durumu” hakkındaki bilgiler ile üretim, tüketim ve dış ticaret rakamları verilmiştir.

Altıncı bölüm, “Türkiye’de Buğdayda Uygulanan Tarım Politikaları”nı genel olarak değerlendirmektedir. Bu bölümde Türkiye’de buğdaydaki tarımsal desteklemelerin tarihsel gelişiminden bahsedilmiş ve taban fiyat politikası ile doğrudan gelir desteğinin nasıl uygulandığı ve devlete getirdiği yükler hakkında detaylı bilgiler verilmiştir.

Yedinci bölümde Trakya Bölgesi’ndeki buğday üretimi ve dış ticareti incelenerek, üretim ve dış ticaret rakamları verilmiştir.

Sekizinci bölüm, yapılan saha çalışması sonucu üreticilerden elde edilen araştırma bulgularının değerlendirilip analiz ve yorumlarının yapıldığı bölümdür.

Dokuzuncu bölümde, “Türkiye’de Buğdayda İzlenen Politikaların Üreticiler ve Tüketiciler Üzerindeki Etkileri” değerlendirilmiştir. Bu bölümde üretici ve tüketici transferlerini ölçmek amacıyla OECD tarafından geliştirilen ÜDE ve TÜDE tanımlamaları ve hesaplamalarından yararlanılarak ekonomik analiz yapılmıştır. Ayrıca TMO alım miktarlarının Türkiye’deki buğday üretimi, ithalatı ve ihracatına olan etkileri VAR modeli kullanılarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Onuncu bölümde Türkiye buğday üretimini sınırlayan faktörler hakkında bilgiler verilmiştir.

Onbirinci bölüm olan son bölümde ise, önceki bulgulara dayanılarak araştırmanın sonucu hakkında değerlendirme yapılarak önerilerde bulunulmuştur.

2. KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Bu araştırma için yapılan literatür taramasında buğday konusunda çeşitli araştırmalar yapılmıştır.

Literatür taramasında dünyada pek çok ülkede özellikle buğday tarımının yoğun olarak yapıldığı Amerika, Fransa, Mısır, Japonya, Çin, Pakistan ve Meksika vb., ülkelerde buğday üretiminin ekonomik ve politik yönünü inceleyen araştırmalara rastlanmıştır.

Konu ile direkt ya da dolaylı ilişkisi olan araştırmalar, yurtiçi ve yurtdışında yapılmış olmalarına göre aşağıda özetlenmiştir.

2.1 Yurtdışında Yapılan Araştırmalar

Buğdayda uygulanan tarım politikaları ile ilgili olarak yurtdışında yapılmış birçok araştırma mevcuttur. Çalışmada tarım politikalarının yanısıra ayrıca buğdayda uygulanan zaman serisi, politika matris analizleri vb. konusunda yapılan araştırmalardan da yararlanılmıştır. Araştırmalar, yapıldığı yıla ve konularına göre aşağıda sıralanmıştır.

Roeber (2000) tarafından yapılan ve Nebraska Üniversitesi Tarım Ekonomisi Bölümünde doktora tezi olarak basılan, “Avrupa Buğday İhracatı Geri Ödemesinin ve Dünya Buğday Fiyatlarının Zaman Serisi Analizi” isimli araştırmada; Avrupa buğday ihracat sübvansiyonu ve dünya buğday pazarındaki fiyat hareketleri arasındaki dinamik ilişki test edilmiştir. 1980 yılından beri, Avrupa’da uygulanan politikalar sonucunda buğday üretimi yerli tüketimden fazla gerçekleşmiştir. Üretimdeki bu fazlalık ihraç edilmiş olmakla birlikte sübvansiyonların dünya pazarlarında rekabetçi olması gerekmektedir. Çünkü, Avrupa büyük bir kıtadır ve buğday sübvansiyonları ile ticaretle ilgili politika modelleri dünya buğday ticaretinde önemli bir faktördür. Avrupa, fiyatları düzenlemek ve ihracat zamanını kontrol altına almak için, buğday sübvansiyonlarının büyük bir bölümünün verilmesinde açık pazar yöntemini kullanmıştır.

Mylène vd. (2001), Mısır’da buğday üretimi ve pazarlamasını inceledikleri araştırmalarında, buğday üretimindeki vergilerin azaltılmasının buğday ve un üretimini arttırdığını tespit etmişlerdir. Esnek ithal malı vergileri sabit buğday fiyatlarını korumaya yardımcı olmaktadır. Bu araştırmada pazar araştırması verilerinin ekonometrik analizi, fiyat davranışları ile ilgili zaman serileri araştırması ve Mısır’ın buğday ekonomisinin hesaplanabilir genel denge modelini kapsayan çeşitli analiz yöntemleri kullanılmıştır.

Parcell ve Stiegert (2001) tarafından yapılan ve “Batı Tarımsal Ekonomi Birliği” Yıllık Toplantısında Logan’da sunulan “Japonya’nın Buğday Özellikleri : Pazar Payı Yaklaşımı” isimli

araştırma; uluslararası buğday pazarında pazar payı talep fonksiyonu elde edilmesinde kalite uygulaması için Kohli ve Morey'in ekonomi eserlerindeki çalışmasından alınmıştır. Kohli ve Morey'in ürünün nispi pazar payı yöntemini kullanmalarının amacı, özelliklerin düzeyini ve ürünün fiyatını fonksiyon olarak belirlemek içindir. Bu yöntem, Japonya buğday ithalat pazarına uygulanmıştır. Bu çalışmada, Japon pazarındaki buğday özelliklerinin talep elastikiyetleri hesaplanmıştır. Genellikle, ithal edilmiş malların özelliklerinin marjinal değerini belirlemek için hedonik yöntem kullanılmıştır. Belirlenen fiyatın varsayıldığı hedonik model, malların özelliklerinin bir fonksiyonudur.

Ekboir (2002) tarafından yapılan ve "Uluslar arası Mısır ve Buğday Geliştirme Merkezi" tarafından yayınlanan "Dünya Buğday Durumu ve Bakış Açısı" isimli çalışmada; Dünya buğday üretimi, tüketimi, ticareti, verimi, fiyatı, yetiştirme teknikleri, teknolojisi ve politikaları incelenmiştir. Bu çalışmada, son 3-4 yıldır buğday üretiminin 600 milyon ton'un altında gerçekleştiği, Çin'in buğday üretiminde Avrupa Birliği, ABD ve Hindistan gibi ülkelerden önde geldiği, buğday tüketiminin son 30 yılda 2 kat artarak 600 milyon ton'a ulaştığı, buğday ticaretindeki gelişimin 1970 yılına göre (3.98) 1970-2000 yılları arasında (2.09) azaldığı, buğday üretimindeki artışın arazi sayısındaki artıştan ziyade verimin yüksek olmasından kaynaklandığı, politika reformlarında WTO anlaşmalarına öncelik verildiği vb. görülmüştür.

James ve Alston (2002) tarafından Pennsylvania Üniversitesinde yapılan ve "Kalite ve Verim Açısından Fransa'daki Buğday Politikaları: OTP'nin Gizlenmiş Sonuçları" isimli çalışmada; Fransa'daki buğday politikası kalite ve verim yönünden analiz yapılarak incelenmiştir. Analiz, değişkenin önemini ölçüsünü (tohum artışı kullanımı için arazinin alanı), kalite ölçülerini ve 1973-1999 yılları arasında Fransa'da yetişmiş her bir buğday çeşidi için deneysel verimleri kapsamıştır. Analiz sonuçları ise, buğdayın kalite sınıfları içerisinde yayılmasına ve kalite, verim indekslerinin politika değişikliklerinde önemli değişimlere neden olduğunu göstermiştir.

Koo ve Taylor (2003) tarafından yapılan ve North Dakota Üniversitesinde "Tarım ve Uygulamalı Ekonomi Raporu"nda yayınlanan "2003 yılı Amerika ve Dünya Buğday Endüstrilerine Bakış Açısı, 2002-2012", isimli çalışmada; 2002-2012 yılları için global buğday politikası simülasyon modeli kullanılarak Amerika ve Dünya buğday pazarları değerlendirilmiştir. Bu analiz, genel ekonomik durumlar, tarımsal politikalar, hava koşulları ve teknolojik değişiklikler hakkında bir seri varsayımına dayandırılmıştır. Bu çalışmada, Amerika ve Dünya buğday ekonomilerinin gelecek 10 yılda geliştirilmesi için önceden tahmin yapılmıştır. Dünya buğday taleplerinin, buğday çeşitlerinin fiyatlarındaki aşamalı yükselişle sonuçlanan dünya üretiminden daha hızlı gelişmesi beklenmiştir. Bununla birlikte, 2002'deki

hava koşulları yüzünden yüksek fiyat seviyeleri kısa dönemde sürdürülemedi. Ayrıca, tüm buğday çeşitlerinin dünya ticaret hacminde büyümesi beklenmiş, fakat durum buğdayın ticaret hacmi ekmeçlik buğdaya göre daha hızlı büyümüştür.

Chudleigh (2004) adlı araştırmacı tarafından hazırlanan, 1989 yılından beri aylık olarak çıkan ve “Tarım Analizi” isimli haber bülteninde yayınlanan, “Çin’in Buğday Analizi” isimli araştırmada; gelecek 5 yıl içindeki eğilimlerin tahmini için Çin’in buğday üretim, tüketim, stok ve ithalatındaki eğilimlerin analizi incelenmiştir. Araştırmada, Çin’in buğday üretiminin son 4 yılda azaldığı ve tahminlere göre en iyi ürünü 2004/2005 yılında alacağı ve buğday ithalatının 8 milyon ton’a (mt) yükseleceği, stoklarının ise 2005 yılı Haziran ayından sonra 1987 yılındaki gibi en düşük seviyesine düşeceği belirlenmiştir. Ekonomik, siyasi ve çevresel etkiler ise buğday üretimindeki azalışta en önemli nedenler arasında yer almıştır.

Wahl ve ark. (2005) tarafından yapılan ve “Tarımsal Ürünler&Ticaret için Uluslar arası Pazarlama Programı” isimli yayında yer alan, “Çin’in Değişen Buğday Politikaları” isimli araştırmada; Çin’deki buğday politikaları incelenmiştir. Çin’in buğday politikaları, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) yönetiminde dünya ticaret sistemi ile uyumlu olmak yerine değişim süreci içerisinde. Bu araştırmada amaç, Çin halkı için güvenli ve sürekli gıda teminini sağlamak ve büyük buğday stoklarına sahip olarak 1.2 milyar olan nüfusunu aç bırakmamayı garanti altına almaktır. Buna ek olarak, araştırma kapsamındaki bazı araştırmacılara göre üretimdeki değişim buğdayın artan ithalatını etkileyebilecektir.

Faruqee (2005) isimli araştırmacı tarafından yapılan ve Dünya Bankasında proje olarak kabul edilen, “Pakistan’da Buğday Politikası Reformu” isimli araştırmada amaç, buğday politika reformlarının siyasi ekonomisini analiz etmektir. Reformlar buğday pazarında özel sektöre olan ilgiyi yükselten ölçüleri kapsamaktadır. Ayrıca, bu çalışmada gıda güvenliği politikası da incelenmiştir. Araştırmada politika reformları sonucunda hükümetin 1 milyon ton stok elde edeceği, buğday üretim fiyatının gelecekte uluslar arası referans fiyatı olabileceği ve özel sektörün buğday pazarında yüksek rol üstleneceği, üreticilerin en iyi fiyatla garanti altına alınacağı, hükümetin harcadığı masrafların korunacağı vb. belirlenmiştir.

Lobell ve ark. (2005) isimli araştırmacılar tarafından yapılan ve Stanford Üniversitesi FSI (Freeman Spogli Enstitüsü) yayınlarından olan “Ürün Verimi Araştırması”nda yayınlanan, “Meksika’daki Buğday Veriminin ve İklimsel Trendlerin Analizi” isimli araştırmada; Meksika’daki buğday verim trendlerindeki son iklimsel değişimlerin etkisi incelenmiş ve farklı olarak ürün yetiştirme ve yönetim değişikliklerinden ötürü gerçek verim gelişimi ölçülmüştür. Bu araştırmada, simülasyon ve istatistiksel model yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma

sonucunda yapılan analizlerden buğday veriminin son 10 yılda %25 oranında arttığı ve bu artışın Kuzeybatı bölgelerindeki iklimsel değişikliklerden kaynaklandığı belirlenmiştir.

Najafi (2005) isimli araştırmacı tarafından yapılan ve Kahire-Mısır'da Ekonomik Araştırma Forum'unun düzenlediği 12.Yıllık Konferansında yayınlanan, "İran'daki Buğday Üretimine Hükümet Politikalarının Etkileri: Politika Matris Analizinin Uygulanması" isimli araştırmada; İran'da başlıca ürün olan buğday için hükümet politikaları değerlendirilmiştir. Çalışmanın amacına ulaşmak için ise Politika Matris Analizi kullanılmıştır. Bu çalışmada, ulusal araştırmalardan elde edilen 1990 yılından 2001 yılına kadar olan süre için zaman serileri verisi kullanılmıştır. Sonuçlar, İran hükümetinin koruyucu politikalarının buğday üretici gelirlerine negatif bir etkisi olduğunu göstermiştir. Bu da, ekili alanlarda azalmaya, ithalatta ise artışa neden olmuştur. Ayrıca araştırmadaki bulgular, buğday üreticilerinin hükümet müdahaleleri yokluğunda daha yüksek kazanç elde ettiklerini göstermiştir. Duyarlılık analizi sonuçları, gelir faktörleri arasından hektar başına verimdeki ve dış ticaret değerindeki değişikliğin, buğdayın karşılaştırmalı üstünlüğüne büyük etkisi olduğunu göstermiştir. Araştırmada ayrıca, uygulanmakta olan hükümet politikalarını geliştirmek için bazı tavsiyeler de yapılmıştır.

2.2 Yurtiçinde Yapılan Araştırmalar

Buğday ile ilgili olarak tarım ekonomisi ve özellikle tarım politikası konusunda yapılmış yurt içindeki araştırmalar sayıca azdır. Buğday konusunda genel olarak hazırlanmış ancak içeriğinde ekonomisi ve politikası bulunan sınırlı sayıdaki eserler yayın yılına göre aşağıda sıralanmıştır.

Ören (1994) isimli araştırmacı tarafından yapılan ve Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Doktora Tezi olarak yayınlanan "Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikası Uygulamaları, Bu Uygulamalar Sonucu Ortaya Çıkan Üretici ve Tüketici Transferleri ve Bunun Çukurova Tarımına Etkileri" isimli araştırmada; öncelikle tarımsal destekleme politikalarının genel bir kuramsal değerlendirilmesi yapılmış ve ülkemizdeki uygulamalar bu açıdan incelenmiştir. Ayrıca tarımsal destekleme politikaları sonucu ortaya çıkan üretici ve tüketici transferlerini ölçmek amacıyla OECD tarafından geliştirilen ÜDE ve TÜDE modeli tanıtılmış ve ülkemizde bu modele göre hesaplanmış değerler verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise, izlenen destekleme politikaları sonucu ortaya çıkan üretici transferlerinden Çukurova Bölgesinin yararlanma düzeyi ÜDE modeli sonuçlarından hareketle belirlenmiş ve bunun bölge tarımına etkileri çeşitli yönlerden incelenmiştir. Araştırma sonucunda, ülkemizde tarım kesimine yönelik sistemli ve kararlı bir politikanın izlenmediği ve uygulamaların daha çok günün ekonomik ve siyasi koşullarına göre değiştiği belirlenmiştir.

Buna bağlı olarak, tarım kesimine yönelik destekler zamanla ve üründen ürüne önemli değişiklikler göstermiştir.

Gündoğmuş (1996) tarafından yapılan ve TÜBİTAK'ın "Journal of Agricultural and Forestry" adlı dergisinde yayınlanan "Ankara İli Akyurt İlçesi Tarım İşletmelerinde Ekmeklik Buğday (*Triticum aestivum*.L.) Üretimini Fonksiyonel Analizi ve Üretim Maliyetinin Hesaplanması" isimli araştırmada; Akyurt ilçesi tarım işletmelerinde kuru şartlarda yapılan ekmeklik buğday üretim faaliyetinde kullanılan fiziki üretim girdilerinin miktarları ve birim üretim maliyetinin tespiti ile söz konusu faaliyetin fonksiyonel analizi yapılmıştır. Araştırma yöresini temsil edecek şekilde toplam 20 köyden 70 işletme, tesadüfi tabakalı örnekleme metodu ile belirlenmiş ve bu işletmelerden 1994 üretim yılına ilişkin bilgiler anket yoluyla sağlanmıştır. Araştırma sonucunda, 1994 yılı fiyatlarıyla 1 kg buğday maliyeti, buğday satış fiyatından 233.1 TL daha yüksek olarak bulunmuştur. Ayrıca azotlu gübrenin de yöre çiftçilerince aşırı kullanıldığı sonucuna varılmıştır.

Erkan ve ark. (1999) tarafından hazırlanan ve TMMOB-Ziraat Mühendisleri Odası'nın düzenlediği Tarımsal Desteklemeler Sempozyumu'nda yayınlanan "Türkiye'de Tarım Ürünleri Piyasalarına Müdahalelerin Etkileri: Buğday Örneği" isimli araştırmada; önce tarım politikalarının yan etkileri de göz önünde bulundurularak, genel bir sınıflandırılması yapılmış, daha sonra ülkemiz tarım politikaları incelenerek, müdahalelerin neden olduğu transferler buğday örneği ile çeşitli kesimler açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, Türkiye'de buğday piyasalarına yönelik devlet müdahalelerinden kaynaklanan kayıp ve kazançlar üretici, tüketici ve toplumsal açıdan analiz edilmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda buğdayda hükümet politikalarıyla üreticilere gelir transferi sağlanırken tüketiciler vergilendirildiklerinden bir tüketim değeri kaybı; kaynak kullanım etkinsizliği nedeniyle de üretim değeri kaybı ortaya çıkmıştır. Kamunun çalışma etkinsizliği de dikkate alındığında toplumsal kayıpların miktarının daha da arttığı belirlenmiştir.

Yavuz ve ark. (2000) isimli araştırmacılar tarafından hazırlanan ve Tekirdağ'da düzenlenen IV. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi'nde sunulan "Türkiye Buğday Üretiminde Tarım Bölgelerine Ait Arz Esnekliklerinin Tespiti Üzerine Bir Araştırma", isimli çalışmada; Türkiye geneline ve tarım bölgelerine ait buğday arzı esneklikleri tahmin edilerek, elde edilen elastikiyetlerin ekonomik teoriye uygunluğu belirlenmiş, elde edilen sonuçlar doğrultusunda buğday sektöründe uygulanan politikalar ile ilgili yorumlar yapılmış ve buğday sektörü ile ilgili kullanılacak modeller için temel parametreler sağlanmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında kullanılan veriler tanımlanmış ve metod açıklanmıştır. Araştırma bulguları kısmında ise yapılan tahminlerin sonuçları verilirken, son kısımda sonuçlar özetlenmiş ve öneriler sunulmuştur.

Araştırma sonucunda Türkiye geneli için tahmin edilen buğday arzı denkleminde bütün parametrelerin işaretleri ekonomik teoriye uyarken, buğday arzında verim, işletme sayısı ve iklim istatistiksel olarak önemli çıkmıştır. Bölgelerin arz denklemlerinin tahmininde ise, sadece önemli buğday üretim bölgeleri olan Ortakuzey, Orta Güney ve Marmara bölgelerinin parametrelerinin tümü ekonomik teoriye uygunluk göstermiştir. Verimlilik ise bütün bölgelerde buğday arzını etkileyen en önemli faktör olarak belirlenmiştir.

Semerci (2000) isimli araştırmacı tarafından hazırlanan ve Türk-Koop. Ekin Dergisinde yayınlanan “Kırklareli İlinde Buğday Üretiminin Fonksiyonel Analizi” isimli araştırmada; buğday üretiminde kullanılan girdilerin Cobb-Douglas tipi fonksiyon yardımıyla Gayri Safi Üretim Değeri (GSÜD) üzerindeki etkileri incelenmiştir. Saha araştırmasına ait veriler, Kırklareli’de buğday üreten 74 üreticiden yüz yüze yapılan anketler yoluyla derlenmiştir. Elde edilen bulgulardan yola çıkılarak üretimde birim alana kullanılan girdi miktarları ile araştırma kuruluşları ve ilgili kurumlarca yöre üreticilerine önerilen miktarlar arasındaki farklılıklar incelenmiştir. Ayrıca çalışmada kullanılan girdilere ilişkin Marjinal Etkinlik Katsayıları (MEK) ve Faktör Bileşimlerinin Marjinal Etkinlik Katsayıları (FBMEK) da hesaplanarak yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda, buğday üretiminde en önemli girdilerin tohum, gübre ve tarımsal mücadele ilacı olduğu belirlenmiştir. Marjinal ürün kıymeti ve marjinal etkinlik katsayısına ait aralık dikkate alındığında hiçbir girdinin ekonomik optimum düzeyine yakın kullanılmadığı belirlenmiştir.

Devlet Planlama Teşkilatı (2001) tarafından hazırlanan ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yayınlanan “Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyonu Raporu - Tahıl ve Baklagil Alt Komisyonu Raporu” isimli çalışmada; hububat ve yemeklik tane baklagilleri değerlendirilmiştir. Tahıllar ve yemeklik tane baklagiller içerisinde yer alan ekonomik öneme sahip olan bitkiler ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir. Tahıllar adı altında, serin iklim (buğday, arpa, çavdar, yulaf) ve sıcak iklim (mısır, çeltik) tahılları, yemeklik tane baklagiller adı altında ise (nohut, mercimek, fasulye ve bakla) ürünler ayrı ayrı incelenmiştir. Bu çalışmada her bir ürünün üretim, tüketim, dış ticaret, stok, fiyat, istihdam, destek, sektördeki kuruluş, pazarlama, yayım, araştırma faaliyetleri vb. mevcut durumlarından bahsedilerek, sektörde teşvik almış yatırımlar ve sekizinci plan dönemindeki gelişmeler incelenmiştir. Değerlendirme sonucunda, serin iklim tahıllarından en geniş ekim alanına buğdayın sahip olup bunu sırasıyla arpa, yulaf ve çavdarın izlediği, buğday ve arpa üretiminin yarıya yakınının Orta Anadolu ve geçit bölgelerinden sağlandığı, Sahil, Güneydoğu Anadolu, Trakya, ve Doğu Anadolu Bölgelerinin de diğer yarısını ürettikleri, verimin ise sahil ve Trakya’da daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Güneş (2002) isimli araştırmacı tarafından yapılan ve Gaziantep'te düzenlenen Hububat Ürünleri Teknolojisi Kongre ve Sergisinde sunulan "Türkiye'de Hububat İşleme Ekonomisi" isimli araştırmada; Türkiye'nin hububat işleme sanayi, hammadde üretimi, sanayi üretim yapısı ve dış ticareti incelenmiştir. Ayrıca, hububat işleme sanayinde üretim maliyeti, fiyat düzeyi, kapasite ve finansal yapı gibi işletme faaliyetini etkileyen konular da araştırılmıştır. Sanayideki işletmelerde kapasite kullanımı; toplam üretim miktarının kurulu kapasiteye oranı yoluyla hesaplanmıştır. Kendine yeterliliğın hesaplanmasında ise üretim değeri/talep değeri oranı kullanılmıştır. Çalışmada hububat piyasası ve fiyat oluşumu, buğdayda destekleme fiyatlarının reel değışimi ve dünya piyasasındaki fiyat düzeyi ve bunların sanayiye yansımaları ortaya konulmuştur. Bu yansımalar, 1990-2000 yılları arasında sektörde kendine yeterlilik oranının (en düşük pirinçte görölmüş) artması, sektörün cari oran açısından gıda-içki ve tütün sanayinden daha yüksek bir orana sahip olması, yapılan yatırımların hububat işleme sanayinde (ekmek, makarna, bulgur, irmik, kepek vb.) yoğunlaşması olarak belirlenmiştir. Araştırmada 150 adet işletme ortalamasında verimlilik, kârlılık ve finansal oranlar 1995-1999 yılları dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Erbay ve Unakıtan (2002) isimli araştırmacılar tarafından hazırlanan ve Konya Ticaret Borsası dergisinde yayınlanan "Konya Ticaret Borsası'nda Oluşan Buğday Fiyatlarının Analizi" isimli çalışmada; Konya Ticaret Borsasında oluşan Ocak 1995 ile Haziran 2002 tarihleri arasındaki aylık ortalama buğday fiyatları ele alınarak analiz edilmiştir. Bu amaçla fiyatlardan hareketle geleceğe ilişkin oluşumların tahmin edilebilirliğı araştırılmıştır. Bunun yanında fiyatlar arası korelasyon ve buğday fiyatlarının dalgalanılrlığı da test edilmiştir. Buğday fiyatları analiz edilirken işlem hacmi ve fiyat oluşumlarının her ay düzenli olduğı Gerek-79, Bezostaja ve Anadolu Durum buğdayları örnek olarak seçilmiştir. Bu üç ürünün geleceğe ait fiyatlarını tahmin edebilmek için ise trend analizi yapılmıştır. Araştırma sonucunda, 1995 ve 1996 yıllarında reel olarak yükselen fiyatlara karşın, Ocak 2000'den itibaren fiyatlarda reel olarak düşmeler gözlenmiş, özellikle durum buğdayının fiyatının reel olarak yaklaşık %60 gerilediğı tespit edilmiştir. En çok dalgalanmanın ise anılan dönemde, %25 ile Anadolu Durum buğdayında olduğı bulunmuş, bunu %17'lik dalgalanma ile Bezostaja ve %15'lik dalgalanma katsayısı ile Gerek-79'un izlediğı belirlenmiştir.

Süzer (2004) isimli araştırmacı tarafından yapılan ve Ege Üniversitesi Tarımsal Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin düzenlediğı "Çiftçi Broşürü"nde yayınlanan "Buğday Tarımı" isimli çalışmada; buğdayın Türkiye için öneminden bahsedilerek, Türkiye'de buğday bitkisinin iklim ve toprak isteğı, toprak işleme ve tarla hazırlığı, ekim şekli, tohumluk, gübreleme, yabancı ot mücadelesi, yabancı ot mücadelesinde kültürel tedbirler, kimyasal yolla

yabancı ot mücadelesi, sulama zamanı ve yöntemleri, ekim nöbeti (münavebe) ve hasada karşı yapılacak işlemler hakkında bilgiler bulunmaktadır. Araştırmada, buğday bitkisinin yetiştirme döneminin ilk devrelerinde düşük sıcaklık ve bol nemli hava istediği, buğdayda yüksek verimin genellikle derin, killi, tınlı-killi, humusça zengin topraklardan alındığı, rutubet oranı çok yüksek tarlada toprak işlenmesi yapılmaması gerektiği, tohum yatağındaki toprak sıcaklığının 8-10° C olması gerektiği, en yüksek tane verimi alabilmek için dekara 16-18 kg tohumluğun yeterli olacağı belirtilmiştir.

Kızılaslan (2004) isimli araştırmacı tarafından yapılan ve Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi'nde yayınlanan "Dünya'da ve Türkiye'de Buğday Üretimi ve Uygulanan Politikaların Karşılaştırılması" isimli çalışmada; Türkiye ve Dünya'daki tahıl üretim durumu incelenmiştir. Dünya'da ve Türkiye'de buğday ürününe ait ekim alanı, üretim miktarı, verim, ihracat, ithalat değerlerine ve fiyat serilerine yer verilmiştir. Araştırmada AB ve OECD ülkeleri ile tarım politikaları açısından karşılaştırmalara yer verilerek, uygulanan destekleme politikaları değerlendirilmiştir. Araştırma sonucuna göre, son yıllarda Dünya buğday üretiminde belirgin dalgalanmalar yaşandığı görülmüştür. Bunun en önemli nedeni ise, Dünya buğday üretiminde ilk sıralarda yer alan ülkelerde yaşanan afetler sonucu üretimin azalması ve dolayısıyla ithalata yönelmeleri olarak açıklanmıştır.

Özkan (2005) isimli araştırmacı tarafından yapılan ve Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Doktora Tezi olarak yayınlanan "Türkiye'de Hububat Destekleme Politikasındaki Değişimlerin Üretici Kararlarına Etkisi – Polatlı İlçesi Örneği" isimli çalışmada, Türkiye'de hububat üreticilerine yönelik destekleme politikalarındaki yeni düzenlemeler, üreticilerin üretim kararlarında olumlu ya da olumsuz etkiler ve hububat üreticilerinin destekleme politikası ile ilgili beklentileri belirlenmiştir. Araştırma alanı olarak Polatlı ilçesi seçilmiş, anket verileri ise 2000-2001 üretim yılına ait olarak verilmiştir. Araştırma sonucunda, Türkiye'de tarımda destekleme politikalarının değiştiği fakat destekleme politikası düzenlemelerinin üreticilerin işletme yapılarını iyileştirici yönde bir davranış kalıbı içerisine sokmadığı, tarımsal girdi kullanımının önemli ölçüde azaldığı ve bu durumdan az gelirli üreticilerin daha çok etkilendiği, hububatın dekara brüt üretim değerlerinin düşük düzeyde kaldığı, üreticilerin nakit paraya olan ihtiyaçlarından dolayı daha çok borsayı tercih ettiği, Doğrudan Gelir Desteğinin uygulandığı ilk yıl itibarıyla üretim amacına yönelik olarak zamanında verilemediği ve araştırma bulgularında ise işletme büyüklüğü arttıkça üreticilerin devletten beklentilerinin azaldığı belirlenmiştir.

Özçelik ve ark. (2005) tarafından yapılan ve Şanlıurfa'da düzenlenen GAP IV. Tarım Kongresi'nde yayınlanan "VAR (Vektör Otoregresif Regresyon) Modelleri İle TMO'nun

Buğday İhracatının Ekonometrik Analizi” isimli çalışmada; TMO’nun Türkiye’nin buğday ihracatına olan etkisi VAR modeli kullanılarak 1972-2003 dönemleri incelenmiştir. VAR Modelinin tahmini ile elde edilen sonuçlar, Granger Nedensellik ve Varyans Ayrıştırılmalarından yararlanarak yorumlanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, TMO’nun uygulamış olduğu taban fiyatın ve piyasadaki buğday alım ve satış miktarının, buğday ihracatı açısından etkin bir araç olarak kullanılabilmesi ortaya konulmuştur.

Anaç ve ark. (2006) tarafından yapılan ve Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü tarafından yayınlanan “Buğday Durum ve Tahmin : 2006/2007” isimli çalışmada; Dünyada ve Türkiye’de içinde bulunulan yıla ait üretim, kullanım, ihracat, ithalat, fiyatlar ve yıl sonu stoklarında ortaya çıkan gerçekleştirmeler “Durum”, bir sonraki yılda muhtemel gelişmeler ise “Tahmin” adı altında sistematik olarak incelenmiştir. Ayrıca, Türkiye’de uygulanan buğday politikalarından bahsedilerek, 2005/2006 yılı verileri ve 2006/2007 yılı için ise tahmini veriler verilmiştir. Araştırmada, dünya buğday üretiminin 2005/2006 piyasa yılında bir önceki yıla göre azalış gösterdiği, dünya buğday fiyatlarının artma eğilimine girdiği, dünya arz ve kullanımın arttığı, yıl sonu stoklarının azaldığı ve buğday ticaretinin çok az arttığı belirlenmiş, dünyada 2006/2007 piyasa yılında buğday üretiminde, bitiş stoğunda, tüketiminde, başlangıç stoğunda ve ihracatında azalış, ithalatında ise az miktarda artış öngörülmüştür. Türkiye’de ise 2005/2006 piyasa yılında TMO alım fiyatının yükseldiği, yurtiçi dünya fiyat farkının azaldığı, üretim, verimin, buğday arzının, ihracatının arttığı, ekilen alanın, buğday ithalatının, yıl sonu stoklarının azaldığı belirlenmiş, 2006/2007 piyasa yılında ise buğday yurtiçi fiyatlarının, ekilen alanın azalacağı, verimin artacağı ve üretimin aynı kalacağı tahmin edilmiş, toplam buğday kullanımının ve arzının, yıl sonu stoklarının, ithalatının, buğday ve buğday ürünleri ihracatının azalacağı öngörülmüştür.

Toprak Mahsulleri Ofisi (2006) tarafından yayınlanan “2006 Yılı Hububat Raporu” isimli çalışmada; hububatın tanımı ve çeşitlerinden bahsedilerek, Dünyada ve Türkiye’de ki hububat üretim, tüketim, verim, ticaret, fiyat, pazar, borsa, stok durumları ayrı ayrı incelenmiş, hububatın geçmişi, bugünü ve geleceği ülkemiz ve dünya açısından araştırılmıştır. Ayrıca, alım ve destekleme politikaları incelenerek, Toprak Mahsulleri Ofisi’nin 2006/2007 alım sezonu uygulamaları hakkında sektör ve ilgili kuruluşların görüşlerine de yer verilerek, sonuçta üretici, tüketici ve sanayici üçgeninde istenilen sonuca ulaşabilmek için çeşitli çözüm önerileri ortaya konmuştur. Araştırma sonucunda, hububatın Türkiye için öncelikli olarak üretilmeye devam edilecek bir bitkisel üretim çeşidi olduğu, hububat üretiminde özellikle buğday ve arpada dekara verimin düşük olduğu bunun da temel nedeninin üretimin çok büyük bir bölümünün kuru şartlarda yapılması ve üretimin tamamen iklim şartlarına ve yağışlara endekslendiği, iç fiyatların

dünya fiyatlarının üzerinde olduğu ve TMO'nun çoğu zaman fiyat oluşumunda tek kaldığı belirtilmiştir.

Demir (2007) tarafından yapılan ve Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü tarafından yayınlanan “T.E.A.E.– Bakış, Buğday” isimli çalışmada, 2000-2006 yılları arası Dünyada ve Türkiye'deki buğday ekilişi, üretimi, verimi ve dış ticareti incelenmiştir. Bu çalışmada, dünyada yıllar itibariyle ekilen alanın dalgalı bir seyir izlediği görülmüş, buna karşın yıllar itibariyle üretimin, birim alandaki verimin artmasına bağlı olarak arttığı gözlenmiştir. Türkiye'de 2006 yılında ekim alanının ve üretimin azaldığı, verimin 2000-2006 yılları ortalaması 217 kg/da olduğu, İç Anadolu ve Marmara Bölgesi buğday üretiminin Türkiye üretiminin %47'sini karşıladığı belirlenmiştir. Araştırmada, artan taleplerin ancak birim alandaki verimliliği artırarak karşılama yoluna gidilmesi, üretim teknolojilerini yenilemek ve modern araç ve gereçler kullanılması gerektiği, verimliliği artırmak için bu işlerle ilgilenen kişilere, çalıştığı konularda eğitim verilmesi, sertifikalı tohumluk kullanmalarının teşvik edilmesi, bilinçli gübre ve ilaç kullanımının sağlanması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği (2007) tarafından yayınlanan “Buğday Raporu” isimli çalışmada; Türkiye ve Dünya'da ki buğdayın üretim, tüketim, piyasa ve üretici boyutunda bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Ayrıca, buğday destekleme politikası, pazarlama sistemleri, ticaret hacmi, maliyet ve fiyat analizleri de incelenmiştir. Son olarak mevcut durumun iyileştirilmesine yönelik somut çözüm önerileri getirilerek, Türkiye'de buğday tarımının geleceği açısından görüşler ortaya konmuştur. Değerlendirmede, son üç yıldır buğday ekilen alanların her yıl ortalama 50 bin hektar azaldığı, kuraklıktan ötürü en çok Çukurova Bölgesi, Konya ovası ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ürün kaybı olacağı, Türkiye'nin ilk defa bu sene buğday açığı vereceği, buğday üretiminin dünyada da düştüğü, buğday fiyatlarının enflasyon düzeyinden düşük artış gösterdiği, bu yıl TMO'nun ilan ettiği alım fiyatının ancak maliyeti karşılayan bir fiyat olduğu, prim sisteminin geliştirilmesi gerektiği ve çiftçi alacaklarının zamanında ödenmesi gerektiği sonuçlarına varılmıştır.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1 Materyal

Araştırma materyali, birincil ve ikincil veri kaynaklarından toplanmıştır. Trakya Bölgesi'nde (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ) yer alan buğday üreticilerinden anket yoluyla elde edilen bilgiler ile buğday fiyatının tespitinde ve pazarlamasında rol oynayan önemli kuruluşlardan birisi olan Toprak Mahsulleri Ofisi yetkilileri, un fabrikası yöneticileri ile yapılan görüşmeler araştırmanın birincil verilerini oluşturmuştur. Bu verilerin tamamı karşılıklı görüşme yöntemiyle elde edilmiştir.

Buğday üretimi, tüketimi, ticareti ve ekonomisi alanında yapılmış her türlü basılı araştırma, kitap ve istatistikler, literatür taraması yapılarak elde edilmiştir. Ayrıca çeşitli devlet kuruluşlarının (Türkiye İstatistik Kurumu, Devlet Planlama Teşkilatı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Toprak Mahsulleri Ofisi) konu ile ilgili verileri araştırmanın ikincil veri kaynaklarını oluşturmuştur.

3.2 Yöntem

Araştırmada Trakya Bölgesi'ndeki buğday tarımının durumunu ve üretimini etkileyen faktörler ağırlıklı olarak üretici bazında incelenmiştir. Bunun yanında buğday üretimi, fiyat oluşumu ve pazar politikalarını belirleyen ve yürüten tüm kamu kurum ve kuruluşları da araştırma kapsamında incelenmiştir.

Araştırma yöntemi, örnekleme ve veri toplama, ekonomik analiz yöntemleri, üretici refahını ölçmeye yönelik analizler ve ekonometrik model olarak 4 başlık altında değerlendirilmiştir.

3.2.1 Örnekleme ve Veri Toplama Yöntemleri

Trakya Bölgesi'nde yapılan buğday tarımının boyutlarını ve genel özelliklerini ortaya çıkarabilmek ve üreticilerin buğday tarımı yapabilmek için beklentilerinin neler olduğunu tespit edebilmek için üreticilerden anket yoluyla bilgi toplanmıştır.

Trakya bölgesi 3 il, 25 ilçe ve 721 köyden oluşan bir bölge olduğundan, bölgeyi temsil edecek örnek kitlenin de oldukça fazla üreticiden meydana geleceği düşünüldüğünden örnek hacmini daraltma yoluna gidilmiştir. Bu amaçla ilçeler ve köyler, Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Tarım İl Müdürlükleri ile temasa geçilerek saptanmıştır. Tarım İl Müdürlüklerinden köy arazi miktarları alınmıştır. 1000 dekarın altı ve 30.000 dekarın üzerinde ekilebilir arazisi olan köyler normal dağılımı bozduğu için ekstrem değerler olarak örnekleme dahil

edilmemiştir. Bu şekilde oluşturulan sonlu populasyona ilişkin parametreler hesaplanarak aşağıda verilmiştir.

$$N = 702 \text{ (köy sayısı)}$$

$$\mu = 6532,8 \text{ da (ortalama buğday ekilebilir arazi)}$$

$$\sigma = 5039 \text{ da (populasyon standart sapması)}$$

$$D = 653,28 \text{ (örnekleme hatası)}$$

Yukarıdaki verilere göre örnek hacmi aşağıdaki formüle göre saptanmıştır (Cochran 1963, McClave ve Benson, 1988).

Örnekleme hatası (veya tahmin hatası) aritmetik ortalamının (μ) \pm %10'u kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle çekilen örneğin aritmetik ortalaması populasyon ortalamasından \pm %10 farklı olabilecektir (Arıkan 1995). Diğer yandan örnek ortalamasının bu sınır içerisine düşme olasılığı %90 olarak kabul edilmiştir.

$$n = \frac{[Z_{\alpha/2} \cdot \sigma / D]^2}{1 + 1/N \cdot [Z_{\alpha/2} \cdot \sigma / D]^2}$$

N = Ana kitle (populasyon)

n = Örnek sayısı

$Z_{\alpha/2}$ = z değeri (1.645)

σ = Populasyonun standart sapması

D = Örnekleme hatası (%10)

$$n = \frac{[1.645 \cdot 5039 / 653.28]^2}{1 + 1/702 \cdot [1.645 \cdot 5039 / 653.28]^2} = 130.9 \cong 131^{\vee}$$

Yukarıdaki formüle göre yapılan hesaplamada 131 köyde bu araştırmanın yapılması gerektiği ortaya çıkmıştır. Her köyde 2 üreticiyle görüşülmesi yeterli olup, 131 köyde 262 anket yapılmıştır. Örnekleme kapsamına giren üreticiler tamamen rastgele seçilmiştir.

Yapılan örnekleme sonucunda örnekleme kapsamına giren 131 köy, Trakya Bölgesini oluşturan 3 ilin (Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli) 2005 yılı buğday ekilebilir arazi oranlarına göre, oransal örnekleme yöntemi ile dağıtılmıştır. Trakya Bölgesi'nde 3 ilin örnekleme dahil edilmesinin nedeni ise, bölgeyi oluşturan diğer illerde (İstanbul, Çanakkale) buğday ekilişinin

ve üretiminin bu illere göre daha az yapılmasından kaynaklanmıştır. Buna göre araştırma bölgesini oluşturan iller köylerden seçilen örnek sayıları Çizelge 3.1’de gösterilmiştir.

Çizelge 3.1 Araştırmada Anket Uygulanan Köylerin Seçimi

İller	Ekilebilir Arazi (da)	Arazilerin Oranı (%)	Anket Uygulanan Çiftçi Sayısı
Tekirdağ	2309120	47	123
Edirne	1332233	27	71
Kırklareli	1313865	26	68
Toplam	4955218	100.0	262 [√]

Çizelge 3.1’den de anlaşılacağı gibi ekilebilir arazi daha fazla olan Tekirdağ ilinde daha fazla sayıda çiftçi ile (123 adet) görüşülmüş, buna karşılık arazisi az olan Kırklareli’de 68 adet çiftçi ile görüşülmesi yeterli olmuştur.

3.2.2 Ekonomik Analiz Yöntemleri

Tüm veriler, konularına uygun anket hazırlanarak elde edilmiştir. Üreticilerden toplanan tüm bilgiler tek tek gözden geçirilerek araştırma amacına uygun olarak bilgisayar ortamında çeşitli programlar yardımıyla hazırlanan veri tabanlarına yüklenmiştir. Araştırmanın tüm evrelerinde uygulanan analiz teknikleri aşağıda özetlenmiştir.

3.2.2.1 Üretici Düzeyindeki Verilere Uygulanan Analizler

Buğday üreticilerine uygulanan toplam 262 anket için genel bir veri tabanı oluşturulmuş ve sorulan sorulara göre genel bir kodlama planı yapılmıştır. Anketler bu kodlama planına göre bilgisayara girilmiştir. Bazı araştırma bulguları yüzde oranlarına göre yorumlanmıştır. Bazı araştırma sonuçlarında ise istatistiksel işlemler (faktör, veri zarflama ve ayırma analizi) yapılmıştır. Bu bölümdeki tüm araştırma bulguları yorumlanmıştır.

3.2.2.2 Üretici Refahını Ölçmeye Yönelik Analizler

Bu bölümde tarımsal destekleme sonucu ortaya çıkan üretici ve tüketici transferlerini ölçmek amacıyla OECD tarafından geliştirilen ÜDE ve TÜDE tanımlamaları ve hesaplamalarından yararlanılmıştır. Bu analiz sonucu, buğday üreticilerine yapılan desteklemeler \$ bazında hesaplanarak bölge ve Türkiye geneli ile karşılaştırılmıştır.

ÜDE : Bir yılda tarım politikaları sonucu üreticilere yapılan parasal transferlerin göstergesi, **TÜDE** : İç fiyatlar yoluyla tüketiciden üreticiye yapılan transferleri ve

bütçe harcamaları yoluyla vergilerle finanse edilen vergi mükelleflerinden transferleri kapsayan hesaplama ölçütleridir (Çakmak ve ark. 1999).

3.2.3 Ekonometrik Model

Bu çalışmada ekonometrik analizler için kullanılan değişkenler Türkiye'nin buğday üretimi, buğday ithalatı, buğday ihracatı, enflasyon değeri ve TMO buğday alım miktarı olarak belirlenmiştir ve 1961-2005 yılları arası dönemler seçilmiştir. Veriler FAO'nun web sayfasından ve TMO kayıtlarından derlenmiştir. Enflasyon değeri, ithalat, ihracat verileri FAO (FAO 2006) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK 2006) istatistiklerinden alınmıştır. Tüm değişkenlerin grafikleri incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Modelde kullanılan değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için Vektör Otoregresif Regresyon (VAR) analiz yönteminden yararlanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, TMO alım miktarlarının, buğday ihracatını, buğday ithalatını ve buğday üretimini nasıl etkilediği incelenmiştir.

3.2.3.1 Birim Kök Testi

Birim kök testleri bir zaman serisinin durağan olup olmadığını belirlemede kullanılan bir yöntem olup, bir zaman serisi birim kök içermesi o serinin durağan olmadığını anlamına gelmektedir. Durağan olmayan seriler, durağan olan serilere göre daha uzun bir hafızaya sahip oldukları için durağan serilere gelen etkiler zamanla kaybolmakta, durağan olmayan serilere gelen etkiler ise o serinin yapısını değiştirmektedir.

Durağanlığı sağlamak için serilerin farklarının alınması yönteminin kullanılması ve durağan olmayan bir seri "d" kere fark aldıktan sonra durağan hale geliyorsa d. Dereceden bütünleşik I(d) olarak tanımlanmaktadır. Durağan olmayan bir Yt Serisi d defa fark alındıktan sonra Δ dyt şeklinde durağan bir süreci ifade eder (Gujarati 2001).

Zaman serilerinin durağanlığı Geliştirilmiş Dickey Fuller (ADF) testi ile test edilmiştir. Söz konusu test için aşağıdaki denklem uygulanmıştır (Gujarati 2001);

$$\Delta Y_t = \alpha + \beta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \Delta Y_{t-i} + \varepsilon \quad (1)$$

Denklemden bağımlı değişkenin kaç dönem gecikmesinin regresyon denkleminin sağında yer alacağına karar vermek için Akaike Bilgi Kriterinden (AIC) yararlanılmıştır.

3.2.3.2 Granger Nedensellik Testi

Bu çalışmada Nedensellik testlerinden Granger Nedensellik testi kullanılmıştır. VAR analizinde sıfır kısıtlamaların test edilmesi nedensellik analizi çerçevesinde yapılmaktadır. Granger nedensellik testinin tanımı şu şekilde yapılmaktadır; x değişkenine ait verilerin modele eklenmesinde , y değişkeninin tahmininde katkı sağlıyorsa x değişkeni y'nin nedenidir denir.

X ve Y ile gösterilen iki değişkenli kısıtsız VAR modelinde Y'yi tanımlayan denklem aşağıdaki gibidir.

$$Y_t = A_0 D_t + \sum_{j=1}^k \alpha_j Y_{t-j} + \sum_{j=1}^k \beta_j X_{t-j} + \varepsilon_t$$

Eğer, eşitlikte $\beta_1=\beta_2=\dots=\beta_k=0$ ise X, Y'nin Granger nedeni değildir. Bu kısıtın geçerli olup olmadığını testi için F testi kullanılır (Yurdakul 1995).

Daha açık bir biçimde açıklarsak, Granger nedenselliğın asıl oluş tarzı öngörü ile ilgilidir. Tek yönlü nedensellik (Bağımlı \rightarrow Bağımsız ya da Dışsal \rightarrow İçsel gibi) ve Çift yönlü nedensellik (Bağımlı \leftrightarrow Bağımsız yada Dışsal \leftrightarrow İçsel gibi) olarak açıklanır.

3.2.3.3 Vektör Otoregresif Regresyon (VAR, Vector Autoregression Regression)

Analizi

Buğday ithalatı, buğday ihracatı, buğday üretimi, enflasyon değeri ve TMO buğday alım miktarı arasındaki karşılıklı etkileşimi belirlemek amacıyla, Vector Autoregression Regression yönteminden yararlanılmıştır.

VAR modelleri değişkenlerin geçmiş döneme ait verilerini kullanarak bu değişkenlerin gelecekte alacakları değeri tahmin etmeye çalışır (Günçavdı 2000).

VAR modeli zaman serisi modelleri içinde son yıllarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu model Sims'in 1980 yılında yayınlanan makalesinde, Eşanlı denklemlerdeki teorik kısımlarının tartışılmasıyla ortaya çıkmıştır.

Sims'in metodolojisi yapısal modellerden farklı olarak VAR modeli şu özelliklere sahiptir:

- Değişkenler arasında önsel olarak içsel-dışsal ayrımı yapılmamaktadır.
- Sıfır kısıtlamaları yoktur.
- Modelin üzerine inşa edilecek katı bir iktisadi teori yoktur.

Var modelinde değişkenlerin tümü içsel kabul edilmektedir ve gecikme değeri modelde yer alıyor kabul edilebilir.

Bu model, ekonometrik modelin şekillenmesi aşamasında, modelin oluşumuna etki edecek katı iktisadi teorinin varlığı kabul edilmemesi sayesinde; iktisadi teorinin öne sürdüğü varsayımların modeli geçersiz kılması gibi sorunları ortadan kaldırmıştır.

VAR modeli genel olarak aşağıdaki gibidir (Sims 1980)

$$Y=f(x)$$

$$Y = \sum_{i=1}^k \alpha Y_{t-i} + \sum_{i=1}^k \beta X_{t-i} + U_t \quad X = \sum_{i=1}^k \gamma X_{t-i} + \sum_{i=1}^k \vartheta Y_{t-i} + V_t$$

3.2.3.4 Etki-Tepki Analizi

Etki-tepki analizleriyle VAR modeli içinde yer alan değişkenlerin hata terimlerinde meydana gelen şoklara karşı ne yönde ve ne ölçüde tepki gösterdikleri belirlenebilmektedir (Kibritçioğlu ve Kibritçioğlu 1999).

Etki-tepki fonksiyonları, her değişkenin diğer bir değişkene (aslında hata terimine) verilen bir standart sapmalı bir şok karşısındaki hareketini dinamik bir süreç içinde gösterebilmesi bakımından bilgilendirici bir özellik taşımaktadır (Yentürk 2003).

Herhangi bir Vektör Otoregresif Regresyon model aşağıdaki gibi yazılabilir (Greene 2000).

$$Y_t = N + \alpha_1 Y_{t-1} + \alpha_2 Y_{t-2} + v_t$$

şimdi daha iyi anlaşılması açısından bir dönem gecikmeli bir süreç alınsın;

$$Y_t = N + \alpha_1 Y_{t-1} + v_t$$

gecikmeli değişken operatörü kullanılarak yukarıdaki ifade seri halde yazılabilir;

$$LY_t = Y_{t-1}$$

$$Y_t = \alpha_1 LY_t = \alpha + v_t$$

$$(1 - \alpha L)Y_t = N + v_t$$

$$Y_t = \frac{N}{1-\alpha L} + \frac{v_t}{1-\alpha L}$$

$$= \frac{N}{1-\alpha} + \sum_{i=0}^{\infty} \alpha^i v_{t-i}$$

$$\bar{Y}_t = \frac{N}{1-\alpha}$$

test eğer v_{t-i} 'lerden birini, değiştirerek (yani 0'dan farklı bir değer vererek, sistemi şoklayarak) sistemin dengesine ne kadar zaman sonra döneceğinin görülmesi istenmesi durumunda; t zamanında bir innovasyon v_t olsun. Bu takdirde, $Y_t - \bar{Y}$ dengeden ne kadar uzak olduğunu gösterir. O takdirde ;

$$Y_{t+1} - \bar{Y} = dv_t = v_{t-1} - v_t$$

= $\phi(1) dv_t$ yazılabilir. Bu durumda $\phi(i)$, $i = 1, \dots, n$ fonksiyonu, etki-tepki fonksiyonunu verir (Greene 2000).

4. DÜNYA BUĞDAY DURUMU

4.1 Dünya Buğday Üretimi

Dünya buğday üretimi son yıllarda ortalama 560-630 milyon ton arasında değişirken, 2004/2005 sezonunda, bir önceki sezona göre %10'un üzerindeki artışla son yılların en fazla üretimi olan 628 milyon tona ulaşmıştır. 2006/2007 sezonunda ise buğday üretimi bir önceki yıla göre %5 azalarak 592 milyon ton, 2007/2008 sezonu Ağustos ayında ise 610 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Buğday üretiminde Türkiye 8'inci sıradadır.

Çizelge 4.1'de görüleceği gibi, 2004/2005 sezonuna göre 2005/2006 sezonunda başta Çin olmak üzere Rusya, Avustralya ve Pakistan'da üretim artışı olmuş, diğer önemli ülkelerin üretiminde önemli bir değişme olmamıştır.

Avustralya'da 2002/2003 sezonunda, kötü hava şartları ve verim düşüklüğü nedeniyle üretim %58 oranında düşmüş ve 10 milyon tona gerilemiştir. 2005/2006 sezonunda üretim 25,3 milyon ton seviyesine yükselmiş, 2006/2007 sezonunda ise yine 10 milyon tona gerilemiştir.

2005/2006 sezonuna göre 2006/2007 sezonunda AB(27), ABD, Avustralya, Rusya, Kanada'da buğday üretiminde düşüş, Çin, Kanada, Pakistan, Hindistan, Arjantin ve Kazakistan'da ise artış olmuştur.

Üretimdeki en büyük düşüş 15 milyon ton yani %61 ile Avustralya'da, en büyük üretim artışı ise 6,5 milyon ton yani %6.7 ile Çin'de gerçekleşmiştir.

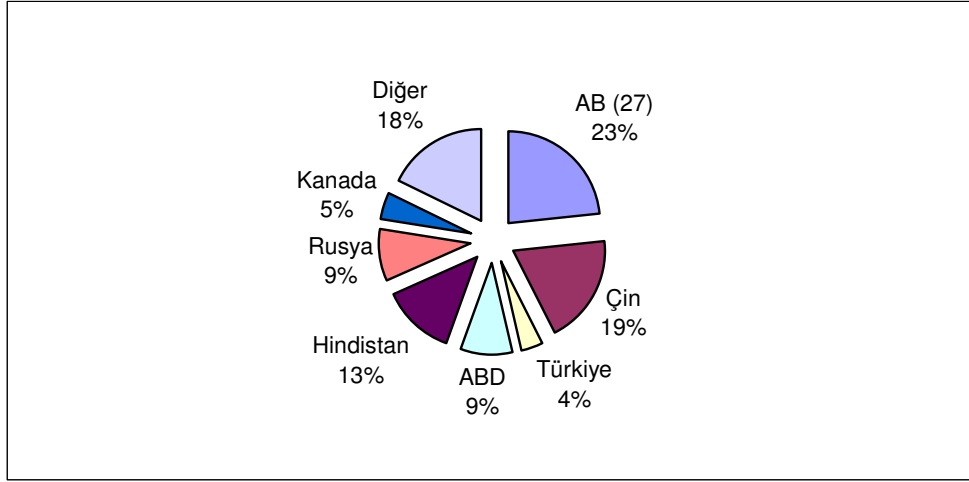
Çizelge 4.1 Dünya Buğday Üretimi ve Başlıca Üretici Ülkeler (bin ton)

Ülkeler	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08 Ağustos
AB (27)	124 197	113 553	124 830	110 578	146 878	132 356	124 797	124 931
Çin	99 640	93 873	90 290	86 490	91 950	97 450	104 000	105 000
Hindistan	76 369	69 680	71 810	65 100	72 150	68 640	69 350	74 890
ABD	60 641	53 001	43 705	63 814	58 738	57 280	49 316	57 534
Rusya	34 450	46 900	50 550	34 100	45 400	47 700	44 900	45 500
Kanada	26 519	20 568	16 198	23 552	25 860	26 775	25 265	21 500
Avustralya	22 108	24 299	10 132	26 132	21 905	25 367	9 900	23 000
Pakistan	21 079	19 023	18 226	19 183	19 500	21 612	21 700	23 000
Türkiye	21 000	19 000	19 500	19 000	21 000	21 500	20 000	16 500
Arjantin	16 230	15 500	12 300	14 500	16 000	14 500	15 200	14 000
Kazakistan	9 100	12 700	12 600	11 000	9 950	11 000	13 500	14 000
Diğer Ülkeler	70 044	93 034	97 548	81 456	98 689	98 459	95 053	89 043
Dünya	581 377	581 131	567 689	554 905	628 020	622 639	592 981	610 398

Kaynak: USDA FAS Grain – World Markets and Trade 2007, TÜİK

Not: 2000/2001, 2001/2002, 2002/2003 sezonlarındaki AB ülke toplamı 25 olarak alınmıştır.

Şekil 4.1 2006/07 Sezonu Dünya Buğday Üretimi ve Önemli Üretici Ülkeler (%)

2006/2007 sezonunda Dünya’da en çok buğday ekilişi ise Hindistan’da (%12) gerçekleştirilmiştir. En büyük üretici ülke durumunda olan Avrupa Birliği ise, 2006/2007 yılı rakamlarıyla dünya buğday ekilişinin %11,5’ine sahip olmasına rağmen üretimin %21’ine sahiptir (Şekil 4.2). Bu ülkeyi %17.5’lik bir payla Çin izlemektedir. Dünya 2006/2007 sezonu buğday üretimi birim alandan alınan verim artışlarından ötürü 1980/81’e göre yaklaşık %43, 1990/91 sezonuna göre ise yaklaşık %22 artmıştır.

Çizelge 4.2 2005/2006 ve 2006/2007 Sezonu Dünya Buğday Ekiliş, Üretim ve Verimi

Ülkeler	2005/2006			2006/2007		
	Ekiliş (bin ha)	Üretim (bin ton)	Verim (kg/da)	Ekiliş (bin ha)	Üretim (bin ton)	Verim (kg/da)
AB (27)	25 800	132 356	510	24 500	124 797	510
Çin	22 800	97 450	428	23 200	104 000	450
Hindistan	26 500	68 640	260	26 400	69 350	260
ABD	20 226	57 280	282	18 943	49 316	300
Rusya	25 400	47 700	190	23 700	44 900	190
Kanada	9 831	26 775	268	9 700	25 265	260
Avustralya	12 500	25 367	200	11 200	9 900	90
Pakistan	8 341	21 612	259	8 360	21 700	260
Türkiye	9 250	21 500	232	9 200	20 000	220
Arjantin	5 000	14 500	290	5 300	15 200	290
Kazakistan	11 800	11 000	96	12 400	13 500	110
Dünya	218 800	622 639	280	212 600	592 981	280

Kaynak : USDA FAS Grain – World Markets and Trade 2007, TÜİK

Dünya buğday üretimi incelendiğinde, en büyük üretici ülkenin yılda yaklaşık 125 milyon tonluk üretimle Avrupa Birliği olduğu görülmektedir. Dekara verimlilik açısından ise

AB (510 kg/da) ilk sırada gelmekte, daha sonra Çin (450 kg/da) ve ABD (300 kg/da) yer almaktadır. Çizelge 4.2'den de görüldüğü gibi Türkiye buğdayda dekara verim açısından dünya ortalamasının altındadır. Dünya ortalaması 280 kg/da iken Türkiye ortalaması 220 kg/da civarındadır.

4.2 Dünya Buğday Tüketimi

Çizelge 4.3'de görüleceği gibi, 2006/2007 sezonu dünya buğday tüketiminin yaklaşık %20'sini AB (27) ülkeleri oluştururken, bunları Çin, Hindistan, Rusya, ABD ve Pakistan izlemektedir. Dünya buğday tüketimi 2004/05 sezonuna göre 2005/06 sezonunda %2,4 oranında düşmüş, 2006/07 sezonunda ise yaklaşık %1,3 oranında artmıştır. 2007/08 sezonu Ağustos ayında ise 620 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Türkiye, Dünya buğday tüketiminde 7.sırada yer almaktadır.

Çizelge 4.3 Dünya Buğday Tüketimi ve Başlıca Tüketici Ülkeler (Bin Ton)

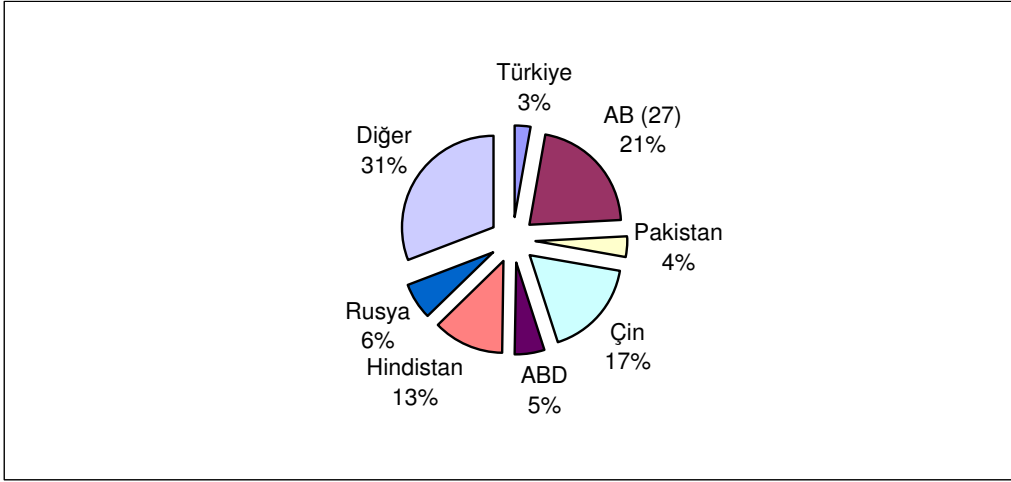
Ülkeler	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08 Ağustos
AB (27)	111 094	110 100	118 100	115 095	123 220	127 525	125 700	122 900
Çin	110 278	108 742	105 200	104 500	102 000	101 000	101 000	100 500
Hindistan	66 821	65 125	74 294	68 258	72 838	69 971	74 350	75 850
ABD	36 184	32 434	30 448	32 507	31 823	31 357	31 047	32 414
Rusya	35 158	38 078	39 320	35 500	37 400	38 400	36 600	36 200
Kanada	7 043	7 566	8 181	7 590	9 386	9 168	9 150	8 900
Avustralya	5 328	5 427	6 178	5 956	5 900	6 400	7 500	6 700
Pakistan	20 500	19 800	18 380	19 100	20 000	21 500	21 900	22 400
Türkiye	16 700	16 501	17 000	16 800	16 800	16 100	16 250	16 250
Ukrayna	12 155	13 450	14 500	9 025	11 700	12 500	11 700	11 900
Diğer	162 501	167 969	172 437	174 348	178 451	190 568	182 051	186 498
Dünya	583 762	585 192	604 038	588 679	609 518	624 489	617 248	620 512

Kaynak : USDA FAS Grain – World Markets and Trade, 2007

Not: 2000/2001, 2001/2002, 2002/2003 sezonlarındaki AB ülke toplamı 25 olarak alınmıştır.

Ülkelerin toplam buğday tüketim rakamları nüfuslarına paralel olarak artış göstermekle birlikte, kişi başına tüketim rakamları ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, kültür gibi etkenlere bağlı olarak değişmektedir. Örneğin 2007 yılı için yıllık kişi başına buğday tüketimi ABD'de 108 kg, AB'de 131 kg, Hindistan'da 67 kg, Çin'de 76 kg ve Ukrayna'da 257 kg'dır.

Şekil 4.2 2006/2007 Sezonu Dünya Buğday Tüketimi ve Bazı Ülkelerin Payları (%)

4.3 Dünya Buğday Ticareti

4.3.1 İhracatçı Ülkeler

Dünya buğday ihracatı son yıllarda ortalama 100–110 milyon ton arasında değişmektedir. Bu rakam Dünya buğday üretiminin %15-18'ini oluşturmaktadır. Son üç yıllık dönemde ise Dünya buğday ihracatında önemli bir değişme olmamıştır. Buğday ihracatçısı ülkelerle ilgili bilgiler Çizelge 4.4'de gösterilmiştir.

Çizelge 4.4 Dünya Buğday İhracatı ve Başlıca İhracatçı Ülkeler (Bin Ton)

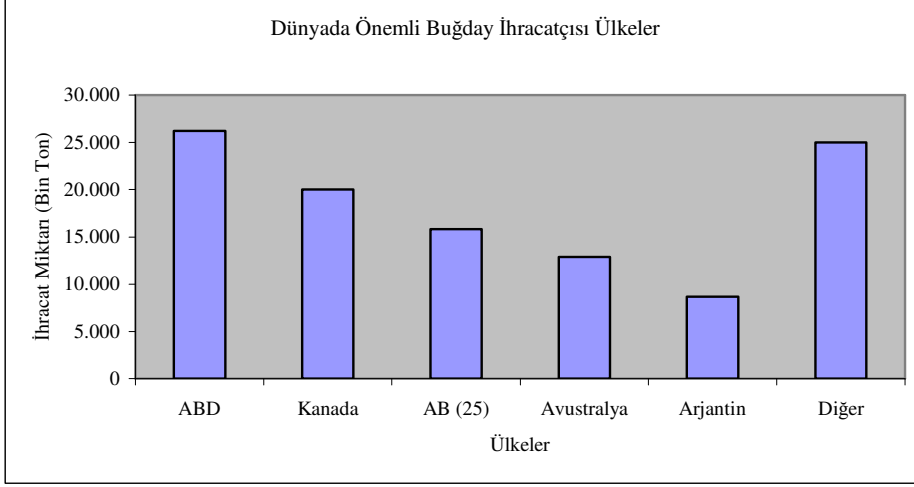
Ülkeler	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07
ABD	28 027	26 270	22 834	32 200	28 200	26 900	26 200
Kanada	17 351	16 758	9 393	15 600	15 400	15 500	20 000
AB (25)	16 792	14 232	19 940	10 300	13 600	14 200	15 800
Avustralya	16 682	16 494	10 946	15 100	15 800	15 200	12 900
Arjantin	11 396	11 671	6 276	7 400	13 100	8 000	8 700
Diğer	13 789	25 324	40 516	22 100	23 700	27 900	25 000
Dünya	104 037	110 749	109 905	102 700	109 800	107 700	108 600

Kaynak : IGC, GMR 362

Çizelge 4.4'de görüldüğü gibi, 2006/2007 sezonunda Dünya buğday ihracatında ilk 5 sırayı sırası ile ABD, Kanada, AB (25), Avustralya ve Arjantin almıştır. Ancak Kanada'nın ihracatı geçen yılın 4,5 milyon ton üzerine çıkmış, Avustralya'da ise 2,3 milyon ton azalma olmuştur.

Çizelgede verilen önemli 5 ihracatçı ülke, dünya toplam ihracatının yıllara göre değişmekle birlikte yaklaşık % 63-88'ini oluşturmaktadır (Çizelge 4.4).

Şekil 4.3 2006/2007 Sezonu Dünyada Önemli Buğday İhracatçısı Ülkeler

4.3.2 İthalatçı Ülkeler

Çizelge 4.5’de 2006/07 döneminde en büyük buğday ithalatçısı ülkeler sırası ile 7,1 milyon ton ile Brezilya, 7,0 milyon ton ile Mısır, 6,6 milyon ton ile AB (25), 5,5 milyon ton ile Japonya, 4,8 milyon ton ile Cezayir, 4,7 milyon ton ile Endonezya ve 3,5 milyon ton ile Güney Kore’dir.

Dünya buğday ithalatının %30’unu AB (25) ile birlikte Brezilya, Japonya, Cezayir, Endonezya ve Güney Kore yapmaktadır. Ancak üretim ve tüketim alışkanlıklarına paralel olarak bazı ülkelerin ithalatı büyük ölçüde azalırken bazı ülkelerin ithalatı artmaktadır. Buna en iyi örnek uzun yıllar büyük ithalat yapan İran’ın ithalatının bitme noktasına gelmesi, Çin’in ise bir dönem 200 bin ton ithalat yapmasına karşın ithalatının 2004/05 döneminde 6,8 milyon tona çıkmasıdır.

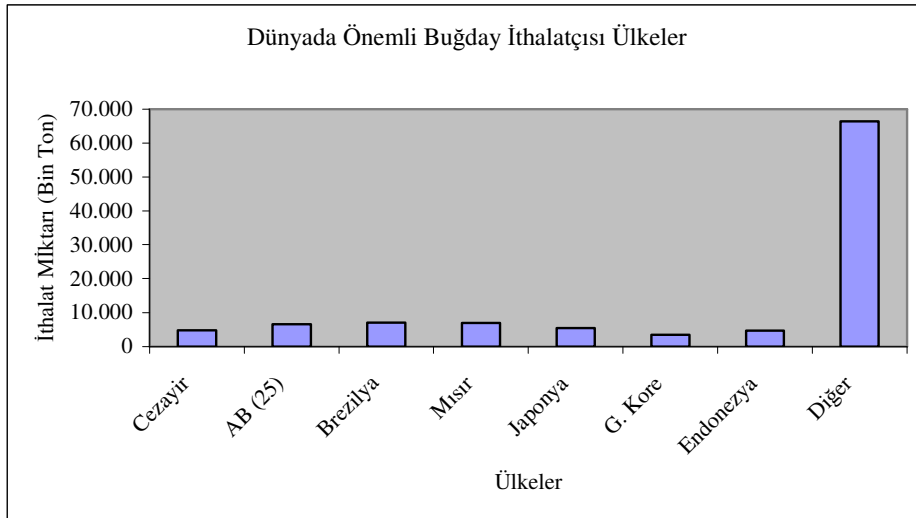
Çizelge 4.5 Dünya Buğday İthalatı ve Başlıca İthalatçı Ülkeler (Milyon Ton)

Ülkeler	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07
Cezayir	5,60	4,60	5,70	4,00	5,30	5,50	4,80
AB (25)	4,70	10,70	11,90	5,60	7,00	7,10	6,60
Brezilya	7,50	7,20	6,80	5,70	5,50	6,10	7,10
İran	6,20	5,60	1,60	0,20	0,20	1,00	0,30
Mısır	6,10	6,90	6,40	7,20	7,90	7,70	7,00
Japonya	5,90	5,80	5,40	5,70	5,40	5,50	5,50
Çin	0,20	1,10	0,40	3,70	6,80	1,00	1,00
G. Kore	3,10	4,00	3,60	3,60	3,60	3,90	3,50
Endonezya	4,10	3,70	4,00	4,80	4,80	4,90	4,70
Fas	3,60	3,10	2,80	2,40	2,30	2,50	1,70
Diğer	57,10	58,10	57,30	59,80	61,00	62,50	66,40
Dünya	104,00	110,80	105,90	102,70	109,80	107,70	108,60

Kaynak : IGC, GMR 362

Buğday ithalatında Avrupa Birliği ülkeleri ilk sıralardadır (Çizelge 4.5). AB hem ihracat hem de ithalat yapmaktadır; fakat buğday net ihracatı (ihracat-ithalat farkı) pozitiftir. Yani AB buğdayda kendine yeterli ve net ihracatçı bir ülkedir. Çünkü AB ülkelerinde buğdayda halen ihracat sübvansiyonları uygulanmakta ve düşük fiyatlı yabancı ürünlere karşı ise ithalat vergisi uygulanmaktadır. AB buğday ithalatının son yıllarda düşmüş olması, 1251/99 no'lu "Belirli Ekilebilir Ürünler için Destekleme Sistemi Oluşturulması" konulu Konsey Tüzüğünde durum buğdayı ekili alanlara alan ödemeleri dışında ilave ödeme yapılarak destek verilmesinden ileri gelmektedir.

Şekil 4.4 2006/2007 Sezonu Dünyada Önemli Buğday İthalatçısı Ülkeler

4.4 Dünya Buğday Fiyatları

Dünya buğday fiyatları; üretim, stok durumu, kalite, yükleme limanı ile üretici ve tüketici ülkelerin taleplerine göre değişmektedir. Çizelge 4.6'da 2000-2007 yılları arası dünya buğday fiyatları verilmiştir.

Çizelge 4.6 2000-2007 Yılları Arası Dünya Buğday Fiyatları (FOB/\$/Ton)

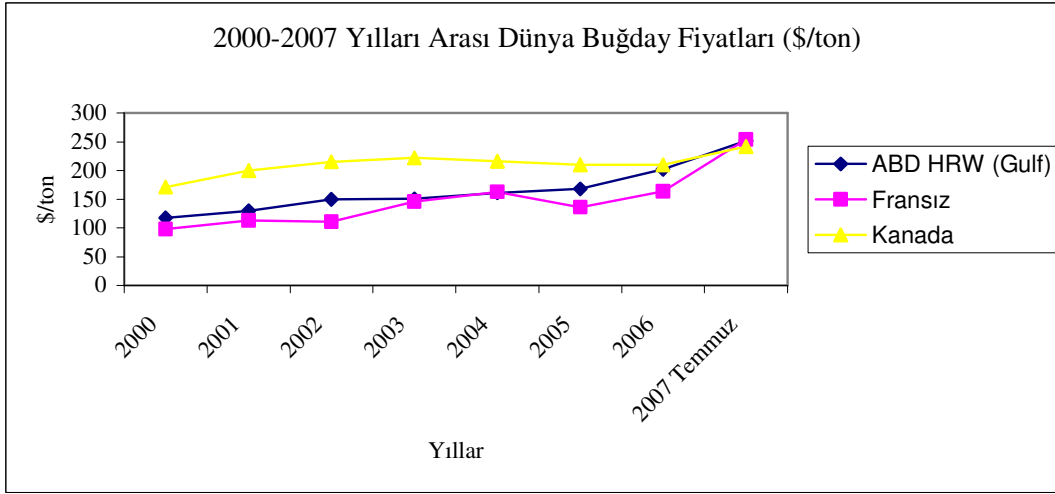
Yıllar	ABD HRW (GULF)	FRANSIZ BUĞDAYI	KANADA DURUM
2000	117,7	97,7	170,6
2001	129,8	113,3	199,8
2002	149,7	110,5	214,9
2003	151,4	146,1	222,4
2004	161,4	162,9	216,2
2005	167,6	136,4	210,3
2006	202,1	164,1	210,2
2007 Temmuz	252,1	253,9	241,7

Kaynak : TMO

Not: Kalite itibarıyla; ABD HRW buğdayı, ülkemizdeki Anadolu Kırmızı Sert, Fransız Buğdayı Kırmızı Yarı Sert, Kanada Durum Buğdayı ise Anadolu Durum Buğdayı eşdeğeri olarak değerlendirilebilir.

Çizelgeden de görüldüğü gibi dünya buğday fiyatları artış göstermektedir. Bazı yıllar buğday fiyatlarında dalgalanmalar görülebilmektedir. 2006 yılında ABD HRW (Sert Kırmızı Kışlık) cinsi, Fransız ve Kanada Durum buğdayda 2000 yılına göre sırasıyla %72, %68 ve %23 artış gerçekleşmiştir. En fazla artış ABD HRW cinsi buğdayda görülmektedir. Çünkü Kuzey Amerika'da yağışların beklenenin altında olması stokları azaltmış ve dolayısıyla Amerikan buğday fiyatının yükselmesine neden olmuştur. Dünya buğday fiyatı 2006 yılında yaklaşık 164-210 \$/ton arasında değişmiştir. 2007 yılı Temmuz ayında ise yaklaşık 250 \$/ton'dur.

Şekil 4.5 Dünya Borsalarında 2000-2007 (Temmuz) Yıllarında En Çok İşlem Gören Buğdayların Fiyatları (\$/ton)

ABD’de tarım ürünleri borsacılığının gelişmiş yapısı, tüm dünya tarafından bilinmektedir. Özellikle IMF tarafından, çevre ülkelerin destekleme fiyatlarının ABD borsası fiyatlarına endekslenmesi, Chicago ve Kansas borsalarının ününü pekiştirmiştir. ABD’de değişik bölgeler, belirli buğday çeşitlerinin üretimine özgülülmüştür. Bu bağlamda Kansas eyaleti kışlık kırmızı sert buğday, Chicago eyaleti kışlık kırmızı yumuşak buğday üretimi ile ünlüdürler (Günaydın 2004).

Çizelge 4.7’de ABD borsalarında işlem gören buğday fiyatları verilmiştir. ABD’de buğdayın işlem gördüğü iki önemli borsa olan Chicago ve Kansas’taki buğday fiyatları Aralık 2006/Eylül 2007 dönemi için bazı gün ve aylar olarak belirtilmiştir. Chicago ve Kansas borsasında buğday fiyatları işlem gördüğü aylara göre zaman zaman azalmıştır. 2007 yılı Eylül ayında buğday fiyatı Chicago Borsasında ortalama 181 \$/ton iken Kansas Borsasında 185 \$/ton olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 4.7).

Çizelge 4.7 ABD Borsalarındaki Buğday Fiyatları (\$/Ton)

İŞLEM TARİHİ	Chicago Borsası (Yumuşak Buğday-SRW)					Kansas Borsası (Sert Buğday-HRW)				
	Aralık	Mart	Mayıs	Temmuz	Eylül	Aralık	Mart	Mayıs	Temmuz	Eylül
01.12.2006	183,36	191,17	193,10	184,46	185,20	195,49	201,18	200,81	189,42	188,87
04.12.2006	182,99	189,97	191,44	183,45	184,46	194,57	198,98	200,45	188,69	189,24
05.12.2006	181,89	188,96	190,52	182,62	184,09	191,26	197,05	199,53	188,60	188,32
06.12.2006	181,25	187,77	189,24	180,97	182,81	190,34	194,93	196,59	187,95	189,24
07.12.2006	179,32	182,81	183,82	177,66	176,93	183,73	188,50	189,24	183,18	182,26
08.12.2006	174,54	181,43	183,54	177,11	177,85	183,73	187,86	190,71	184,09	184,83
11.12.2006	172,80	179,69	182,26	176,65	177,48	181,89	186,48	187,59	181,34	182,44
12.12.2006	174,54	180,88	183,73	178,67	178,03	184,09	188,14	189,70	183,18	183,91
13.12.2006	170,87	177,11	180,33	175,73	176,01	182,17	185,56	187,59	180,97	182,44
14.12.2006	173,62	178,95	182,07	177,66	178,95	183,54	186,76	188,87	182,81	183,36
15.12.2006		180,33	182,99	178,95	180,42		187,22	189,06	183,82	184,19
18.12.2006		180,51	183,45	179,50	180,79		186,67	188,32	183,08	184,83
19.12.2006		179,32	181,89	177,85	178,95		185,01	186,30	181,52	182,62
20.12.2006		181,52	184,28	179,13	179,50		185,38	185,93	182,26	184,83
21.12.2006		182,72	185,47	179,69	179,87		186,85	188,14	184,09	183,73
22.12.2006		185,93	187,95	181,61	181,89		187,59	189,97	186,21	186,30
25.12.2006		185,66	190,16	185,11	185,20		187,40	191,81	187,59	188,50
26.12.2006		185,66	190,16	185,11	185,20		187,40	191,81	187,59	188,50
Ortalama	177,52	183,35	185,91	180,11	180,76	187,08	189,39	191,24	184,80	185,47

Kaynak : Reuters

5. TÜRKİYE BUĞDAY ÜRETİM, TÜKETİM ve DIŞ TİCARETİ

5.1 Türkiye Buğday Üretimi

Türkiye’de yıllık 18,5 milyon hektar ekilen tarım alanının yıllara göre değişmekle 13-14 milyon hektarında hububat üretimi yapılmaktadır. Hububat ekim alanı içerisinde yaklaşık %67’lik pay ile ilk sırada buğday, %26’lık payla ikinci sırada arpa ve %4’lük payla üçüncü sırada mısır gelmektedir. Bu ürünleri sırasıyla çavdar, yulaf ve çeltik izlemektedir (Anonim 2006).

Buğday üretimi Türkiye’de en önemli tarımsal faaliyet koludur. Buğday üretimi, ülkemizin hemen her bölgesinde yapılmakta olup, tarla ürünleri içerisinde ekiliş alanı ve üretim miktarı bakımından ilk sırayı almaktadır. 1980’lerden sonra buğday ekim alanlarında önemli bir değişiklik olmamış, ekim alanları 9-10 milyon hektar civarında değişmiştir.

Çizelge 5.1’den de görüleceği gibi, buğday üretimi iklim koşullarına bağlı olarak dalgalanmalar göstermiş, 2006 yılında 1990 yılındaki değere düşerek 20 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’nin buğday üretimi iç tüketimi karşılamaya yeterlidir. Ancak bazı yıllar gerek kötü hava koşullarından, gerekse süne zararlısından dolayı buğday kalitesi düşmektedir. 2007 yılında ise TMO verilerine göre buğday üretimi yaşanan kuraklıktan dolayı 17,6 milyon ton olarak tahmin edilmektedir.

Türkiye buğday ekim alanlarının yaklaşık %19’unda (1,8 milyon hektar) makarnalık buğday üretimi yapılmaktadır. Bu üretiminin %70’i yağış yetersizliği olan kıraç arazide yapılmaktadır. Ekim alanlarının geniş yer kapladığı makarnalık buğday üretiminin yapıldığı İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde buğday verimi oldukça düşüktür. Ülkemizin kişi başına yıllık tahıl tüketiminin en yüksek düzeyde bulunduğu ülkelerden biri olması göz önüne alındığında kıraç arazide yapılan üretimlerde gerçekleştirilebilecek verim artışları Türkiye buğday üretimine önemli katkıda bulunabilecektir.

Buğday verimi ise, 2006 yılında 220 kg/da’dır. Bu miktar dünya verim ortalaması olan 280 kg/da’nın altındadır. Ancak Türkiye ile aynı paralelde bulunan benzer ekolojiye sahip ülkelerin buğday verimlerinden (İspanya’da 169 kg/da, Yunanistan’da 212 kg/da) yüksektir (Anonim 2006). 2007 yılında ise buğday verimi üretimdeki azalmaya bağlı olarak 190 kg/da’a düşmüştür.

Çizelge 5.1’de 1990-2007 yılları arasındaki buğday ekiliş, üretim ve verim rakamları verilmiştir.

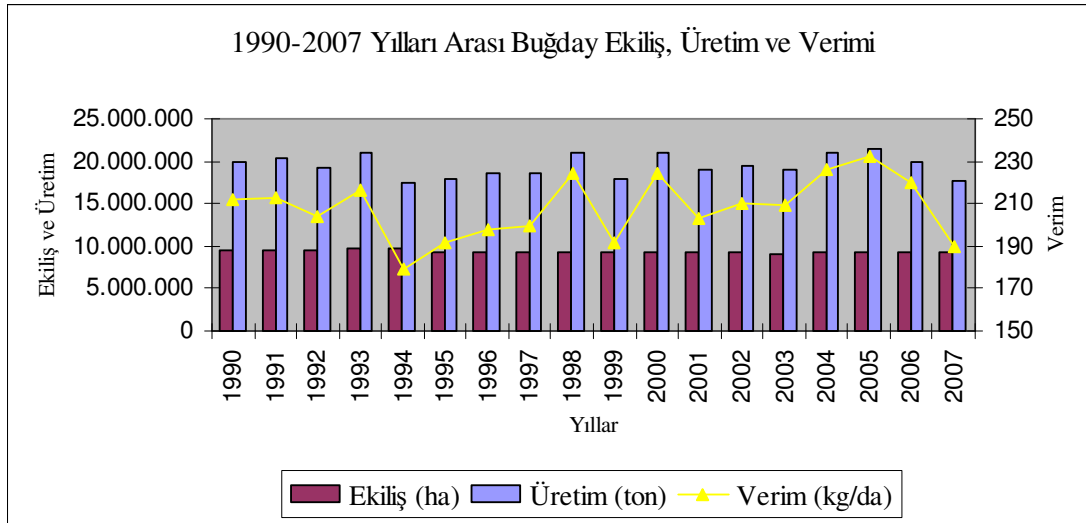
Çizelge 5.1 1990-2007 Yılları Arası Buğday Ekiliş, Üretim ve Verim Miktarları

Yıllar	Ekiliş Alanı (ha)	Üretim (ton)	Verim (kg/da)
1990	9 432 309	20 022 000	212
1991	9 597 539	20 418 496	213
1992	9 473 387	19 318 000	204
1993	9 716 377	21 016 000	216
1994	9 800 000	17 514 000	179
1995	9 400 000	18 015 000	192
1996	9 350 000	18 515 000	198
1997	9 340 000	18 663 400	200
1998	9 400 000	21 011 000	224
1999	9 380 000	18 008 800	192
2000	9 400 000	21 008 600	224
2001	9 350 000	19 007 000	203
2002	9 300 000	19 508 000	210
2003	9 100 000	19 008 200	209
2004	9 300 000	21 000 000	226
2005	9 250 000	21 500 000	232
2006	9 200 000	20 000 000	220
2007*	9 300 000	17 678 000	190

Kaynak: -TÜİK ve TMO Verileri

(*) 2007 yılı üretim bilgileri TÜİK 1. tahminidir.

Şekil 5.1 1990-2007 Yılları Arası Türkiye Buğday Ekiliş, Üretim ve Verimi

Buğday üretimi tüm ülke düzeyine yayılmış olmakla birlikte Orta Anadolu, Trakya, Güneydoğu Anadolu ve Çukurova'da daha fazla önem taşımakta ve sanayinin temel hammaddesini oluşturmaktadır. Bu nedenle buğdayla ilgili uygulanan üretim ve pazar politikalarının büyük önemi vardır. Buğday ekimi sonbaharda yapılmakta, hasat ise bölgelere göre değişmekle beraber Mayıs ayında başlamakta Ağustos ayına kadar devam etmektedir.

Türkiye’de özellikle 1980’li yıllardan sonra tarım sektöründeki reel gelirlerin azalmasında, girdi maliyetlerindeki artış, üretimin fazla sayıda aracı vasıtasıyla pazarlanması, depolama, paketleme olanaklarının mevcut olmaması, etkin destekleme yöntemlerinin uygulanmaması yanında, verimlilikte dolayısıyla üretimde istenilen gelişmelerin sağlanamamasının da çok büyük bir etkisi bulunmaktadır. Üreticilerin gelirlerinin artması ve Türkiye’nin dünya piyasalarında rekabet edebilmesi verim artışına bağlıdır.

Buğday tarımında iyi toprak hazırlığı, iyi bir bitki çıkışı, uygun gübreleme, kurak geçen yıllarda zamanında usulüne uygun sulama, yabancı otlar, zararlılar ve hastalıklar ile mücadele yüksek verim almanın garantisidir. Bu nedenle verimlilik artışını sağlayacak tarımsal yapıyı iyileştirmeye yönelik tarım politikası araçlarının tarım politikası yürütücülerince uygulanması için önlemler alınmalıdır.

5.2 Türkiye Buğday Tüketimi

Ülkemizde artan nüfusa paralel buğday tüketimi de artmaktadır. Türkiye, kişi başına buğday tüketimi yönünden önde gelen ülkelerden biridir. Türkiye’de kişi başına buğday tüketimi 155–160 kg civarındadır (Anonim 2006).

Buğday, ülkemizde ekmeğin yanında, makarna, bulgur, irmik, nişasta ve bisküvi gibi bazı işlenmiş yiyeceklerde de kullanılmaktadır. Ayrıca buğday, gıda tüketimi dışında yaklaşık 2 milyon ton’luk tohumluk, 1,5-2 milyon ton’luk da yemlik olarak kullanılmaktadır.

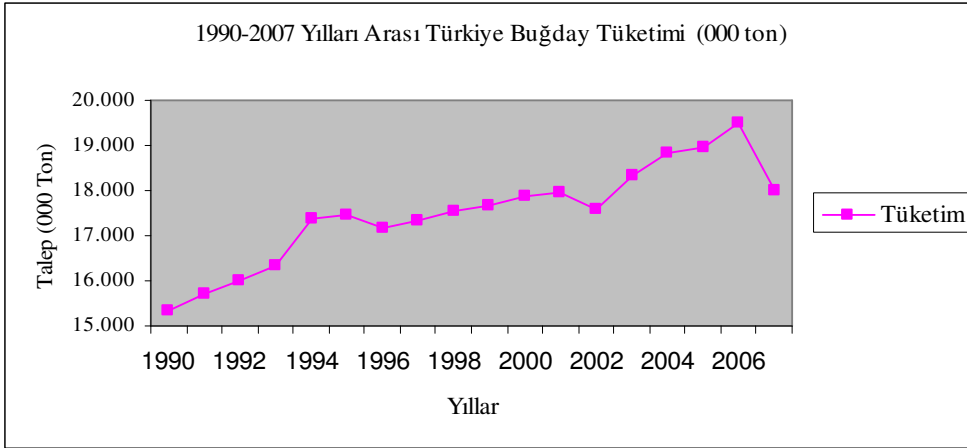
Çizelge 5.2 1990-2007 Yılları Arası Türkiye Buğday Tüketimi

Yıllar	Tüketim (000 Ton)
1990	15.340
1991	15.715
1992	16.017
1993	16.321
1994	17.377
1995	17.479
1996	17.165
1997	17.341
1998	17.545
1999	17.677
2000	17.891
2001	17.946
2002	17.572
2003	18.318
2004	18.847
2005	18.950
2006	19.500
2007*	18.000

Kaynak: DPT

(*) 2007 yılı TMO Tahmini

Şekil 5.2 1990-2007 Yılları Arası Türkiye Buğday Tüketimi (000 Ton)

Çizelge 5.2’de yıllar itibariyle ülkemizin buğday tüketimi verilmiştir. Türkiye’de buğday tüketimi 1990 yılında 15.340 bin ton iken, 2006 yılında tüketim 19.500 bin ton’dur. 2007 yılı TMO verilerine göre ise buğday tüketimi 18.000 bin ton olarak tahmin edilmektedir. Çizelgede, buğday tüketiminin genellikle giderek arttığı görülmektedir, bunun da en önemli nedeni ülkemizin daha çok bitkisel kaynaklı ürünlerle (özellikle tahıl vb.) beslenmesidir. Çünkü hayvansal kaynaklı ürünler ülkemizde pahalıdır ve halkımızın alım gücü bu ürünlere karşı yetersizdir. Gelişmiş ülkelerde insan beslenmesinde bitkisel ürünlerin payı daha düşük iken, ülkemizde %70’e yakın bir değer göstermektedir.

Ülkemizin buğday üretimi iç tüketimi karşılamaya yeterlidir. Ülke nüfusunun yılda %1,5 arttığı göz önünde bulundurulduğunda nüfusumuz yılda 1.125.000 artış göstermektedir. Artan nüfusa paralel olarak üretim miktarının artması beklenirken bazı yıllar azalma göstermiştir. Tahıl ürünlerinin en çok tüketildiği ülkelerden biri olan yurdumuzda iç tüketimin karşılanması için gerekli buğday miktarı her yıl artmaktadır. Bundan dolayı ülkemizde nüfus artışıdaki pay dikkate alınarak üretim miktarının tüketimi karşılayacak biçimde artırılması gerekmektedir.

5.3 Türkiye’de Buğday Dış Ticareti

Türkiye’de buğday üretimi yıllara göre değişmekle birlikte yaklaşık 20 milyon ton civarlarındadır. Yurtiçi buğday üretimi tüketimi karşılamakla birlikte, bazı yıllar kalite sorunu nedeniyle ithalat yapılmaktadır. 2006 yılı itibariyle ülkemizde buğdayın gıda olarak toplam tüketimi yaklaşık 14-15 milyon ton civarındadır. İnsan tüketimi daha çok un, unlu mamuller ve bulgur şeklindedir.

5.3.1 Türkiye Buğday İhracatı

Türkiye’de tahıl ticareti başta Toprak Mahsulleri Ofisi olmak üzere özel alıcılar (tüccar, komisyoncu, firma vb.) ve kısmen tahıl stoklayan çiftçilerce yürütülmektedir. TMO tahıl piyasasında fiyatların belirlenmesi, ilanı ve ürün alımları yolu ile söz sahibidir.

Türkiye’de buğday ihracatı, üretim miktarı ve ürün kalitesiyle yakından ilgilidir. Üretim miktarının büyük ölçüde iklim koşullarına bağlı olması nedeniyle Çizelge 5.3’den de görüleceği gibi buğday ihracatında önemli dalgalanmalar olmuştur. İhracat, üretimin fazla olduğu yıl ile bir sonraki yılda daha fazla olmaktadır. 2000 yılında dünya ihracatındaki payımız %1,71 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2002 yılından sonra ise dünya ihracatında söz edilemeyen bir ülke durumuna gelinmiştir. 2005 yılından sonra ise buğday ihracatımız tekrar artmaya başlamış ve buğdayda net ihracatçı ülke konumuna gelinmiştir.

Çizelge 5.3 Türkiye’nin Buğday İhracat Miktar, Değer ve Ortalama Fiyatı

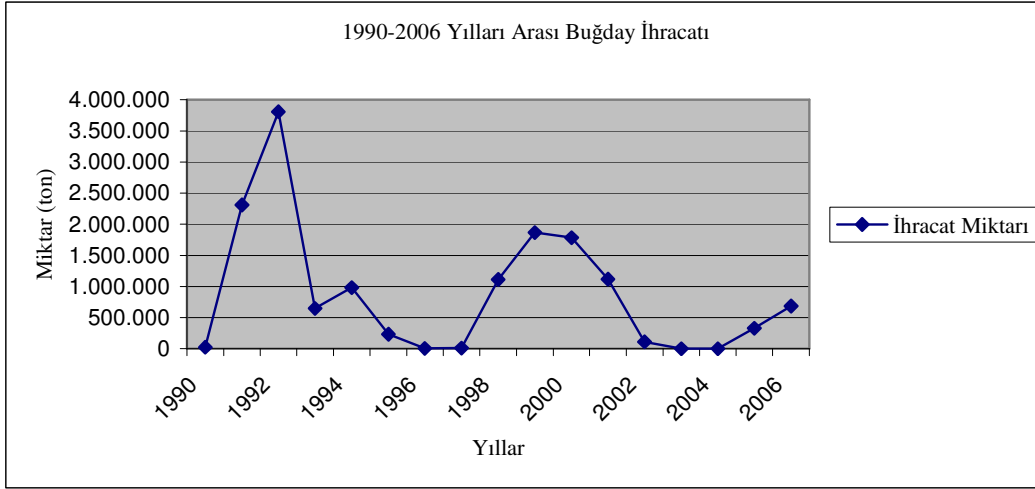
Yıllar	Miktar (Ton)	Değer (1000 \$)	Ort. Fiyat (Dolar/Ton)
1990	24 975	4 381	175
1991	2 307 273	204 270	89
1992	3 804 502	340 853	90
1993	648 654	75 494	116
1994	980 029	88 470	90
1995	232 847	22 669	97
1996	7 140	1 765	247
1997	11 531	2 482	215
1998	1 109 348	163 365	147
1999	1 864 701	190 524	102
2000	1 782 048	196 308	110
2001	1 117 969	136 225	122
2002	109 827	19 329	176
2003	938	401	428
2004	863	359	416
2005	327 931	52 155	159
2006	685 673	100 853	147

Kaynak: TÜİK, DTM

Türkiye’de buğdayın piyasa fiyatları \$ bazında yüksek iken ihraç fiyatları düşüktür. Bunun sebebi ise yurtdışında (ABD, Fransa, vb.) önemli miktarlarda ihracat sübvansiyonu söz konusu olduğundan, ülkelerin üretim maliyetinin çok altında dünya piyasalarına ürün satabilmelerinden kaynaklanmaktadır. İhracatın gerçekleştirilebilmesi için buğday fiyatının

diğer ülkelerdeki buğday fiyatlarından düşük ya da en azından paralel olması gerekmektedir.

Şekil 5.3 1990-2006 Yılları Arası Buğday İhracatı (ton)

Çizelge 5.3 ve 5.4 incelendiğinde Türkiye'nin son yedi yıllık (2000-2006) ortalama buğday ve buğday mamulleri (buğday eşdeğeri olarak hesaplanmıştır) ihracatının ortalama 1 milyon 650 bin ton civarında olduğu görülmektedir. Bu çizelgelerden de anlaşılacağı üzere bazı söylentilerin aksine ülkemiz buğday ürünü net ihracatçı konumunu korumaktadır.

Buğdayda ihracatımız az görünmekle birlikte, un ihracatındaki artış oldukça fazladır (Çizelge 5.4). 2005 yılında yaklaşık 2 milyon ton un ihracatı yapılmıştır. Un ihracatının %60'ı Irak'a yapılmıştır. 2005 yılında ortalama un ihracat fiyatı ise 208 dolar/ton'dur. Uluslar arası Hububat Konseyinin (IGC) raporuna göre, 2005/2006 sezonunda un ihracatında dünya lideri olan Türkiye, 2006/2007 sezonunda 3. sıraya gerilemiştir. Bunun en büyük nedeni, Irak'ın un ithalatının bir önceki yılın miktarının yaklaşık yarısına düşmesinden kaynaklanmıştır.

Çizelge 5.4 Buğday ve Mamulleri İhracatı (1000 Ton, 1000 \$)

Ürünler	2000		2001		2002		2003		2004		2005		2006	
	Mik.	Değ.	Mik.	Değ.	Mik.	Değ.	Mik.	Değ.	Mik.	Değ.	Mik.	Değ.	Mik.	Değ.
Un	358	64,6	172	31	254	47,6	593	111,4	786	197,4	1 980	426,1	1 102	233,7
Bulgur	8	2,7	18	5,6	20	7,1	31	12,8	36	14,3	69	24,1	50	18,6
İrmik	19	5,2	13	3,3	19	4,9	13	4,5	25	7,9	34	9,7	40	11,4
Makarna	26	9,8	34	11,5	49	17,0	69	26,8	126	50,2	164	65,5	175	71,9
Ekmek, pasta vb	82	86,6	99	98,7	124	125,6	162	180,9	164	215,5	166	230,8	158	233,3
Toplam	-	168,9	-	150,1	-	202,2	-	336,4	-	485,3	-	756,2	-	568,9

Kaynak: DTM

Ülkemizde işletmelerin çok küçük, üretimin büyük bölümünün de kuru arazide yapılıyor olması buğday maliyetini artırmaktadır. Diğer taraftan, buğdayın stratejik ürün olması ve çok geniş üretici kesimini ilgilendirmesi ürün fiyatına sürekli müdahaleyi gerektirmiş, dolayısıyla müdahaleli fiyatlar sürekli dünya fiyatlarının üzerinde oluşmuştur. Bundan dolayı ülkemizde uzun yıllardan beri buğday ihracatının çok büyük bölümü TMO tarafından yapılmıştır. Türkiye'nin son yıllarda buğday ihracatı yerine un, makarna, bulgur vb. unlu mamul maddelerini ihraç etmesi ülke ekonomisi açısından yerindedir.

Türkiye, özellikle un ve makarna ihracatında dünyada önemli bir yere sahiptir.

Buğday ihracatında da verilecek destek ve teşvikler DTÖ Tarım Anlaşması kuralları çerçevesinde yapılmaktadır. Çizelge 5.5 ve 5.6'da, Türkiye'nin buğday ve buğday unu için taahhüt etmiş olduğu ihracat sübvansiyonları ve indirim taahhütlerine yer verilmektedir.

Çizelge 5.5 Buğdayda İhracat Sübvansiyonları ve İndirim Taahhütleri

Yıllar	Temel Alınan Harcama Düzeyi (\$)	Yıllık ve Nihai Harcama Taahhüt Düzeyleri (\$)	Temel Alınan Miktar (Ton)	Yıllık ve Nihai Miktar Taahhüt Düzeyleri (Ton)
1995	36 077 000	640 424 252	574 200	2 124 781
1996		572 312 504		1 943 562
1997		504 200 756		1 762 344
1998		436 089 008		1 581 125
1999		367 977 260		1 399 906
2000		299 865 512		1 218 687
2001		231 753 764		1 037 468
2002		163 642 016		856 250
2003		95 530 268		675 031
2004		27 418 520		493 812

Kaynak : DTÖ Tarım Anlaşması (Resmî Gazete)

Buğday ihracatında herhangi bir vergi (fon) söz konusu değildir. Türkiye WTO'na (Dünya Ticaret Örgütü) verdiği taahhütlerde, 1995 yılında buğday ihracatına 640 424 300 \$ (2 124 781 ton), buğday unu ihracatına 9 542 674 \$ (475 418 ton) destek vereceğini beyan etmiştir. Bu miktarlar 10 yıl sonra buğdayda 27 418 520 \$'a (493 812 tona), buğday unu ihracatında 1 439 741 \$'a (56 179 tona) düşürülecektir. Ancak uygulanan indirim taahhütleri, Türkiye'nin de içinde yer aldığı Gelişmekte Olan Ülkeler açısından beklenen gelişmeyi sağlayamamıştır. Bunun en önemli nedeni Gelişmiş Ülkelerin taahhütlerine uymamalarıdır. Dolayısıyla buğday ununda ihracat sübvansiyonları ve indirim taahhütleri çerçevesinde yapılan anlaşma 2004 yılı itibarıyla son bulmuştur.

Çizelge 5.6 Buğday Ununda İhracat Sübvansiyonları ve İndirim Taahhütleri

Yıllar	Temel Alınan Harcama Düzeyi (\$)	Yıllık ve Nihai Harcama Taahhüt Düzeyleri (\$)	Temel Alınan Miktar (Ton)	Yıllık ve Nihai Miktar Taahhüt Düzeyleri (Ton)
1995	1 894 396	9 542 674	65 324	475 418
1996		8 642 348		428 836
1997		7 742 022		382 254
1998		6 841 696		335 671
1999		5 941 371		289 089
2000		5 041 045		242 507
2001		4 140 717		195 925
2002		3 240 393		149 343
2003		2 340 067		102 761
2004		1 439 741		56 179

Kaynak : DTÖ Tarım Anlaşması (Resmi Gazete)

5.3.2 Türkiye Buğday İthalatı

Yurtiçi buğday üretimi tüketimi karşılamakla birlikte, bazı yıllar ekmeklik buğdaylardaki kalite sorunu nedeniyle ithalat yapılmıştır. Çizelge 5.7’de görüleceği gibi, Türkiye’de buğday ithalatı 1995-1997 döneminde artarak devam etmiş, 1998-2001 döneminde azalış trendine girmiş, 2001-2004 yılından sonra tekrar artmaya başlamış ve 2004 yılından sonra azalmıştır. Özellikle 2002 ve sonrasında ithalat miktarı ihracatımızla kıyaslanamayacak kadar yüksektir. Bunun da en önemli nedeni, TMO’nun piyasaya artık yeterince hakim olamaması, pazarlama sezonu sonunda spekülörlerin fiyat yükseltmelerini önlemesi ve piyasayı düzenlemek amacıyla ithalata başvurmasıdır.

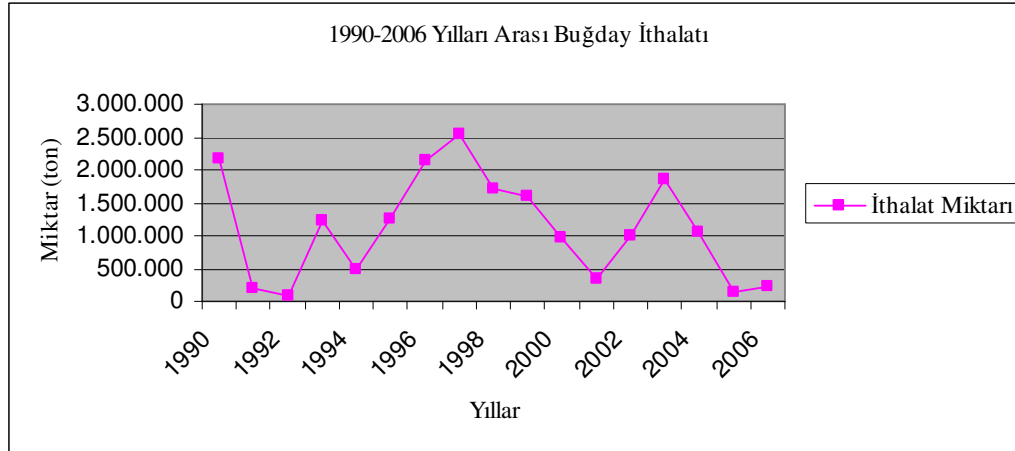
Türkiye’de makarnalık buğday ithalatı da giderek artmışsa da 2004 yılından sonra önemli oranda azalmıştır. Makarnalık buğday ithalatı 1999-2004 yılları arasında 5 bin ton ile 20 bin ton arasında değişirken, 2006 yılında 63 ton olarak gerçekleşmiştir. Ortalama makarnalık buğday fiyatı ise aynı yıllarda 162-248 \$/ton arasında iken, 2006 yılında 1 milyon \$/ton’un üzerinde gerçekleşmiştir.

Çizelge 5.7 Türkiye'nin Buğday İthalat Miktar, Değer ve Ortalama Fiyatı

Yıllar	Miktar (Ton)	Değer (1000 \$)	Ort. Fiyat (Dolar/Ton)
1990	2 178 551	386 830	178
1991	198 313	22 151	112
1992	93 981	13 913	148
1993	1 220 982	178 894	147
1994	495 866	75 905	153
1995	1 253 330	243 678	194
1996	2 146 930	485 099	226
1997	2 551 788	457 344	179
1998	1 721 505	232 897	135
1999	1 613 026	185 897	115
2000	963 668	126 142	130
2001	346 827	49 621	143
2002	1 007 446	147 967	135
2003	1 848 260	277 953	150
2004	1 050 873	219 313	209
2005	135 596	25 031	185
2006	239 874	52 624	219

Kaynak: TÜİK, DTM

Şekil 5.4 1990-2006 Yılları Arası Buğday İthalatı (ton)

2006 yılında ekmeklik buğday tüketimimizin %1,3'ü kadar ithalat yapmış olmamıza rağmen, tüketim miktarımız üretimimize çok yaklaşmıştır. Bu da ileride buğdayda dış ticaret açığı oluşabileceğini dolayısıyla dışa bağımlı ülke olabileceğimizi göstermektedir.

2006 yılında Türkiye net ihracatçı ülke konumunu korumakta ise de, Türkiye Ziraatçiler Derneği'nin hazırladığı raporda da 2007 yılında buğday rekoltesinin 17 milyon

tonun altında olacağı, tüketimin 17 milyon tonu geçerek üretimin tüketiminin altında kalacağı, stokların da azalmasıyla Türkiye'nin ilk kez buğday açığı vereceği tahmin edilmektedir. Buğday üretiminin giderek azalmasının en büyük nedeni küresel ısınmadan ve yaşanan kuraklıktan dolayı yağışların azalmasından kaynaklanmaktadır.

Bilindiği gibi, Türkiye Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olması nedeniyle DTÖ Tarım Anlaşması kurallarına uyma yükümlülüğündedir. Dolayısıyla, hububat ithalatı belirlenen kurallar çerçevesinde yapılmaktadır. 1994 yılında imzalanan ve 1995 yılından itibaren uygulamaya giren DTÖ Tarım Anlaşması'na göre, ülkemizin hububat ithalatı için taahhüt ettiği Gümrük Tarife oranları (1995-2004) Çizelge 5.8'de verilmiştir.

Çizelge 5.8 Türkiye'nin Taahhüt Ettiği Gümrük Tarife Oranları

Ürünler	Temel Alınan Vergi Oranı (%)	Konsolide Vergi Oranı (%)
Buğday	200	180
Arpa	200	180
Çavdar	200	180
Mısır	200	180
Yulaf	200	180
Çeltik	50	45
Darı	200	180
Karabuğday	200	180
Buğday unu	114	103
Diğ. Hub.unları	45	41

Kaynak : Resmi Gazete, çeşitli tarihler

Türkiye, gümrük vergisini on yıl içerisinde temel alınan vergi oranlarından yıllık eşit dilimler halinde %200'den %180'e düşüreceğini taahhüt etmiştir. Ancak, bu hakkını bugüne kadar hiçbir üründe %100'ün üzerinde uygulamamıştır. Taahhüt edilen gümrük tarife oranları aslında bir dış korumadır. Türkiye'de buğday için hesaplanmış ÜDE ve TÜDE değerlerinin yani buğday üreticisine ve tüketicisine sağlanan desteklerin genelde düşük düzeyde kaldığı, hatta bazı yıllarda eksi oldukları çalışmanın diğer bölümünde belirlenmiştir. Bu durum buğday üretiminin genellikle tahmin edildiği kadar desteklenmediğini ifade etmektedir.

Çizelge 5.9'da Türkiye'de 2006 yılında uygulanmış ve halen geçerli olan gümrük vergisi oranları gösterilmiştir.

Çizelge 5.9 Türkiye’de Gümrük Tarife Oranları

Ürünler	Cari Gümrük Vergisi Oranı (%)	DTÖ Taahhüdü Oranı (%)	Resmi Gazete Tarihi
Buğday (Ekmeklik)	130	180	13.09.2005
Buğday (Makarnalık)	100	180	13.09.2005
Arpa	100	180	13.09.2005
Mısır	130	180	13.09.2005
Çavdar	130	180	13.09.2005
Yulaf	60	180	13.09.2005
Pirinç	43	45	13.09.2005
Çeltik	20	45	13.09.2005

Kaynak : Resmi Gazeteler

Türkiye’de buğday yüksek gümrük vergileriyle (ekmeklik buğdayda %130) korunmaktadır. 2007 yılı Temmuz ayında dünyada buğdayın tonu 250 dolardan (325 YTL) satılmıştır. Ancak %130’luk gümrük vergisiyle bu rakam yaklaşık 750 YTL’ye kadar çıkmıştır. Oysa ki, Türkiye’de aynı yıl buğday fiyatı 333 dolardır. Bu durumda, ithal edilen buğday yerli buğdaydan pahalıya gelmektedir. Üretime devam edebilmenin en önemli koşulu ise yüksek gümrük vergileridir. Yüksek orandaki gümrük vergileri, üretimin devamlılığı ve üreticinin korunması açısından çok önemlidir. Gümrük vergisi oranlarında çok zorda kalmadıkça, (örneğin; tüketim üretimin üzerinde gerçekleştiyse, yeterli stok yoksa, buğdayın kalitesi düştüyse vb.) herhangi indirimle gidilmemelidir. 2007 yılında düşen buğday üretiminin tüketimin altında kalacağı beklentileri, özellikle aradaki fiyat marjından yararlanmak isteyen kişileri farklı düşüncelere itmiştir. Bu kişiler (spekülatörler) gümrük vergi oranlarının azaltılması ve dolayısıyla ithalat yapılması gerektiğini savunmuşlardır. Oysa ki şu an için herhangi bir vergi indirime gidilmemeli, üreticiler ve yerli üretim daha çok korunmalıdır. Çünkü tarım üstü açık bir fabrika gibidir. 2007 yılında yaşanan kuraklık, seneye ne getirir onu kimse bilemez. Hemen üretim tüketimin altında oluştu diye ithalata gitmek doğru değildir, bu ülke ekonomisi açısından da iyi sonuçlar doğurmayacaktır. Bundan dolayı, herhangi bir olumsuz durum olmadığı sürece buğday üretimi yüksek gümrük vergileriyle korunmaya devam edilmelidir. Ancak, buğday üretimi sadece gümrük vergileri yoluyla korunmamalıdır. Daha çok maliyet düşürücü ve verimliliği artırıcı politikalar izlenmeli ve dünya ülkeleri ile rekabet yapılmalıdır. Bu çerçevede, buğdayda girdi fiyatları azaltılmalı, toprak reformu yapılmalı ve sulama yatırımları vb. gerçekleştirilmelidir.

6. TÜRKİYE'DE BUĞDAYDA UYGULANAN TARIM POLİTİKALARI

6.1 Tarihsel Gelişimi

Buğday *Triticum* ailesinden otsu bir bitkidir ve arpadan sonra tarımı yapılan en eski tahıldır. İlk tarımının 12 bin yıl önce Ürdün'deki Eriha (Jericho) kenti bölgesinde yapıldığı bilinmektedir. MÖ 8600'de kırılğan ve toplanmaya elverişli olmayan gevrek (brittle-Einkorn) *Triticum monococcum* buğdayı Suriye'nin Türkiye sınırına yakın Tell Mureybet'te yetiştirilmiştir. Anadolu halklarının da en birinci uğraşı yine tarımdı. MÖ 2. binyılda Anadolu'da yetiştirilen ürünlerin başında arpa ve kalitesi düşük olmasına rağmen iyi ekmek ve hamur yapmaya elverişli (emmer buğdayı) *Triticum dicoccum* gelmekteydi (Bu buğday türü günümüzde genelde hayvan yemi olarak kullanılmaktadır).

Özellikle Hitit döneminde yoğun tarım yapılmasının nedeni, Anadolu'nun o devirdeki nüfus kalabalığıdır. Hattuşaş'ın kapladığı 170 hektarlık alanın, hatalı bile olsa, 30 ile 40 bin kişilik bir nüfusa sahip olmuş olabileceği ileri sürülmektedir. Bronz Çağı'ndaki tarım şartlarına göre bir hektarda 459 kg. tahıl üretilmekteydi. Yine bu şartlar altında o zamanki kişi başı yıllık tüketiminin 270 kg. civarında olduğu düşünüldüğünde Hattuşaş halkının yıllık buğday tüketimi 8.1 ile 10.8 milyon kg olarak hesaplanıyor ki, nüfus tahmini yarıya indirilse bile bu miktarda yeterli üretim alanınının 17 ile 24 bin hektar olması gerekmektedir (Akın 2002).

İlk tarım bölgesi olarak tesbit edilen Türkiye, Irak ve Filistin'i içine alan "Verimli Hilal"deki komşu İran'a buğday MÖ 500'lerde sıçramaktadır. Günümüzde Amerika, Rusya ve Çin ile buğday üreten ülkelerin başını çekse de, 18. yüzyıl sonlarında buğdayla tanışan Avustralya'yı saymazsak, en geç keşfeden (1520) ülkelerden biridir. Buğdayın Çin'e ulaşması ilk defa MÖ 300'de gerçekleşmiştir. Yunanistan ise MÖ 400'lerde ekmeçlik yumuşak buğday yetiştirerek buğday tarımına başlamıştır. Ancak Sicilyalı bir Yunan olan Arcestratus, yaşadığı MÖ 350 yıllarında külde pişen Tegea ekmeçinin sert buğdaydan yapılmış olanını tavsiye etmesinden dolayı, buğdayın lezzet hususiyetleri üzerinde eskiden beri durulduğu anlaşılmaktadır (Akın 2002).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde üretimi yapılan en önemli ürünler tahıllar olmuştur. Tahrir defterleri üzerinde yapılan araştırmalara göre, toplam üretimin %90'ını aşan bir oranda tahıl ürünleri üretildiği saptanmıştır (Öz 2000). Bu dönemde yasak olmasına rağmen özellikle Mısır, Venedik ve Trakya'dan yapılan buğday ihracatından yüksek kazanç sağlandığı belirlenmiştir.

Türkiye’de buğdayda uygulanan tarım politikalarının tarihsel gelişimini 4 grup altında inceleyebiliriz. Bunlar ; 1923-1945 Dönemi, 1945-1961 Dönemi, Planlı Döneme Giriş (1961-1980 Dönemi) ve Son Dönem olan 1980-2007 Dönemi olarak açıklanmıştır.

1. 1923-1945 Dönemi :

Birinci Dünya Savaşı sonrasında sanayi tesislerinin büyük ölçüde yok olması Dünyanın pek çok ülkesinde tarıma yönelmeyi zorunlu kılmış ve tarımsal üretimin hızla artması sonucu üretici ülkelerde bilhassa buğday stokları büyük ölçüde çoğalmıştır. Buğday stoklarındaki bu artış dış piyasada rekabete, fiyatların düşmesine ve bunlardan kaynaklanan büyük krizlere neden olmuştur.

Özellikle 1928 yılından sonra, Türkiye dahil birçok ülkede buğday fiyatları hızla düşmeye başlamıştır. Krizin giderek büyümesi, üreticileri zor duruma düşürmüştü ve ülkelerin bu konuda önlemler almasını gerektirmiştir. Birçok ülkede görülen bu durum üretici bir ülke olan Türkiye’de de yaşanmış ve hükümet belirli bir taban fiyatıyla ya da destekleme alımları adıyla bazı yerlerde buğday satın alınmasını gerekli bulmuş; **10.07.1932** tarihinde yürürlüğe giren **2056** sayılı Kanunla da *Ziraat Bankası*’nı bu işle görevlendirmiştir. (ABD’de bugün uygulanmakta olan fiyat destekleme programının başlangıcı olan 1929 tarihli Zirai Marketing Kanunu ve Kanada’da 1930’da başlayıp 1935’te bugünkü şeklini alan Kanada Hububat Kanunu, aynı amaçla yapılan hükümet düzenlemeleridir.) Böylece, Türkiye’de destekleme politikası kapsamına alınan ilk ürün buğday olmuştur.

Ziraat Bankası 1932/1933 yıllarında çoğu Orta Anadolu’da olmak üzere alım merkezleri açmıştır. Bu defa, alınan buğdayların muhafazası için yeterli kapasitede depo bulunmaması sorunu ortaya çıkmıştır. Bunu gidermek için *Silo ve Ambar İnşası* hakkında çıkarılan **11.06.1933** tarih, **2303** sayılı Kanunla hububat muhafaza tesisleri kurma görevi de yine Ziraat Bankasına verilmiştir.

Gerek üreticinin desteklenmesi, gerekse silo ve ambar yapımı oldukça büyük bir mali yük meydana getirdiğinden hükümet ekmeğe küçük çaplı bir vergi koymak zorunda kalmış ve bu amaçla **30.05.1935** tarih, **2466** sayılı “*Buğday Koruma Karşılığı Kanun*” yürürlüğe konmuştur.

Üretimin bu şekilde desteklenmesiyle buğday tarımının gelişmesi ve zaman zaman meydana gelen tabii afetler dolayısıyla tohumluk ve yardım ihtiyaçlarının belirmesi sonucu, bu ihtiyaçların giderilmesi görevi de Ziraat Bankasına verilmiştir.

Buğday üretiminin artması yanında görevlerin çoğalması, ayrıca II. Dünya Savaşı belirtilerinin gittikçe fazlalaşmasıyla Ziraat Bankasında “*Buğday Masası Şefliği*” adı altında

yürütülen bu işler, yalnız bu amaçla çalışacak bir kuruluşun kurulmasını gerektirmiş ve 13.07.1938'de yayımlanan 24.06.1938 tarih ve 3491 sayılı kanunla *İktisadi Devlet Teşekkülü* niteliğinde olmak üzere “**Toprak Mahsulleri Ofisi**” kurulmuştur.

O günlerde yalnızca buğday üreticisine destek olmak ve buğday piyasasını düzenlemek amacıyla kurulmuş olan Toprak Mahsulleri Ofisi, değişen ve gelişen şartlar içinde zamanla arpa, çavdar, yulaf, mısır, patates, pirinç ve çeltik ile fasulye, nohut, mercimek gibi bakliyat, yağlı tohumlar ve uyuşturucu maddeleri de faaliyet alanı içine almıştır. Kurulduğu günlerin II.Dünya Savaşı yılları içinde olması nedeniyle geçici olarak benzin, otomobil lastiği, et kavurması, margarin ve hatta kahve gibi maddelerin tedarik ve dağıtımını da ek görev olarak yürütmüştür.

Gerek banka ve gerekse TMO, yasayla verilen bu görevleri ancak büyük açıklarla yerine getirebilmişlerdir. Bunun nedeni ise, yüksek alış fiyatına karşılık, alış fiyatı ile taşıma, depolama giderlerini gözetmeyen bir satış fiyatı izlenmesidir.

2. 1945-1961 Dönemi :

II. Dünya savaşına katılmamamıza rağmen orduya 1 milyon asker çağırılmış ve bu da genç tarım nüfusunu topraktan uzaklaştırmıştır. Azalan tarımsal iş gücü tarımsal üretimi olumsuz etkilemiş ve bazı ürünlerde kıtlık yaşanmıştır. Artan gıda darlığını gidermek için devlet boş ve uzun yıllar işlenmemiş alanları tarıma açmış ve 1942 yılında buğday kombinaları kurarak halkın ve ordunun ihtiyacı olan ürünleri üreterek karşılama yoluna gitmiştir. Üreticiye ürünlerini devletin belirlemiş olduğu düşük fiyattan satma zorunluluğu getirilmiş, ancak ürünler karaborsa olarak satılmaya başlanınca fiyat üzerindeki baskı kaldırılmıştır. Serbest piyasada belirlenecek olan fiyatların aşırı yükselmesi ile 1943-1945 yılları arasında Toprak Mahsulleri Vergisi adı altında vergi getirilmiş ve oran %10 olarak belirlenmiştir.

1950’li yılların ilk yarısında elverişli iklim koşullarının da etkisiyle tarımsal üretim çok büyük artışlar göstermiştir. Buna paralel olarak da tarımsal ihracat da önemli ölçüde artmaya başlamıştır. Tahıl ürünleri artışı ile buğdayda 4. sırada ihracatçı ülke olunmuştur.

1950-1951 yıllarında Kore Savaşı’nın etkisiyle dünya piyasasında buğday fiyatları yükselmiş ve dünyanın en büyük buğday üreticisi konumunda olan ABD’nin savaş nedeniyle buğdayı dünya piyasasına satmak yerine stoklamaya başlaması Türk buğdayının dünya piyasasında yüksek fiyatla satılmasına neden olmuştur. 1948-1952 yıllarında zaman içinde buğdayı TMO’ya teslim edenlere prim verilmiş ise de, bu da 1952 yılından itibaren bırakılmıştır.

1950'lerden sonra buğday tarımının yapıldığı alanların büyük çoğunluğunda toprağı derin ve devirerek işleyen soklu pulluk, sahanlı pulluk ve sahanlı tırmık gibi aletler yaygınlaşmaya başlamıştır.

1960 yılında, yavaş yavaş gübre tüketimi başlamış ve bunu izleyen yıllarda hızla tarımda kullanılan gübre miktarı artmıştır. Her yıl tüketilen gübrenin ise yaklaşık %50'si buğdayda kullanılmıştır (Anonim 1981).

1960 yıllarına kadar genel olarak yerli popülasyonlardan saflaştırılmış Köse, Kunduru ve Sivas gibi buğday çeşitleri yetiştirilmiştir. Ancak 1960 yıllarından sonra, bir yandan dışardan verimli çeşitlerin getirilmesi; diğer yandan ülkemizdeki ıslah çalışmaları ile yüksek verimli çeşitlerin elde edilmesi hızlandırılmıştır.

1960 yılı sonrasında TMO, eski tesislerinin ekonomik ömrünü doldurmasıyla, depolama sıkıntısıyla karşı karşıya kalmıştır. TMO'nun ürünlerini büyük ölçüde toprak altında saklaması, maliyetin yükselmesine yol açtığı gibi, ürün kalitesine de zarar vermiştir.

3. Planlı Döneme Giriş (1961-1980) :

Türkiye'de 1960'lı yıllara kadar bitkisel üretimde gerçekleşen üretim artışının büyük bölümü yeni alanların üretime kazandırılması ile sağlanmıştır. 1960'lı yıllardan sonra ise, ekim alanlarının sınırlı artışına ilaveten, yüksek verimli çeşitlerin ve bitki yetiştirme tekniklerinin araştırma kuruluşlarınca geliştirilmesi, biyolojik, kimyasal (tohumluk, gübre, ilaç) ve mekanik teknolojilerin (traktör, tarım aletleri) kullanımının yaygınlaşması ile tüm tarımsal ürünlerde üretim ve verim artışı gerçekleştirilmiştir (Yeni ve Dölekoğlu 2003).

1963 yılında başlayan planlı dönem ile birlikte, Türkiye ekonomisi ve tarım politikalarında, yeni bir döneme girilmiştir. Planlı dönemde devletin tarım sektörüne müdahalesi destekleyici ve yol gösterici bir müdahale şeklinde olmuştur. Bu süreç içerisinde bazı ürünler destekleme kapsamına alınmış, bazıları da çıkartılmıştır. Bu uygulamalarda, ekonomik zorunluluklar yanında, politik baskılar da önemli rol oynamıştır¹.

Devletin sulama yatırımlarıyla bitkisel üretimde düzenli verim ve üretim artışı sağlanmıştır. Bu dönemde verim buğdayda 110 kg'dan 183 kg'a yükselmiştir.

1964-1965 yıllarından itibaren yüksek verimli yerli ve yabancı buğday çeşitlerinin yavaş yavaş üretimi başlatılmış, ancak 1975 yılına kadar verimde belirgin artışlar elde edilememiştir (Anonim 1981)

¹ERAKTAN, Gülcan, "Türkiye'de Tarım Politikası Uygulamaları", Türk Ziraat Mühendisleri Birliği Teknik Tarım Kongresi Tebliği, Ankara, 1988(2), s. 6.

1980 öncesi dönemde çoğunlukla kullanılan araçlar; taban fiyat ve destekleme alımları ile birlikte girdi sübvansiyonları ve ucuz kredi desteklemeleri olmuştur.

1980 yılından önce, tarım ürünleri ithalatında önemli kısıtlamalar görülmüştür. Türkiye'ye girmesine izin verilen ürünlerin büyük bir çoğunluğu KİT'ler tarafından ithal edilmiştir. 1980 yılındaki ekonomik reform paketi kapsamında, daha şeffaf bir ithalat rejimi hazırlanmış ancak, hassas ürünler olarak nitelenen buğday, arpa, mısır, şeker, ayçiçeği tohumu ve süttozu ithalatında uygulanan kota sistemine 1984 yılına kadar devam edilmiştir (Kıymaz 2000).

4. Son Dönem (1980-2007) :

1980 yılında Türkiye'de ekonomik devrim niteliğinde olan 24 Ocak Kararlarının alınmasıyla genel ekonomi politikalarında liberal model benimsenmiş ve devam eden yıllarda hayata geçirilmiştir.

Liberal ekonomik model çerçevesinde globalleşen dünya ekonomisine entegre olma çabaları, tarım'da desteklemenin göreceli olarak azaltılmasını gündeme getirmiştir. 1980'den sonra uygulanan politikalar, her alanda olduğu gibi tarımda da serbest rekabet piyasa düzenini savunmuş, tarımın desteksiz ayakta durması için yeni destekleme politikaları üretmemiştir. Bu politikalar doğrultusunda bu dönemde, desteklenen tarım ürünü sayısında ve destekleme alım miktarlarında önemli azalmalar meydana gelmiştir.

Ne var ki gerek bu dönemde, gerek bunun öncesi ve sonrası dönemlerde istikrarlı ve tutarlı bir tarım politikası oluşturulamamış, taban fiyatlar ve destekleme alımı kapsamındaki ürünler günün siyasi koşullarına göre belirlenmiştir.

1980 öncesi sayıları 29'a varan destekleme kapsamındaki ürün sayısı, 1980 sonrası zaman zaman değişmekle beraber 8'e kadar gerilemiştir. 1991, 1992, 1993 yıllarında desteklenen ürün sayısı tekrar 20'li rakamlara yükselmiş, 1994 sonrasında uygulanan politikalar gereği 10'un altına gerilemiştir.

Türkiye, 1980 yılında alınan 24 Ocak Kararları ile tarımsal destekleme ve fiyat politikalarında istikrarı yakalama şansı elde etmiş, ancak siyasete egemen olan popülizm bunu engellemiştir. Destekleme alımlarında taban fiyatlarının belirlenmesinde bilimsel yöntemlere dayanan herhangi bir formül yöntemi benimsenmemiş, iktidar partilerinin görüş ve çıkarları doğrultusunda formül dışı yöntemler kullanılmıştır. Bu durum seçimlere yakın dönemlerde yüksek reel fiyatların verilmesine, seçim dışı dönemlerde oldukça düşük reel fiyatların belirlenmesine yol açmaktadır.

Devlet, tarımsal desteklemede bulunurken birçok amaçla birlikte GSYH'nin kesimler arasında dengeli ve istikrarlı dağıtımını yapmayı da planlamaktadır. Ancak yine bu tip makro dengeleri istikrarsız taban fiyat politikaları ile kendisi bozmaktadır. Bu konuda temel ürün niteliğinde olan buğday'dan basit bir örnek verebiliriz. Devlet 1993 yılında buğdaya reel olarak (1981=100) 15,22 TL, 1994 yılında 13,92 TL, 1996 yılında ise 23,90 TL taban fiyat vermiştir. Dört yıl gibi kısa bir sürede yaşanan istikrarsızlık, fiyatlar arasındaki uçurum, temel bir üründe dahi oldukça önemli oranda bir fiyat belirsizliğinin bulunduğunu ortaya çıkarmaktadır.

1980 yılının Ekim ayına kadar birçok tarım ürünü ile tarımsal girdi ihracatında izin ve tescil zorunluluğu gibi kısıtlamalar yürürlükte bulunmuş, aynı tarihten sonra, yeni ihracat rejimiyle birlikte kısıtlamaların büyük bir kısmı yürürlükten kaldırılmıştır. Uygulama süreleri ürünlere göre değişmekle birlikte, 1980 ile 1988 yılları arasında canlı hayvanlar, buğday, arpa, mısır, hububat unu ihracatı değişik oranlarda vergilendirilmiştir. Bu vergiler, DFİF'de toplanmıştır. Zamanla ihracatta vergilendirilen ürün sayısı ile vergi oranları düşürülmüştür. Diğer taraftan, 1986 yılından sonra verilmeye başlanan ihracat yardımları için DFİF'den kaynak tahsis edilmeye başlanmıştır.

1992 yılı sonrasında, ihracat yardımları, bahçe bitkileri ve hayvansal ürünlerde gerilerken, ham maddesi buğday olan ürünlerle, şeker-şekerli ürünlerde ve meyve sebze işleme sanayii ürünlerinde değer olarak artmıştır (Kıymaz 2000).

1984 yılında ithalat vergileri uygulamaya konulduğunda, genel olarak, vergi oranları nispeten düşük tutulmuş, buğday ve yemlik hububatta %15 gümrük vergisi ve sıfır TKF (Toplu Konut Fonu) kesintisi uygulanmış, ancak zaman içerisinde TKF kesintileri artırılmıştır. 1986 Eylül ayında, buğday ve arpadan gümrük vergisi kaldırılmış ve yerine, buğday için 10 \$/ton, arpa için 15 \$/ton TKF kesintisi uygulanmaya başlamıştır. 1987 Temmuz ayında, bu kesintiler 40 \$/tona yükseltilmiş; kuraklık nedeniyle 1989 yılında büyük miktarda tahıl ithalatı yapılması gerektiğinde ise tamamen kaldırılmıştır. 1990 yılında 20 \$/ton ile buğday ve yemlik hububat ithalatında TKF kesintileri yeniden başlamıştır. 1991 yılında kesinti 30 \$/tona yükseltilmiştir. 1993 yılı İthalat Rejiminde buğday ve yemlik hububatta %3 gümrük vergisi ve 30 \$/ton TKF kesintisi uygulanmış, 1993 Mayıs ayında buğdaydaki TKF kesintisi 100 \$/tona yükseltilmiştir. Ertesi yıl da aynı şekilde devam eden korumalar, 1995 yılında, %3 gümrük vergisi ve 20 \$/ton TKF kesintisine düşürülmüştür. Sert makarnalık buğdaya 1995 yılına kadar, yumuşak ekmeklik buğdayla aynı oranda koruma uygulanmış ancak, 1995 yılı başından itibaren koruma sadece %3 gümrük vergisinden ibaret olmuştur. 1995 yılı Ağustos ayında yumuşak buğdayda da aynı uygulamaya geçilmiş ve 1996 yılı Eylül ayına kadar devam

edilmiştir. Daha sonra alınan hükümet kararıyla yumuşak buğdaya %15 gümrük vergisi uygulanmaya başlamıştır (Kıymaz 2000).

1984 yılına kadar, TMO'dan başka bir kurum veya kişinin hububat ithal ya da ihraç etmesi yasaklanmıştır. 1984 yılından sonra ise, Dış Ticaret Müsteşarlığından alınacak ithalat izni dahilinde ithalat yapılması uygulamasına geçilmiştir. Bu uygulamaya ise 1996 yılı başından itibaren son verilmiş, böylece ticaret üzerindeki kısıtlamalar azaltılmıştır.

1985 sonrasında yeni tesis yapımına ve eskilerin yenilenmesine hız verilmiş, yaklaşık 2 milyon ton dolayında olan depolama kapasitesi 1990'da 4 milyon tona çıkarılmıştır.

1988/89 alım sezonunda, baş alım fiyatı yerine destekleme alım fiyatı ilan edilmiş, aynı kararnamede asgari alım fiyatı tespit yetkisi TMO'ya verilerek, ürün bedellerinin %50'si peşin, %50'si iki ay içinde ödenmesi hükmü getirilmiştir (Anonim 2004c).

1990/91 alım sezonunda, destekleme alım fiyatı ilan edilerek, bu fiyatlara haftada 4 TL/Kg ilave etme ve asgari alım fiyatı tespiti yetkisi TMO'ya verilmiştir (Ulusoy 2002).

1992 yılında çıkarılan bir kararname ile TMO'nun üreticiden satın aldığı buğday ya da başka tahılları, satın aldığı fiyatın en az %15 üzerinde bir fiyatla satma zorunluluğu getirilmiştir. Bu nedenle özel sektör de TMO'nun yanında piyasaya girmiş ve alıma geçmiştir. TMO'nun satın alma yükü azalmıştır. TMO'nun kullanmadığı siloları özel sektör kiralamış ve buğdayı bu silolarda depolamıştır. Ancak, 1996'da TMO'nun depolama ve finansman yükü göz önüne alınmadan buğdayın alım fiyatından satışına olanak tanınmıştır.

1997 ve 1998 yıllarında TMO, üreticiyi ya da tüketiciyi değil, mali sektörü ve tahılı kullanan sanayicileri desteklemek amacıyla alım yapmıştır. Tahılı işleyecek tesisleri bulunmayan TMO, *özel gıda sanayiinin deposu* olarak işlev görmüştür. 1998 yılında, TMO'nun ürün alımları için kullandığı 400 trilyon liralık kaynak için, mali sektöre 600 trilyon liralık faiz ödemesi yapılmıştır. TMO'nun 400 trilyon liraya aldığı bu ürünlerden elde edilecek ekmek, makarna, bisküvi, pasta vb. unlu mamullerden 5 katrilyon lira dolayında bir ticari satış değeri sağlanabileceği ve bu mamullerin nihai satış değeri üzerinden Hazinesinin 750 trilyon lira Katma Değer Vergisi (KDV) tahsilatı yapabileceği hesaplanmıştır.

Sonuçta, TMO 1997 ve 1998 yılında yaptığı tahıl alımıyla unlu gıda mamulü sanayicilerine %40 daha ucuz girdi ve mali sektöre 600 trilyon liralık bir faiz desteği sağlamıştır (Türkiye Ziraat Odaları Birliği-TZOB 1999). 750 trilyon liralık KDV beklentisi ise gerçekleşmemiştir çünkü 5 katrilyon lira dolayında beklenen ticari satış olmamıştır.

Tarımsal destekleme söylemleriyle köyde ve kentte yaşayan insanlar değil, sınai ve mali sermaye desteklenmiştir. TMO, destekleme alımları kapsamında yürüttüğü ticaret

işlerinin finansmanını uzun yıllar Ziraat Bankası kredileri ile sağlamıştır. 1980'li yıllarda kredi yapısı değişmiş, bu değişim 1990'lı yıllarla birlikte ilginç özellikler sergilemiştir.

1980'li yılların başında alımların finansmanı büyük ölçüde, Merkez Bankası ve Ziraat Bankası kredileri ile kamu kaynaklarından sağlanmış, ancak 1994'te TMO'nun Ziraat Bankası ile ilişkisi sınırlanmıştır. Merkez Bankası kaynakları önemli ölçüde kısılmış, toplam kredi içindeki payı 1990'da %10'a kadar düşmüştür. Bu olgu, 1986 yılından bu yana uygulanan kamu kurumlarını ticari kredi kullanmaya yöneltme politikasının bir sonucudur. Bu politika ile, tüm diğer kamu kurum ve kuruluşlarında olduğu gibi, TMO aracılığıyla da mali sermayeye büyük miktarlarda kaynak aktarılmıştır.

1990'da ticari banka kredilerinin toplam krediler içindeki payı %75'e yükselmiştir. Kısa vadeli ve çok yüksek faizli kredilerin neden olduğu darboğaz, ancak borçların Hazine tarafından üstlenilmesi ile aşılabılmıştır. Finansmanda dış kredi giderek artan bir önem kazanmıştır. Ancak asıl vurgulanması gereken dış borcun resmi kredi değil, uluslararası bankalardan alınan özel kredilerden oluşmasıdır.

Dünya Bankası Raporu'na (1985) göre, TMO depoları bir komisyon karşılığı ya da kiralama yoluyla özel sektör üretici ve tüccarlarının kullanımına açılmalıdır. 1993'de TMO'nun gerçekleştirdiği buğday, arpa, yulaf ve çavdar alımlarında yeni bir emanet alım sistemi geliştirilmiştir.

Bu çerçevede TMO, 1993'te "umumi mağazacılık" işlevi yüklenmiş, bir tür kiralama olan bu uygulama ile Ofis altyapısı üretici ve tüccar dahil özel sektörün kullanımına açılmıştır. Böyle bir uygulamaya geçilmesinde amaç, TMO'nun stoklama maliyetinin bir kısmını üretici ya da tüccara aktarmak ve risk pozisyonunu daraltmaktır. Bu olanak ilk yıl yalnızca üreticilere tanınırken, ertesi yıl kapsam "tüm kişi ve kuruluşlar" olarak değiştirilerek tüccarlara da tanınmıştır.

Ürün "makbuz senedi" karşılığında depolara bırakılmakta, ürünün sahibi dilediği zaman ve yalnızca bıraktığı yerden değil, herhangi bir TMO işyerinden malını çekebilmektedir. TMO, mal üreticinin ise, deposunda kirada bulunan ürünü o gün geçerli fiyat üzerinden satın alabilmektedir. Ancak TMO'nun tüccar malını satın alması söz konusu olmamaktadır. TMO bu işlemler için küçük bir depo ücreti almaktadır.

Kısacası, umumi mağazacılık uygulaması özel sektöre depo sağlamanın yanı sıra malın herhangi bir işyerinden çekilmesi ile taşıma giderlerinin düşürülmesine de olanak vermiştir. Ayrıca depolama sorunu nedeniyle elden çıkarılma zorunluluğu ortadan kalkan malın en uygun zamanda satışa sunulabilmesi için bekleme olanağı sağlanmıştır.

Aralık 1999'da IMF ile yapılan Stand-By anlaşması ve ilk niyet mektubu ile birlikte buğday politikası da değişikliğe uğramıştır. İlk niyet mektubunun 41. maddesinde buğday destekleme alım fiyatlarının belirlenmesinde izlenecek yol ve TMO'nun alımları düşürülerek stoklarını azaltması yönünde taahhütler verilmiş ve taahhütler doğrultusunda TMO, 1999 yılından bu yana alımlarını azaltmış ve 2002 döneminde destekleme alımı bırakılarak TMO kendi bünyesinde bir fiyat açıklamıştır. Ayrıca, 1995 yılına kadar ülkemizden buğday ihracatını sadece TMO yapmaktaydı, günümüzde ise serbest piyasa ekonomisi koşullarında özel sektör tarafından da buğday ihracatı yapılmaktadır.

Bilindiği gibi, 1986 yılında başlayan ve 1994 yılında Uruguay Turu sonucunda imzalanan DTÖ sonuç anlaşmasıyla, dünya tarım ürünleri ticaretinin serbestleşmesinin yönünde ilk adım atılmıştır. Ülkemizin de taraf olduğu bu anlaşma iç desteklerde indirim, ihracat sübvansiyonlarının düşürülmesi ve pazara girişin kolaylaştırılması (gümrük tarifelerinde indirim) esaslarını kapsamaktadır (Anonim 2005).

Bu çerçevede ülkemiz 2004 yılı sonuna kadar, ihracat iadelerinde de 44 ürün ve ürün grubu ihracat destekleri listesinde yer almış ve bunlar için sınırlayıcı taahhütte bulunmuştur. Baz alındığı yılda 140 milyon dolar olan ihracat sübvansiyonları 10 yılda (1995-2004) harcamalar bakımından %24, miktar bakımından %14 indirime tabiidir. Türkiye, 1995 yılında 2 124 781,2 ton buğday için verilen 640 424 252 \$ ihracat iadesini, 2004 yılında 493 812 ton buğday için 27 418 520 \$' a indireceğini taahhüt etmiştir.

Tarife indiriminde ise 1995'den itibaren 10 yıllık süre içinde gümrük vergilerinde %24 oranında bir indirim taahhüdümüz bulunmaktadır. Bu bağlamda buğday için temel alınan gümrük vergisi oranı %200 iken, 2005 yılından itibaren konsolide edilen gümrük vergisi oranı %180'dir. Bunun anlamı Türkiye, buğday gümrük vergisini en fazla %180 olarak belirleyebilecektir. Türkiye iç destekler yönünde herhangi bir indirim taahhüdünde bulunmamaktadır. Çünkü uygulanan destekler de-minimis kapsamında değerlendirilmiştir yani uygulanan destekler tarımsal üretim değerinin %10'unu geçmediği sürece indirime tabii değildir.

Bilindiği üzere 2001 yılında Cenevre'de ileri tarım müzakereleri başlamış ve sonuç olarak bir çerçeve anlaşması oluşturulmuştur. Tarım anlaşması, Uruguay Raund'un bir devamı niteliğinde olup yine iç destekler, ihracat sübvansiyonları ve pazara giriş ana konularını oluşturmuştur. Bu çerçeve anlaşmaya göre Türkiye'nin en çok etkileneceği konu gümrük tarife indirimleri olacaktır. Çerçeve anlaşmaya göre, gelişmiş ülkelerle eş zamanlı gümrük indirimleri Türkiye tarımsal üretimini olumsuz yönde etkileyebilecektir. Buğday gibi stratejik

öneme sahip ürünler için özel ürün veya hassas ürün şeklinde bir değerlendirilme için çalışmalar yapılmalıdır.

TMO'ya 2004 yılında önceki yıllarda sürdürmüş olduğu satış uygulamalarına ek olarak hububat kararnamesinde değişiklik yapılarak, Dahilde İşleme İzin Belgesi kapsamında ihracat öncesinde un ve makarna sanayicilerine dünya fiyatlarından buğday satma imkanı tanınmıştır (Özkan 2005). Dahilde İşleme İzin Belgesine (DİİB) sahip kişi ve kuruluşlara yapılan satışlar Dahilde İşleme Rejimi (DİR) çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Dahilde İşleme Rejiminin özü ise, yurt dışından hammaddenin veya yarı mamul maddenin vergisiz olarak ithalatının yapılarak, karşılığında mamul maddenin ihraç edilmesidir. Ancak özellikle 2005 ve 2006 yıllarında, TMO stoklarının sektörel talepleri karşılamada kalite ve miktar açısından yeterli olması nedeniyle, DİR kapsamındaki talepler TMO stoklarından karşılanmıştır. Böylece yerli üretimle işlenmiş ürün ihracatı gerçekleştirilerek, dövizin yurt dışına çıkışı engellenmiştir.

10 Şubat 2005 tarihinde Tarım ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanun Tasarısı Taslağı T.B.M.M. tarafından kabul edilmiştir. Bu yasa ile tarım ürünleri ticaretini kolaylaştırmak, depolanması için yaygın bir sistem oluşturmak, ürün sahiplerinin mallarının emniyetini sağlamak ve kalitesini korumak, ürünlerin sınıf ve derecelerinin yetkili sınıflandırıcılar tarafından saptanmasını sağlamak, ürünlerin mülkiyetini temsil eden ve finansmanını, satışını ve teslimini sağlayan ürün senedi çıkartmak ve standartları belirlenmiş tarım ürünlerinin ticaretini geliştirmek amaçlanmıştır. Ürünün lisanslı depo işletmesine getirilmesi halinde söz konusu ürün için ürün senedi düzenlenmektedir. Bu yasanın 2. maddesine göre TMO, umumi mağazacılık faaliyetlerini, Türk Ticaret Hükümleri doğrultusunda beş yıl daha yapabilecektir. TMO'nun hukuki yapısının beş yıl içinde yasaya uygun hale getirilmemesi durumunda ise Umumi Mağazacılık yapma yetkisi sona erecektir.

Türkiye'de ilk defa 2005 yılında buğday, arpa, çavdar, yulaf, çeltik ve mısır ürünleri için prim ödemesi uygulaması başlatılmıştır. Burada amaç; AB'ye uyum için adım atılması ve Türkiye'deki iç piyasa fiyatlarının dünya fiyatlarına yaklaştırılarak piyasalara işlerlik kazandırılmasıdır. Bu uygulamaya 2006 ve 2007 yıllarında da devam edilmiştir.

6.2 Politikaların Değerlendirilmesi

6.2.1 Devlete Getirdiği Yükler

Türkiye'de buğdayda uygulanan politikaların devlete ne gibi yükler getirip getirmediği 2 başlık altında taban fiyat politikası ve doğrudan gelir desteği olarak incelenmiştir.

6.2.1.1 Taban Fiyat Politikası

Buğday, 1938 yılından itibaren devlet destekleme alımları kapsamında olup, alım fiyatları Bakanlar Kurulu'nca belirlenerek Resmi Gazete'de ilan edilmektedir. Destekleme alımlarında alıcı kuruluş olarak TMO görevlendirilmektedir. Ancak, 2001 yılından itibaren destekleme alımlarına son verilmiş ve TMO kendi alım fiyatlarını ilan ederek alım yapmıştır.

Çizelge 6.1'de 1990-2007 yılları arasında buğday fiyatları, reel fiyatlar kullanılarak gösterilmiştir. Reel fiyat kullanılmasının nedeni gerçek anlamda artışları görebilmek içindir. Reel fiyatları hesaplayabilmek için GSMH deflatörü kullanılmıştır. Bilindiği gibi GSMH deflatörü ekonomideki gerçek fiyat artışlarını gösteren, cari fiyatları reel fiyatlara çevirmeye yarayan ve yılda bir defa TÜİK tarafından açıklanan bir endekstir.

Çizelge 6.1 1990-2007 Yılları Arasında Buğday (TL/kg), Cari ve Reel Fiyatları

Yıllar	GSMH deflatörü	BUĞDAY FİYATI	
		Cari Fiyat	Reel Fiyat
1990	4 498.4	500	11.12
1991	7 161.5	770	10.75
1992	11 709.1	1 200	10.25
1993	19 601.0	1 900	9.69
1994	40 632.9	3 600	8.86
1995	76 064.8	7 000	9.20
1996	135 395.3	18 000	13.29
1997	245 336.3	33 000	13.45
1998	430 074.5	53 000	12.32
1999	670 056.1	80 000	11.94
2000	1 011 114.7	102 000	10.09
2001	1 570 261.1	164 000	10.44
2002	2 267 457.0	230 000	10.14
2003	2 777 634.8	325 000	11.70
2004	3 041 510.1	370 500	12.18
2005	3 202 710.1	350 000	10.93
2006	3 577 427.2	375 000	10.48
2007	3 827 847.1	425 000	11.10

1980 yılı baz alınarak yapılan reel fiyat hesaplamasında 1980 yılında 10.25 TL/kg olan buğday fiyatının 1993 yılında reel olarak gerilediği anlaşılmaktadır. Zaten fiyatların reel olarak gerilemesinden dolayı ekiliş ve üretimde azalmalar görülmüştür. 1997 yılında buğday fiyatı reel olarak en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 2006 yılında buğday fiyatı 1980 yılı fiyatlarına yaklaşmıştır. 2007 yılında dünyada ve Türkiye'de yaşanan kuraklık buğday fiyatlarını arttırmış dolayısıyla buğday fiyatı 11.10 TL/kg'a yükselmiştir. Ayrıca 2006 yılında 1,42 YTL olan dolar kuru 2007 Temmuz ayında 1,27 YTL'ye gerilediği için dolar cinsinden artış çok yüksek görülmektedir.

Çizelge 6.2 1995-2007 Buğday Destekleme Alım Fiyatları ve % Artış Oranları (TL/kg)

Yıllar	II.Grup Ekm.Buğday (TL/kg)	Artış (%)	ÜFE Artış Oranı (%)	TMO Başlangıç Alım Fiyatı (\$/ton)	Dünya Buğday Fiyatı (FOB/\$/Ton)	I.Derece Mak.Buğday (TL/kg)	Artış (%)
1995	7 000	94	65	165	160	11 200	122
1996	18 000	157	85	231	236	25 200	125
1997	33 000	83	91	235	170	44 550	77
1998	53 000	61	54	212	135	71 550	61
1999	80 000	51	63	193	110	92 000	29
2000	102 000	28	33	167	115	117 300	28
2001	164 000	61	89	150	132	188 600	61
2002	230 000	40	31	153	130	259 900	38
2003	325 000	41	14	220	144	367 000	41
2004	370 500	14	14	240	166	392 000	7
2005	350 000 + 30 000*	3	5	258	148	360 000 + 30 000*	-0.5
2006	375 000 + 35 000	8	12	261	207	385 000 + 35 000	8
2007	425 000 + 45 000	15	5**	333***	250***	440 000 + 45 000	15

Kaynak : Resmi Gazeteler ve TMO

(*) Prim Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından verilmektedir.

(**) ÜFE Eylül 2007 olarak alınmıştır.

(***) TMO ve Dünya buğday fiyatı Temmuz 2007 (1 \$ = 1.2760 YTL) olarak alınmıştır.

Not: 1995-2001 yılları arasındaki fiyatlar Bakanlar Kurulu'nca belirlenen fiyatlar, 2002-2007 yılları arasındaki fiyatlar TMO'nun başlangıç alım fiyatlarını göstermektedir.

ÜFE Aralık-Aralık 12 aylık alınmıştır.

Çizelge 6.2'de, 1995-2007 Yılları Arası II.Grup Ekmeklik ve 1.Derece Makarnalık Buğday Destekleme Alım Fiyatları ile bunların % olarak artış oranları verilmiştir. Ekmeklik buğdayda en yüksek artış oranı 1996 yılında (%157), en düşük artış oranı ise 2005 yılında (%3) gerçekleşmiştir ki, bu da 1982 yılındaki artış oranından (%23) bile düşüktür.

Son 17 yıllık dönemde uygulanan populist politikalarından dolayı II.Grup Ekmeklik buğday alım fiyatlarında önemli dalgalanmalar olmuştur. Özellikle 2004-2006 yılları arasında II. Grup Ekmeklik buğday alım fiyatlarındaki artış Toptan Eşya Fiyat Endeksi'nin (2005 yılından itibaren ÜFE) altında kalmıştır. 2007 yılında ise buğday fiyatı son dört yılda ilk defa ÜFE'nin (Eylül ayı ort.) üzerinde gerçekleşmiştir. Bunda da yaşanan kuraklık ve buğday üretimindeki azalışın etkisi çok büyüktür. Buradan da anlaşılacağı gibi, ekmeklik buğday fiyatlarında son yıllarda (2007 yılı hariç) önemli oranda azalışlar olmuştur. Ancak, burada belirtilmesi gereken husus, 2001 yılından sonra destekleme alımlarının kaldırılması ile üretici ürününü daha çok tüccara ve borsalara satmak durumunda kalmıştır.

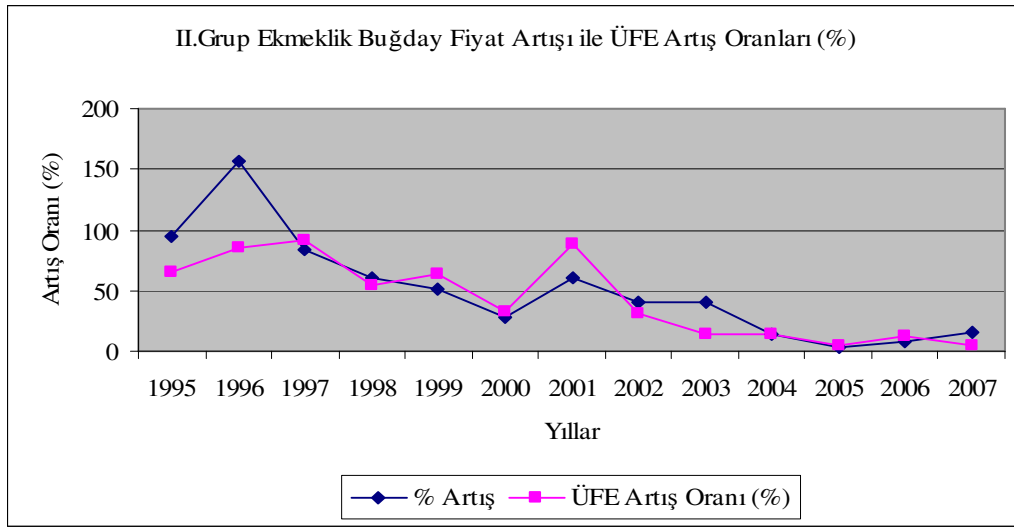
Çizelgeden de görüldüğü gibi 2004 yılında 370.500 TL/kg olan buğday fiyatı, primler haricinde 2005 yılında 350.000 TL/kg'a düşürülmüş, 2007 yılında yaklaşık %14 oranında bir artışla 425.000 TL/kg'a çıkarılmıştır. Ancak 2005 yılından itibaren uygulanmaya başlanan *prim sistemiyle dahi* buğday fiyatındaki artış ÜFE artış oranının gerisinde kalmıştır. Burada prim sisteminin rolü çok büyüktür. Üreticiler prim sistemiyle desteklenmelidir. Üreticiye ödenen prim desteği, "destek verdik görünsün" diye verilmemeli, gerçekten üreticiye yarar bir destek olarak verilmelidir. Primlerin üreticiyi destekleyici nitelikte olması ve buğday fiyatının

da girdi maliyetlerindeki ve enflasyon oranındaki artış dikkate alınarak verilmesi gerekmektedir.

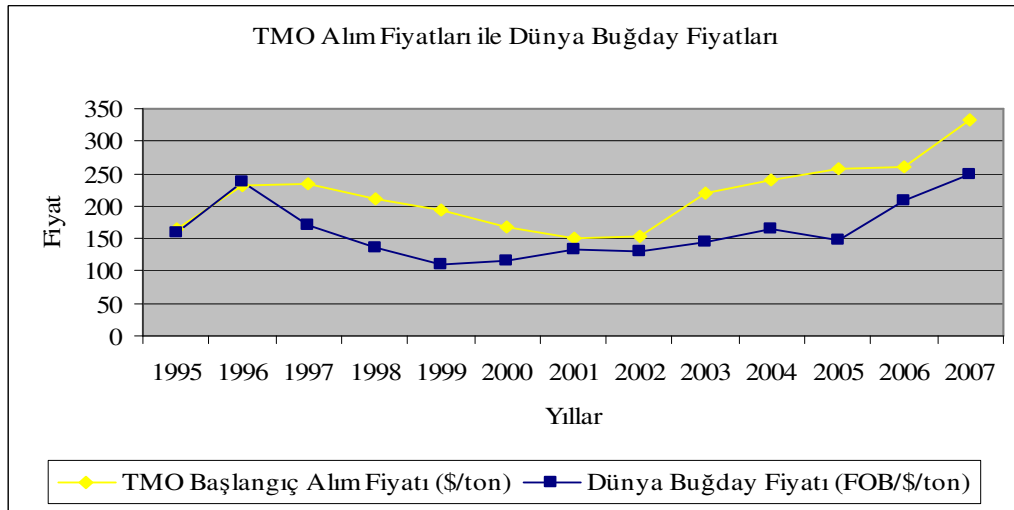
Aynı dönemde TMO buğday alım fiyatlarının bir yıl hariç (1996) diğer yıllar dünya fiyatlarının üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Bunun nedeni ülkemizde buğday veriminin daha düşük olmasından ve üretim maliyetlerinin yüksek olmasından kaynaklanabilmektedir.

Makarnalık buğday fiyatında en yüksek artış oranı 1994 yılında (%140) gerçekleşmiş, en düşük artış oranı ise 2005 yılında (% -0.5) gerçekleşmiş olup son 25 yılın en düşük seviyesinde kalmıştır.

Şekil 6.1 II.Grup Ekmeklik Buğday Fiyat Artışı ile ÜFE Artış Oranları (%)

Şekil 6.2 TMO Alım Fiyatları ile Dünya Buğday Fiyatları

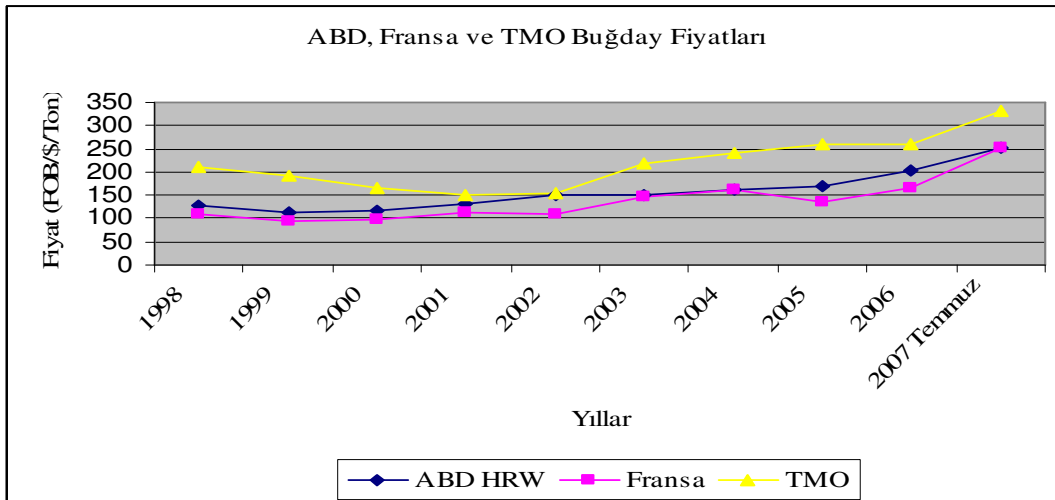
TMO her yıl, üretim maliyetleri, piyasa fiyatları, dünya fiyatları, ithal fiyatları ile enflasyon oranlarını dikkate alarak fiyat belirlemektedir. Ancak, burada dikkat çekilmesi gereken nokta buğday fiyatının belirlenmesinde en önemli kriter olan üretimde kullanılan girdilerdeki artış oranları ile rekabet içerisinde olduğumuz AB ve ABD üreticileri ile eşit şartlarda üretim yapıp yapılmadığıdır. Çizelge 6.3’de, Dünya ve Türkiye buğday maliyeti ve fiyatları ile girdi fiyat artışlarının üretici gelirleri üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Çizelge 6.3 ABD, Fransa ve Türkiye Buğday Fiyatları (Fob/\$/Ton)

Yıllar	ABD HRW (GULF)			Fransa Buğdayı			TMO		
	Ürün Fiyatı	Yıllık (%) Değişim	Endeks	Ürün Fiyatı	Yıllık (%) Değişim	Endeks	Ürün Fiyatı	Yıllık (%) Değişim	Endeks
1998	128,5		100	110,5		100	212		100
1999	114,2	-11,13	88,9	94,5	-14,5	85,5	193	-8,96	91,0
2000	117,7	3,06	91,6	97,7	3,4	88,4	167	-13,47	78,8
2001	129,9	10,37	101,1	113,3	16,0	102,6	150	-10,18	70,8
2002	149,8	15,32	116,6	110,5	-2,5	100,0	153	2,00	72,2
2003	151,5	1,13	117,9	146,1	32,2	132,2	220	43,79	103,8
2004	161,4	6,53	125,6	162,9	11,5	147,5	240	9,09	113,2
2005	167,7	3,90	130,5	136,4	-16,3	123,5	258	7,50	121,7
2006	202,1	20,51	157,3	164,1	21,5	150,1	261	1,20	123,2
2007 Temmuz	252,1	24,74	196,2	253,9	54,7	232,2	333	27,6	126,6

Kaynak: TMO

Şekil 6.3 ABD, Fransa ve Türkiye Buğday Fiyatları (Fob/\$/Ton)

1998 yılından 2007 yılına kadar ABD, Fransa ve TMO fiyatları herhangi bir desteği ilave etmeden dolar bazında incelendiğinde, 1998 yılından 1999 yılına üç ülke içinde de buğday fiyatlarında düşüş görüldüğü, devamında ise 2 yıl üst üste ülkemizde düşüş olduğu görülmektedir. 1998 yılından 2007 yılına kadar 9 yıldaki toplam artışa bakıldığında ise, Fransa buğdayının %132, ABD buğdayının %96, Türkiye buğday fiyatının ise %27 arttığı görülmektedir. Bu da, Türkiye'deki buğday fiyatının ABD ve Fransa'ya göre yeterince artmadığını göstermektedir. Türkiye'de buğday verimi bu ülkelere göre düşüktür, dolayısıyla buğday fiyatındaki artış diğer ülkelerin gerisinde kalmıştır. Verimliliği arttırdığımız takdirde kaliteli buğday üretimi artacak ve bu ülkelerle rekabet şansımız yükselecektir.

Şekil 6.3'de de görülebileceği gibi, Türkiye'de TMO buğday fiyatında 1998 yılından 2002 yılına kadar azalma gerçekleşmiş, 2002 yılında diğer ülkelerle benzer seyir almış, 2002 yılından 2007 yılına kadar azalmış ve ABD ve Fransa gibi ülkelerle arasındaki fiyat farkı açılmıştır.

Bilindiği üzere Türkiye'de buğday fiyatı dünya fiyatlarından yüksek seyretmektedir. 2007 yılı Temmuz ayındaki ortalama dikkate alındığında, buğday fiyatımız ABD buğday fiyatından %32, Fransa buğday fiyatından ise %31 daha fazladır. Fiyat yüksekliğinin sebepleri arasında ise en önemli yeri, girdi fiyatlarındaki yükseklikten dolayı üretim maliyetlerinin oldukça yüksek oluşu almaktadır.

2007 yılında buğdayın %1'i (2006'da bu oran %7) TMO'ya, geri kalanı ise borsa, özel alıcı ve tüccara pazarlanmıştır. Bu durumda 2007 yılı üretici satış fiyatını borsa ve tüccarlara göre değerlendirmek gerekmektedir. Ülkemizde Mayıs ayı ortalarında başlayan buğday hasadı daha yoğun olarak haziran sonu temmuz başlarında gerçekleştirilmektedir. Hasatla beraber depolama imkanları olmayan ve ürününü biran önce nakite çevirmek durumunda olan üretici ürününü Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında pazara sunmaktadır. Aşağıda Çizelge 6.4'te 2007 yılının ilk 6 ayına ait borsa fiyatları görülmektedir.

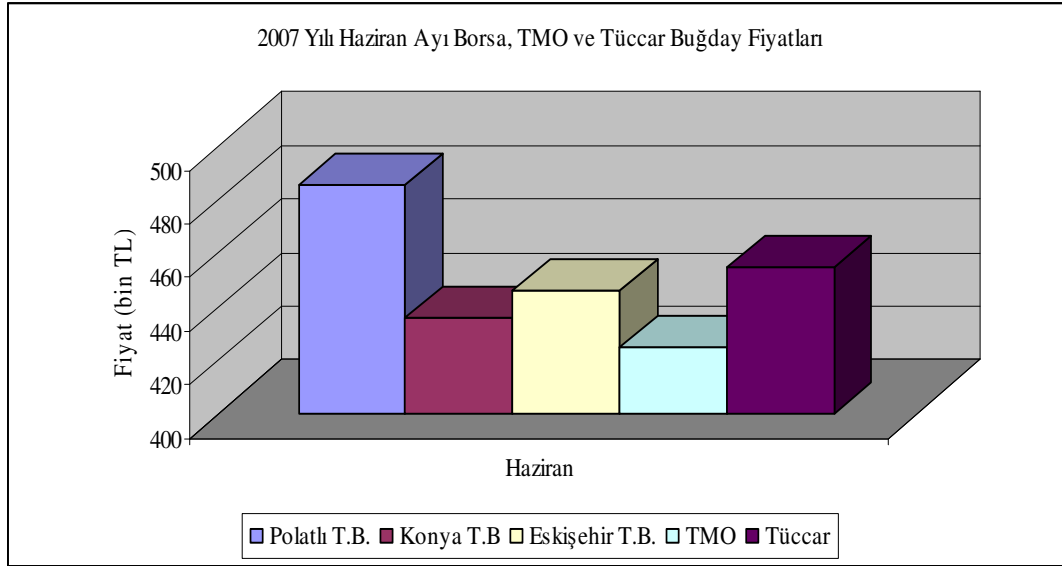
Çizelge 6.4 2007 Yılı (Ocak-Haziran) Anadolu Kırmızı Sert Buğdayın Borsa Fiyatlarındaki Değişim (TL)

Aylar	Polatlı Bors.		Konya Tic.Bors.		Eskişehir Tic.Borsası		TMO	Tüccar
	2007	% Artış	2007	% Artış	2007	% Artış		
Ocak	448,8	-	440,0	-	409,0	-		
Şubat	469,0	4,5	457,9	4,1	446,0	9,1		
Mart	457,6	-2,4	447,7	-2,2	438,0	-1,8		
Nisan	440,7	-3,7	438,6	-2,0	428,0	-2,3		
Mayıs	448,0	1,7	455,0	3,7	445,0	4,0		
Haziran	486,0	8,5	435,7	-4,3	446,0	0,2	425,0	
Ortalama	458,4		445,8		435,3		425,0	455,0

Kaynak: TMO

Borsalar ve tüccara satışların 2007 yılı ilk 6 aylık ortalaması değerlendirildiğinde Polatlı, Konya ve Eskişehir Ticaret Borsalarının ve tüccara satışların TMO fiyatının üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. 2007 yılında kuraklık nedeniyle buğday veriminin düşük olması ve piyasada buğdayın kısıtlı olmasından dolayı, buğday tüccarları fiyatı yüksek tutarak TMO'nun pazar payını elinden almıştır. TMO buğdayın kilogramını 400-425 bin TL'den alırken buğday tüccarları 455 bin TL'den almışlardır. Üreticiler verim düşüklüğünden ve maliyetlerin yüksek olmasından dolayı buğdaylarını en yüksek fiyattan alana satmışlardır. Bundan borsalar ve tüccarlar karlı çıkmıştır. 2007'de 4 milyon ton buğday alımı yapmayı planlayan TMO ise sadece 125 bin ton buğday alabilmiştir.

Şekil 6.4 2007 Yılı Haziran Ayı Borsa, TMO ve Tüccardaki Buğday Fiyat Değişimleri

Buğday fiyatlarının yanında girdi fiyatları da önemlidir. Girdi fiyatlarındaki artış ya da azalış üreticilerin üretimlerini doğrudan etkilemektedir. Girdi fiyatlarındaki artış, üreticinin o sene daha az ekim yapmasına, azalış ise daha fazla ekim yapmalarına ve dolayısıyla üretim fazlasına sebep olabilmektedir. Dolayısıyla girdi fiyatlarının dengeli bir şekilde artması ve buğday fiyatıyla paralel gitmesi üreticiler açısından son derece önemlidir. Bunun için Çizelge 6.5'de 1998-2006 yılları arası girdi fiyatları ve artış oranları reel fiyatlarla incelenmiştir.

Çizelge 6.5 1998-2006 Yılları Arası Reel Fiyatlarla Girdi Fiyatları ve Artış Oranları

Yıllar	Tohumluk (2.Grup Ekm.) (TL/kg)		Gübre (%26 A.Nitrat) (TL/kg)		Gübre (DAP) (TL/kg)		Mazot (TL/lt)		Traktör (1000 TL/Adet)	
	Reel Fiyat	% Artış	Reel Fiyat	% Artış	Reel Fiyat	% Artış	Reel Fiyat	% Artış	Reel Fiyat	% Artış
1998	90 000	-	41 500	-	87 000	-	124.700	-	3 075 000	-
1999	80 231	-10,8	36 264	-14,4	81 515	-6,3	147 818	18,5	2 881 258	-6,3
2000	76 989	-4,0	38 068	5,0	68 481	-16,0	190 940	29,2	3 012 335	4,5
2001	75 320	-2,2	62 995	65,5	105 174	53,6	213 529	11,8	3 550 437	17,9
2002	77 766	3,2	35 090	-44,3	73 025	-30,6	247 145	15,7	3 225 029	-9,2
2003	74 554	-4,1	41 806	19,1	69 678	-4,8	209 804	-15,1	3 301 437	2,4
2004	67 125	-10,0	42 421	1,5	74 237	6,5	253 963	21,0	3 608 224	9,3
2005	68 487	2,0	39 526	-6,8	67 604	-8,9	261 861	3,1	3 560 100	-1,4
2006	69 128	1,0	39 673	0,4	70 931	4,9	282 884	8,0	3 847 125	8,1

Kaynak : TZOB

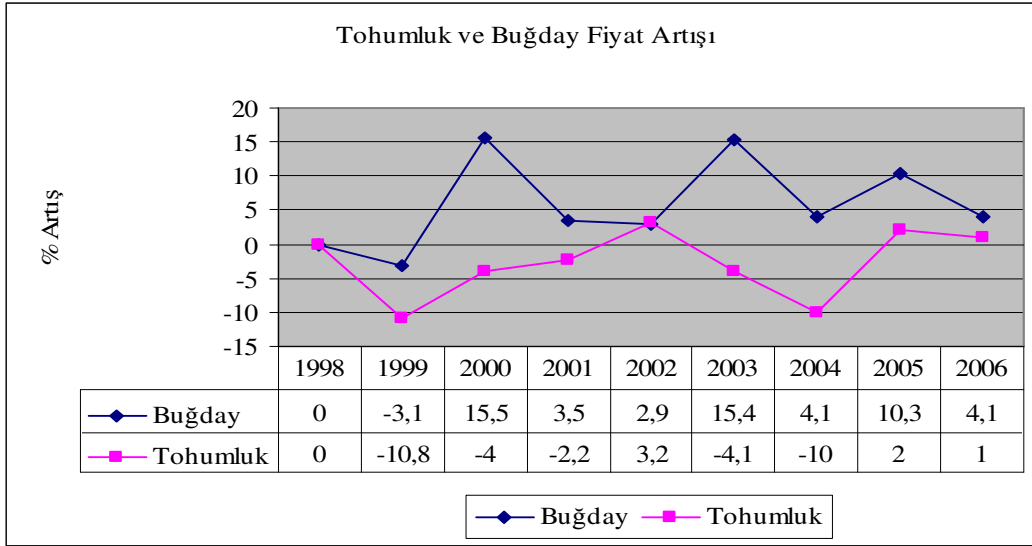
Not: Girdilerde yıl sonu fiyatları kullanılmıştır.

Girdi fiyatlarının reel olarak seyri incelendiğinde, 1998-2006 yılları arasında girdi fiyatlarında genellikle artış olduğu görülmektedir. Özellikle tarımsal desteklerin kaldırıldığı ve tarımsal politikaların IMF niyet mektupları ile yönlendirilmeye başlandığı 2001 yılında yaklaşık gübre fiyatlarında %54-66 arasında, mazotta %12, traktörde %18 oranında artış olurken, buğday fiyatındaki artış %4 olarak gerçekleşmiş, bu artış da girdi artışlarının çok gerisinde kalmıştır. 2005 yılında tohumluk fiyatı haricinde girdi fiyatlarının hepsi azalmıştır. Bu durum üreticiler için olumlu olmakla beraber, önceki yıllarda yüksek orandaki artışlar sebebiyle halen girdi fiyatları oldukça yüksek kalmaktadır. 2006 yılında ise cari fiyatları enflasyondan arındırdığımızda girdi fiyatlarında tekrar bir artış görülmüş, bu artış ise reel olarak azalan buğday fiyatlarının üzerinde olmuştur.

Girdi fiyatlarının buğday fiyatlarının üzerinde oluşması satın alma gücü azalan üreticileri daha az girdi kullanımına yönlendirmektedir. Üreticilerin girdileri yeterince kullanamamaları sonucu verim düşüklüğü artabilecektir. 2007 yılında ise yaşanan kuraklıktan zaten üretimde ve verimde bir azalış tahmin edilmektedir. Bir de bunun üstüne girdi maliyetlerindeki artış eklenmemelidir. Tam tersine üretici daha fazla desteklenmeli, kuraklıktan dolayı prim miktarı daha da arttırılmalıdır. Girdi fiyatları ise buğday fiyatı ve enflasyon oranı dikkate alınarak belirlenmelidir.

Şekil 6.5'te 1998-2006 yılları arasında tohumluk ve buğday fiyat artışları reel olarak karşılaştırılmıştır.

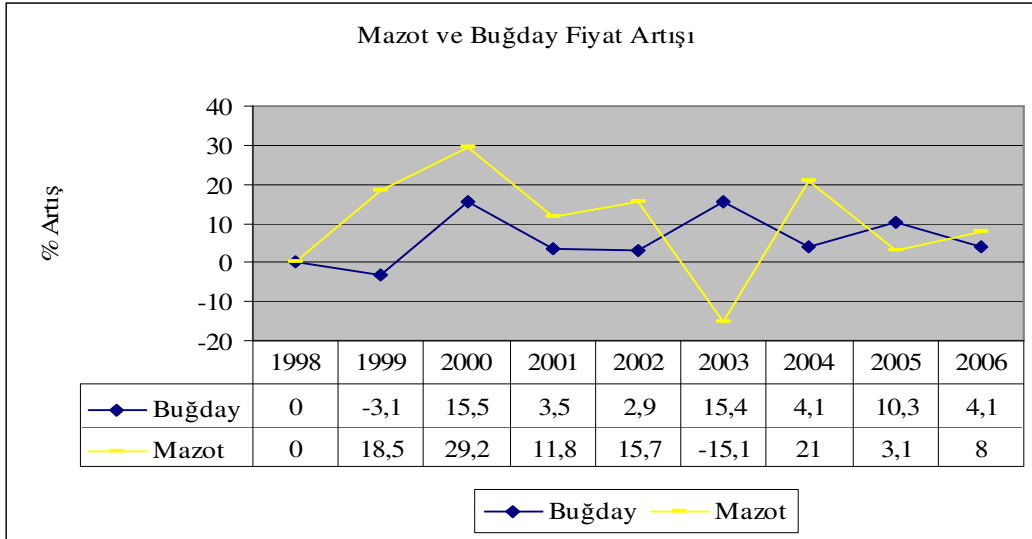
Şekil 6.5 Tohumluk ve Buğday Fiyat Artışlarının Reel Olarak Karşılaştırılması

Buğday maliyeti içerisinde %11 paya sahip olan tohumluk fiyat artışları ile ürün fiyat artışlarının seyri izlendiğinde, 2002 yılı haricinde diğer yıllarda tohumluk fiyat artışları ürün fiyat artışlarının gerisinde kalmıştır. 2004 yılında devlet tarafından verilmeye başlanan tohum desteği ile aradaki fark azalmış, 2006 yılında ise fiyatlar birbirine çok yaklaşmıştır. Tohum desteği üreticilere verilmeye devam edilmeli, tohumluk fiyatları ise buğday fiyatına ve enflasyon oranına göre verilmelidir. Tohum fiyatlarındaki artış buğday fiyatlarındaki artışı geçtiği takdirde, üretici fiyatı ucuz olan daha kalitesiz buğday çeşitlerine yönelebilecek, dolayısıyla yetiştirilen buğdayda kalite ve verim düşebilecektir.

Şekil 6.6'da 1998-2006 yılları arasında mazot ve buğday fiyat artışları reel olarak karşılaştırılmıştır.

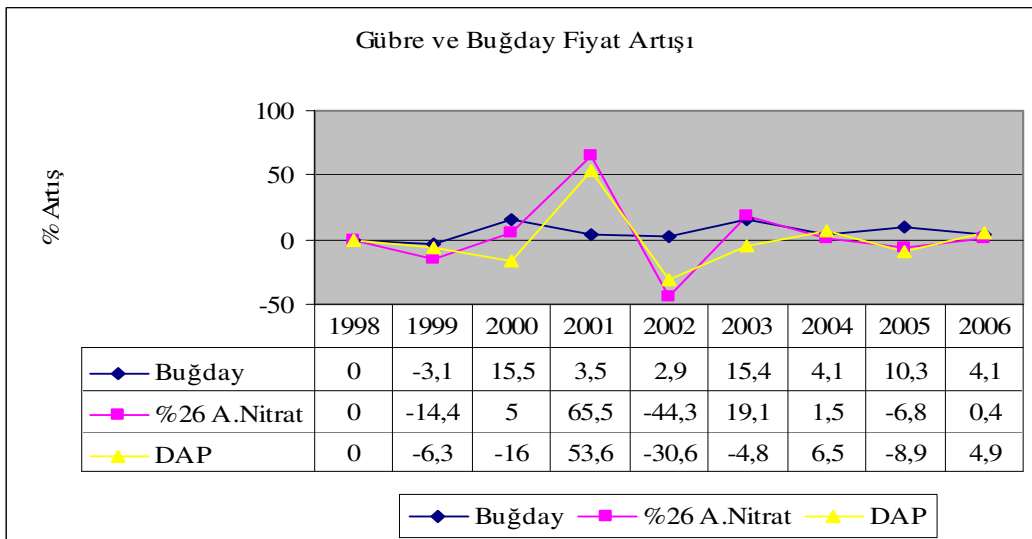
Şekil 6.6 Mazot ve Buğday Fiyat Artışlarının Reel Olarak Karşılaştırılması

Buğday maliyeti içerisinde %26 paya sahip olan mazot fiyat artış hızının, ürün fiyat artışından yüksek gerçekleştiği, 2003 yılında bu durumun değişerek, mazot fiyat artışının ürün fiyat artışından düşük olduğu, 2004 yılında ise tekrar yükseldiği görülmektedir. Mazot üreticiler açısından son derece önemli bir girdidir. Mazot fiyatlarının giderek artması üreticilerin verimli buğday tarımı yapmalarını engelleyebilecektir. 2003 yılında üreticilere verilmeye başlayan mazot desteğine devam edilmeli, üreticiler yüksek mazot fiyatlarından korunmalıdırlar. Çünkü mazot üreticilerin “olmazsa olmaz”ıdır.

Şekil 6.7’de 1998-2006 yılları arasında gübre ve buğday fiyat artışları reel olarak karşılaştırılmıştır.

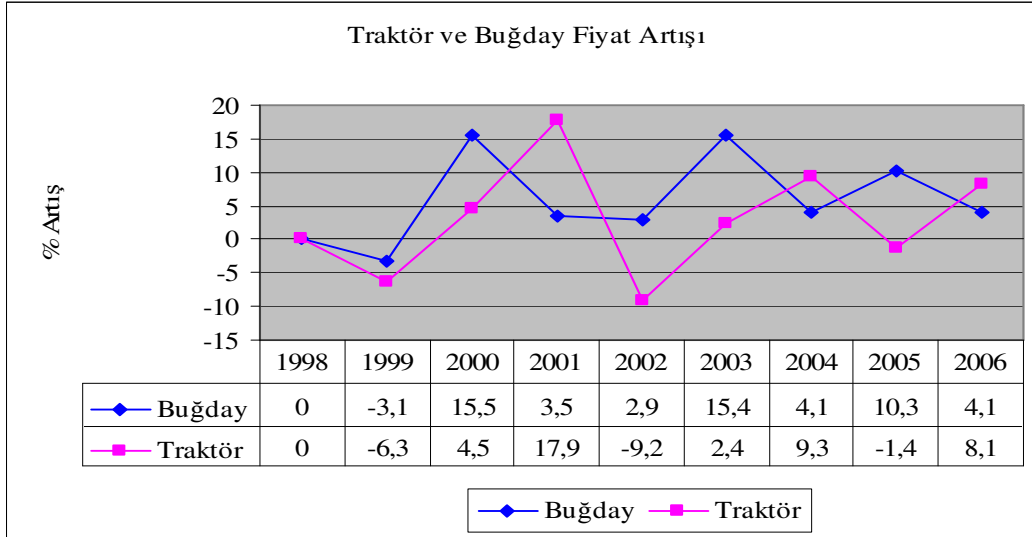
Şekil 6.7 Gübre ve Buğday Fiyat Artışlarının Reel Olarak Karşılaştırılması

Buğday maliyeti içerisinde %18 paya sahip olan buğday üretiminde yoğun olarak kullanılan DAP ve %26'lık A.Nitrat gübrelerinin seyri incelendiğinde, 1999 ve 2000 yıllarında ürün fiyat artış hızının gübre fiyat artışlarından fazla olduğu ve 2001 yılında azaldığı, 2002 yılından itibaren gübre fiyat artışlarının ürün fiyat artışlarının altına düştüğü, 2004 ve 2006 yıllarında ise değişmediği görülmektedir. 2006 yılında üreticilere verilen gübre desteğiyle fiyatlar birbirine çok yaklaşmıştır. Gübre desteği üreticiler için çok önemlidir, çünkü üreticiler cari olarak artan gübre fiyatlarından dolayı gübre alımında zorlanmaktadırlar. Bu nedenle üreticilere gübre desteği verilmeye devam edilerek gübre fiyatlarındaki artışın buğday fiyatlarındaki artıştan fazla olmasının önüne geçilmelidir.

Şekil 6.8'de 1998-2006 yılları arasında traktör ve buğday fiyat artışları reel olarak karşılaştırılmıştır.

Şekil 6.8 Traktör ve Buğday Fiyat Artışlarının Reel Olarak Karşılaştırılması

Buğdayın üretim aşamasından hasadına kadar yoğun olarak kullanılan traktör fiyat artışı, özellikle 2001 yılında ürün fiyat artışının üzerinde gerçekleşmiş, 2002-2003 yıllarında ürün fiyat artış hızının altında kalmış, 2004 ve 2006 yıllarında ise traktör fiyatları buğday fiyatlarından fazla artmıştır. Traktör fiyatlarının ürün fiyatını geçmesi daha çok küçük çiftçileri zorlayacaktır. Zaten satın alma gücü düşük olan üretici alet ve makinasını komşusundan ya da akrabasından almaktadır. Oysa ki traktör fiyatı buğday fiyatından düşük olursa küçük üretici de kazandığı parayla traktör alabilecek ve tarımını daha rahat yapabilecek dolayısıyla küçük üretici de kazanacaktır. Traktör fiyatları enflasyon oranına göre belirlenmelidir.

Çizelge 6.6'da 1998-2006 yılları arasında buğday ve girdi fiyatlarının enflasyonla karşılaştırılması yapılmıştır.

Çizelge 6.6 Buğday ve Girdi Fiyatlarının Enflasyonla Karşılaştırılması

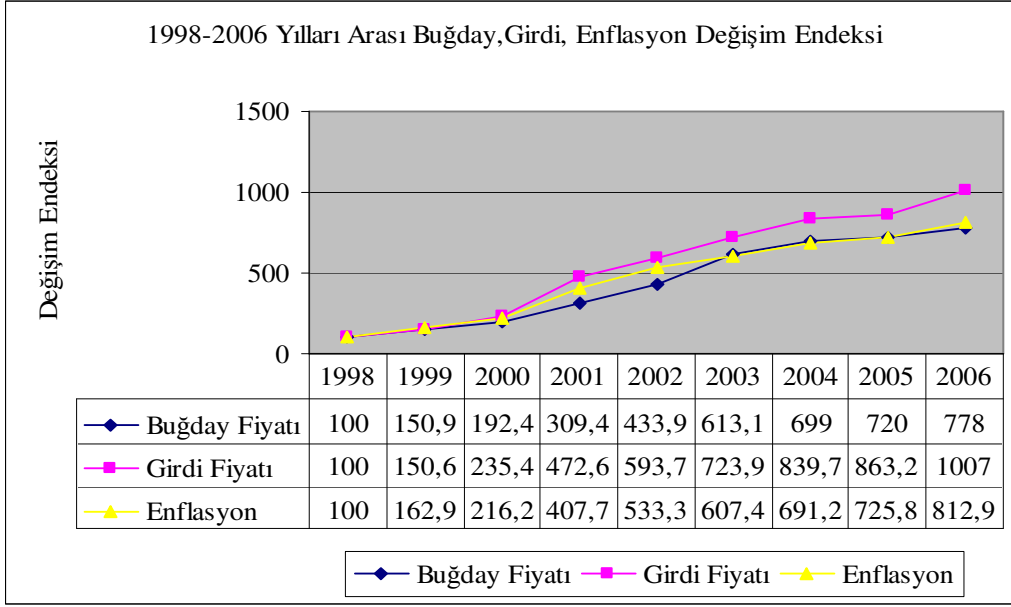
Yıllar	Buğday Fiyatı		Girdi Fiyatı		Enflasyon	
	Yıllık Değişim (%)	Endeks	Yıllık Değişim (%)	Endeks	Yıllık Değişim	Endeks
1998	60,61	100	43,06	100	54,3	100
1999	50,94	150,94	50,56	150,56	62,9	162,9
2000	27,50	192,4	56,32	235,36	32,7	216,2
2001	60,78	309,4	100,82	472,64	88,6	407,7
2002	40,24	433,9	25,62	593,73	30,8	533,3
2003	41,30	613,1	21,92	723,90	13,9	607,4
2004	14,00	699,0	16,00	839,70	13,8	691,2
2005	3,00	720,0	2,80	863,21	5,0	725,8
2006	8,00	778,0	16,7	1007,4	12,0	812,9

Girdi Fiyatları % Artış: Buğday üretiminde yoğun olarak kullanılan 5 girdinin ortalama artışı dikkate alınmıştır.

Buğday fiyatları, girdi fiyatları ve enflasyon artış oranlarını 1998-2006 yılları itibariyle değerlendirdiğimizde, buğday fiyatları 1998 yılına oranla 7,78 kat artarken, girdi fiyatları 10,07 kat, enflasyon oranları ise 8,12 kat artmıştır. 2002-2005 yılları arası girdi fiyatlarındaki artış hızında azalma, girdi fiyatlarının önceki yıllardaki yüksek artışları sebebiyle buğday fiyatları düzeyine inmesine yeterli olamamıştır. Sonuçta girdi fiyatları buğday fiyatları karşısında %24 daha fazla artmıştır.

Şekil 6.9'da 1998-2006 yılları arası buğday, girdi ve enflasyon değişim endeksi verilmiştir.

Şekil 6.9 1998-2006 Yılları Arası Buğday, Girdi ve Enflasyon Değişim Endeksi

Buğday ve girdi fiyatları ile enflasyon artışının değişim endeksi karşılaştırıldığında, 2002 yılına kadar buğday fiyatlarının, girdi fiyatları ile enflasyon oranlarının altında seyrettiği, özellikle 2003 yılında enflasyon oranı üzerinde gerçekleşen buğday fiyat artışı sebebiyle buğday fiyat artışı ile enflasyon artış hızının dengelendiği görülmektedir. 2003 yılından sonra ise buğday fiyatları enflasyon oranıyla dengede giderken, girdi fiyatları her ikisinden den yüksek gerçekleşmiştir.

Grafikten daha net görüldüğü gibi, girdi fiyatları enflasyon üzerinde artmış, buğday fiyatları ise enflasyon oranlarının altında kalmıştır.

6.2.1.2 Doğrudan Gelir Desteği (DGD)

Tarımda Yeniden Yapılanma ve Destekleme Politikaları çerçevesinde, yeni yaklaşımları hayata geçirmek, yapısal değişiklikler yaparak Türk çiftçisine iyi bir hayat standardı sağlamak amacıyla bir dizi proje başlatılmıştır. Tarım sektöründe mali boyutu çok büyük, fakat etkinliği düşük politikalar yerine gerçekçi ve etkili olabilecek bir destekleme politikasına geçilmesi amaçlanmaktadır. Bunu sağlamak üzere, Doğrudan Gelir Desteği uygulamasına geçilmiştir. Ancak 2002 yılından sonra Doğrudan Gelir Desteği tek başına yeterli olmadığından dolayı, destekleme politikaları çerçevesinde diğer destekleme araçlarına da yer vermeye başlanmıştır.

Doğrudan Gelir Desteği, üretim miktarı ile destek arasında doğrudan bir ilişki kurmaksızın, hedef üretici kitlesine vergi ödeyenlerden yapılan gelir transferleri şeklinde

tanımlanabilir. Diğer bir ifadeyle DGD, fiyat yapısında çarpıklığa yol açmadan ya da tüketici fiyatlarını yükseltmeksizin kamu kaynaklarından hedef üretici gruplarına yapılan gelir transferleridir. Doğrudan Gelir Desteği birçok ülkede daha çok “hektar” başına ödenmektedir.

TMO'nun destekleme alımları yanında girdi destekleri de buğday üretiminde oldukça önemli yeri olan desteklerdir. TMO son destekleme alımını 2001 yılında yapmıştır. 2001 yılında genel olarak destekleme sisteminin değişmesi girdi desteklerinin kaldırılması ve yerine Doğrudan Gelir Desteği uygulamasının konulması sonucu destekleme alımları da kaldırılmıştır. Sektör 2003 yılına kadar üretimden bağımsız, alana doğrudan ödemelerle desteklenmiştir. Doğrudan Gelir Desteği, tarımsal destekleme araçlarından biridir. DGD ödemesi, üreticilere yıl içerisinde işledikleri Çiftçi Kayıt Sistemi'nde (ÇKS) kayıtlı tarım arazisi büyüklüğü dikkate alınarak yapılmaktadır. Ancak arazi büyüklüğünde sınırlar belirlenmiştir. Buna göre; 1 dekar ile en fazla 500 dekara kadar olan araziler için ödeme yapılabilecektir. Çiftçi Kayıt Sistemine ise 2003 yılında geçilmiştir.

Gübre desteği; 1996 yılında KDV'li gübre fiyatının %50'si şeklinde uygulanan destek zaman içinde azaltılarak 21 Eylül 2001 tarihinde tamamen kaldırılmıştır. Verim ve kalite artışında doğru gübre kullanımının etkisi tartışılmaz bir gerçektir. Üretim maliyetinin yaklaşık %18'ini (Anonim 2005) oluşturan gübre, 2005 yılında yeniden desteklenmeye başlamıştır. 2005 yılında üreticilere dekar başına 1,6 YTL destek verilmiş olup, toplam olarak verilen gübre desteği ise 14,2 milyon YTL'dir. 2006 yılında belirlenen gübre desteği ise 2007 yılında verilmiştir. 2007 yılında ise üreticilere 2.13 YTL/da gübre desteği verilmiştir.

Mazot desteği 2003 yılında dekar başına 3.9 YTL olarak uygulanmıştır. Bu desteğin yarısı 2004 yılında ödenmiştir. Üretim maliyetinin %25'ini (Anonim 2005) oluşturan mazot, 2005 yılında da desteklenerek üreticilere 21,3 milyon YTL/da ödenmiştir. 2006 yılında belirlenen mazot desteği ise 2007 yılında 2,88 YTL/da olarak ödenmiştir. AB ülkelerinde 92 reform öncesi her ürün için ayrı müdahale fiyatı belirlerken 92 reformu ile hububat için tek fiyat belirlemiştir. Gündem 2000'de müdahale fiyatlarında bir indirim söz konusu olmakla birlikte doğrudan ödemelerle üretici gelirlerindeki kayıp telafi edilmiştir.

2004 yılında buğdayda sertifikalı tohumluk kullanımını özendirmek için 24 Haziran 2004 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Sertifikalı Buğday ve Arpa Tohumluk Desteği Ödenmesine İlişkin Tebliğ” uyarınca 50.000 TL/kg (5 YKr/kg) tohumluk desteği uygulanmıştır. Sertifikalı tohumluk desteği 15 Nisan 2005 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 2005/20 no'lu Tebliğ uyarınca 2005 yılında dekar başına 3YTL olarak verilmiş olup, 2006 yılında 5 YTL/da'a çıkartılmıştır. 2005 yılında üreticilere ödenen destek 26,7 milyon YTL/da iken, 2006 yılında 45,5 milyon YTL/da olarak ödenmiştir.

DGD uygulanan alan 2005 ve 2006 yıllarında 2004 yılına göre azalmıştır. DGD uygulanan alanın azalmasının en önemli nedeni ise üreticiye 2004 yılında dekar başına 16 YTL olarak ödenen DGD'nin 2005 ve 2006 yıllarında 10 YTL'ye düşmesinden kaynaklanmaktadır.

Çizelge 6.7'de 2003-2006 yılları arası çiftçi kayıt sistemine göre ekmeçlik ve makarnalık buğdayda DGD uygulanan alan ve üretici sayıları verilmiştir. (2001 ve 2002 yıllarında Tarım Bakanlığı tarafından ÇKS'de ürün bilgisi alınmamıştır). Buğdayda DGD'ye başvuran çiftçi sayısı giderek azalmıştır. 2003 yılında DGD'ye başvuran çiftçi sayısı 1,86 milyon iken, 2006 yılında yaklaşık 1,7 milyon olarak gerçekleşmiştir. 1,7 milyon kişiye ise yaklaşık 91 milyon YTL ödeme yapılmıştır (Çizelge 6.7).

Çizelge 6.7 ÇKS'ye Göre Buğdayda DGD Uygulanan Alan ve Üretici Sayısı

Yıllar	Başvuran Çiftçi Sayısı (milyon)*	Uygulanan Alan (Milyon da)*	Ödenmesi Gereken Miktar (Milyon YTL)
2003	1,86	9,0	144
2004	1,82	9,2	147
2005	1,79	8,9	89
2006	1,69	9,1	91

Kaynak : Tarım Bakanlığı, 2007

* ÇKS esas alınmıştır.

Çizelge 6.8'de ise 2003-2006 yılları arası buğdayda kullanılan destekleme araçları ve değişimleri görülmektedir. Çiftçi Kayıt Sistemine 2003 yılında geçilmiş olduğundan, buğdayda DGD uygulanan alan miktarları ve üretici sayıları 2003 yılından sonra verilmiştir. Çizelgede görüldüğü gibi, buğdayda 2005 ve 2006 yıllarında üreticilere prim desteği verilmiştir. 2006 yılında 35.000 TL/kg (3,5 YKr/kg) olarak belirlenen prim desteği ile üreticilere 318 bin YTL/kg ödenmiştir. 2007 yılında ise üreticilerin prim desteği artırılarak 45.000 TL/kg (4,5 YKr/kg) olarak verilmiştir. Girdi desteği olarak ise, belirli yıllarda gübre, tohum ve mazot desteği verilmiştir. Gübre desteği 2005 yılında verilmiş, daha sonra 2007 yılında yeniden vermeye başlanmıştır. Tohum desteği ilk defa 2004 yılında vermeye başlanmış ve daha sonraki yıllarda da vermeye devam edilmiştir. Mazot desteği ise 2003-2005 ve 2007 yıllarında verilmiştir.

Çizelge 6.8 Buğdayda Uygulanan Destekleme Araçları ve Değişimleri

Destek Türleri	2003	2004	2005	2006
<i>Fiyat Desteği (bin Y TL/kg)</i>	-	-	267	318
<i>Girdi Desteği</i>				
Gübre (milyon YTL/da)	-	-	14,2	-
Tohum (milyon YTL/kg)	-	460 (bin)	26,7	45,5
Mazot (milyon YTL/da)	17,5	17,9	21,3	-
<i>DGD (milyon Y TL/da)</i>	144	147	89	91

Kaynak : Tarım Bakanlığı, 2007

Türkiye’de 2004 yılı için üreticiye DGD olarak dekar başına 16 YTL ödenmesine rağmen, bu destek 2005-2007 yılları arasında azaltılarak 10 YTL’ye düşürülmüştür. Dolayısıyla üreticiye verilen destek 2004 yılında yaklaşık 147 milyon YTL/da iken, 2006 yılında 91 milyon YTL/da’ya düşmüştür. DGD miktarının azaltılması, girdi desteklerinin ise zaman zaman verilmesi üreticileri zor durumda bırakmıştır. Çünkü Türkiye tarımının en önemli sorunu işletmelerin küçük olmaları ve buna bağlı olarak gelir düzeylerinin düşük olmalarıdır. Gelir düzeyinin düşüklüğünden ötürü üreticiler genellikle bir sonraki üretim dönemine borçlu girmektedirler. Üreticilere verilen her bir destek zamanında ve buğday maliyeti dikkate alınarak verilmelidir. Ayrıca, doğrudan gelir desteği, diğer destekleme araçlarının yerine geçmemeli ancak telafi edici destek olarak onların tamamlayıcı bir unsuru olarak kullanılmalıdır.

Türkiye’de 2002 yılından sonra tarımsal desteklemelerde buğdayda DGD yönteminin yanında fiyat ve girdi destekleri de uygulanmaya başlamıştır. Bu da sevindirici bir gelişmedir çünkü DGD yöntemi, Avrupa Birliği ülkelerinde olduğu gibi başka tarım politikası araçlarıyla (sübvansiyonlar, uygun koşullu krediler, girdi destekleri, prim sistemi vb.) birlikte kullanıldığında üreticilerin üretimleri ve gelirleri artmaktadır. 2005 yılında ise ilk defa buğdayda prim sistemine geçilmiştir. Bu gerçekten hareketle DGD yanında üretime yönelik özellikle tarım paketinde açıklanan girdi destekleri arttırılmalı, buğdayda kalite sorununun çözümü için tüm desteklerin yanında prim sistemi geliştirilmelidir. Ayrıca ülkemizde kaliteli buğday üretiminin arttırılması için sertifikalı tohumluk kullanımının yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu yönde 2005 yılında atılan ilk adım üreticilere sertifikalı tohumluk desteği verilmesiyle başlamıştır. Üreticilerin sertifikalı tohumluk kullanması ise verimi ve kaliteyi

artıracağı gibi diğer üretim girdilerinin etkinliğini de artıracaktır.

Doğrudan Gelir Desteği sosyal amaçlı bir destek olup, üretime yönelik değildir. DGD sisteminin Türkiye tarımı için avantajlı yönü üreticilerin kayıt altına alınmasıdır. Çiftçilere doğrudan gelir desteği hizmeti verilebilmesi için arazi kullanıcılarının tespiti ve takibi çok önemlidir. Üreticilerin kayıt altına alınmasıyla ülke ekonomisine de katkıda bulunulacaktır.

7. TRAKYA BÖLGESİ'NDE BUĞDAY TARIMI ve TİCARETİ

7.1 Buğday Ekiliş, Üretim ve Verimi

Trakya Bölgesi tarım ve tarıma dayalı sanayi sektörlerinin yoğunlaştığı önemli bir bölgedir. İklim ve toprak koşulları birçok ürünün yetiştirilmesi açısından uygun olmasına rağmen yaygın ve ekonomik anlamda üretimi yapılan ürünler arasında, ekim sahası genişliği ve üretim yönünden buğday, ayçiçeği ve çeltik gelmektedir.

Ekimi yapılan ürünlerin dekar başına verimi Avrupa ortalamasına yakındır. Örneğin 2006 yılında; Türkiye'de üretilen pirincin %55-60'ı, ayçiçeğinin %70-75'i, buğdayın %10-15'i Trakya bölgesinde üretilmiştir.

Çizelge 7.1'de yıllar itibariyle Trakya Bölgesi'nin (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli) buğday ekiliş, üretim ve verim rakamları verilmiştir.

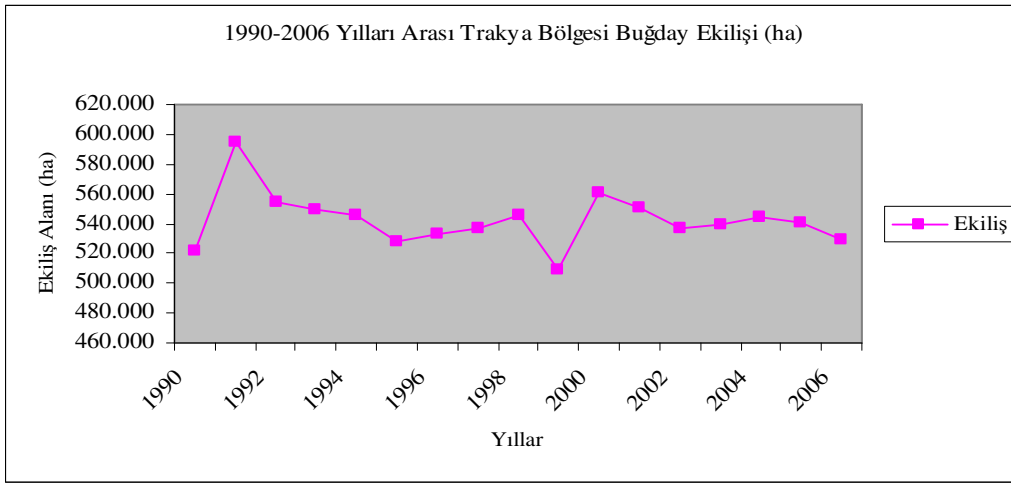
Çizelge 7.1 Trakya Bölgesi'nde Buğday Ekilişi (ha), Üretimi (ton) ve Verimi (kg/da)

Yıllar	TEKİRDAĞ			EDİRNE			KIRKLARELİ			TOPLAM		
	Ekiliş	Üretim	Verim	Ekiliş	Üretim	Verim	Ekiliş	Üretim	Verim	Ekiliş	Üretim	Verim
1990	209434	793140	378	173820	608495	350	138932	511992	368	522186	1913627	365
1991	230155	846012	369	207580	717987	347	156852	519945	333	594587	2083944	349
1992	219620	916514	417	182650	588804	322	151776	544432	358	554046	2049750	365
1993	208220	740997	355	186686	506230	271	154792	483748	312	549698	1730975	312
1994	203900	710610	353	191700	583045	304	149780	270435	181	545380	1834525	279
1995	198400	781158	394	180600	657530	364	148920	579130	389	527920	2017818	382
1996	200900	632770	315	182550	491600	269	150160	419190	279	533610	1543560	288
1997	205355	836109	407	182330	683520	375	149420	518272	347	537105	2037901	376
1998	205320	792505	386	191400	667210	349	149290	499404	335	546010	1959119	357
1999	207240	733182	354	161500	541215	335	140505	444710	316	509245	1719107	335
2000	205660	988660	489	208078	822037	395	147485	584170	396	561223	2394867	427
2001	205650	831012	391	201664	666761	331	144000	386280	268	551314	1884053	330
2002	203520	882605	433	195690	694795	355	137687	490261	356	536897	2067661	381
2003	196170	751480	383	197518	684108	346	145694	478575	328	539382	1914163	352
2004	198999	1056294	530	202262	804489	398	143300	597250	404	544561	2458033	444
2005	197509	1026904	520	202884	916737	452	140300	597250	425	540693	2540891	465
2006	191298	822601	430	200348	822990	410	137190	530835	387	528836	2176426	409

2006 yılı verilerine göre, Trakya’da buğday yaklaşık 530.000 ha alanda ekilmekte, 2,2 milyon ton civarında üretilmekte ve dekadardan alınan verimde 409 kg civarındadır. 2006 yılında Trakya Bölgesi’nde dekadardan alınan buğday verimi Türkiye ortalamasının (220 kg) 189 kg üzerindedir.

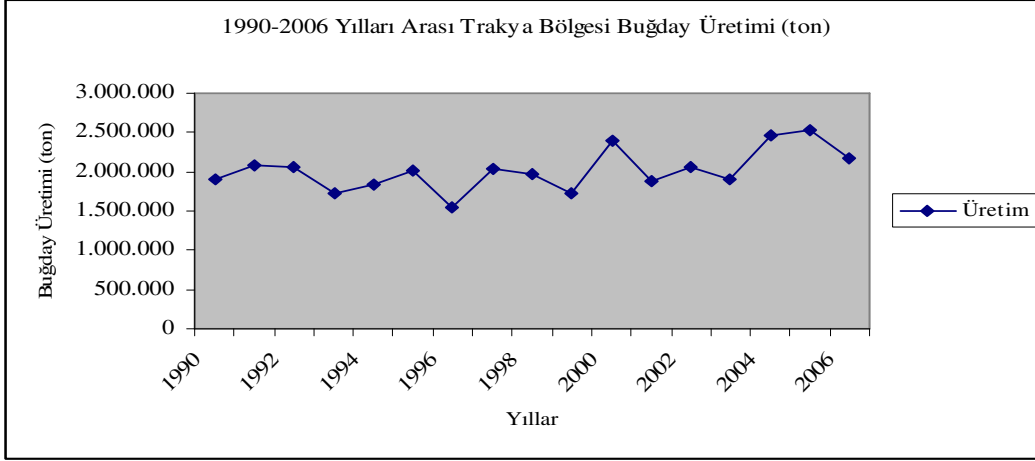
Trakya Bölgesi’nde geniş ekim alanlarını kapsayan buğdayın, geçmişe oranla veriminde büyük artışların gerçekleşmesine bağlı olarak, üretiminde de hızlı artışlar meydana gelmiştir. Bölgede 1990-2006 yılları arasında buğday tarımına ait bilgiler bazı grafiklerle de gösterilmiştir.

Şekil 7.1 Trakya Bölgesi 1990-2006 Yılları Arası Buğday Ekilişi (ha)

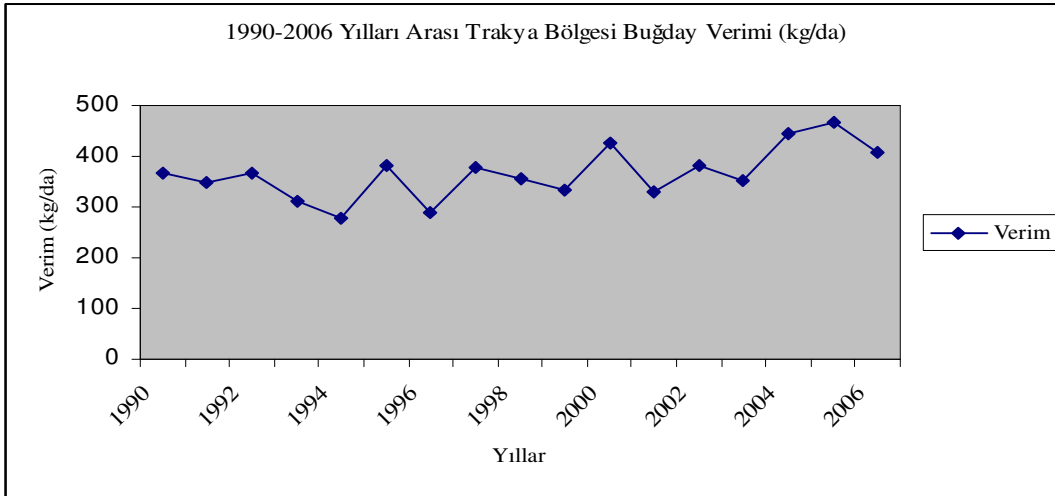
Şekil 7.1’den de anlaşılacağı gibi Trakya Bölgesi buğday ekilişlerinde yıllara göre fazla bir değişiklik olmamıştır. Buğday ekilişinde zaman zaman azalmalar olduğu gibi, artışlar da olmuştur. Trakya Bölgesi yıllara göre değişmekle birlikte, Türkiye toplam buğday ekiliş alanının yaklaşık %6’sına sahiptir. Bölgede buğday ekilişi 1990 yılından 1991 yılına önemli oranda artış göstermiş, hatta 1991 yılında 594 587 ha ile söz konusu 15 yılın en geniş ekim alanına ulaşılmıştır. 1992-1995 yılları arasında ekimde bir azalış görülmüşse de, 1996 yılından 1998 yılına kadar tekrar bir artış olmuştur. 1999 yılında azalan ekiliş alanı, 2000-2005 yılları arasında artarak 535-560 bin ha arasında değişmiş, 2006 yılında ise tekrar azalarak yaklaşık 530 bin hektar olarak gerçekleşmiştir. Ekilişteki azalma ise iklimsel faktörlerden kaynaklanabilmektedir.

Şekil 7.2 Trakya Bölgesi 1990-2006 Yılları Arası Buğday Üretimi (ton)

Şekil 7.2’de tarımsal üretimin iklime bağlı oluşu nedeniyle Trakya Bölgesi’nde buğday üretiminde dalgalanmalar görülmektedir. Yıllara göre değişmekle birlikte Trakya, Türkiye toplam buğday üretiminin yaklaşık %10.9’una sahiptir. Trakya Bölgesi buğday üretimi, genellikle ekilişlere paralel olarak bir seyir izlemektedir. Buğday üretimi 1990-1999 yılları arasında 1.5-2 milyon ton arasında değişirken, 2000-2006 yılları arasında 2-2.5 milyon ton arasında değişmiştir. Özellikle buğday üretimi 2004 yılında önemli oranda artmış, 2005 yılında ise son 15 yılın en yüksek üretimi olan 2.5 milyon tona ulaşmıştır. 2004 ve 2005 yıllarında buğday üretiminin bu kadar artmasının nedeni ise uygulanan üretim tekniği sonucu (kaliteli tohumluk kullanımı, zararlı ve hastalıklarla mücadele vb.) verimin yükselmesidir. 2006 yılında ise ekilişteki azalmadan dolayı üretim de azalmıştır.

Şekil 7.3 Trakya Bölgesi 1990-2006 Yılları Arası Buğday Verimi (kg/da)

Şekil 7.3’de de görüldüğü gibi, üretimin iklime bağlı olmasından dolayı verimde dalgalanmalar görülmüştür. Trakya Bölgesi’nde buğday verimi (409 kg/da), Türkiye’nin (220 kg/da) 2 katı, dünya ortalamasının (280 kg/da) 1.5 katıdır. Bölgede kuru koşullarda buğday verimini etkileyen en önemli faktör, yıllık yağışlar ve bunların buğdayın yetişme süresi içerisindeki dağılışıdır. Özellikle Mart ve Nisan aylarındaki yağışlar o yılki buğday verimini olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir. Verim üzerinde etkili olan diğer faktörler ise çeşit, gübreleme, bakım, kültürel işlemler vb. dir. Sulu koşullarda ise sulama zamanı, adedi ve verilecek su miktarı da verim üzerine etkilidir. Trakya’da buğday verimi özellikle 2004 ve 2005 yıllarında artmıştır. 2005 yılında ise buğday verimi son 15 yılın en yüksek seviyesine çıkmış ve 1990 yılına göre %27 oranında artmıştır.

Trakya Bölgesi tarımsal üretiminde gerek arazi kullanımı açısından, gerekse üretim değeri içindeki ağırlığı bakımından buğday bitkisi belirleyici özelliğe sahip bulunmaktadır. Buğday ekilişinin fazla olmasının sebebi, ürünün pazar ve fiyat garantisine sahip olması ve işgücü isteklerinin fazla olmayışıdır.

Trakya Bölgesi’nde daha çok buğday/ayçiçeği veya buğday/buğday münavebesi uygulanmaktadır. Bu da tarım arazilerinde organik madde düzeylerinin düşmesine, yorgunluğa ve hastalık ve zararlıların artmasına neden olmaktadır. Bunun için yoğun şekilde tarımı yapılan buğdayın ekim nöbetine giren bitki sayısı buğdaya alternatif ürünler bulunarak arttırılmalıdır. Özellikle buğday ve ayçiçeğinin yanında diğer ürünlerin (ş.pancarı, çeltik, yem bitkileri vb) de ekilişinin artırılması ürün deseni açısından bölgeye birçok konuda faydalar sağlayabilecektir. Trakya Bölgesi’nde yem bitkilerinin maliyetlerinin yüksekliği ekim alanlarının azalmasına, bu da bölgenin önemli geçim kaynaklarından olan hayvancılığın gelişmesine engel olmaktadır. Bölgede buğday tarımının da korunarak, alternatif ürün sayısı ve hayvancılık arttırılmalıdır. Buğday üreticilerine kaliteli buğday üretimi sağlamalı, bunun için üreticilere kaliteli ve sertifikalı tohumluk kullanılmalıdır. Trakya’da buğdayda yerli üretim ve kalitenin arttırılmasıyla, un fabrikalarının ya da diğer kuruluş/kişilerin yurtdışından buğday alımları da azalacaktır. Bu kadar verimli topraklara sahip olan bölge ve bölge üreticileri korunmalı, tarım ve hayvancılık geliştirilmeli, üreticilerin bizzat ilçe ve köylere gidilerek daha fazla bilinçlendirilmeleri sağlanmalıdır. Böylece Trakya Bölgesi daha fazla kalkınacak, ekonomisi ve tarımı daha da güçlenecek ve üreticiler de tarımlarını büyük bir zevkle yapacaklardır.

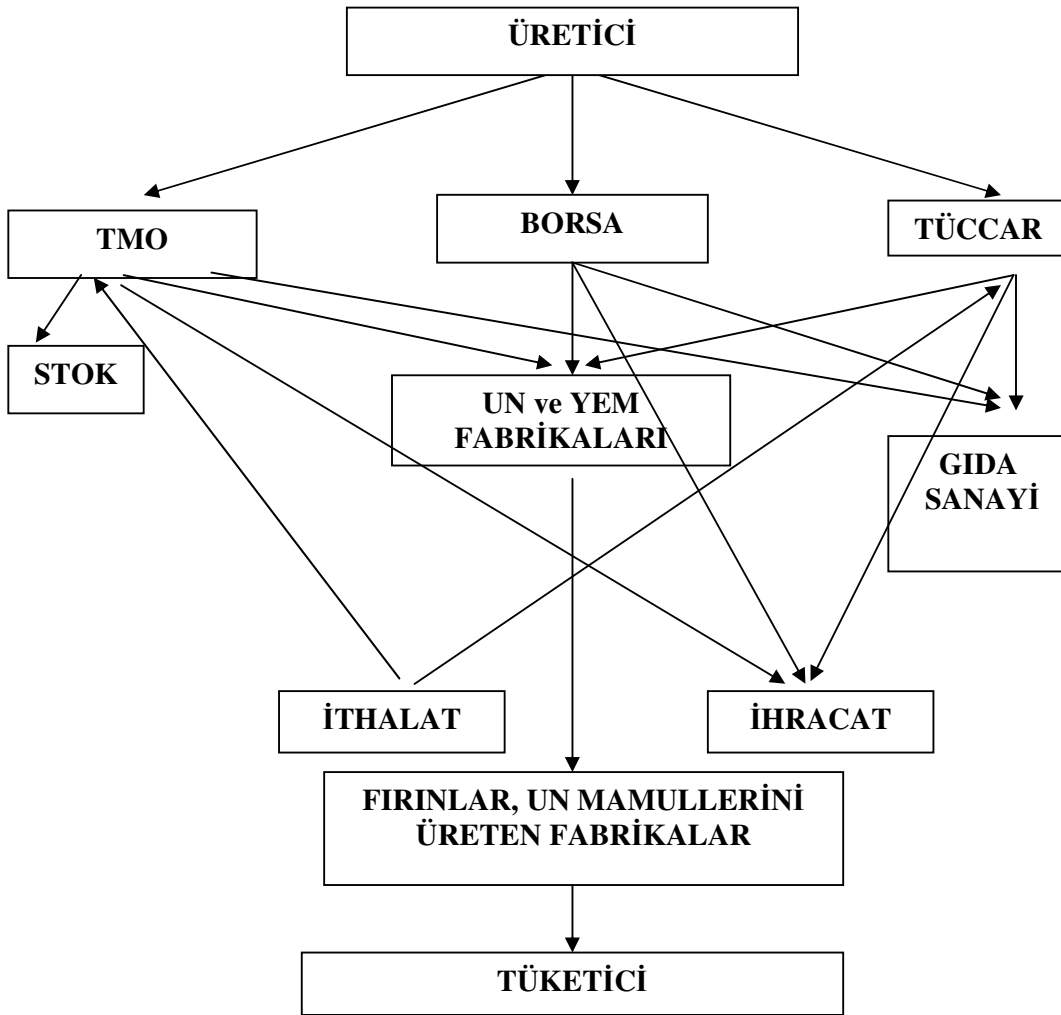
7.2 Buğday Ticareti

Türkiye’de olduğu gibi Trakya Bölgesi’nde de buğday ticareti başta Toprak Mahsulleri Ofisi olmak üzere özel alıcılar (tüccar, komisyoncu, firma vb.) ve kısmen tahıl stoklayan çiftçilerce yürütülmektedir.

Toprak Mahsulleri Ofisi’nin pazar payı, ödeme süresi ve fiyatının uygunluğuna göre değişmektedir.

Türkiye’de temel gıda maddesi olarak kabul edilen buğday stratejik ürünlerin başında gelmektedir. Ekmek ve diğer unlu mamullerin ham maddesi olan buğdayın aslında fazla karmaşık olmayan bir pazarlama kanalı bulunmaktadır. Kanalın sadeliğine rağmen burada oluşan marjlar hayli yüksek olabilmektedir. Trakya Bölgesi’nde buğday pazarlama kanalları Şekil 7.4’de verilmiştir.

Şekil 7.4 Trakya Bölgesi’nde Buğday Pazarlama Kanalları

Kaynak: Edirne Tarım Master Planından (2003) yararlanılmıştır.

Trakya Bölgesi'nin tarımsal üretimi içindeki önemi kadar bölgedeki tarıma dayalı sanayi için de hammadde olarak önemli bir yeri olan buğdayın pazarlama sisteminde, destekleme alımlarına bağlı olarak büyük değişimler olmaktadır. Avrupa Birliği'ne girmeye hazırlanan Türkiye'de hükümetler destekleme alımlarının getirdiği bazı yüklerin ilgili kesimlere devrini planlamışlardır. Bunun başlıca yolu olarak da vadeli planlar yapan borsa sistemine geçilmeye başlanmıştır. Borsaların modernizasyonu ve vadeli işlemde yapabilir hale getirilmesinden beklenen temel fayda ise, tarımsal pazarlamanın ilk aşamasında yer alan hangi ürünün yetiştirilmesi gerektiği sorusuna borsada oluşan fiyatların sinyallerle cevap vermesini sağlamaktır.

Buğday borsaları ticaret borsaları içerisinde yer almaktadır. Buğday borsaları, buğday üreticisinin ürünün gerçek değerini bulmasına ve pazarlamasına önemli ölçüde katkıda bulunan kuruluşlardır. Ticaret borsaları sayesinde uluslararası buğday fiyatları takip edilip dünya pazarıyla bütünleşme sağlanabilmektedir.

Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne merkez ve ilçelerdeki borsalarda daha çok buğday ve ayçiçeği alım ve satımları yapılmaktadır. Bu borsaların çalışma alanı il sınırları içerisinde. Tekirdağ'da Ticaret Borsaları merkez haricinde Hayrabolu, Malkara ve Çorlu'da bulunmaktadır. Tekirdağ Ticaret Borsasında en fazla işlem gören ürünler buğday, ayçiçeği, un, üzüm ve süttür. Kırklareli'de Ticaret Borsaları merkez haricinde Babaeski ve Lüleburgaz'da bulunmaktadır. Kırklareli Ticaret Borsasında en fazla işlem gören ürünler buğday, ayçiçeği, süt, kaşar peyniri ve kepektir. Edirne'de Ticaret Borsaları merkez haricinde Uzunköprü, Keşan, İpsala'da bulunmaktadır. Edirne Ticaret Borsasında ise en fazla işlem gören ürünler buğday, ayçiçeği, ayçiçek yağı, süt ve ayçiçek küspesidir.

Trakya'daki ticaret borsaları son yıllarda binalarını şehir dışına taşıyıp yenileyerek, laboratuvar ve satış salonları kurarak, bilgisayar ağları oluşturmaya (bütün bilgilerin Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nde toplanması) başlayarak altyapı faaliyetlerini geliştirmişlerdir. Edirne, Kırklareli ve Uzunköprü Ticaret Borsaları kotasyona dahil maddelerin satışlarını satış salonlarında gerçekleştirdiği, açık arttırmalar sonucunda fiyatlarını günlük olarak belirleyen ender borsalar arasında yer almaktadırlar. Ancak, Türkiye'de olduğu gibi Trakya Bölgesi'nde de il ve ilçe bazında faaliyet gösteren ticaret borsaları günümüzde yetersiz kalmışlardır. Borsa yasasında borsaların görevleri olarak gösterilen fiyat istikrarının sağlanması, aşırı kazançların önlenmesi, üreticilerin korunması, üretimin yönlendirilmesi, kalitenin iyileştirilmesi gibi pazarlama ilkeleri uygulamada tam anlamıyla gerçekleşmemektedir. Fiyat istikrarının takip edilebilirliği açısından tarımsal piyasaların (satış ve talebin) izlenebilirliğinin sağlanması için ürün borsaları (özellikle hububat, baklagiller ve bazı endüstri bitkileri) oluşturulmalıdır. Ürün

borsaları sayesinde üreticiler de ürünlerinin dünya piyasasındaki değerlerini bilerek ekim yapabileceklerdir.

Buğdayın bir çok alıcısının olması rekabeti de doğurmaktadır. Ancak piyasada istenilen canlılık doğacak diye de piyasa aşırı spekülasyona terk edilmemelidir. Bunun için TMO, borsalar ve tüccarlar arasında bir denge unsuru oluşturulmalıdır.

8. SAHA ARAŞTIRMASI BULGULARI

“Türkiye’de Buğdayda Uygulanan Tarım Politikalarının Üreticiler ve Tüketiciler Üzerindeki Etkileri: Trakya Bölgesi Örneği”, isimli bu araştırma, buğday üreticilerini, un fabrikalarını, Toprak Mahsulleri Ofisini içine alan kapsam yönünden oldukça geniş bir araştırmadır. Araştırma kapsamında elde edilen tüm bilgiler çeşitli konu başlıklarında toplanmıştır.

8.1 Üreticilerden Elde Edilen Bulguların Değerlendirilmesi

Bu bölümde, Trakya Bölgesi’nde (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ) buğday üreticilerinden anket yoluyla toplanan bulgular çeşitli konu başlıklarında değerlendirilmiştir. Üreticilerle anket yapılmasının nedeni, üreticilerin ortak olduğu kuruluşları tespit etmek, buğdayın fiyat ve alım politikaları hakkındaki düşüncelerini öğrenmek, tarım tekniği ve girdi kullanma düzeylerinin tespit edilerek, üreticilerin sorunlarının neler olduğunu belirlemektir.

8.1.1 Tarımsal Girdi Kullanımı

8.1.1.1 Tohumluk Kullanımı

Buğday tarımında bol ve kaliteli ürün alabilmek için yetiştirilecek çeşit ve ekilecek tohumun kalitesinin önemi çok büyüktür.

Dekara kullanılacak tohumluk miktarının belirlenmesinde ekilmek istenen çeşidin kardeşlenme kapasitesi, bin tane ağırlığı, tohumun saflığı önemlidir. Dekara kullanılacak tohumluk miktarı çeşitten çeşide ve tohum iriliğine göre değişmektedir. Yapılan araştırmalar, Trakya ve Marmara bölgesinde birim alandan en yüksek tane verimi alabilmek için dekara 16-18 kg tohumluğun yeterli olacağını göstermiştir. Özellikle dekara 20 kg’ın üzerinde tohumluk kullanımı kurak yıllarda bitki başaklarının zayıf kalmasına, yağışlı yıllarda ise kök hastalıklarının gelişmesi sonucu yatmaya neden olmaktadır. Bu nedenle dekara 18 kg’ın üzerinde tohumluk kullanmaktan, hem daha iyi bir ürün elde etmek ve hem de tohumluk tasarrufu yapmak için kaçınılmalıdır (Süzer 2004).

Çizelge 8.1’de de görüldüğü gibi yapılan araştırmada, Tekirdağ’da üreticilerin %76’sının dekara 20-25 kg, %12’sinin 15-20 kg, %12’sinin ise 25-30 kg tohumluk kullandıkları belirlenmiştir. Kırklareli’de üreticilerin %87’si 20-25 kg, %4’ü 15-20 kg, %9’u ise 25-30 kg arasında tohumluk kullanmaktadırlar. Edirne’de ise üreticilerin %82’si 20-25 kg, %13’ü 15-20 kg, %5’i ise 25-30 kg arasında tohumluk kullanmaktadırlar.

Çizelge 8.1 Trakya Bölgesi'nde Üreticilerin Dekara Kullandıkları Tohumluk Miktarı (kg)

İller	Üretici Sayısı (%)	Tohumluk Miktarı (kg)	Üretici Sayısı (%)	Tohumluk Miktarı (kg)	Üretici Sayısı (%)	Tohumluk Miktarı (kg)
Tekirdağ	76	20-25	12	15-20	12	25-30
Kırklareli	87	20-25	4	15-20	9	25-30
Edirne	82	20-25	13	15-20	5	25-30

Buradan da anlaşılacağı üzere, Trakya'da buğday üreticilerinin büyük bir çoğunluğu 20-25 kg/da arası tohumluk kullanmaktadırlar. Trakya Bölgesi'nde dekara kullanılan tohumluk miktarı normal değerler olan 16-18 kg'ın çok üzerindedir. Yapılan görüşmelerden elde edilen sonuca göre, üreticiler dekara ne kadar fazla tohumluk kullanılırsa, o kadar iyi verim aldıkları düşüncesindedirler.

Trakya Bölgesi'nde üretimi yapılan 30-35 tane buğday çeşidi bulunmaktadır. Bu kadar çok çeşit olmasının nedeni, çeşitlerin özelliklerinin her birinin birbirinden farklı özellikleri kapsamasıdır. Bazı çeşitler soğuğa karşı dayanıklı iken, bazılarının verimi daha yüksek ya da hastalık ve zararlılara karşı daha dayanıklıdır. Oysa ki, bir çok özellik (verim, kalite, dayanıklılık vb.) birkaç çeşitte toplanarak çeşit sayısı azaltılabilir ve il, ilçe ve köylerde toprak analizi yapılarak uygun çeşitlerin belirlenmesi yoluna gidilebilir. Yapılan araştırmada, illere göre kullanılan buğday tohumu çeşitleri Çizelge 8.2'de gösterilmiştir.

Çizelge 8.2'den anlaşılacağı gibi Tekirdağ'da en çok Flamura 85, Kırklareli'de ise en çok Flamura 85 ve Pehlivan çeşidi tohumluk kullanılırken, Edirne'de daha çok Pehlivan çeşidi tohumluk kullanılmaktadır. Trakya Bölgesi'nde genellikle Flamura 85, Pehlivan, Golia, Sana ve Kate A-1 gibi tohumluk çeşitleri tercih edilmektedir. Diğer buğday tohumu çeşitleri ise oldukça düşük düzeylerde tercih edilip ekilen çeşitler olarak belirlenmiştir.

Çizelge 8.2 Trakya Bölgesi'nde İllere Göre Kullanılan Buğday Tohumu Çeşitleri (%)

İller	KULLANILAN TOHURLUK ÇEŞİTLERİ						
	Pehlivan	Flamura 85	Golia	Kate A-1	Sana	Diğer	Toplam
Tekirdağ	14.9	28.3	15.6	5.7	17.0	18.5	100.0
Kırklareli	34.8	37.4	3.7	9.3	0.6	14.2	100.0
Edirne	56.7	27.3	-	7.4	-	8.6	100.0

Üreticilerin “Bölgede çeşit sorunu var mı?” sorusuna %30’u “Evet” cevabını vermişlerdir. Çeşit sorunları arasında ise üreticiler bölgede birçok buğday çeşidi olduğunu, araziye uygun ve kaliteli tohumluk olmadığını belirtmişlerdir. Flamura 85, Pehlivan, Golia ve Kate A-1 gibi ekmeklik buğday çeşitlerinin üreticiler tarafından daha çok kullanılmasının nedeni ; yüksek verim düzeyi, soğuga, kurağa, hastalık ve zararlılara karşı dayanıklı olmaları, ekmeklik kalitesinin iyi olması, un sanayicileri ve tüccarın istedikleri çeşit vb. olmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye’de olduğu gibi Trakya Bölgesi’nde de ekmeklik buğday üretimi makarnalık buğday üretiminden oldukça fazladır. Çünkü makarnalık buğday her yerde yetişmediğinden, iklim ve toprak isteği ekmeklik buğdaya göre farklı olduğundan dolayı Trakya Bölgesi’nde de daha az yetişmektedir.

Üreticiler “Kullandığınız buğday çeşidinden memnun musunuz?” sorusuna ise %91 oranında memnunun demişlerdir. Buğday çeşitlerinden memnun olma nedenleri arasında en önemlisi de kullandıkları çeşitlerin verimlerinin iyi olmasıdır. Genç tohumluk olmaması ve tohumlukların pahalı olması memnun olmama nedenleri arasındadır. Kullandıkları çeşide ait tohumluğun kademesine ise %49’u sertifikalı, %37’si anaç, diğerleri ise elit (%1), orijinal (%3) ve fikrim yok (%10) cevabını vermişlerdir.

8.1.1.2 Tohumluk Temin Edilen Yerler

Trakya’daki buğday tarımının önemli konularından biri de nitelikli tohumluğun bulunabilmesidir. Bölgede buğday tohumluğu dağıtan birçok kuruluş bulunmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre, Trakya Bölgesi’nde iller itibariyle buğday tohumluğu temin edilen yerler Çizelge 8.3’de verilmiştir.

Çizelge 8.3 Trakya Bölgesi'nde İllere Göre Tohumluk Temin Edilen Yerler (%)

Temin Yerleri	Tekirdağ	Kırklareli	Edirne
Tarım Kredi	36.0	35.8	13.7
Ziraat Odası	3.1	5.6	4.8
Tarımsal Araştırma	8.4	7.9	22.5
Özel Bayii	9.5	15.7	17.5
Kendi Üretimi	13.8	18.5	17.5
Komşu Üretici	9.5	2.2	12.4
Önder Çiftçi	3.1	-	-
Tüccar	1.0	1.1	-
Türkgeldi Ürt.Çiftliği	2.1	-	-
Pankobirlik	4.2	1.0	3.5
Tarım İl Müd.	3.1	1.1	3.5
Tarım Satış	1.0	6.7	2.1
Tarım İlçe Müd.	2.1	1.0	2.5
Un Fabrikası	3.1	3.4	-
Toplam	100.0	100.0	100.0

Çizelge 8.3'de üreticilerin buğday tohumluğunu Tekirdağ ve Kırklareli'de daha çok Tarım Kredi Kooperatifinden, Edirne'de ise Tarımsal Araştırma'dan aldıkları görülmektedir. Ayrıca buğday üreticilerinin önemli bir kısmı ise kendi ürünlerinden elde ettikleri tohumlukları kullanmaktadırlar.

Buğday üreticilerinin %14-19'u tohumluk ihtiyaçlarını kendi ürettikleri ürünün bir kısmını ayırmak suretiyle karşılamaktadırlar. Bu şekilde sağlanan tohumluklar, sertifikalı tohumluk kullanımı dışında kalan uygulamalardır. Trakya Bölgesi'nde sertifikalı tohumluk kullanımı azdır. Bunun nedeni, buğday üreticilerinin ilk yılda çok az bir sahada sertifikalı tohumluk kullanıp buradan elde ettiği mahsulü sonraki yıllarda tüm tarlalarında tohumluk olarak ekmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak buradan da üreticiler yüksek oranda verim alabilmektedirler.

Araştırma sonucunda, verim ile tohumluk (kendi tohumluğunu kullananlar) arasındaki ilişki incelendiğinde, daha çok kendi tohumluğunu kullanan illerde verim daha yüksek

çıkıştır. Edirne ve Kırklareli’de kendi tohumluğunu kullanan üretici oranı daha yüksekken, Tekirdağ’da daha düşüktür. Dolayısıyla Çizelge 8.23’de de görülebileceği gibi Edirne ve Kırklareli illerinin verimleri de Tekirdağ’a göre daha yüksektir. Buradan da anlaşılabilirliği gibi, verim ile tohumluk (kendi tohumluğunu kullananlar) arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Üreticiler tohumluklarını kendileri ürettiklerinde daha fazla verim almışlardır. Bunun nedeni üreticilerin ilk yılda tarlalarında sertifikalı tohumluk kullanmalarından kaynaklanmaktadır. İlk yılda sertifikalı tohumluk kullandıkları ve bunu üst üste birkaç kez kullandıklarından iyi verim alabilmişlerdir. Sertifikalı tohumluğun önemi burada daha da göze çarpmaktadır. Ürünün ekilmesinin ilk yılında bile kullanılan sertifikalı tohumluk, verimi artırmıştır. Sertifikalı tohumluklar diğer tohum çeşitlerine göre pahalı olduğundan üreticiler bu tohumluğu her zaman alamamaktadırlar. İlk yılda kullanıp onun üzerinden verim almayı tercih etmektedirler. Bunun için sertifikalı tohumluk fiyatları üreticilerin alabileceği cazip fiyatlara düşürülmeli ve üreticilerin sertifikalı tohumluk kullanımı daha fazla teşvik edilerek verim yükseltilmelidir.

Ülkemizde tohumlukta karşılaşılan sorunların başında özellikle sertifikalı tohumlukların temini ve dağıtımındaki aksaklıklar gelmektedir. Tohumluk üretim ve dağıtım sistemi belirli esaslara bağlanmıştır. 308 Sayılı Kanun çerçevesinde üretilen veya tedarik edilen tohumluklar Bakanlık Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde kamu ve özel sektör aracılığı ile çiftçilere dağıtılmaktadır. Özel sektör dağıtım hizmetlerini bayilik sistemleri içerisinde görevlendirilen dağıtıcı kuruluşlar aracılığıyla yürütülmektedir. Bakanlık il müdürlükleri, ilçeler bazında olmak üzere ilin toplam tohumluk ihtiyacını belirleyerek, bu miktarı en yakın Tarım İşletmesi Müdürlüğüne ya da tohumluk üretici diğer kuruluşlara bildirmektedir. Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Genel Müdürlüğü, Pankobirlik Genel Müdürlüğü, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğünden veya diğer tohumcu kuruluşlardan temin ettiği tohumlukları bir program dahilinde üyesi olan çiftçilere dağıtmaktadır. Her kuruluş kendi tohumluğunun dağıtımından bunun için gerekli bütün tedbirlerin alınmasından sorumludur. İl müdürlükleri gerektiğinde kendi sorumlulukları ve koordinatörlükleri çerçevesinde olmak üzere dağıtacakları tohumluk için TMO, TİGEM veya bayileri Pankobirlik, Ziraat Odaları veya ilgili diğer kuruluşlara da dağıtım görevi verilebilmektedir. 2005 yılı Şubat ayı itibariyle yurt çapında 288 bayisi bulunmaktadır (Anonim 2005c)

Üreticiler “Tohumluğu aldığımız yerden memnun musunuz?” sorusuna ise %8 oranında “memnun değilim” demişlerdir. Kuruluşlardan memnun olmama nedenleri ise, faizlerin ve

tohumluk fiyatlarının yüksek olması, yeni tohum gelişi ve tohumlukların anaç olmamasıdır.

8.1.1.3 Gübre Kullanımı

Buğdayda dengeli bir gübreleme yapmak için gübre mutlaka toprak tahlilleri neticesine göre kullanılmalıdır. Azotlu gübrenin ilk yarısı ve fosforlu gübrenin tamamı ekimde, azotun ikinci yarısı ise kardeşlenme başlangıcında uygulanmalıdır. Azotlu gübre toprak yüzeyine, fosforlu gübre mibzerle banda verilmelidir (Süzer 2002). Buğday tarımında ülkemizde en yaygın kullanılan azot kaynakları, amonyum sülfat, amonyum nitrat ve üre'dir. Buğday üretiminde dekara kullanılacak gübre çeşit ve miktarları Çizelge 8.4'de verilmiştir.

Çizelge 8.4 Buğday Üretiminde Kuru ve Sulu Şartlarda Dekara Kullanılacak Gübre Çeşit ve Miktarları

Uygulama Zamanı	Gübre Çeşitleri	Dekara Kullanılacak Gübre Miktarları (kg)	
		Kuruda	Suluda
Ekimde	Amonyum sülfat (%21 N), veya 18-46 veya 20-20	20-25	25-30
Kardeşlenme (Şubat Sonu)	Üre (%46 N)	8-10	10-12
Sapa Kalkma (Mart Sonu)	Amonyum Nitrat (%26 N)	14-15	15-20

Buğday üreticilerine “Toprak tahlili yaptırıyor musunuz?” şeklinde yöneltilen soruya üreticilerin %82.5 gibi büyük bir çoğunluğu “Hayır” yanıtını vermiştir. Üreticilerin birçoğu toprak tahlili yaptırmanın ne kadar önemli olduğunun bilincinde olmalarına rağmen, bu konuda ihmalkar davrandıklarını da kabul etmişlerdir.

Üreticilere “Dekara hangi gübreden ne kadar kullanıyorsunuz?” şeklinde bir soru yöneltilmiş ve alınan yanıtlar anket formlarına işlenmiştir. Anket sonuçlarına göre üreticilerce “kullanılan” gübre çeşitleri etkili madde cinsinden Çizelge 8.5'de verilmiştir.

Çizelge 8.5 Trakya Bölgesi'nde Üreticilerin İllere Göre Kullandıkları Gübre Çeşitleri (%)

İller	KULLANILAN GÜBRE ÇEŞİTLERİ						
	Ekimle			Kardeşlenme		Sapa Kalkma	
	20.20.0 Gübresi	18.46 Gübresi	Diğer	Üre Gübresi	Diğer	A.Nitrat Gübresi	Diğer
Tekirdağ	74.5	10.6	14.9	93.6	6.4	74.5	25.5
Kırklareli	85.4	1.1	13.5	92.1	7.9	75.3	24.7
Edirne	79.7	11.4	8.9	91.1	8.9	81.0	19.0

Trakya Bölgesi'nde üreticilerin büyük bir kısmı ekimle 20.20.0 ve 18:46 (DAP) gübresi, kardeşlenme ile üre, sapa kalkmada ise Amonyum Nitrat gübresi kullanmaktadırlar.

Çizelge 8.5'den de görüldüğü gibi Tekirdağ'da ekimle birlikte üreticilerin %74.5'i 20.20.0 gübresi, %10.6'sı 18:46 gübresi kullanmaktadırlar. Kırklareli'de üreticilerin %85.4'ü 20.20.0 gübresi kullanırken, Edirne'de bu oran %79.7'dir. Kırklareli'de 18.46 gübresi kullanan üreticilerin oranı düşükken (%1.1), Edirne'de %11.4 olarak biraz daha yüksektir. Bunların haricinde diğer olarak gösterilen genel olarak yaklaşık %9-15 üretici ise farklı gübre çeşitlerini kullanmaktadırlar. Bunlar Üre, 3:15, 20:26 ve 15.15.15 çeşitleridir. Bu gruba dahil olarak ekimle birlikte hiç gübre kullanmayanların oranı ise yaklaşık %4'dür. Kardeşlenme ile birlikte üreticilerin yaklaşık %91-94 arası gibi büyük bir çoğunluğu üre gübresi kullanmaktadırlar. Diğer üreticiler ise kardeşlenmede üreyi amonyum sülfat, nitrat, yaprak gübresi, toprak düzenleyici ile birlikte ya da sadece nitrat olarak kullanmaktadırlar. Kardeşlenmede hiç gübre kullanmayanların oranı ise yaklaşık %4'tür. Sapa kalkmada ise üreticiler 3 ilde de daha çok Nitrat gübresi kullanmaktadırlar. Nitrat gübresinin haricinde ise üre ile birlikte makro elementler ya da yaprak gübresi ve üre kullanmaktadırlar. Sapa kalkmada hiç gübre kullanmayanların oranı ise yaklaşık %21 olarak oldukça yüksektir.

Çizelge 8.6 Trakya Bölgesi'nde Üreticilerin Ekimde Dekara Kullandıkları Gübre Miktarı (kg)

İller	Üretici Sayısı (%)	Gübre Miktarı (kg)	Üretici Sayısı (%)	Gübre Miktarı (kg)	Üretici Sayısı (%)	Gübre Miktarı (kg)
Tekirdağ	18	10-18	63	20-25	11	27-32
Kırklareli	28	10-18	69	20-25	3	27-32
Edirne	8	10-18	73	20-25	15	27-32

Yapılan anket sonuçlarına göre ; Tekirdağ'da üreticilerin %18'i ekimle birlikte dekara 10-18 kg, %63'ü 20-25 kg, %11'i 27-32 kg arası gübre kullanmışlardır. Tekirdağ'daki buğday üreticilerinin yaklaşık %8'i ekimle birlikte hiç gübre kullanmamışlardır. Kırklareli'deki üreticilerin %69'u 20-25 kg arası gübre kullanmışlardır. Kırklareli'deki üreticilerin hepsi ekimle birlikte gübre kullanmışlardır, gübre kullanmayan yoktur. Edirne'de üreticilerin %73'ü 20-25 kg arası gübre kullanmışlardır. Edirne'deki üreticilerin %4'ü ekimle birlikte hiç gübre kullanmamışlardır. Buradan da anlaşılacağı gibi, Trakya Bölgesi'nde üreticiler ekimle birlikte daha çok 20-25 kg arası gübre kullanmışlardır. Bu da kullanılması gereken değerlerle (20-25 kg) aynıdır.

Çizelge 8.7 Trakya Bölgesi'nde Üreticilerin Kardeşlenmede Dekara Kullandıkları Gübre Miktarı (kg)

İller	Üretici Sayısı (%)	Gübre Miktarı (kg)	Üretici Sayısı (%)	Gübre Miktarı (kg)	Üretici Sayısı (%)	Gübre Miktarı (kg)
Tekirdağ	14	3-10	56	12-20	26	22-30
Kırklareli	47	3-10	43	12-20	6	22-30
Edirne	47	3-10	44	12-20	5	22-30

Tekirdağ'da üreticilerin %14'ü kardeşlenme ile birlikte dekara 3-10 kg, %56'sı 12-20 kg, %26'sı 22-30 kg, %2'si 40-50 arası gübre kullanmışlardır. Tekirdağ'daki buğday üreticilerinin yaklaşık %2'si kardeşlenme ile birlikte hiç gübre kullanmamışlardır. Kırklareli'deki üreticilerin %43'ü 12-20 kg arası gübre kullanmışlardır. Kırklareli'deki

üreticilerin %4'ü kardeşlenme ile birlikte hiç gübre kullanmamışlardır. Edirne'de üreticilerin %44'ü 12-20 kg arası gübre kullanmışlardır. Edirne'deki üreticilerin %4'ü kardeşlenme ile birlikte hiç gübre kullanmamışlardır. Kırklareli ve Edirne'de kardeşlenme ile birlikte 30 kg'ın üzerinde gübre kullanan yoktur. Üreticiler genellikle kardeşlenme ile birlikte daha çok 12-20 kg arası gübre kullanmışlardır. Bu da kullanılması gereken gübre miktarının (kuruda 8-10 kg) biraz üzerindedir. Ayrıca Tekirdağ'da 30 kg'ın da üzerinde gübre kullanıldığı da saptanmıştır.

Çizelge 8.8 Trakya Bölgesi'nde Üreticilerin Sapa Kalkmada Dekara Kullandıkları Gübre Miktarı (kg)

İller	Üretici Sayısı (%)	Gübre Miktarı (kg)	Üretici Sayısı (%)	Gübre Miktarı (kg)	Üretici Sayısı (%)	Gübre Miktarı (kg)
Tekirdağ	3	5-12	40	13-23	36	25-35
Kırklareli	6	5-12	61	13-23	11	25-35
Edirne	13	5-12	51	13-23	19	25-35

Tekirdağ'da üreticilerin %3'ü sapa kalkma ile birlikte 5-12 kg, %40'ı 13-23 kg, %36'sı 25-35 kg arası gübre kullanmışlardır. Tekirdağ'daki buğday üreticilerinin yaklaşık %21'i sapa kalkma ile birlikte hiç gübre kullanmamışlardır. Kırklareli'deki üreticilerin %61'i 13-23 kg arası gübre kullanmışlardır. Kırklareli'deki üreticilerin %22'si hiç gübre kullanmamışlardır. Edirne'de üreticilerin %51'i 13-23 kg arası gübre kullanmışlardır. Edirne'de üreticilerin %17'si sapa kalkma ile birlikte hiç gübre kullanmamışlardır. Trakya'da buğday üreticileri genellikle sapa kalkma ile birlikte daha çok 13-23 kg arası gübre kullanmışlardır. Bu da kullanılması gereken miktarlara (14-15 kg) yakın değerlerdir. Buğdayda yapılan yanlış gübreleme hem ürünün kalitesine, hem birim alandan alınan verimin düşmesine neden olmaktadır. En önemlisi de üreticiye ekonomik yönden maliyet getirmekte, dolayısıyla üretici gelirini düşürmektedir. Ayrıca ülke ekonomisini ve çevreyi de olumsuz yönde etkilemektedir.

8.1.1.4 Gübre Temin Edilen Yerler

Buğdayda üretim artışı sağlayan girdilerden biri olan gübrelerin illere göre temin edilme yerleri Çizelge 8.9'da gösterilmiştir.

Çizelge 8.9 Trakya’da Buğdayda Kullanılan Gübrelerin Temin Edildiği Kuruluşlar (%)

Temin Yerleri	Tekirdağ	Kırklareli	Edirne
Tarım Kredi	43.6	46.0	50.6
Özel Bayii	42,6	46.2	44.3
Tarım Satış	8.5	5.6	1.3
Pankobirlik	3.2	2.2	1.3
Trakyabirlik	2.1	-	-
Ziraat Bankası	-	-	2.5
Toplam	100.0	100.0	100.0

Çizelge 8.9’da da görüldüğü gibi Trakya Bölgesi’nde buğday üreticilerinin en fazla gübre temin ettikleri kuruluş Tarım Kredi Kooperatifleridir. Bunun en önemli nedeni Tarım Kredi Kooperatiflerinin genelde kredili olarak gübre satışı yapmalarındadır. Özel gübre firmaları da %43-47 arası değişen oranlarda gübre dağıtımında söz sahibidirler.

Türkiye tarımının önemli problemlerinden biri olan finansman yetersizliği, buğday üreticilerinin de sorunlarından biridir. Trakya Bölgesi’nde kredili gübre kullanımı (%54.9) peşin alımlara göre (%45.1) daha fazladır.

8.1.1.5 Zirai İlaç Temin Edilen Yerler

Diğer bitkilerde olduğu gibi buğday bitkisinde de gelişimi olumsuz yönde etkileyen yabancı otlar, kimyasal maddeler içeren zirai ilaçların kullanılmasını gerektirmektedir. Trakya Bölgesi’nde illere göre zirai ilaç temin edilen yerler Çizelge 8.10’da gösterilmiştir.

Çizelge 8.10 Trakya’da Buğdayda Kullanılan Zirai İlaçların Temin Edildiği Kuruluşlar (%)

Temin Yerleri	Tekirdağ	Kırklareli	Edirne
Tarım Kredi	25.5	33.7	20.3
Ziraat Odası	23.4	13.5	18.9
Özel Bayii	38.4	43.8	59.5
Tarım Satış	7.4	5.6	1.3
Önder Çiftçi	3.2	-	-
Pankobirlik	2.1	1.1	-
Hiç Kullanmayanlar	-	2.3	-
Toplam	100.0	100.0	100.0

Trakya Bölgesi’ndeki (Tekirdağ, Kırklareli, Edirne) tüm illerde zirai ilaç kullanılmaktadır. Zirai ilaç kullanımında özel bayilerin payı %38-60 arasında değişmektedir. Tarım Kredi Kooperatifleri zirai ilaç temininde de pazarda etkin bir konumdadırlar. Ziraat Odaları da her üç ilde buğdaya zirai ilaç temin etmektedirler. Tekirdağ’daki buğday üreticileri Önder Çiftçi, tüccar ve Pankobirlik’den zirai ilaç temin etmekteyken, Kırklareli’deki üreticiler Pankobirlik’den zirai ilaç temin etmektedirler. Kırklareli’de zirai ilaç kullanmayanların oranı ise %2.3’dür.

8.1.1.6 Zirai İlaç Kullanımı

Tarımda verimliliğin artırılması ve elde olunan ürünlerin muhafazasında zirai mücadele önemli yer tutmaktadır. Hastalık ve zararlılarla savaşta bir çok yöntem uygulanmakta ise de kimyasal yolla yapılan savaş yaygın olanıdır.

Yapılan anket çalışmasında, buğdayda kullanılan ve ticari olarak satışı yapılan bir çok zirai ilaç bulunmakla birlikte etkili madde cinsinden en çok kullanılanlar üç grup altında toplanmıştır. Bunlar ;

- *Chlorsulfuron* içeren ilaçlar (Glean, Hammer)
- *Delthametrin* içeren ilaçlar (Decis)
- *Fluquinconazole* içeren ilaçlar (Flamenco)’dır.

Trakya Bölgesi’nde etkili madde cinsinden en çok kullanılan zirai ilaçlar Çizelge 8.11’de gösterilmiştir.

Çizelge 8.11 Trakya Bölgesi'nde Etkili Madde Cinsinden Üreticilerin Kullandıkları Zirai İlaçlar (%)

Etkili madde	Tekirdağ	Kırklareli	Edirne
<i>Chlorsulfuron</i>	59.6	24.6	21.5
<i>Delthametrin</i>	6.4	5.5	5.2
<i>Fluquinconazole</i>	3.2	-	-

Trakya Bölgesi'nde buğdayda kullanılan ve ticari olarak satışı yapılan pek çok zirai ilaç bulunmaktadır. Çizelgeden de görüldüğü gibi Tekirdağ'da anket yapılan üreticilerin yarısından fazlası *Chlorsulfuron* etkili maddeli ilaçları geniş yapraklı yabancı otlara karşı kullanmaktadırlar. Trakya'da *Chlorsulfuron* maddesi içeren ilaçlar olarak “Glean” ve “Hammer”ın haricinde “Master”, “İlloxan”, “Harmony Extra”, “Puma vb.” da kullanılmaktadır. *Chlorsulfuron* maddesi içeren ilaçlar buğday ekiminden sonra toprak yüzeyine veya çıkıştan sonra buğdayın kardeşlenme döneminde uygulanmaktadır. Ayrıca bölgede az miktarda 2,4 D Amin etkili maddeli ilaçlar da kullanılmaktadır. Bunlar ise “Hektafermin” ve “Diamin” ilaçlarıdır. 2,4 D Amin maddesi içeren ilaçlar kardeşlenmenin tamamlandığı fakat henüz sapa kalkmadığı dönemlerde uygulanmakta ve yabancı otları kontrol etmekte kullanılmaktadır.

Bölgede *Delthametrin* etkili maddesi içeren ilaçlardan daha çok “Decis” kullanılmaktadır. “Decis” , süne ve ekin kambur böceği için kullanılan böcek ilacıdır. Ayrıca böcek ilacı olarak “Maestro” da az miktarda kullanılmaktadır.

Fluquinconazole maddesi içeren ilaçlardan bölgede daha çok “Flamenco” ilacı kullanılmaktadır. “Flamenco” ilacı ise buğdayda sorun olan Pas ve Septorya hastalıklarına karşı kullanılan bir fungusittir. Etkili maddesi *Prochloroz* olan “Mirage” ilacı da bölgede kullanılmaktadır. Her üç ilde de üreticilerin çoğunun hangi zirai ilacı kullandıkları hakkında bir bilgileri yoktur. Bunun sebebi ise üreticilerin zirai ilaçları kendilerinin almamasıdır. Buğday üreticilerine zirai ilaçları Tarım İl Müdürlükleri önermektedir. Dolayısıyla üreticilerin bir çoğu verilen ilaçların isimlerini hatırlamamakta ya da isimlerine bakmamaktadırlar. Üreticiler Tarım İl Müdürlüğünün dağıttığı ilaç dışında dışarıdan kendi gidip ilaç aldıysa genellikle onların isimlerini hatırlamaktadırlar.

Trakya Bölgesi'nde yapılan anket sonuçlarından ilaç çeşitlerine göre farklılık göstermekle birlikte, herbisit ilacı olarak üreticilerin büyük çoğunluğu genellikle dekara 50-100 ml. arası ilaç kullanmaktadırlar. İnsektisit ilacı olarak dekara kullanılan ilaç miktarı 15-20

ml. arasında değişmektedir. Fungusit ilacı olarak ise dekara kullanılan ilaç miktarı 50-100 ml. arası değişmektedir.

8.1.1.7 Kredi İhtiyacı

Diğer bitkilerde olduğu gibi buğday tarımına başladıktan sonra hasada kadar; arazi hazırlamadan, girdi ve işgücü teminine, dikim ve bakım işlerine kadar çeşitli masraflar yapılmaktadır. Bu araştırma ile, buğday üreticilerinin, bu masrafları karşılamada zorlandıkları sonucuna varılmıştır. Üretime devam etmelerinin nedeni ise arazilerinin daha çok buğdaya elverişli olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü arazilerde genellikle kuru tarım yapılmaktadır. Trakya Bölgesi genelinde buğday üreticilerinin %80.4'ü kredi ihtiyaçlarının bulunduğunu belirtmişlerdir. Üreticilerin %69.2'si ise uygulamadaki kredilerin yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Çizelge 8.12'de buğday üreticilerinin krediye ihtiyaç duydukları dönemler gösterilmiştir.

Çizelge 8.12 Buğdayda Krediye İhtiyaç Duyulan Dönemler (%)

İller	Girdi Temini	Ekimde	Hasatta	Fikri Yok	Toplam
Tekirdağ	51.5	40.7	2.2	5.6	100.0
Kırklareli	58.2	31.2	2.3	8.3	100.0
Edirne	50.4	44.1	2.5	3.0	100.0

Çizelge 8.12'den de anlaşılacağı gibi, buğday üreticileri en çok girdi satın alırken krediye ihtiyaç duymaktadırlar. Kullanılan girdilerin (tohumluk, gübre, ilaç) fiyatları her yıl enflasyondan dolayı arttığı ve üreticilerin yeterli sermaye birikimi olmadığı için üreticiler genellikle çeşitli kuruluşlara borçlanarak kredi temin etmektedirler.

Üreticilerin %28.9'u Tarım Kredi Kooperatifi'nden, %17.1'i ise Ziraat Bankası'ndan kredi almaktadırlar. Kalan üreticiler ise Ziraat Odası, Tarım Satış Kooperatifleri ve Trakyabirlik'den kredi almaktadırlar.

8.1.2 Toprak Mahsulleri Ofisi'nin Alım Şekli

TMO bir kamu iktisadi teşekkülü olup, amacı yurttaki hububat fiyatlarının üreticiler yönünden normalin altına düşmesini ve tüketici aleyhine anormal derecede yükselmesini

önlemek ve piyasayı düzenleyici tedbirler almaktır.

TMO daha önce de belirtildiği üzere 1938-2002 yılları arasında devlet adına alım yaparak gerek fiyat oluşumu gerekse, pazarlama anlamında önemli görevler üstlenmiştir.

Ülkemizde ekonomik istikrar programlarının uygulanmaya başladığı 1999 sonrası dönemde, tarımda destekleme araçlarının tamamen değiştiği ve bu yönde uluslararası kuruluşlarla yapılan anlaşmalar sonucu TMO'nun da görev ve alım politikasında değişiklikler öngörülmüştür. Buna göre buğday destekleme alım fiyatlarının belirlenmesinde izlenecek yol ve TMO'nun alımları düşürülerek stoklarını azaltması yönünde taahhütler verilmiştir. Taahhütler doğrultusunda TMO bu tarihten itibaren alımlarını düşürmüş, alım merkezlerini kapatarak küçülmeye başlamıştır. Bu bağlamda TMO, 300 üzerindeki sabit işyeri ve alım müdürlüklerinin bir kısmını kapatmış, geriye 203 sabit işyeri kalmıştır. Bu durum, TMO'nun tüm çiftçilere ulaşmasını engellemektedir.

TMO'nun yeniden yapılanmasında bir başka boyut ise AB uyum sürecidir. Bu bağlamda TMO'nun küçülme politikasının çok da doğru bir yaklaşım olmadığını söylemek gerekir. TMO'nun küçülmesi ve alım merkezlerini bir bir kapatmasında öncelikli gerekçe IMF ile yapılan stand-by anlaşması iken, diğer bir gerekçede TMO'yu AB'ye uyum için AB'deki müdahale kurumları gibi bir yapıya dönüştürmektir. Oysa ki, TMO'nun AB ülkelerindeki gibi etkin bir müdahale kuruluşu haline getirilmesi için, finansman yapısının güçlendirilmesi yanında, müdahale fiyatı belirlenirken üretici maliyetleri göz önüne alınmalıdır. Bunun için öncelikle AB'ye uyum sürecinde TMO'nun uyguladığı politikalardaki değişiklikler tekrar değerlendirilmeli ve öncelikle üretici, tüketici ve ülke ekonomisi açısından faydalı politikalar benimsenmelidir.

Trakya Bölgesi'nde TMO'nun bir çok alım merkezinin kapatılmasına rağmen, buğday alımlarının en önemli alıcısı yine Toprak Mahsulleri Ofisi olmuştur. Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli'de üreticilerin çoğu buğdaylarını TMO'ya satmaktadırlar.

Üreticilere, “Ürününüzün TMO tarafından belirlenen alım şeklinden memnun musunuz?” sorusuna %86.7'si “Hayır” cevabını vermiştir. Buna rağmen üreticiler ürünlerini yine de TMO'ya vermekte ve TMO'nun daha fazla pazara girip alımlar yapmasını, kendilerini tüccarların eline bırakmamalarını istemektedirler. Üreticilerin TMO'nun alım şeklinden memnun olmama nedenlerinin başında, TMO'nun üreticilere ödemeyi taksitle yapması (yarısını peşin yarısını taksitle bölerek) ve onu da geç vermesi buna karşılık tüccarların peşin alım yapmaları, bazı ilçe ve köylerde TMO'nun üreticiye tüccardan düşük fiyat vermesi gelmektedir. Ancak yine de devlet garantisi olduğu için üreticiler TMO'dan alım yapmak istemektedirler. Çünkü tüccarlar istedikleri gibi fiyatlarla oynayabilmektedirler. Üreticiler ise

haklı olarak tüccarların eline bakmak istememektedirler. TMO'nun alım merkezleri bazı köylerde kapalı olduğu için üreticiler buğdaylarını nakliyenin masraflı ve zor olmasından dolayı uzak olan ilçelere götürememekte dolayısıyla tüccarların istedikleri fiyattan ürünlerini borçları da olduğu için onlara *zorunlu* olarak satmaktadırlar. TMO'nun üreticilere karşı ücret politikaları ve vade konusunda tavırlarının olumsuz olması, TMO buğday alımlarında çok sıra olması ve üreticilerin 3-4 gün bekletilmeleri de diğer nedenler arasındadır. Ayrıca  reticiler TMO'nun üretim maliyetinin altında fiyat belirlemesinden de memnun değillerdir.

Buradan da anlaşılacağı gibi, Trakya'da buğday üreticilerinin TMO'nun alım Şeklinden memnun olmamalarının bir çok nedenleri vardır. Bunlardan en önemlisi de TMO'nun çoğu ilçe ve köylerde kapalı olmasıdır. TMO, kapalı olan ilçe ve köylerde yeniden açılmalı, üreticiler fiyatlarla istediği gibi oynayan tüccarların eline bırakılmamalıdır. Üretim maliyetleri hesaplanarak, enflasyona ve dünya fiyatlarına paralel olarak buğday fiyatları belirlenmeli, üreticiye zamanında ve peşin ödeme yapılmalıdır. Girdilerin pahalı olmasından dolayı borçlu olan üreticiler yıldırılmamalı, onları kaliteli ve verimli buğday üretimine teşvik etmelidir.

8.1.3 Pazarlama Sorunu

Trakya Bölgesi'nde üreticilere “Pazarlamada karşılaştığınız sorunlar var mı?” sorusuna üreticilerin %59.7'si “Evet” cevabını vermişlerdir. Üreticilerin pazarlamada karŐılaŐtıkları sorunlar ise; tüccarın istediği gibi fiyatlarla oynaması, TMO'nun tüccara göre d Őuk fiyat vermesi, birçok yerde TMO'nun alım merkezlerinin kapatılması, rekabetten dolayı buğday fiyatlarının düşmesi, buğdayın kalitesine her bir alıcının cevabının farklı olması, TMO'nun alım sırasında ( cret ve sıra bekleme vs.) güçlük çıkarması ve alıcıların sürekli olarak fiyat kırmak için üründe kusur aramalarıdır.

8.1.4 Buğday üreticilerinin  ye Olunan Kuruluşlara Bakış Açısı

Buğday üreticilerinin büyük çoğunluğu Ziraat Odası'na üyedir. Çizelge 8.13'de Trakya Bölgesi'nde illere göre buğday üreticilerinin  ye olduğu kooperatifler gösterilmiştir.

Çizelge 8.13 Buğday Üreticilerinin Üye Oldukları Kuruluşlar (%)

İller	ÜYE OLUNAN KURULUŞLAR					Toplam
	Tarım Satış	Tarım Kredi	Ziraat Odası	Birden fazla	Hiç	
Tekirdağ	-	2.2	6.4	91.4	-	100.0
Kırklareli	3.4	4.5	25.8	60.7	5.6	100.0
Edirne	1.3	1.3	18.9	78.5	-	100.0

Çizelge 8.13’den de anlaşılacağı üzere Ziraat Odası’na üye sayısı diğer kuruluşlara göre fazladır. Tekirdağ’da buğday üreticilerinin %91.4’ü, Kırklareli’de %60.7’si, Edirne’de %78.5’i birden fazla kuruluşa (tarım satış, tarım kredi, ziraat odası vb.) üyedirler. Kırklareli’de üreticilerin %5.6’sı herhangi bir kuruluşa üye olmayıp, Tekirdağ ve Edirne’de üreticilerin üye olmadıkları kuruluş yoktur. Dolayısıyla üreticilerin birçoğu birden fazla kuruluşa üye olmuşlardır.

Trakya Bölgesi’nde buğday üreticilerine “Üye olduğunuz kuruluş/kuruluşların faaliyetlerinden memnun musunuz?” sorusu yöneltilmiş, her üç ilde de alınan cevapların oranı Çizelge 8.14’de gösterilmiştir.

Çizelge 8.14 Üreticilerin Üye Olunan Kuruluşlardan Memnun Olma Düzeyi (%)

İller	Evet	Hayır	Fikri Yok	Toplam
Tekirdağ	70.2	29.8	-	100.0
Kırklareli	50.6	43.8	5.6	100.0
Edirne	43.0	57.0	-	100.0

Çizelge 8.14’de görüldüğü gibi, buğday üreticilerinin çoğunluğu Tekirdağ ve Kırklareli’de üye oldukları kuruluş/kuruluşlardan memnunken, Edirne’de kuruluşlardan memnun olmayanların oranı yüksektir (%57). Kırklareli’de fikri olmayan üretici oranı %5.6 olurken, bu üreticiler de zaten herhangi bir kuruluşa üye olmayanlardır. Trakya Bölgesi’nde üye olunan kuruluşlardan en çok memnun olan üretici ise Tekirdağ’da (%70.2) bulunmaktadır. Üreticilerin üye olunan kuruluşlardan memnun olmama nedenleri ; etkin çalışmamaları, girdileri üreticiye zamanında vermemeleri, üreticilerin haklarını korumamaları, girdi fiyatları ve faizlerin yüksek olması, krediyi zamanında vermemeleri, bürokratik işlemlerin fazla olması,

faaliyetlerinin yeterli olmaması, üreticileri ilçe ve köylere gidip bilinçlendirmemeleri ve kesintilerin fazla olmasıdır.

8.1.5 Buğday Üreticilerin Kooperatiflere Bakış Açısı

Türkiye ve Trakya tarımının en önemli eksiklerinden biri olan örgütlenme yetersizliği buğday üreticilerini ve dolayısıyla buğday tarımını olumsuz yönde etkilemektedir.

Kooperatifler, kırsal kalkınma açısından son derece önemlidir. Üreticilerin bir araya gelerek kurdukları kooperatifler sayesinde, ucuz fiyatla girdi temin edilebilir, ürünler daha yüksek fiyatla pazarlanabilir ve ürünlerin uzun süre muhafazası için depolar yapılabilir. En önemlisi ise, örgütlenmeden dolayı birlikte hareket ederek sosyal ve ekonomik yönden büyük bir güç olunabildiği gibi, demokratik bir şekilde seçme ve seçilme gerçekleşeceği için her alanda dayanışma ön plana çıkabilecektir.

Kooperatiflerin güçlü olabilmesi için kooperatiflerin üreticilerce yönetilmesi ve denetlenmesi gerekir. Devlet veya başka bir kurumun güdümünde kurulan kooperatifler üreticilerin kendi kendini yönetmemesi ve denetlememesi anlamına gelir ki, bu durum toplumsal dayanışma önünde en büyük engeldir. Ancak Türkiye’de faaliyet gösteren tarım kooperatiflerinin büyük çoğunluğu (Tarım Kredi ve Tarım Satış Koop.) devlet güdümünde yürütülen kooperatiflerdir. Buğday üreticilerinin kooperatiflere bakış açılarını öğrenebilmek amacıyla üreticilere “Buğday üretiminde kooperatiflerin rolü nasıl olmalı?” şeklinde bir soru yöneltilerek 1’den 5’e kadar numara verilmesi istenmiştir. Burada ;

- 1 Önemsiz
- 2 Az önemli
- 3 Fikri yok
- 4 Önemli
- 5 Çok önemli, anlamında değerlendirilmiştir.

Üreticilere, 5 farklı fikire katılıp katılmama düzeyleri sorulmuş ve alınan yanıtlar Çizelge 8.15’de verilmiştir.

Çizelge 8.15 Buğday Üretiminde Kooperatiflerin Rolüne Üreticilerin Bakış Açısı (%)

Yargılar	Önemsiz	Az önemli	Fikri yok	Önemli	Çok Önemli
Un fabrikası kooperatife ait olmalı	20.9	6.5	9.1	50.2	13.3
TMO'nun demokratik olması	2.7	1.1	4.9	59.3	31.9
Girdi teminine yardımcı olmalı	1.1	2.3	2.3	69.2	25.1
Buğday alımı yapmalı	3.8	1.9	1.5	60.8	31.9
Devletin desteği fazla olmalı	2.7	3.8	1.1	38.4	54.0

Trakya Bölgesi'nde buğday üreticilerinin yarısı, “Un fabrikası kooperatiflere ait olmalı” yargısına “Önemli” cevabını vermişlerdir. Buradan üreticilerin çoğunun un fabrikalarını kooperatiflerin alıp işletmesini istedikleri anlaşılmaktadır. Kooperatiflerden ayrı olarak üreticilere “TMO'nun demokratik olması” yargısı sorulmuş ve %59.3'ü “Önemli” cevabını vermişlerdir. Buğday üreticileri TMO'nun demokratik olmasının buğday üretiminde önemli olduğunu ve onları her bakımdan olumlu yönde etkileyeceğini belirtmişlerdir. 3. yargı olarak “Girdi teminine yardımcı olmalı” sorulmuş ve üreticilerin %69.2 gibi büyük bir çoğunluğu “Önemli” cevabını vermişlerdir. Üreticiler girdi temininde kooperatiflerin her zaman onlara destek ve yardımcı olmaları gerektiğini vurgulamışlar, girdilerin onlara düşük faizli kredilerle verilmesi ve hatta Tarım Satış Kooperatifleri'nde olduğu gibi diğer kooperatiflerin de borcuna karşılık ürünlerini almaları gerektiğini belirtmişlerdir. Üreticilere “Buğday alımı yapmalı” yargısı sorulmuş ve %60.8'i “Önemli” ve sadece %3.8 'i “Önemsiz” yanıtını vermişlerdir. Daha önceden de belirtildiği gibi buğday alımı yapan çeşitli kuruluşlar vardır. Bunlardan en önemlisi Toprak Mahsulleri Ofisi'dir. Kooperatifler de (Tarım Kredi, Tarım Satış) az bir oranda alım yapmaktadırlar. Üreticiler kooperatiflerin de buğday almaları gerektiğini, bu oranı arttırmalarını istemekte ve piyasada rekabet oluşmasını dolayısıyla buğdaylarının fiyatının yükseleceğini belirtmişlerdir. Bu şekilde kendilerinin buğday fiyatı yükseldiği zaman piyasaya buğdaylarını çıkarmalarından ya da ucuzken borçlarından dolayı zorunlu düşük fiyattan satmaktan kurtulacaklarını vurgulamışlardır. Son yargı olarak “Devletin desteği fazla olmalı” sorulmuş, üreticilerin %54'ü “Çok Önemli” yanıtını vermişlerdir. Üreticiler devletin desteğinin her zaman olması gerektiğini ve bunun onlar için bir güvence kaynağı olduğunu belirtmişlerdir.

8.1.6 Üreticilerin Buğday Fiyatları ve Alımlarına Bakış Açıları

Buğday üreticilerini ilgilendiren en önemli konulardan birisi de hasat edilen ürünün iyi bir fiyattan satılması ve düzenli bir alıcının bulunmasıdır. Bu bölümde buğday üreticilerinin ürün satışlarından sonra eline geçen fiyatlardan memnun olup olmadığı ve ürün satışı yaptığı kurumlar hakkındaki düşünceleri incelenmiştir.

8.1.6.1 Buğday Fiyatları Hakkındaki Düşünceler

Devlet tarafından buğdaya verilen fiyatlar üreticileri pek memnun etmese de, buğday üreticileri buğday tarımına devam etmişlerdir. Bundaki en büyük nedenlerden birisi arazilerinin buğday tarımı için elverişli olmasıdır.

Buğday üreticilerine “Neden buğday tarımı yapıyorsunuz?” şeklinde soru yöneltilmiş ve alınan yanıtlar Çizelge 8.16’da gösterilmiştir.

Çizelge 8.16 İllere Göre Buğday Tarımı Yapılma Nedenleri (%)

İller	Arazi Koşulları Uygun	İyi Gelir Getiriyor	Diğer	Toplam
Tekirdağ	78.7	4.3	17.0	100.0
Kırklareli	88.8	1.2	10.0	100.0
Edirne	86.1	7.6	6.3	100.0

Çizelge 8.16’den de anlaşılacağı gibi, Trakya genelinde buğday üreticilerinin %84.5 gibi büyük bir çoğunluğu buğday tarımı yapmaktan memnun olduğundan “arazi koşullarına uygun” yanıtını vermiştir. Bundaki en önemli neden, kuru alanlarda buğdaya rakip olabilecek alternatifin bulunmamasıdır. Üreticiler, buğdayın çok da iyi bir gelir getirdiğini ise düşünmemektedirler. Çizelgede diğer olarak gösterilen buğday tarımı yapılma nedenleri ise ; buğdayın ekim nöbetine uyduğu, suya fazla ihtiyaç olmadığı, hayvanlara yem olarak yedirildiği, kuru tarımda alternatif ürünler bulunmadığı, masrafı az olduğu, ekiminin kolay veriminin iyi olduğu ve buğday çeşidinin çok olduğu içindir.

Buğday üreticileri buğday satışlarından sonra eline geçen fiyatlardan memnun değildirlir. Buna neden harcanan emeğe karşılık elde edilen gelirin daha fazla olması beklentisidir. Üreticilere “Elinize geçen fiyatları nasıl değerlendiriyorsunuz?” şeklinde yöneltilen soruya verilen yanıtlar Çizelge 8.17’de görülmektedir.

Çizelge 8.17 Ürün Fiyatlarından Memnun Olma Düzeyi (%)

İller	Çok Düşük	Düşük	Normal	İyi	Çok İyi	Toplam
Tekirdağ	13.8	72.3	5.4	8.5	-	100.0
Kırklareli	58.4	32.6	5.6	2.2	1.2	100.0
Edirne	68.4	30.4	-	1.2	-	100.0

Çizelge 8.17’den de anlaşılacağı gibi Trakya genelindeki buğday üreticilerinin %46.9’u fiyatları “Çok düşük”, %45.1’i ise “Düşük” bulmaktadır. Genel olarak buğday üreticilerinin %92’si buğday fiyatlarından memnun değildir. Bunun nedenleri arasında ; girdilerin pahalı olup fiyatların düşük kalması, buğday ithalatı yapılması ve TMO’nun buğday fiyatlarını geç açıklayıp ödemeyi de geç yapması ve yeterli alım yapmamasıdır.

Destekleme alımlarına 2002-2003 sezonundan sonra son verilerek, bu dönemden itibaren buğday fiyatlarını TMO kendi alım fiyatları olarak ilan etmektedir. Alım fiyatları TMO tarafından kademeli olarak belirlenmektedir. TMO tarafından alınan ürün bedelinin 10 tona kadar olanının tamamı peşin, kalanı ise 30 gün içinde ödenmesi öngörülmesine rağmen ödemelerde gecikmeler yaşanmaktadır. Bu da borçlu olan üreticiyi zor duruma sokmakta, üreticilerin bir kısmı TMO yerine peşin ödeme yapan özel alıcılara (tüccar, komisyoncu, firma vb.) yönelmektedirler.

Buğday üreticilerine “Buğday fiyatlarını kim belirlemeli?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Bu soruda fiyat belirleyici kuruluş olarak borsalar, TMO, serbest piyasa ve devlet arasında üreticilerin seçim yapması istenmiştir. Bu soruya verilen yanıtlar Çizelge 8.18’de görülmektedir.

Çizelge 8.18 Buğday Üreticilerine Göre Fiyatı Belirlemesi Gereken Kuruluşlar (%)

İller	Borsalar	TMO	Serbest piyasa	Diğer	Toplam
Tekirdağ	8.5	61.7	8.5	21.3	100.0
Kırklareli	4.5	80.9	3.4	11.2	100.0
Edirne	5.1	60.8	10.1	24.0	100.0

Trakya Bölgesi genelindeki buğday üreticilerinin büyük bir kısmı (%67.8) buğday fiyatını TMO'nun belirlemesini istemektedirler. Alımların TMO tarafından yapılmak istenmesi devlete duyulan güveni ifade etmektedir. Buğday üreticileri TMO'nun ödemeyi peşin ve zamanında yapmasının onlar için çok önemli olduğunu belirtmişlerdir. Üreticilere göre “Diğer” fiyat belirlemesi gereken kuruluşlar ise ; kooperatifler, ziraat odası, tarım il müdürlüğü, TMO ve ziraat odası, ziraat odası ve üreticidir.

Üreticilere “Buğday fiyatı belirlenirken hangi kriterler dikkate alınmalıdır?” sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplara göre üreticilerin bir çoğu fiyatların girdi fiyatlarına ve maliyetlere göre belirlenmesini istemektedirler. Üreticilerin verdikleri cevaplar ise ; kaliteye, girdi (mazot, gübre, tohum vb.) fiyatlarına, maliyetlere, tüketiciye, verime, bölgeye, dövize, ithalata ve ihracata, doğal afetlere, ekim planlamasına, buğday çeşidine, tüketime, enflasyona, kredi ve faiz oranlarına, dünya piyasalarına göredir.

8.1.6.2 Buğday Alımları Hakkındaki Düşünceler

Daha önceden de belirtildiği gibi, üreticiler buğdaylarını genelde TMO'ya satmaktadırlar. Üreticiler ürün bedellerini peşin alamamaktan yakınsalar da TMO'dan memnundurlar. Çünkü serbest piyasada diğer alıcılar fiyatlarla istedikleri gibi oynamaktadır ve bu da üreticileri zor durumda bırakmaktadır. Oysa ki üreticiler için TMO'nun devlet güvencesi vardır.

Buğday üreticilerine “Buğday alımı ve işleme hangi kuruluşça yapılmalı?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya alım ve işlemeyi yapması gereken kuruluş/kişi olarak tüccar, TMO ve kooperatifler arasında üreticilere seçim yapması istenmiştir. Bu soruya verilen yanıtlar ise Çizelge 8.19'da gösterilmiştir.

Çizelge 8.19 Buğday Üreticilerine Göre Buğday Alımı ve İşlemesini Yapması Gereken Kuruluşlar (%)

İller	Tüccar	TMO	Tarım Kooperatifleri	Diğer	Toplam
Tekirdağ	16.0	68.1	14.9	1.0	100.0
Kırklareli	4.5	83.1	10.1	2.3	100.0
Edirne	3.8	57.0	36.7	2.5	100.0

Çizelgeden de görüldüğü gibi, Trakya Bölgesi'nde buğday üreticilerinin çoğu (%69.4) buğday alımını ve işlemlerini TMO'nun yapmasını istemektedirler. Edirne'de Tarım kooperatiflerinin alım ve işlemlerini yapmalarını (%36.7) isteyenler de azımsanmayacak bir orana sahiptir. Üreticilerin diğer olarak belirttikleri kuruluş ise un fabrikalarıdır. Bu oran ise oldukça düşük kalmaktadır. Buğday üreticilerinin az bir kesimi ise tüccarların alım ve işlemeyi yapmaları gerektiğini belirtseler de, bu oran Tarım kooperatiflerinin (Tarım Satış, Köy Kalkınma, Tarım Kredi) gerisinde kalmıştır.

8.1.7 Diğer Özellikler

Bu bölümde Trakya Bölgesi'nde buğday tarımı yapan üreticilere buğday tarımında önemli birkaç konu üzerindeki görüşleri sorulmuştur.

8.1.7.1 Ekim Nöbeti

Buğdayda toprağın yapısının uzun yıllar bozulmadan (tuzlulaşmadan) korunmasını ve düzenli verim alınmasını sağlayan önemli bir konu da ekim nöbetidir. Aynı tarlaya sürekli buğday ekilmesi verimi düşüren, yabancı otları ve hastalıkları artıran bir uygulamadır. Buğday tarımında yüksek verim alabilmek için mutlaka ekim nöbeti (münavebe) yapılmalıdır. Uzmanlarca buğday tarımında önerilen ekim nöbeti 3 ya da 4 yıldır. Buğday bitkisinin gireceği bazı ekim nöbetleri şöyle olabilir (Süzer 2002) :

1. Model : Ayçiçeği-Buğday-Baklagil-Mısır
2. Model : Şekerpancarı-Mısır-Buğday-Baklagil
3. Model : Buğday-Ayçiçeği-Kavun/Karpuz-Mısır
4. Model : Baklagil-Buğday-Ayçiçeği-Mısır

Trakya'da uzmanlarca önerilen ekim nöbetine uyulup uyulmadığını öğrenebilmek amacıyla, buğday üreticilerine "Aynı tarlaya kaç yıldır buğday ekiyorsunuz?" şeklinde bir soru yöneltilmiş, alınan yanıtlar Çizelge 8.20'de gösterilmiştir.

Çizelge 8.20 İllere Göre Buğday Tarımında Uygulanan Ekim Nöbeti (%)

İller	1 yıl	2 yıl	3 yıl	4 yıl ve üstü	Toplam
Tekirdağ	86.2	11.7	1.1	1.0	100.0
Kırklareli	74.0	24.7	-	1.3	100.0
Edirne	55.7	40.5	3.8	-	100.0

Çizelge 8.20 incelendiğinde Trakya genelinde önerilen ekim nöbetine hiç uyulmadığı görülmektedir. Üreticilerin büyük bir çoğunluğu (%72) genellikle 1 yıl buğday-1 yıl ayçiçeği ekmektedirler. Bu durum, bölgenin verimli tarım arazilerinde organik madde düzeyinin düşmesine ve yorgunluğa neden olmaktadır. Olması gereken 3 ya da 4 yıllık ekim nöbetleri ise çok düşük kalmıştır. Bunun da en önemli nedenleri ; buğday/ayçiçeği ürünlerinden yüksek verim alınması, buğdayın pazar ve fiyat garantisine sahip olması, işgücü isteğinin fazla olmamasıdır.

8.1.7.2 Tarım Makinaları Kullanımı

İllere göre buğday tarımı incelendiğinde tarım makinaları konusunda pek fazla sorun olmadığı görülmektedir. Birçok üreticinin buğday tarımı yapacak yeterli sayıda tarım makinası bulunmaktadır. Trakya genelinde tarım makinaları kullanım düzeyini tespit edebilmek amacıyla, buğday tarımı yapan üreticilere “Yeterli tarım makinanız var mı?” diye sorulmuş, alınan yanıtlar Çizelge 8.21’de gösterilmiştir.

Çizelge 8.21 İllere Göre Buğdayda Yeterli Tarım Makinalarına Sahip Olma Düzeyi (%)

İller	Evet	Hayır	Toplam
Tekirdağ	85.1	14.9	100.0
Kırklareli	76.4	23.6	100.0
Edirne	88.6	11.4	100.0

Çizelge 8.21 incelendiğinde, Trakya genelinde buğday üreticilerinin yeterli zirai alet ekipmanlara sahip olduğu görülmektedir. Trakya Bölgesi’nde üreticilerin %83.4’ünün yeterli tarım makinaları bulunmaktadır.

Buğday üreticileri, tarım makinaları konusunda sürekli arayış içerisindedir. Tarım makinalarını, teknik özelliklerini tam olarak bilmeden uzmanlara danışmadan satın almaktadırlar. Ancak üreticiler arkadaş ve komşularına danışarak onların kullandıkları denenmiş, uzmanlarca önerilen makinaları satın almaktadırlar. Yani bu işi aslında dolaylı yoldan yapmaktadırlar. Bunu tespit edebilmek için üreticilere, “Satın aldığınız tarım makinalarını kim tavsiye etti?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Alınan yanıtlar Çizelge 8.22’de görülmektedir.

Çizelge 8.22 Zirai Alet-Ekipman Satın Almada Danışılan Kişi ve Kurumlar (%)

İller	Arkadaşım	Ziraat Odası	Tarım İl.Müd.	Kimseye sormuyorum	Diğer	Toplam
Tekirdağ	34.0	1.1	1.1	58.5	5.3	100.0
Kırklareli	38.2	1.1	3.4	52.8	4.5	100.0
Edirne	41.8	6.3	7.6	44.3	-	100.0

Çizelge 8.22’den de anlaşılacağı gibi buğday üreticileri, tarım makinalarını satın alırken genelde ya kimseye sormamakta ya da arkadaş ve komşularına danışmaktadır. Üreticilerin “Diğer” olarak danıştığı kişi ve kurumlar ise ; Pankobirlik, özel firmalar ve fuarlardır.

8.1.7.3 Birim Alandan Verimler

Trakya Bölgesi’nde kuru koşullarda buğday verimini etkileyen en önemli faktör, yıllık yağışlar ve bunların buğdayın yetiştirme süresi içerisindeki dağılışıdır. Özellikle Mart ve Nisan aylarındaki yağışlar o yılki buğday verimini müspet veya menfi yönde etkilemektedir. Verim üzerinde etkili olan diğer faktörler ise çeşit, gübreleme, bakım, kültürel işlemler vb. dir. Sulu koşullarda ise sulama zamanı, adedi ve verilecek su miktarı da verim üzerine etkilidir.

2005 yılında 262 üreticiyle yapılan anket sonucuna göre, buğday üreticilerinin buğday’dan aldıkları dekara verimler Çizelge 8.23’de gösterilmiştir.

Çizelge 8.23 İllere Göre Buğday Verimleri (kg/da)

İller	En Düşük Verim	En Yüksek Verim	Ortalama Verim
Tekirdağ	164	692	429
Kırklareli	100	600	325
Edirne	100	531	364
Genel	121,3	607,6	372.6

Çizelge 8.23’den de anlaşılacağı üzere incelenen işletmelerde dekardan en yüksek buğday verimi Tekirdağ ilinde alınmıştır. Dekardan alınan verimleri etkileyen en önemli nedenler işletme büyüklükleri ve kullanılan tohum çeşitleri olarak belirlenmiştir. Türkiye’de olduğu gibi Trakya Bölgesi’nde tohumluk çeşidi çok fazladır. Buğday üreticilerinin aradığı yüksek verim, kalite, dayanıklılık gibi özelliklerin tümünün birlikte bulunduğu bir tohumluk

çeşidi henüz tespit edilememiştir. Dolayısıyla üreticiler çok farklı tohum çeşitleri kullanmakta, bu da birim alandan alınan verimleri etkilemektedir. Ayrıca Kırklareli ilinin tamamına yakınında ve Edirne ilinin bazı ilçe ve köylerinde 2005 yılında oldukça fazla sayıda fare tarlalara girerek buğdaylara zarar vermiştir. Dolayısıyla bu illerde verim Tekirdağ iline göre daha düşük çıkmıştır. Çünkü 2004 yılında Trakya Bölgesi'nde ortaya çıkan yılanlar öldürülmüş dolayısıyla doğanın dengesi bozulmuştur. Bu da bir sonraki yıl farelerin artmasına neden olmuş, verimi o bölgelerde azaltmıştır. Zararlıların ortaya çıkması verimi etkileyen bir diğer neden olarak belirlenmiştir.

Trakya genelinde toplam 262 adet buğday üreticisi ile yapılan anket sonuçlarına göre dekardan alınan ortalama buğday verimi, resmi rakamlara göre Türkiye ortalamasının yaklaşık 141 kg üzerindedir. Üreticiler ekiliş alanları eksiksiz doğru tutulmuş olsa da, dekardan alınan verimleri doğru olarak açıklamamaktadırlar. Bunun en büyük nedeni üreticilerin halen “vergi alırlar” düşüncesi ile eksik beyanda bulunmalarındır.

8.1.8 İllere Göre Buğday Maliyetleri ve Rakip Ürünlere Göre Avantajları

8.1.8.1 İllere Göre Üretim Maliyetleri

Trakya Bölgesi'nde buğday üreticilerinin 2005 yılında buğdaya ne kadar masraf yaptıkları tespit edilmiştir. 2005 yılında 1 kg buğdayın maliyeti illere ve toplam maliyet içindeki paya göre hesaplanmış ve Çizelge 8.24'de gösterilmiştir.

Çizelge 8.24 Trakya Bölgesi'nde 2005 Yılında İllere Göre Buğday Üretim Masraflarının Dağılımı (YTL/da)

Masraf Unsurları	Dekara Yapılan Masraflar (YTL) ve Toplam Maliyet İçindeki Oranı (%)							
	Tekirdağ	% Pay	Edirne	% Pay	Kırklareli	% Pay	TRAKYA	% Pay
Tarla Kirası	45.00	25.4	30.00	18.6	15.00	11.3	30.00	19.0
Tohum Bedeli	12.10	6.8	13.20	8.2	11.00	8.3	12.10	7.7
Gübre bedeli	25.40	14.3	27.15	16.8	27.10	20.3	26.55	16.8
İlaç bedeli	3.50	2.0	3.70	2.3	3.20	2.4	3.50	2.2
İlk sürüm	10.00	5.6	12.50	7.7	13.50	10.1	12.00	7.6
İkileme	5.00	2.8	5.00	3.1	5.00	3.7	5.00	3.2
Üçleme	7.00	4.0	4.00	2.5	3.00	2.3	5.00	3.2
Balyalama (6 balya)	5.10	2.9	5.10	3.2	5.10	3.8	5.10	3.2
Ekim ve Tohum Kapatma	6.00	3.4	5.00	3.1	4.00	3.0	5.00	3.2
Zirai Mücadele İşçiliği	3.00	1.7	3.50	2.2	2.50	1.9	3.00	1.9
Gübreleme İşçiliği	6.00	3.4	6.50	4.0	5.50	4.1	6.00	3.8
Hasat ve Harman	8.00	4.5	7.50	4.6	7.00	5.2	7.50	4.7
Nakliye (İşletmeye ve Pazara Taşıma)	3.00	1.7	3.50	2.2	2.50	1.9	3.00	1.9
Amortisman ve Sigorta	5.00	2.8	4.50	2.8	4.00	3.0	4.50	2.9
TOPLAM	144.10	-	131.15	-	108.40	-	128.25	-
Masrafların normal faizi (%20)	28.82	16.3	26.23	16.3	21.68	16.3	25.65	16.3
Genel idare giderleri (%3)	4.32	2.4	3.93	2.4	3.25	2.4	3.85	2.4
Masrafların genel toplamı	177.24	100.0	161.31	100.0	133.33	100.0	157.75	100.0
Dekardan alınan ürün (kg/da)	520 kg		452 kg		425 kg		465 kg	
1 kg Buğdayın Maliyeti (TL/kg)	0.34 YTL/kg		0.35 YTL/kg		0.31 YTL/kg		0.34 YTL/kg	
1 kg Buğdayın Maliyeti (\$/kg) *	0.25 \$		0.26 \$		0.23 \$		0.25 \$	

* Aralık-2005 ayı \$ Kuru 1.350 YTL olduğu için hesaplamalarda bu değer dikkate alınmıştır.

Kaynak: Trakya Bölgesi Tarım İl Müdürlükleri, 2005

Çizelge 8.24 'den de anlaşılacağı gibi buğday bitkisinde en önemli masraf unsuru tarla kirasıdır. Tarla kirasının toplam masraflar içerisindeki payı illere göre %11.3 ile % 25.4 arasında değişmektedir. Tarla kirası iller itibariyle değişkenlik gösterdiği gibi arazi şekline göre farklı olabilmektedir. Örneğin; Tekirdağ ili sahil şeridinde olduğu için buradaki tarla kiralari diğer illere göre daha yüksek çıkmıştır. Tarla kirasından sonra en önemli masraf unsuru olarak tarımsal girdilerden olan gübre bedeli gelmektedir. Üretim maliyetlerini azaltabilmek için üretimin vazgeçilmez unsuru olan gübrede vergi oranlarının düşürülmesinin bir an önce gerçekleşmesi gerekmektedir.

8.1.8.2 Buğdayın Rakip Ürünlere Göre Avantajları

Buğday kuru arazilerde, üreticileri ekonomik yönden memnun eden ürünlerden birisidir. Çizelge 8.24'de de görüldüğü gibi, Trakya Bölgesi'nde 1 kg. buğdayın 2005 yılı maliyeti 0.31-0.35 YTL arasındadır. 2005 yılı içerisinde üreticiler, buğdaylarını ortalama 0.36 YTL civarında satmışlardır. Maliyet fiyatının üzerinde yaklaşık % 3-16 gibi düşük bir kâr söz konusudur. Kuru koşullarda, buğdaya rakip olabilecek ürünler arpa, ayçiçeği, çekirdek kabağı ve kuru soğandır. Bu ürünlerin 2005 yılı maliyetleri buğdayla ve dekara net getirileri karşılaştırılmalı olarak Çizelge 8.25'de gösterilmiştir.

Çizelge 8.25 Buğdaya Rakip Olan Ürünlerin 2005 Yılı Maliyet ve Satış Fiyatları (YTL)

Ürün Adı	2005 yılı maliyeti	2005 yılı satış fiyatı	Dekara net kar
Buğday	157.75*	0.36*	16.74
Arpa	127.22	0.26	-18.02
Ayçiçeği (Kuru)	119.10	0.49	-34.23
Çekirdek Kabağı (Kuru)	176.53	1.85	-65.53
Kuru Soğan (makina ile ekim)	359.56	0.18	18.44

Kaynak : Özkan, 2006, "Trakya Bölgesi'nde Tarımsal Ürünlerin 2005 Yılı Maliyetleri" Kırklareli Atatürk Köy Hizmetleri Araştırma Enstitüsü

* Buğday maliyetleri ve satış fiyatları Trakya bölgesindeki Tarım İl Müdürlüklerinden alınarak hesaplanmıştır.

Çizelge 8.25'den de anlaşılacağı gibi buğday, kuru soğandan sonra kuru alanlarda dekara en yüksek getiriye sağlayan bir üründür. Bölgede, buğdaya en yakın rakip olarak ayçiçeği görülmektedir. Trakya Bölgesi'nde ayçiçeği tarımı yaygın olmasına rağmen dekara net getirisi buğdaydan düşüktür. Hatta 2005 yılında ayçiçeğinde zarar söz konusudur. Buğdayın dekara net kârı ayçiçeğinden yaklaşık 3 kat fazladır.

8.1.9 Trakya Bölgesi'nde Buğday Tarımındaki Sorunlar

Bu bölümde buğday bitkisi yetiştirilmesinden pazarlanmasına kadar üreticilerin karşılaştığı en önemli sorunlar incelenmiştir. Yapılan araştırma sonucunda, Trakya Bölgesi genelinde karşılaşılan en önemli sorunlar verim düşüklüğü, fiyat yetersizliği, girdilerin pahalı olması, tohumluk çeşidinin fazla olması, su yetersizliği ve buğday ithalatıdır.

Trakya Bölgesi genelinde buğday tarımı yapan üreticiler en önemli sorunu verim düşüklüğü olarak görmektedirler. Türkiye geneline göre Trakya Bölgesinde verim yüksektir

fakat üreticiler yine de verimin düşük olduğunu ve kaliteli tohumluk kullanımı ile bölgede daha yüksek verimin alınabileceğini belirtmektedirler. İkinci olarak, ithal buğdayın fiyatlarının düşük olması yerli üretim buğday fiyatlarını etkilemektedir. Bu yüzden yerli üretim buğday fiyatları rekabet nedeniyle istenilen fiyatlardan satılamamaktadır. Ayrıca, üreticilere buğday fiyatları zamanında verilmemekte, bu da üreticileri zora sokmaktadır.

Girdilerin pahalılığı da buğday tarımındaki önemli sorunlar arasındadır. Buğday tarımında kullanılan girdilerin fiyatları, buğday fiyatından yüksektir. Diğer önemli bir sorun, tohumluk çeşidinin fazla olmasıdır. Çok sayıda buğday tohumluğu çeşidinin ekilmesi üreticileri çeşit seçiminde kargaşaya sürüklemekte, bu yüzden üreticiler söylentilerden kolaylıkla etkilenmektedirler. Üreticiler genç tohumluk temininde de büyük güçlüklerle karşılaşmakta, bu da verim ve kaliteyi düşürmektedir.

Su yetersizliği de bölgede önemli sorunlar arasında olup, özellikle Trakya Bölgesi'nde başlayan plansız sanayileşme nedeniyle bölgedeki diğer ürünlerin tarımını etkilediği gibi buğday tarımını da olumsuz yönde etkilemektedir. Su yetersizliğinden dolayı buğday üreticileri buğday tarımını genellikle kuru koşullarda yapmaktadırlar. Dolayısıyla Trakya'da sulanan alanlarda ürün çeşitliliğinin yetersiz olması, ürün desenini buğday/ayçiçeği münavebesine kaydırmaktadır. Bu da, toprakta organik maddelerin azalmasına ve toprakların çoraklaşmasına neden olmaktadır.

8.1.10 Buğday Tarımını Etkileyen Faktörlerin Ekonomik Analizi

8.1.10.1 Faktör Analizi (Factor Analysis)

Trakya'da üreticilerin buğday tarımına karar vermede etkili olan faktörler istatistiksel analiz yöntemlerinden biri olan "faktör analizi" yardımıyla analiz edilmiştir. Bu analizde, bölgede buğday tarımının yapılmasını etkileyen 14 faktör üzerinde durulmuş ve bu faktörlere üreticilerin katılım düzeyleri incelenmiştir. Üreticilere "Aşağıdaki kriterler buğday üretiminde ne derece önemlidir ?" sorusu sorularak üreticilerden 1'den 5'e kadar numara verilmesi istenmiştir. Burada;

- 1 Önemsiz
- 2 Az önemli
- 3 Fikrim yok
- 4 Önemli
- 5 Çok önemli, anlamında değerlendirilmiştir.

Araştırma kapsamındaki 262 üreticiye, 14 farklı fikire katılıp katılmama düzeyleri sorulmuş ve alınan yanıtlar Çizelge 8.26’da verilmiştir.

Çizelge 8.26 Trakya Bölgesi’nde Buğday Tarımını Etkileyen En Önemli Sorunları Tespit Edebilmek İçin Yöneltilen Sorular ve Yanıtları

Faktörler	% 95 Güven Aralığı		
	Ortalama puan	Alt Sınır	Üst Sınır
1. Su yetersizliği	3.84	3.70	3.99
2. Su kirliliği	3.23	3.06	3.41
3. Fiyat politikaları	4.31	4.22	4.40
4. Gübrenin pahalılığı	4.38	4.29	4.48
5. Gübre miktarı	3.77	3.66	3.88
6. Zirai ilaçların pahalılığı	4.00	3.88	4.13
7. Tohum çeşidinin fazla olması	3.50	3.36	3.64
8. Buğday ithalatı	4.08	3.95	4.21
9. Münavebeye uyulmaması	3.93	3.83	4.04
10. Arazilerin parçalı olması	3.54	3.40	3.69
11. Pazarlama sorunları	3.99	3.86	4.13
12. Unlu gıda tüketiminin artması	3.74	3.64	3.85
13. Çiftçinin eğitimi	4.12	3.99	4.27
14. Verim düşüklüğü	4.13	4.05	4.23

Ancak öncelikli olarak anket bulgularının faktör analizine uygun olup olmadığı test edilmiştir. Bu amaçla uygulanan Barlett’in küresellik testi çok önemli düzeyde (638.326) çıkmasına rağmen, ikinci bir ölçü olan Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri de faktör analizine uygun bir değer (0.749) bulunmuştur.

Çizelge 8.26’da verilen 14 farklı yargı ile ilgili değerlere faktör analizi uygulandığında “eigenvalue” değerleri 1’den büyük olan 5 faktör grubu elde edilmektedir. Buna göre;

- 1.grupta (13, 12, 10, 9 ve 14),
- 2.grupta (3, 4 ve 6),
- 3.grupta (7 ve 5),
- 4.grupta (1 ve 2),
- 5.grupta (8 ve 11) no’lu değişkenler toplanmaktadır.

Faktör analizi sonuçlarından da anlaşılacağı gibi, ilk grupta yer alan yargılardan “çiftçilerin eğitimi, unlu gıda tüketiminin artması, arazilerin parçalı olması, münavebeye uyulmaması ve verim düşüklüğü” en önemli sorun olarak ortaya çıkmıştır. Yapılan anket

sonuçlarına göre çiftçilerin eğitimi çok önemlidir. Üreticilerin birçoğu verilen eğitimin yetersizliğinden şikayetçidir. Bunun için üreticilere daha iyi eğitim verilerek bilinçlendirilmeleri gerekmektedir. Aynı grupta olan unlu gıda tüketiminin artması ve arazilerin parçalı olması da üreticiler açısından çok önemlidir. Unlu gıda tüketiminin artmasıyla üreticilerin üretimleri artacaktır. Arazilerin çok parçalı olması ise üreticiler açısından büyük problemdir. Trakya’da birçok üreticinin arazisi çok parçalıdır. Münavebeye uyulmaması ve verim düşüklüğü de üreticilerin en fazla önem verdikleri konular arasındadır. Bölgede münavebe ya da ekim nöbetine üreticilerin birçoğu uymamaktadır. Üreticiler ekim nöbetinin faydasının bilincinde olmalarına rağmen yine de kolaylığı açısından genellikle buğday-ayçiçeği ekim nöbetini uygulamaktadırlar. Verim düşüklüğü üreticiler açısından son derece önemlidir. Trakya Bölgesi’nde buğdayda verim yüksek olmasına rağmen bazı yıllarda hava koşullarından ve farklı tohum çeşitlerinin kullanılmasından dolayı verim düşüktür. Toprak tahlili yaptırılıp kaliteli tohum çeşidi kullanılarak verim artırılmalıdır.

İkinci olarak, “fiyat politikaları, gübre ve zirai ilaçların (girdilerin) pahalılığı” sorunu gelmektedir. Bu sorun zaten üreticilerce de sürekli dile getirilmektedir. Üreticilerin birçoğu buğday fiyatını düşük bulmaktadır. Gübre ve ilaç da üreticilere pahalı gelmektedir. Buğday fiyatı girdi (ilaç, gübre, mazot vb.) fiyatlarına göre verilmelidir. Girdi fiyatlarının buğday fiyatının altında ve enflasyon oranına göre verilmesi gerekmektedir.

Bölge için dikkat çekici bir grupta yer alan “tohum çeşidinin fazla olması ve toprakta kullanılan gübre miktarı” da bölgede buğday tarımının daha fazla yapılmasının önünde bir engeldir. Bölgede tohum çeşidinin fazla olması üreticinin kafasını karıştırmakta, üretici tohum seçerken zorlanmaktadır. Bunun için tohum çeşidi sayısı azaltılmalı, bütün özelliklerin (kurağa, dona ve hastalıklara dayanıklılık, verim vb.) bir arada olduğu çeşitler piyasaya sunulmalıdır. Toprakta kullanılan gübre miktarı da üreticiler açısından önemlidir. Kullanılan gübre miktarı üreticinin verimini etkilemektedir. Gübrenin fazla kullanılması ise toprağa ve bitki besin maddelerine zarar vermektedir. Gübreyi Tarım İl Müdürlüklerinin önerdiği şekilde kullanılmalıdır. “Su yetersizliği ve su kirliliği” diğer önemli sorunlar arasındadır. Su buğday için önemlidir; fakat bölgede genellikle buğdayda kuru tarım yapılmaktadır. Bu sebepten dolayı bu gruptaki yargılar diğer gruplara göre daha az önemlidir.

Buğday ithalatı ve pazarlama sorunları ise aynı grupta (5.grup) yer almıştır. Buğday ithalatının olması üreticiyi zor durumda bırakabilecek, üretici buğdayını satarken zorlanabilecektir. Buğday ithalatı diğer gruptaki yargılara göre daha az önemli bulunmuştur. Üreticilerin buğdayı pazarlama sorunu pek fazla olmadığından dolayı bu yargı da son grupta yer almıştır.

8.1.10.2 Veri Zarflama Analizi (DEA, Data Envelopment Analysis)

Veri Zarflama Analizi, birden çok ve farklı ölçeklerle ölçülmüş ya da farklı ölçü birimlerine sahip girdi ve çıktıların karşılaştırma yapmayı zorlaştırdığı durumlarda, karar birimlerinin görel performansını ölçmeyi amaçlayan doğrusal programlama tabanlı bir tekniktir (Kılıçkaplan ve ark. 2004)

Analizin temelinde benzer türden karar birimlerinin üretim etkinliklerinin değerlendirilmesi yer alır. Karar verme birimlerinin etkinliğinin ölçülebilmesi için bu birimlere ait öncelikle girdi ve çıktı değişkenleri belirlenmelidir. Ölçeğe göre getiri, sabit veya değişken olabilir. Ölçeğe göre getiri, girdilerde bir değişme olduğunda çıktılardaki değişimin yönüyle ilgilidir. Girdiler iki katına çıktığında, süreç de iki kat çıktı üretirse ölçeğe göre sabit getiri (CRS) ile modellenebilir. Diğer yandan girdiler iki katına çıktığında süreç çıktılarını iki katından daha az veya çok çıktı üretirse, ölçeğe göre değişken getiri (VRS) ile modellenebilir (Baysal ve ark. 2005). Buğday üretiminin de girdi değişkenlerinden etkilendiği düşünüldüğünde, ölçeğe göre değişken getirili modeli kullanmak gerekmektedir. Bu çalışmada ölçeğe göre değişken getiri varsayımını kabul eden modeller kullanılmıştır.

CCR (Constant Return to Scale: CRS) modelleri ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında karar birimlerinin toplam etkinliğini belirlemek için kullanılır. BCC (Variable Return to Scale: VRS) modelleri ise ölçeğe göre değişen getiri altında etkinlik skorunu ölçmektedir ki bu varsayım altında bulunan etkinlik skorları teknik etkinlik olarak adlandırılır. Teknik etkinlik skorunun belirlenmesiyle ölçek etkinlik skorunu da ölçmek mümkün hale gelmiştir. Eldeki girdi bileşiminin en uygun biçimde kullanılarak mümkün olan maksimum çıktının üretilmesindeki başarı teknik etkinlik, ve uygun ölçekte üretim yapmadaki başarı da ölçek etkinliği olarak adlandırılır. Toplam etkinlik skoru ise her iki etkinlik skorunun çarpımı olarak tanımlanır (Yeşilyurt 2003).

Bu çalışmada Trakya Bölgesi'nde yapılan üretici anketlerinden yola çıkarak girdi değişkenleri; tohumluk, gübre ve arazi miktarı, çıktı değişkeni ise buğday üretimi olarak belirlenmiştir.

Çalışmada girdi minimizasyonu modeli kullanılmıştır. Çalışmada girdi değişkenleri üreticinin denetiminde olduğundan girdiye yönelik model kullanılmıştır. Çünkü, buğday üretimi tohumluk, gübre ve arazi miktarına bağlı olduğu için buğday üretiminde herhangi bir şekilde değişiklik yapılamamaktadır. Bu nedenle çalışmada girdiye yönelik, ölçeğe göre değişken getirili BCC modelinin kullanılmasına karar verilmiştir.

Bu çalışmada, yapılan anketler sonucunda ilçelere ait girdiler olarak dekara tohumluk, gübre ve arazi miktarlarının ve çıktı olarak da buğday üretiminin aritmetik ortalamaları

alınmıştır. Buğday üretiminde yani çıktıda herhangi bir değişiklik yapılamayacağı için model girdi odaklı olacaktır. Çünkü buğday üretimi, girdi değişkenlerinden yani dekara tohumluk, gübre ve arazi miktarından etkilenmektedir. Burada amaç, hangi ilçenin ne kadar girdi kullandığını ve bu girdileri etkin kullanıp kullanmadıklarını belirlemektir.

İlçelere göre aritmetik ortalamalar hesaplandıktan sonra Veri Zarflama Analizi (DEA) programına bu veriler girilmiştir. Bu programda ölçek etkinliğini bulabilmek için girdiye yönelik ölçeğe göre hem sabit (CRS) hem de değişken (VRS) getirilere göre veriler ayrı ayrı hesaplanmıştır. Öncelikle girdiye yönelik ölçeğe göre sabit getirili CRS Modeli hesaplanmıştır. Bu modelin verileri ve sonuçları Çizelge 8.27 ve 8.28’de verilmiştir.

Çizelge 8.27 Girdiye Yönelik Ölçeğe Göre Sabit Getirili (CRS) Model Etkinliği

İlçe Adı	Toplam Etkinlik	Ölçeğe Göre Getiri	Referans Kümesi
10	0,667	artan	11 ve 12
11	1,000	sabit	11
12	1,000	sabit	12
13	0,902	artan	11 ve 12
14	0,614	artan	12
16	0,660	artan	12
17	0,529	artan	12
20	0,399	artan	11 ve 12
21	0,406	artan	12
23	0,411	artan	12
24	0,602	artan	12
25	0,629	artan	12
27	0,568	artan	12
30	0,877	artan	11
32	0,625	artan	11 ve 12
34	0,619	artan	12
35	0,531	artan	12
37	0,548	artan	12
38	0,500	artan	12

Veri zarflama analizi doğrusal programlama esasına dayanan bir analiz yöntemidir ve tanımı gereği analiz sonucu ulaşılan etkinlik değerlerinin 1 olması tam etkinlik anlamına gelmektedir. Çözüm sonucunda amaç fonksiyonu ile etkinlik katsayısı 1’e eşit olan ilçeler etkin olarak tespit edilmiş ve Çizelge 8.27’de belirtilmiştir.

Çizelge 8.27’de ise kullanılan girdilerin hangi ilçelerde etkin olup olmadığına bakılmıştır. Çizelge’den de görüldüğü gibi ilçelerde kullanılan girdilerin hepsi etkin değildir, etkin olmayanlar (<1) da vardır. Ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında girdiye yönelik modelde sadece 11 ve 12 no’lu ilçeler etkin bulunmuş ve diğer ilçelerin ise etkin olmadıkları saptanmıştır. Etkin olmayan ilçeler incelendiğinde bunların ölçeğe göre artan getiriye sahip

oldukları görülmektedir. Bir başka deyişle, bu ilçelerde (Çerkezköy ve Çorlu) anket yapılan üreticiler girdilerini etkin kullanmışlardır. Çizelge 8.28’de ise etkin olmayan ilçelerin etkinlik sınırına ulaşabilmeleri için hedef girdi miktarları verilmiştir.

Çizelge 8.28 Etkin Olmayan İlçelerin Mevcut ve Hedef Girdi Miktarları

İlçe Adı	Dekara tohumluk (kg)		Ekimle gübre (kg/da)		Arazi (da)	
	Mevcut	Hedef	Mevcut	Hedef	Mevcut	Hedef
10	19,32	12,030	15,98	10,667	127,22	84,902
11	25,60	25,600	22,50	22,500	272,50	272,500
12	25,40	25,400	22,60	22,600	144,00	144,000
13	23,88	18,940	18,50	16,680	206,50	186,187
14	23,09	9,998	20,00	8,896	92,36	56,684
16	22,80	6,655	23,00	5,921	57,20	37,728
17	22,83	8,594	23,33	7,646	92,17	48,720
20	22,59	7,663	17,06	6,810	118,68	47,377
21	26,00	5,116	20,71	4,552	71,43	29,006
23	21,50	5,080	20,00	4,520	70,00	28,800
24	25,17	5,927	19,17	5,273	55,83	33,600
25	22,00	7,239	20,71	6,441	65,21	41,040
27	23,29	8,285	19,00	7,372	82,65	46,969
30	18,80	16,481	19,00	14,486	218,00	175,437
32	20,19	12,628	22,81	11,234	116,04	72,567
34	22,67	4,657	20,00	4,143	42,67	26,400
35	20,86	5,951	23,29	5,295	63,57	33,737
37	21,57	8,418	26,43	7,490	87,14	47,726
38	23,50	9,754	18,90	8,678	110,50	55,296

Çizelgede ankete dayalı olan ilçelerdeki buğdayda kullanılan girdilerin aritmetik ortalamaları hesaplanmıştır. Anket sonuçlarının verilerine göre girdilerdeki gözlemlenen değerler olması gereken değerlerden yüksek çıkmıştır. Örneğin; “İlçe Adı: 13” ile gösterilen Hayrabolu ilçesinde dekara tohumluk miktarı ortalama 23,88 kg kullanılmışken, olması gereken değer model sonucunda 18,940 kg. olarak belirlenmiştir. Aynı şekilde, dekara ekimle kullanılan gübre miktarı da 18,5 kg. iken, olması gereken miktardan (16,680 kg/da) yüksek çıkmıştır. Kullanılan arazi miktarı ise 206,5 da. olarak hesaplanmış, arazi miktarını etkin kullanabilmeleri için ise bu değer 186,187 da. olması gerektiği belirlenmiştir. Bu da çoğu ilçelerde fazla girdi kullanıldığı anlamına gelmektedir. Trakya Bölgesi’nde üreticiler girdi fiyatlarını yüksek bulmalarına rağmen, girdileri fazla kullanmaktan da geri kalmamışlardır. Buradan anlaşılacağı gibi üreticilerin bu ilçelerde girdi miktarlarını azaltmaları gerekmektedir.

Daha sonra girdiye yönelik ölçüğe göre değişken getirili VRS modeli hesaplanmıştır. Bu modelin verileri ve sonuçları ise Çizelge 8.29 ve 8.30’da verilmiştir.

Çizelge 8.29 Girdiye Yönelik Ölçeye Göre Değişken Getirili (VRS) Model Etkinliği

İlçe adı	Teknik etkinlik	Ölçek etkinlik	Referans İlçe
10	1,00000	0,66700	10
11	1,00000	1,00000	11
12	1,00000	1,00000	12
13	1,00000	0,90200	13
14	0,93113	0,65941	10,12,34,35
16	0,98305	0,67138	12,34,35
17	0,90297	0,58585	10,12,34,35
20	0,96892	0,41180	10,24
21	0,90846	0,44691	10,24,34
23	0,99277	0,41399	10,34,35
24	1,00000	0,60200	24
25	0,99366	0,63301	10,12,34,35
27	0,95752	0,59320	10,24,34
30	1,00000	0,87700	30
32	0,99306	0,62937	10,12,35
34	1,00000	0,61900	34
35	1,00000	0,53100	35
37	0,95115	0,57615	10,12,35
38	0,90928	0,54988	10,24,34

Çizelge 8.29’da ilçelerin teknik ve ölçek etkinlikleri görülmektedir. CRS toplam etkinliği (Çizelge 8.27’de görüldüğü gibi), VRS ise teknik etkinliği göstermektedir. Ölçek etkinliği ise toplam etkinlik ölçümlerinin teknik etkinlik ölçümlerine bölünmesiyle elde edilir. Çizelge 8.29’dan da görüldüğü gibi teknik etkin olan 8 ilçe ve ölçek etkin olan sadece 2 ilçe bulunmaktadır. Dolayısıyla girdi odaklı değişken getirili VRS modelinde ilçelerde üreticilerin bir çoğu girdilerini etkin kullanmaktadırlar. Çizelge’de 5. satırda gösterilen ilçenin (Karar Birimi No:14) 10,12,34,35 no’lu KVB’leri ilçelerini referans alarak etkinlik sınırına ulaşabilecekleri görülmektedir.

CRS modellerinde olduğu gibi bu model için de hedef girdi ve çıktı miktarlarını hesaplamak mümkündür. Ancak burada bunun yerine Çizelge 8.30’da fazla kullanılan girdi ve eksik üretilen çıktılar gösterilmiştir.

Çizelge 8.30 VRS Modeline Göre Belirlenen Girdi ve Çıktı Kullanımı

İlçe Adı	Fazla Kullanılan Girdi			Eksik Üretilen Çıktı
	Dekara tohumluk (kg)	Gübre (kg/da)	Arazi (da)	Buğday Üretimi (kg/da)
10	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
11	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
12	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
13	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
14	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
16	0,00000	1,54521	0,00000	0,00000
17	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
20	1,56741	0,00000	0,00000	16,35062
21	0,00000	0,00000	0,00000	7,04088
23	0,00000	0,00000	0,00000	8,38562
24	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
25	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
27	0,00000	0,00000	0,00000	0,48220
30	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
32	0,00000	4,70478	0,00000	0,00000
34	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
35	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
37	0,00000	3,89936	0,00000	0,00000
38	0,00000	0,00000	0,00000	3,43127

Çizelge 8.30'dan görüldüğü gibi, *VRS modelinin uygulanmasıyla* üreticilerin dekara kullandıkları tohumluk miktarı sadece 20. ilçede (Kırklareli Merkez) fazla belirlenmiştir. Bu ilçede üreticiler diğer ilçelere göre dekara daha fazla (1,5 kg) tohumluk kullanmışlardır. Gübre olarak ise 16. ilçede (Tekirdağ-Muratlı) 1,5 kg/da'lık, 32. ilçede (Edirne-Havsa) 4,7 kg/da'lık ve 37. ilçede (Edirne-Süloğlu) 3,8 kg/da'lık bir fazla kullanım gerçekleştiği görülmektedir. Buğday arazisinde ise fazla kullanım görülmemektedir. Bunun nedeni ise üreticilerin buğday arazilerinin çok parçalı olmasından kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı da arazi miktarlarında bir fazlalık çıkmamıştır.

Modelde çıktı olarak buğday üretimi kullanılmıştır. Bazı ilçelerde buğday üretiminde diğer ilçelere göre eksik kullanım mevcuttur. Örnek olarak çizelgede 20. ilçe olarak gösterilen Kırklareli-Merkez ilçede 16,3 kg/da'lık buğday üretiminde eksik kullanım bulunmaktadır. Bunun nedeni ise ilçede buğday üretiminin diğer ilçelere göre çeşitli hastalık ve zararlılar vb. (2005 yılında Kırklareli'nin bazı ilçelerinde tarlalarda çok sayıda fare görülmüş ve buğdaylara zarar vermişlerdir) dolayı üretimin düşmesinden kaynaklanmıştır.

8.1.10.3 Ayırma Analizi (Discriminant Analysis)

Ayırma analizi, X veri setindeki değişkenlerin iki ve daha fazla gerçek gruplara ayrılmasını sağlayan, birimlerin p tane özelliğini ele alarak bu birimlerin doğal ortamdaki gerçek gruplarına, sınıflarına optimal düzeyde atanmalarını sağlayacak fonksiyonlar türeten bir yöntemdir (Özdamar 2004)

Bu çalışmada ise, ilçeler verimli ve verimsiz olanlar diye 2 gruba ayrılmıştır. Burada amaç, hangi ilçelerin girdi ve çıktıları daha verimli kullanıp kullanmadıklarını tespit etmektir.

Ayırma analizi uygulaması için veriler bilgisayarda girilmiştir. İlk olarak ayırma analizinde CRS'ye göre etkinlik hesaplanmıştır. Ayırma analizi için uygun seçimler yapıldıktan sonra veriler ve sonuçları aşağıdaki çizelgeler gibi elde edilmiştir.

Çizelge 8.31 Test Sonuçları

Box's M		30,337
F	Approx.	2,205
	df1	10
	df2	1065,418
	Sig.	,016

Tests null hypothesis of equal population covariance matrices.

Çizelge 8.31'de ki test sonuçlarına göre ; grup kovaryans matrisleri homojendir ve doğrusal ayırma analizi uygulanabilir.

Çizelge 8.32 Özdeğerler (Eigenvalues)

Fonksiyon	Özdeğer	Varyans %si	Kümülatif	Kanonik Korelasyon
1	,889 ^a	100.0	100.0	,686

a. First 1 canonical discriminant functions were used in the analysis.

Çizelge 8.32'den de görüldüğü gibi, veriler bir ayırma fonksiyonu ile ayrılabilir.

Çizelge 8.33 Wilks' Lambda

Fonksiyon(ların) Testi	Wilks' Lambda	Ki-kare	df	Sig.
1	,529	9,540	4	,049

Çizelge 8.33'de ki sonuçlara göre, fonksiyonun ayırma gücü önemli düzeyde yüksektir (P= 0.049*).

Çizelge 8.34 Sınıflandırma Fonksiyonu Katsayıları

	verimli	
	,00	1,00
tohuml.	8,235	7,837
gubre	5,871	5,380
arazi	,848	,768
uretim	-1,635	-1,442
Sabit (Constant)	-166,805	-148,210

Fisher's linear discriminant functions

Çizelge 8.34'de sınıflandırma fonksiyonları ; verimsiz 0 için $Y_0 = -166,805 + 8,235X_1$ (tohumluk) + $5,871X_2$ (gübre) + $0,848X_3$ (arazi) - $1,635X_4$ (üretim) ve verimli 1 için $Y_1 = -148,210 + 7,837X_1$ (tohumluk) + $5,380X_2$ (gübre) + $0,768X_3$ (arazi) - $1,442X_4$ (üretim) biçimindedir.

CRS (ölçeğe göre sabit getiri) modelinin fonksiyon sonuçlarına göre, ilçelerin girdilerini ve çıktısını daha verimsiz kullandıkları ortaya çıkmıştır. Çünkü girdilerin ve çıktının (üretim) katsayılarına bakıldığında, en fazla tohumluk ve gübre miktarlarının verimsiz kullanıldığı görülmektedir. Üreticiler arazilerini de Y_1 fonksiyonuna göre daha verimsiz kullanmalarına rağmen, bunun katsayısı tohumluk ve gübreye göre daha düşüktür. Arazi miktarının arazinin verimliliği ya da verimsizliği üzerindeki etkisi her iki fonksiyonda da çok düşüktür. İlçelerin üretim miktarlarını da tüm bu girdilerin sonucunda daha verimsiz kullandıkları belirlenmiştir. Fonksiyon sonucunda ise, ilçeler girdilerini ve çıktılarını yaklaşık tohumlukta 0.4 , gübrede 0.5, arazi miktarında 0.1, üretim miktarında 0.2 katsayı farkıyla daha verimsiz kullanmışlardır.

Çizelge 8.35 Sınıflandırma Sonuçları

	verimli	Doğru Sınıflandırma Oranı		Toplam
		,00	1,00	
Orijinal Sayı	,00	11	0	11
	1,00	3	5	8
%	,00	100,0	,0	100,0
	1,00	37,5	62,5	100,0

a. 84,2 % of original grouped cases correctly classified.

Çizelge 8.35'de verimsiz 0 için 11 birim, 1 için 5 birim doğru sınıflandırılmıştır, 0 için yanlış sınıflandırma yapılmamış, verimli 1 için 3 birim yanlış sınıflandırılmıştır. Bir başka deyişle, orijinal gruplandırılmış örnekler %84.2 oranında yani verimli ve verimsiz gruplarda ilçeler %84.2 oranında doğru sınıflandırılmıştır.

Daha sonra ayırma analizinde VRS'ye göre etkinlik hesaplanmıştır. Ayırma analizi için uygun seçimler yapıldıktan sonra veriler ve sonuçları aşağıdaki çizelgeler gibi elde edilmiştir.

Çizelge 8.36 Özdeğerler (Eigenvalues)

Fonksiyon	Özdeğer	Varyans %si	Kümülatif	Kanonik Korelasyon
1	4,102 ^a	100.0	100.0	,897

a. First 1 canonical discriminant functions were used in the analysis.

Çizelge 8.36'dan da görüldüğü gibi, veriler bir ayırma fonksiyonu ile ayrılabilir.

Çizelge 8.37 Wilks' Lambda

Fonksiyon(ların) Testi	Wilks' Lambda	Ki-kare	df	Sig.
1	,196	24,444	4	,000

Çizelge 8.37'de ki sonuçlara göre, fonksiyonun ayırma gücü önemli düzeyde yüksektir (P= 0.000*).

Çizelge 8.38 Sınıflandırma Fonksiyonu Katsayıları

	VAR00001	
	,00	1,00
tohuml.	8,876	10,594
gubre	5,000	5,607
arazi	,318	,066
uretim	-,228	,499
Sabit (Constant)	-162,295	-236,164

Fisher's linear discriminant functions

Çizelge 8.38'de sınıflandırma fonksiyonları ; verimsiz 0 için $Y_0 = -162,295 + 8,876X_1$ (tohumluk) + $5,000X_2$ (gübre) + $0,318X_3$ (arazi) - $0,228X_4$ (üretim) ve verimli 1 için $Y_1 = -236,164 + 10,594X_1$ (tohumluk) + $5,607X_2$ (gübre) + $0,066X_3$ (arazi) + $0,499X_4$ (üretim) biçimindedir.

İlçelerin girdi ve çıktılarını daha verimli kullanabilmeleri için VRS modeli denenmiş ve sonuçların daha olumlu olduğu belirlenmiştir.

VRS (ölçeğe göre değişken getiri) modelinin fonksiyon sonuçlarına göre, ilçelerin girdilerini ve çıktısını daha verimli kullandıkları ortaya çıkmıştır. Çünkü Y_1 fonksiyonunun katsayılarına bakıldığında, girdilerin (arazi miktarı hariç) ve çıktının Y_0 fonksiyonu

katsayılarından daha büyük olduğu görülmektedir. İlçeler en fazla tohumluk ve gübre miktarlarını verimli kullanmışlardır. Fonksiyon sonucunda ise, ilçeler girdilerini ve çıktılarını yaklaşık tohumlukta 1.7 , gübrede 0.6 , üretim miktarında 0.3 katsayı farkıyla daha verimli kullanmışlardır. Dolayısıyla fonksiyon sonuçlarına göre VRS modeli kullanıldığında ilçeler girdilerini ve çıktılarını CRS modeline göre daha verimli kullanmışlardır. Sonuç olarak, bu modellerin fonksiyon sonuçlarına bakılarak hangi ilçelerin girdileri verimli ya da verimsiz kullandıkları bu analizle ayrılabilir. Ayrıca bu analiz sonucunda, Trakya Bölgesi'ndeki ilçeleri verimli/verimsiz olarak sınıflandırmak için en önemli değişkenlerin tohumluk ve gübre kullanım miktarları olduğu ortaya çıkmıştır.

Çizelge 8.39 Sınıflandırma Sonuçları

VAR00001	Doğru Sınıflandırma Oranı		Toplam	
	,00	1,00		
Orijinal Sayı	,00	17	0	17
	1,00	0	2	2
%	,00	100,0	,0	100,0
	1,00	,0	100,0	100,0

a. 100,0 % of original grouped cases correctly classified.

Çizelge 8.39'da 0 ve 1 gruplarında yani verimsiz ve verimli gruplarda ilçelerin tümü doğru sınıflandırılmıştır. Bir başka deyişle, verimli ve verimsiz düzeyleri bakımından 19 olgudan (ilçeden) hiçbirisi yanlış sınıflandırılmamıştır

9. TÜRKİYE'DE BUĞDAYDA İZLENEN POLİTİKALARIN ÜRETİCİLER ve TÜKETİCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

9.1 Buğdayda Destekleme Politikası Uygulamaları Sonucu Ortaya Çıkan Üretici ve Tüketici Destek Eşdeğerleri (Transferleri)

Mayıs 1982'de OECD (Ekonomik Kalkınma İşbirliği Örgütü) Tarım Direktörlüğü, üye ülkelerdeki tarımsal destekleme politikalarının boyutlarını tespit etmek için bir ölçüt olan ÜDE (Üretici Destek Eşdeğeri) ve TÜDE (Tüketici Destek Eşdeğeri) gibi kavramları geliştirmişti. Bu kavramlar OECD'ye üye ülkelerin tarıma verdikleri desteklerde birbirlerini karşılaştırmaya yararmaktadır. Kısaca tanımlanırsa,

ÜDE : Bir yılda tarım politikaları sonucu üreticilere yapılan parasal transferlerin göstergesi, **TÜDE** : İç fiyatlar yoluyla tüketiciden üreticiye yapılan transferleri ve bütçe harcamaları yoluyla vergilerle finanse edilen vergi mükelleflerinden transferleri kapsayan hesaplama ölçütleridir (Çakmak ve ark. 1999).

Herhangi bir ürün için ÜDE, tüketicilerden ve vergi mükelleflerinden tüketim ve gelir vergisi şeklinde alınarak, var olan üretim düzeyinde üreticilere transfer edilen yardım miktarını ölçmektedir. TÜDE ise üreticiye yapılan transferlerin tüketici tarafından ödenen bölümü ile tüketici sübvansiyonları arasındaki farkı göstermektedir (Ören 1994).

9.1.1 Türkiye Geneline Buğdayda Üretici ve Tüketici Destek Eşdeğerleri

ÜDE ve TÜDE kavramları, temelde tarım sektörüne müdahaleler yoluyla ortaya çıkan transferleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. ÜDE negatif bulunduğu üreticinin sübvansiyon yerine vergilendirildiği TÜDE'nin negatif bulunması durumunda ise tüketiciye net sübvansiyon yerine tüketicinin net vergi ödemesi anlamı bulunur.

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye ve Trakya Bölgesi üreticilerinin buğdayda destekleme politikası uygulamaları sonucunda ortaya çıkan üretici ve tüketici destek eşdeğerleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Tüm hesaplamalar daha iyi anlaşılması açısından ABD \$'ı cinsinden hesaplanmıştır.

Çalışmada 2001 ve 2006 yılları arası için ÜDE ve TÜDE'ler hesaplanmıştır. Buna göre;

$$\text{ÜDE}_p = (P_p - P_r) \cdot Q$$

$\dot{U}DE_p$ = Üretici Destek Eşdeğeri (Üreticiye piyasa transferleri)

P_p = Üreticinin eline geçen buğday fiyatı

P_r = Buğday için referans (Dünya) fiyatı

Q = Buğday üretim miktarı

Yukarıdaki formülden yararlanarak aynı zamanda Türkiye'nin dış ticarete buğdayda yaptığı korumayı da görebiliriz. Çizelge 9.1'de Türkiye'de buğdayda \$ bazında toplam ÜDE hesaplanmıştır. Çizelge 9.1 incelendiğinde Türkiye'deki buğday üreticilerinin çok desteklendiği sonucuna varılabilir. 2001 yılında ise üreticilerin destek yerine vergilendirildikleri görülmektedir. Gerçekten de dünya fiyatları ile yurtiçi fiyatlar karşılaştırıldığında bu durum "üreticiler çok destekleniyor" hatta "buğday üreticileri yılda 1,5-2 milyar \$ civarında destek alıyor" şeklinde yorumlanabilir. Aslında burada hesaplanan ÜDE üreticiye ulaşamayan bedel olduğundan bu durum doğru değildir. Bir başka deyişle Türkiye buğdayda %135'lik gümrük vergisi ile aslında ülke buğday üreticilerine yılda 1,5-2 milyar \$'lık bir destek yapmaktadır. Ancak bu destek üreticilere direkt olarak ödenmediğinden bir destekleme değil, ülke tarımını ve sanayini korumaktan başka bir şey değildir.

Çizelge 9.1 Dış Ticarete Koruma Açısından ABD \$'ı Cinsinden ÜDE Hesaplaması

Yıllar	P_p (\$/ton)	P_r (\$/ton)*	Q (ton)	ÜDE (\$)
2001	127	132	19007000	-95035000
2002	166	130	19508000	702288000
2003	224	144	19008200	1520656000
2004	255	166	21000000	1869000000
2005	268	148	21500000	2580000000
2006	266	207	20000000	1180000000

Kaynak: TÜİK

Buğday üreticisine devletçe verilen asıl desteklemeyi tespit edebilmek için, referans (dünya) fiyatlarını kullanma yerine üreticiye yapılan diğer destekleri tespit eden aşağıdaki ÜDE hesaplaması bize farklı sonuçları vermektedir. Buna göre içinde buğdayda üreticiye ödenen doğrudan ödemeler, devletçe karşılanan girdi sübvansiyonları ve eğitim-yayım hizmetlerinden oluşan genel hizmetlerin bulunduğu daha gerçekçi ÜDE hesaplaması aşağıdaki şekilde formüle edilebilir (OECD 1994).

$$\dot{U}DE_d = D\ddot{O} + GS + GH$$

$\dot{U}DE_d$ = Üretici Destek Eşdeğeri (Üreticiye yapılan diğer transferler)

$D\ddot{O}$ = Doğrudan ödemeler

GS = Girdi sübvansiyonları

GH = Genel hizmetler

Çizelge 9.2 Diğer Destekler Açısından ABD \$'ı Cinsinden ÜDE Hesaplaması

Yıllar	DÖ (milyon \$)	GS (milyon \$)	GH	ÜDE (milyon \$)
2001	-	-	-	-
2002	-	-	-	-
2003	96,4	11,7	-	108,1
2004	103,3	12,8	-	116,1
2005	66,5	46,3	-	112,8
2006	63,8	31,8	-	95,6

Çizelge 9.2’de yer alan destekler incelendiğinde buğday üreticisine 2001-2006 yılları arasında yılda yaklaşık 95-120 milyon \$’lık transfer yapılmıştır. Bu transferin 10-50 milyon \$’lık bölümü “gübre, mazot ve tohum desteği”, geri kalan bölümü ise “Doğrudan Gelir Desteği” adı altında üreticiye doğrudan yapılan bir ödemedir. Üreticiye “genel hizmetler” adı altında yapılan herhangi bir ödeme ise bulunmamaktadır. Bu kaynak tamamen üreticiye aktarılan bir kaynak değil, karşılığında da buğday üretimini de garanti altına alan bir kaynaktır.

Türkiye’de buğday üreticilerine gerek dış ticaret gerekse diğer yollarla yapılan destekleme de aşağıdaki şekilde hesaplanmıştır.

$$\text{ÜDE}_T = \text{ÜDE}_p + \text{ÜDE}_d$$

ÜDE_T = Toplam Üretici Destek Eşdeğeri

ÜDE_p = Dış ticarete koruma sağlanan Üretici Destek Eşdeğeri

ÜDE_d = Diğer yollarla sağlanan Üretici Destek Eşdeğeri

Buna göre; yine 2001-2006 yılları arasında bir değerlendirme yaparsak, Türkiye’nin buğday üretiminin desteklenmesi için yılda yaklaşık 1,5-3 milyar \$ koruma ve destek sağladığını anlarız. 2005 yılında toplam ÜDE 2,7 milyar iken, bu destek 2006 yılında yaklaşık 1,3 milyar’a düşmüştür. Bunun nedeni, 2006 yılında üreticilere sadece tohum desteği verilmesinden, mazot ve tohum için belirlenen desteklerin ise 2007 yılında verilmesinden, 2006 yılında buğday üretiminin azalmasından ve dünya fiyatının artarak çiftçi eline geçen buğday fiyatı ile dünya fiyatı arasındaki farkın azalmasından kaynaklanmıştır.

Çizelge 9.3 Dış Ticarete Koruma Açısından ABD \$'ı Cinsinden ÜDE Hesaplaması

Yıllar	ÜDE _p (\$)	ÜDE _d (milyon \$)	ÜDE _T (\$)
2001	-95035000	-	-95035000
2002	702288000	-	702288000
2003	1520656000	108,1	1628756000
2004	1869000000	116,1	1985100000
2005	2580000000	112,8	2692800000
2006	1180000000	95,6	1275600000

ÜDE kavramında ülkelerarası karşılaştırma yapılırken % ÜDE kavramı kullanılır. Buna göre % ÜDE aşağıdaki şekilde formüle edilir.

$$\% \text{ ÜDE} = \text{ÜDE}_T / (P_p \cdot Q) \cdot 100$$

Örneğin, 2002 yılı için ÜDE hesaplaması ; $702288000 / (166 \cdot 19508000) \cdot 100$
= % 21.68

Bulunan bu rakam 2002 yılı için OECD ülkelerinde %36 olarak hesaplanmıştır (OECD, 2005e). Yani, Batı ülkelerinde üreticilerin buğdayda satış gelirinden ellerine geçen paranın %36'sı, Türkiye'de ise yaklaşık %22'si tarımsal desteklemelerden kaynaklanmıştır. 2001 yılında ise Türkiye'deki %ÜDE OECD tarafından %-4 olarak hesaplanmıştır. %ÜDE'nin 2002 yılında yükselmesinin en önemli nedeni, üretici eline geçen fiyatın dünya fiyatından yüksek olmasından kaynaklanmıştır. Ayrıca üreticilere 2001 yılından sonra verilmeye başlanan DGD sistemiyle üreticilerin gelirleri artmıştır.

Tarımsal desteklemelerin bir başka boyutu ise tüketicilerden üreticilere yönelik yapılan transferleri ölçmeye yarayan TÜDE kavramıdır.

Türkiye tarımının desteklenmesinde en önemli kaynak devlet bütçesidir. Devlet bütçesinin de önemli bir bölümü vergi mükelleflerinin ödediği dolaysız ve tüm vatandaşların ödediği dolaylı vergilerden oluştuğu bilinmektedir. Dolayısıyla üreticiye yapılan desteklerin bazen tamamı tüketicilerce karşılanmaktadır. Türkiye'de toplanan vergilerin önemli bir bölümü "dolaylı" vergilerden oluştuğu için tarımsal desteklemenin en önemli kaynağını tüm ülke insanları oluşturmaktadır. Buna göre Türkiye'de TÜDE hesaplamasını yaparsak ;

$$\text{TÜDE} = - (P_T - P_D) \cdot T$$

TÜDE = Tüketici Destek Eşdeğeri (Tüketicilere piyasa transferleri)

P_T = Tüketici fiyatları (Ekmek)

P_D = Buğday için referans (Dünya) fiyatı

T = Buğday tüketim miktarı

Çalışmada yine 2001 ve 2006 arası TÜDE'ler hesaplanmıştır (Çizelge 9.4).

Çizelge 9.4 2001-2006 Yılları Arası ABD \$'ı Cinsinden TÜDE Hesaplaması

Yıllar	P _T (\$/ton)	P _P (\$/ton)*	T(ton)	TÜDE (\$)
2001	122	132	17946000	179460000
2002	166	130	17572000	-632592000
2003	167	144	18318000	-421314000
2004	211	166	18847000	-848115000
2005	224	148	18950000	-1440200000
2006	245	207	19500000	-741000000

* Ortalama yıllık \$ kuru alınarak TL'ye çevrilmiştir.

Çizelge 9.4'den de anlaşılacağı gibi, buğday üretiminin desteklenmesi amacıyla tüketicilerden üreticilere 2002-2006 yılları arasında yılda yaklaşık 400 milyon \$ ile 1.5 milyar \$ arasında bir kaynak aktarılmıştır. Yani Türkiye'deki vergi mükellefleri ve dolaylı vergi ödeyen tüm insanlar üzerinden buğday üreticilerine yaklaşık 400 milyon ila 1.5 milyar \$ arasında bir bedel ödenmiştir. Dolayısıyla 2002-2006 yılları arasında üreticiye yapılan desteklerin yarıya yakını veya yarısı tüketiciler tarafından karşılanmıştır.

9.1.2 Trakya Bölgesinde Buğdayda Üretici Destek Eşdeğerleri

Trakya bölgesi üreticilerinin buğday üretiminden dolayı elde ettikleri geliri ÜDE kavramı ile aşağıda hesaplanmıştır. Çalışmada yine 2001 ve 2006 yılları arası için ÜDE'ler bu sefer bölge için hesaplanmıştır. Buna göre;

$$\text{ÜDE}_p = (P_p - P_r) \cdot Q$$

ÜDE_p = Üretici Destek Eşdeğeri (Üreticiye piyasa transferleri)

P_p = Üreticinin eline geçen buğday fiyatı

P_r = Buğday için referans (Dünya) fiyatı

Q = Buğday üretim miktarı (Trakya bölgesi olarak)

Çizelge 9.5 Trakya Bölgesi Üreticilerinin Dünya Fiyatlarına Göre ÜDE Hesaplaması

Yıllar	P _p (\$/ton)	P _r (\$/ton)	Q(ton)	ÜDE (\$)
2001	127	132	1884053	-9420265
2002	166	130	2067661	74435796
2003	224	144	1914163	153133040
2004	255	166	2458033	218764937
2005	268	148	2540891	304906920
2006	266	207	2176426	128409134

Trakya Bölgesi buğday üreticisi dünya fiyatları ile yapılan karşılaştırmada 150-200 milyon \$ arasında korunmuştur. Bu oran Türkiye'de üreticilere verilen desteğin %10-15'ini oluşturmaktadır. Üreticiler 2001 yılında destek yerine vergilendirilmişlerdir. Buna karşılık, 2001 yılından sonra üretici eline geçen fiyatların dünya fiyatlarının üzerinde belirlenmesi

nedeniyle piyasa transferleri yine üreticiler lehine değişmiştir. Ancak önceki bölümde de açıklandığı gibi, Türkiye buğdayda %130 oranında gümrük vergisi uygulamaktadır.

Dünya fiyatlarını kullanma yerine üreticiye yapılan diğer destekleri (doğrudan ödemeler, devletçe karşılanan girdi sübvansiyonları ve eğitim-yayım hizmetleri) tespit eden aşağıdaki ÜDE hesaplaması Trakya özelinde incelendiğinde bölge için farklı sonuçlar içermektedir.

$$\text{ÜDE}_d = \text{DÖ} + \text{GS} + \text{GH}$$

ÜDE_d = Üretici Destek Eşdeğeri (Üreticiye yapılan diğer transferler)

DÖ = Doğrudan ödemeler (Trakya bölgesi için)

GS = Girdi sübvansiyonları (Trakya bölgesi için)

GH = Genel hizmetler (Trakya bölgesi için)

Çizelge 9.6 Diğer Destekler Açısından Bölge Üreticilerinde ÜDE Hesaplaması

Yıllar	DÖ (milyon \$)	GS (milyon \$)	GH (milyon \$)	ÜDE (milyon \$)
2001	-	-	-	-
2002	-	-	-	-
2003	54,9	4,2	-	59,1
2004	58,1	4,6	-	62,7
2005	38,4	22,7	-	61,1
2006	31,9	17,5	-	49,4

Bölge üreticileri 2001-2006 yılları arasında buğday tarımında devletçe yaklaşık 50-65 milyon \$'lık destek almışlardır. 2001 ve 2002 yıllarında herhangi bir destek verilmemiştir. 2003 yılından sonra bölgede mazot, gübre ve tohum desteği verilmiştir. 2004 yılı doğrudan ödemelerin yüksek olmasından dolayı tarım kesimine sağlanan desteklerin en fazla olduğu yıl olmuştur.

Trakya Bölgesi'nde buğday üreticilerine gerek dış ticaret gerekse diğer yollarla yapılan destekleme de aşağıdaki şekilde hesaplanmıştır.

$$\text{ÜDE}_T = \text{ÜDE}_p + \text{ÜDE}_d$$

ÜDE_T = Toplam Üretici Destek Eşdeğeri

ÜDE_p = Dış ticarete koruma sağlanan Üretici Destek Eşdeğeri

ÜDE_d = Diğer yollarla sağlanan Üretici Destek Eşdeğeri

Buna göre; yine 2001-2006 yılları arasında bir değerlendirme yaparsak, Trakya Bölgesi'nde buğday üretiminin desteklenmesi için yılda yaklaşık 200-300 milyon \$ koruma ve destek sağladığımızı anlarız. 2005 yılında toplam ÜDE 3,6 milyon iken, bu destek 2006 yılında yaklaşık 1,8 milyon'a düşmüştür. Bunun nedeni, Türkiye'de olduğu gibi 2006 yılında

üreticilere sadece tohum desteği verilmesinden, mazot ve tohum için belirlenen desteklerin ise 2007 yılında verilmesinden kaynaklanmıştır.

Çizelge 9.7 Dış Ticarete Koruma Açısından ABD \$'ı Cinsinden ÜDE Hesaplaması

Yıllar	ÜDE _p (\$)	ÜDE _d (milyon \$)	ÜDE _r (\$)
2001	-9420265	-	-9420265
2002	74435796	-	74435796
2003	153133040	59,1	212233040
2004	218764937	62,7	281464937
2005	304906920	61,1	366006920
2006	128409134	49,4	177809134

2001-2006 yıllarında, buğday ürününe ilişkin ÜDE ve TÜDE değerleri incelendiğinde, Türkiye’de ve Trakya Bölgesi’nde buğdayda üreticilere verilen desteğin zaman içerisinde dalgalanmalar gösterdiği belirlenmiştir. Üretici destekleri 2001-2005 döneminde artma, 2006 yılında azalma eğilimi göstermiştir. Bunun nedeni, 2006 yılında belirlenen girdi desteklemelerinin 2007 yılında ödenmesinden kaynaklanmıştır. Üreticilerin 2001 yılında ise destek yerine vergilendirildikleri görülmüştür. Türkiye’de tüketici desteklerinde ise 2001, 2003 ve 2006 yıllarında artış, 2002, 2004 ve 2005 yıllarında azalış görülmüştür. 2001 yılında pozitif olan tüketici destekleri, 2001-2006 yılları arası negatif olmuş, bir başka deyişle destek yerini vergilendirmeye bırakmıştır.

İncelenen dönemde üreticilere yapılan en fazla yardım 2005 yılında, tüketicilere ise 2001 yılında yapılmıştır. Buğdayda genellikle üreticiye ve tüketiciye verilen destek ters yönde seyretmiştir. Üreticilere verilen destek en yüksek düzeyine 2005 yılında çıkarken, bu yıl tüketicilerin en fazla vergilendirildiği yıl olmuştur. Diğer taraftan, tüketicilere verilen desteğin en yüksek olduğu 2001 yılı, üreticilerin en fazla vergilendirildiği yıl olmuştur.

Buğdayda üreticilere verilen desteğin veya uygulanan verginin en önemli belirleyicisi, iç ve dış fiyatların farklılığından kaynaklanan piyasa transferleridir. Yani, izlenen ulusal destekleme politikalarının belirlediği yurtiçi buğday fiyatları ile müdahalesiz serbest piyasa fiyatı olarak kabul edilen referans buğday fiyatı arasındaki pozitif (yurtiçi fiyat referans fiyatından yüksek ise) veya negatif (yurtiçi fiyat referans fiyatından düşük ise) fark, Türkiye’de buğday üreticisine yapılan transferlerin en önemli belirleyicisidir. Aradaki fark kadar üreticiye veya tüketiciye bir fiyat sübvansiyonu sağlanmış demektir (Ören 1994). Buğday üreticisine sağlanan fiyat sübvansiyonu pozitif olabileceği gibi (örneğin 2006 yılı) negatif de olabilmektedir (örneğin 2001 yılı).

Türkiye’de buğday üretici ve tüketicisine sağlanan desteklerin genelde düşük düzeylerde kaldığı, hatta bazı yıllarda eksi oldukları görülmüştür. Bu durum buğday üretiminin

genellikle tahmin edildiği kadar desteklenmediğini ifade etmektedir. Desteklerin yarısı ise tüketiciler tarafından ödenmiştir. Dolayısıyla, verilen desteklerin hem üreticiyi hem de tüketiciyi koruması sağlanarak tarım politikaları çerçevesinde kararlı bir gelişim izlenmelidir.

9.2 Toprak Mahsulleri Ofisi Alım Miktarlarının Buğday Üretimine, İthalata ve İhracata Etkilerine İlişkin Bir Ekonometrik Model Denemesi

Araştırmanın bu bölümünde 1961-2005 dönemini kapsayan Toprak Mahsulleri Ofisi alım miktarlarının buğday üretimine, ithalata ve ihracata olan etkilerinin model tahmini yapılmıştır.

Çalışmada ekonometrik analizler için kullanılan değişkenler Türkiye'nin buğday üretimi, Türkiye'nin buğday ihracatı, Türkiye'nin buğday ithalatı, Türkiye'nin buğday fiyatı, Enflasyon değeri ve TMO buğday alım miktarı olarak belirlenmiştir.

9.2.1 Toprak Mahsulleri Ofisi Alım Miktarlarının Buğday Üretimine, İthalata ve İhracata Etkileri Üzerine Model Denemesinin Sonuçları

Bu amaçla modelde kullanılan değişkenler zaman serisi özellikleri taşıdıklarından dolayı, öncelikle değişkenlerin durağan olup olmadıkları araştırılmıştır. Bunun nedeni, yapay regresyona meydan vermemektir. Bunun için geliştirilmiş Dickey-Fuller (ADF) testleri uygulanmıştır. Daha sonra durağan hale getirilen değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin olup olmadığını test edebilmek amacıyla Granger Nedensellik testleri yapılmıştır.

Granger Nedensellik testinden sonra VAR modelinin gecikme uzunluğunun belirlenmesi için bir dizi test uygulanmış ve bunlar çizelge halinde gösterilmiştir. Son olarak da etki-tepki fonksiyonları ile çıkan sonuçlar yorumlanmıştır.

9.2.1.1 Durağanlık Testi Sonuçları

Değişkenler için tek tek durağanlık testi yapılmıştır. Öncelikle fiyat değişkeni için düzey değerlerine sıfır gecikmede ADF testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuç Çizelge 9.8'de gösterilmiştir.

Çizelge 9.8 Fiyat Serisinin Durağanlık Testi

ADF İstatistik Testi	-2.741709	1% Kritik Değer*	-3.5889
		5% Kritik Değer	-2.9303
		10% Kritik Değer	-2.6030

*Mac-kinon tablo değeri

Çizelge 9.8'de de görüleceği gibi seri %10 seviyesinde durağandır ancak bu güven değeri yeterli bulunmamış ve serinin daha yüksek bir güven katsayısına göre durağan olması sağlanmıştır. Serinin durağan olabilmesi için kritik değerın mutlak olarak alınan rakamın Mac-kinon tablo değerinden küçük olması gerekmektedir. Ancak burada, kritik değer 3,5889 tablo

değeri olan 2,741709'dan büyüktür. Daha sonra birinci farkları alınarak, Çizelge 9.9'da gösterilmiştir.

Çizelge 9.9 Fiyat Serisinin Durağanlık Testi (Birinci Fark)

ADF İstatistik Testi	-5.020347	1% Kritik Değer*	-3.5930
		5% Kritik Değer	-2.9320
		10% Kritik Değer	-2.6039

*Mac-kinon tablo değeri

Fiyat serisinin birinci farkları alınarak durağanlığın sağlanıp sağlanmadığı test edildiğinde serinin durağan hale geldiği görülmüştür. Serinin durağan hale geldiği %1, %5, %10 önem seviyesinde Mac-kinon tablo değerinin ADF test değerinden küçük olmasından anlaşılmaktadır. Benzer şekilde diğer değişkenler için de aynı testler uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar aşağıdaki çizelgelerde gösterilmiştir.

Çizelge 9.10 Enflasyon Serisinin Durağanlık Testi

ADF İstatistik Testi	-2.256911	1% Kritik Değer*	-3.5889
		5% Kritik Değer	-2.9303
		10% Kritik Değer	-2.6030

*Mac-kinon tablo değeri

Çizelge 9.11 Enflasyon Serisinin Durağanlık Testi (Birinci Fark)

ADF İstatistik Testi	-7.040592	1% Kritik Değer*	-3.5930
		5% Kritik Değer	-2.9320
		10% Kritik Değer	-2.6039

*Mac-kinon tablo değeri

Çizelge 9.12 TMO Alım Miktarı Serisinin Durağanlık Testi

ADF İstatistik Testi	-3.212344	1% Kritik Değer*	-3.5850
		5% Kritik Değer	-2.9286
		10% Kritik Değer	-2.6021

*Mac-kinon tablo değeri

Çizelge 9.13 İhracat Serisinin Durağanlık Testi

ADF İstatistik Testi	-4.157623	1% Kritik Değer*	-3.5889
		5% Kritik Değer	-2.9303
		10% Kritik Değer	-2.6030

*Mac-kinon tablo değeri

Çizelge 9.14 İthalat Serisinin Durağanlık Testi

ADF İstatistik Testi	-3.849359	1% Kritik Değer*	-3.5889
		5% Kritik Değer	-2.9303
		10% Kritik Değer	-2.6030

*Mac-kinon tablo değeri

Çizelge 9.15 Üretim Miktarı Serisinin Durağanlık Testi

ADF İstatistik Testi	-1.499589	1% Kritik Değer*	-3.5889
		5% Kritik Değer	-2.9303
		10% Kritik Değer	-2.6030

*Mac-kinon tablo değeri

Çizelge 9.16 Üretim Miktarı Serisinin Durağanlık Testi (Birinci Fark)

ADF İstatistik Testi	-6.382839	1% Kritik Değer*	-3.5930
		5% Kritik Değer	-2.9320
		10% Kritik Değer	-2.6039

*Mac-kinon tablo değeri

Çizelgelerden de görüldüğü gibi serilerin bir çoğu sıfır gecikmede, bir çoğu ise birinci farklarında durağan hale gelmiştir.

9.2.1.2 Granger Nedensellik Testinin Sonuçları

Seriler durağan hale getirildikten sonra Granger Nedensellik testi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Çizelge 9.17'de gösterilmiştir. Burada örnek olarak H_0 hipotezi aşağıda gösterilmiştir.

H_0 : Y endeksinden X doğru bir nedensellik yoktur.

H_A : Y endeksinden X doğru bir nedensellik vardır.

Çizelge 9.17 Granger Nedensellik Testi Sonuçları

H ₀ Hipotezi:			Göz.	F-İstatistiği	Olasılık	H ₀
FIY1	→	ENF1	41	2.65064	0.08435	R
ENF1	→	FIY1		2.15329	0.13082	K
IH	→	ENF1	41	1.44464	0.24918	K
ENF1	→	IH		1.27241	0.29245	K
IT	→	ENF1	41	1.06693	0.35469	K
ENF1	→	IT		1.07894	0.35069	K
TMOAL	→	ENF1	41	1.19677	0.31391	K
ENF1	→	TMOAL		1.71028	0.19518	K
UM1	→	ENF1	41	1.24795	0.29922	K
ENF1	→	UM1		0.70683	0.49992	K
IH	→	FIY1	42	0.26216	0.77080	K
FIY1	→	IH		1.42065	0.25443	K
IT	→	FIY1	42	0.36791	0.69468	K
FIY1	→	IT		0.55718	0.57755	K
TMOAL	→	FIY1	42	2.07297	0.14018	K
FIY1	→	TMOAL		7.99325	0.00130	R
UM1	→	FIY1	42	4.38964	0.01947	R
FIY1	→	UM1		2.43524	0.10149	K
IT	→	IH	43	6.93459	0.00271	R
IH	→	IT		3.40501	0.04363	R
TMOAL	→	IH	43	35.4875	2.0E-09	R
IH	→	TMOAL		0.70166	0.50207	K
UM1	→	IH	42	2.35701	0.10877	K
IH	→	UM1		2.02563	0.14628	K
TMOAL	→	IT	43	8.71023	0.00077	R
IT	→	TMOAL		9.33301	0.00050	R
UM1	→	IT	42	4.78049	0.01423	R
IT	→	UM1		2.39482	0.10519	K
UM1	→	TMOAL	42	1.17469	0.32017	K
TMOAL	→	UM1		3.14996	0.05454	R

X → Y ; X, Y'nin nedenidir. Y → X ; Y, X'in nedenidir.

K : kabul, R : ret

Çizelge 9.17'de bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken ile olan nedenselliğinden çok, kendi aralarında bir nedenselliğin olduğu görülmektedir. Çizelge incelendiğinde, enflasyon ile TMO buğday alımı, ihracat, ithalat ve üretim miktarı arasında karşılıklı bir nedensellik olduğu görülmektedir. Buğday üretim miktarı ve buğday ihracatından TMO buğday alımına tek taraflı bir nedensellik görülürken, ithalatın TMO buğday alımını etkilemediği görülmektedir. Ayrıca buğday fiyatının buğday üretim miktarının nedeni olduğu da görülmektedir. Buğday ithalatı,

enflasyonu ve buğday fiyatlarını etkilemektedir. İthalat ve ihracat arasında ise bir nedensellik bulunmamaktadır.

Bilindiği gibi VAR modelinin oluşturulmasında gecikme uzunluğu önem arz etmektedir. Gecikme uzunluğunu belirlemek amacıyla yapılan yöntemlere ilişkin sonuçlar Çizelge 9.18’de verilmiştir.

Çizelge 9.18 VAR Modeli İçin Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

İçsel değişkenler: TMOAL D(UM) IH IT

Dışsal değişkenler: C D(FIY(-1)) D(FIY)

Gözlem sayısı: 39

Gecikme	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-2372.576	NA	1.51E+48	122.2859	122.7978	122.4696
1	-2308.514	105.1264*	1.30E+47*	119.8213*	121.0156*	120.2498*
2	-2298.004	15.09189	1.81E+47	120.1028	121.9796	120.7762
3	-2279.437	22.85130	1.76E+47	119.9711	122.5305	120.8894
4	-2267.532	12.21063	2.64E+47	120.1811	123.4229	121.3443
5	-2245.182	18.33832	2.67E+47	119.8555	123.7798	121.2635

* Gecikme uzunluğu seçim kriteri

LR: LR İstatistiği (%5 Güven aralığı)

FPE: FBE İstatistiği

AIC: Akaike bilgi kriteri

SC: Schwarz bilgi kriteri

HQ: Hannan-Quinn bilgi kriteri

Çizelge 9.18’de ise VAR modelinin hangi gecikme uzunluğunda oluşturulacağı gösterilmektedir. Çizelgede koyu puntolarla belirtilen * işaretinin değişik yöntemlere göre gecikme uzunluğu bir’dir. Bu da VAR modelinde kullanılacak olan gecikme uzunluğunun bir olduğunu göstermektedir.

9.2.1.3 VAR Modelinin Sonuçları

Gecikme uzunluğu bir olarak belirlenmiş VAR modelinin sonuçları aşağıdaki Çizelge 9.19’da gösterilmiştir.

Çizelge 9.19 Birinci Dereceden Gecikmeli VAR Modelinin Sonuçları

	TMOAL	D(UM)	IH	IT
TMOAL(-1)	0.647636 (0.15541) [4.16719]	-0.022106 (0.25885) [-0.08540]	0.516709 (0.07502) [6.88793]	-0.145191 (0.07518) [-1.93125]
D(UM(-1))	-0.105106 (0.09508) [-1.10551]	-0.494460 (0.15836) [-3.12245]	-0.049136 (0.04589) [-1.07069]	-0.075273 (0.04599) [-1.63666]
IH(-1)	-0.294730 (0.22909) [-1.28655]	-0.382720 (0.38156) [-1.00303]	0.064316 (0.11058) [0.58163]	0.342453 (0.11082) [3.09020]
IT(-1)	0.772675 (0.24485) [3.15574]	0.555236 (0.40782) [1.36149]	-0.020077 (0.11819) [-0.16987]	0.579884 (0.11844) [4.89588]
C	420487.4 (288125.) [1.45939]	295692.1 (479899.) [0.61615]	-476188.1 (139076.) [-3.42395]	412801.8 (139379.) [2.96173]
D(FIY(-1))	2844409. (1922027) [1.47990]	2216958. (3201312) [0.69252]	462348.4 (927746.) [0.49836]	1530010. (929767.) [1.64558]
D(FIY)	-715849.4 (1782809) [-0.40153]	108980.9 (2969433) [0.03670]	-70166.41 (860547.) [-0.08154]	2542329. (862421.) [2.94790]
R ²	0.608935	0.327796	0.729927	0.647513
Düzeltilmiş R ²	0.543757	0.215761	0.684915	0.588765
Hata Kareleri	3.25E+13	9.02E+13	7.58E+12	7.61E+12
Toplamı				
Std. Hata	950474.6	1583103.	458786.1	459785.2
F-istatistiği	9.342699	2.925856	16.21622	11.02190
Benzerlik Oranı	-649.0770	-671.0148	-617.7568	-617.8503
Akaike AIC	30.51521	31.53557	29.05846	29.06281
Schwarz SC	30.80192	31.82228	29.34516	29.34951
Bağımlı Değişken. Ortalaması	2047541.	288837.2	535605.2	695742.7
Bağımlı Değişken. Standart Sapması	1407156.	1787660.	817327.9	716984.9
Hataların Kovaryans Determinantı		5.66E+46		
Benzerlik Oranı		-2558.592		
Akaike Bilgi Kriteri		120.3066		
Schwarz Kriteri		121.4534		

Standard Hatalar & t-istatistikleri parantez içinde verilmiştir.

Çizelge 9.19 incelendiğinde VAR modelinin parametrelerinden bazıları istatistiki olarak anlamlı çıkmamaktadır. VAR modelinin en önemli özelliklerinden biri de parametrelerinin yorumundan ziyade, etki-tepki fonksiyonlarından yararlanmak suretiyle

yorumlarının yapılabilmesidir. Yapılan bu çalışmada da etki-tepki fonksiyonlarından yararlanılmıştır.

9.2.1.4 Etki-Tepki Fonksiyonları ve Sonuçları

Etki-tepki fonksiyonları şokların değişkenler üzerindeki etkilerini ve hangi zamanda etkisinin ne olduğunu göstermektedir.

Ekteki Grafik 9.1’de görülebileceği gibi değişkenler bazı dönemlerde şoklar meydana getirmiş ve değişkenin kendisi ve diğer değişkenler buna tepki vermişlerdir.

TMO değişkeninde bir standart sapmalık şok meydana geldiğinde, buğday üretim miktarının 2. yılda tepkisi negatif yönde iken, 2.yıldan sonra artmaya başlamış ve 16.yılda etki kaybolmuştur. Bu da teoriyi desteklemektedir. Çünkü TMO alım yaptıkça buğday üretimi daha da artacaktır. Üreticiler daha fazla buğday üretmek isteyecekler çünkü TMO onlar için pazar kapısı ve devlet güvencesidir. Anket sonuçlarından elde edilen bilgiler de bu teoriyi doğrular niteliktedir. Aynı zamanda araştırmada, bazı ilçe ve köylerde TMO bürolarının kapandığı ve dolayısıyla buğday üretiminin bu yerlerde azaldığı tespit edilmiştir. TMO büroları yeniden buralarda açıldığı takdirde, üreticilerin birçoğu “TMO buğdayımı alacak” diye daha fazla üretim yapmak isteyecek ve ürününü burada pazarlayacak çünkü üreticiler tüccarların eline düşmek istememektedirler. Dolayısıyla TMO alım miktarında olumlu yönde bir değişiklik, üreticilerin buğday üretim miktarını doğrudan olumlu yönde etkileyecektir.

Modeldeki TMO değişkeninde bir standart sapmalık şok, buğday ihracatını olumlu yönde etkilerken, ithalatı olumsuz yönde etkilemiştir. TMO alım yaptıkça, üreticiler daha fazla üretmek isteyecekler demistik. Dolayısıyla üretim arttıkça, ihracat da artacaktır. İhracatın önü açılacağından ithalat miktarı azalacaktır. Bu da ülkemiz açısından olumludur çünkü buğdayda şu an yeterli ülke konumundayız ve bunu korumamız gerektiğinden öncelikle dışarıdan ucuz buğday ithal etmek yerine kendi yerli üretimimizi korumamız gerekmektedir.

İthalat değişkeninde bir standart sapmalık şok meydana geldiğinde, buğday ihracatının 2.yılda tepkisi pozitif yönde iken, 2.yıldan 4.yıla kadar azalmaya başlamış ve 12.yılda etkisi kaybolmuştur. İhracat miktarındaki olumlu yönde bir artış, ithalat miktarını olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye’deki buğday ithalat ve ihracat rakamlarına baktığımızda ithalat yapıldıkça ihracatın ve üretimin genelde azaldığı buna en iyi örnektir. En sert tepkiyi ise buğday üretimi ihracattaki bir standart sapmalık şoka göstermiştir. Çünkü buğday üretimindeki en ufak olumlu ya da olumsuz bir değişiklikten en fazla ihracatımız etkilenecektir. Buğday üretiminde artış ne kadar çok olursa, ihracat da buğday üretim miktarına bağlı olarak artacaktır.

Sonuç olarak, TMO alım miktarında olumlu yönde yapılan bir değişiklik, buğday üretim miktarını ve ihracatını arttırırken, ithalatı azaltmıştır. Tüm bu sebeplerden dolayı TMO, üreticilerden buğday alımına devam etmeli ve yerli üretimini korumalıdır. Çünkü ülke ekonomisinin ve üreticilerin buna ihtiyacı vardır. Son yıllarda özellikle 2007 yılında ortaya çıkan iklim değişiklikleri ve yaşanan kuraklıktan dolayı buğday üretiminde azalma olacağı tahmin edilmektedir. Üretimdeki azalma, TMO alım miktarını ve stoklarını da olumsuz yönde etkileyebilecektir. Dolayısıyla yaşanan bu olumsuzluklara karşı ayakta durabilmek için, buğdayın TMO gibi güçlü bir kuruma daha fazla ihtiyacı vardır. Çünkü TMO'nun uygulayacağı tarım politikaları ülke ekonomisi, üretici ve dolayısıyla tüketicileri olumlu ya da olumsuz şekilde etkileyecektir. TMO buğdayda tarım politikalarını uygularken tutarlı bir yol izlemeli, üreticiyi tüccar karşısında ezdirmemeli, üreticiye parayı peşin ve zamanında vermeli, buğday fiyatlarını belirlerken dünya buğday fiyatlarını, girdi fiyatlarını ve enflasyon oranını dikkate almalıdır. Bu modelde, TMO'nun uygulayacağı politikaların ne kadar da önemli olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Gerçekten de kısa fakat anlamlı olan “TMO, çiftçinin kara gün dostudur” sözünü de unutmamak gerekir.

10. TÜRKİYE BUĞDAY ÜRETİMİNİ SINIRLAYAN ETMENLER

Bu bölümde daha önceki bölümlerdeki bulgulara dayanarak Türkiye’de buğday üretimini sınırlayan etmenlerin neler olduğu 3 grupta toplanarak incelenmiştir.

10.1 Tarımsal Yapıdan Kaynaklanan Sorunlar

10.1.1 Küçük ve Parçalı İşletmeler

Tarımsal yapıdan kaynaklanan sorunların arasında kaliteli tohumluğun kullanılmaması, sulama suyunun yetersizliği ve kirliliği, aşırı dozda gübre ve ilaç kullanımı, arazilerin parçalı olması yer almaktadır. Buğday tarımı yapılan bölgelerde (Trakya’nın bazı bölümleri hariç) mekanizasyon sorunu da bulunmaktadır. Bu sebeplerden dolayı, Türkiye’de her yıl belirli miktarlarda kaliteli ham maddeye duyulan ihtiyaç nedeniyle buğday ithalatı yapılmaktadır. Bunun için üreticilerin ürettikleri buğdayla yem, un, ekmek vb. temel maddelerin ihtiyacı da giderilmiş olacaktır. Ülkemiz kaynaklarının en iyi şekilde değerlendirilmesi ve kendi üreticimizin kazanması bakımından sanayinin ihtiyaç duyduğu kaliteli buğdayın yurt içinde üretiminin teşvik edilmesi gerekmektedir.

Sadece buğday ve arpaya dayalı üretimin yapıldığı topraklarda tek yönlü besin maddesi tüketimi nedeniyle besin maddesi noksanlığı ortaya çıkmakta ve toprak yapısı bozulmaktadır. Mono kültür yapılan topraklarda bazı zararlı böceklerin popülasyonu artmaktadır. Buğday üretimi yapılan topraklarımızın yapısının düzeltilmesi bakımından münavebe yapılmalıdır.

Kaliteyi ve üretimi olumsuz etkileyen faktörlerin azaltılması, özellikle girdi ve teknoloji kullanımında üreticileri bilinçlendirmek amacıyla gerekli eğitim faaliyetlerini yürütmek, üreticilerin ihtiyaç duyduğu teknik desteğin sağlanmasıyla mümkün olacaktır.

10.1.2 Tohumluk Sorunu : Buğday verimini artırmanın en önemli faktörlerinden biri yüksek vasıflı tohum kullanımındır. Türkiye’de buğday ekim alanları dikkate alındığında, yıllık tohumluk talebi 1.8 milyon ton civarındadır. Buğdayın kendine döllen bir bitki olması tohumluk değişiminin üç yılda bir yapılması gerekmektedir. Bu sebeple yıllık buğday tohumluk ihtiyacı 600 bin ton civarındadır.

Buğday üreticileri tohumluk ihtiyaçlarını çoğunlukla kendi ürettikleri ürünün bir kısmını ayırmak suretiyle karşılamaktadırlar. Bu şekilde sağlanan tohumluklar, sertifikalı tohumluk kullanımı dışında kalan uygulamalardır.

Buğday’da kalite ve verime etkisi büyük olan tohumluk için ülkemizde tohumluk gençleştirme çalışmalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Halihazırda 195 çeşit buğdayın tescil ve

üretim izni bulunmaktadır. Ancak üreticinin yoğun olarak kullandığı 10 çeşit buğday vardır. Bu yıl dağıtımına sunulan 48 çeşit buğday tohumundan 12 tanesi makarnalık buğdaydır. Türkiye’de bu kadar çeşit olmasına rağmen, kaliteli ve yüksek vasıflı tohum ıslah çalışmalarına ihtiyaç vardır.

Üreticilerin sertifikalı tohumluk kullanımının özendirilmesi için 2005 yılında 3 YTL/da olan destek miktarı, 2006 yılında 5 YTL/da olarak uygulanmıştır. Ayrıca Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri kredi uygulamasında sertifikalı buğday ve arpa tohumluğu satın alan çiftçilere düşük faizli kredi uygulaması yapmaktadır. Bu uygulama üreticiler tarafından yeterince kullanılmamakta, kredi alırken ise istenen teminatları karşılayamamaktadırlar.

10.1.3 Zirai Mücadele Sorunu : Tohum tarlaya düştüğü andan itibaren buğdayın ortağı olan yabancı ot, tarla zararlıları ve hastalıklar, verim ve kalite düşüren, büyük kayıplara sebep olan etkilerini sürdürmektedirler. Öte yandan zirai mücadele ilaçlar fiyatlarının üreticiye pahalı gelmesi, mücadelenin yeterince yapılamaması sonucunu doğurmaktadır.

Tarımsal mücadele ilaçlarının uygun ve zamanında kullanılabilmesi için, çiftçi eğitimine gereken önem verilmelidir. İlaçlama programları konusunda çiftçi eğitim çalışmalarının etkili ve yaygın olarak sürdürülmesi için, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı İl ve İlçe teşkilatlarının Ziraat Odaları ile yakın işbirliğine girmeleri önem taşımaktadır.

Hasat öncesinde ürün kaybının engellenmesi bakımından alet ve ekipmanların bakım ve onarım gibi kontrollerinin de hasat öncesinde yapılması için üreticiler bilgilendirilmelidir.

Buğdayda kalite sorunlarının çözümlenerek (süne zararı, hastalık, uygun çeşit seçimi gibi) buğdayın yemlik olarak kullanımının önüne geçilmelidir. 2004 yılında süne mücadelesindeki başarının sonraki yıllarda da devam etmesi için çiftçi eğitim faaliyetlerinin ve teknik desteğin sağlanması gerekmektedir.

10.1.4 Gübreleme Sorunu : Kaliteli ve bol ürün alabilmenin yolu, toprağın ve bitkinin ihtiyaç duyduğu makro ve mikro bitki besin elementlerinin bir biçimde toprağa kazandırılmasından geçer. Toprağın ve bitkinin ihtiyaç duyduğu bitki besin element miktarının belirlenmesinde en etkili yöntem, toprak ve yaprak analizi ile mümkündür.

Bugüne kadar birçok üretici tarım arazilerinin toprak analizi yapılamadığı için genellikle alışıl gelmiş şekilde ve miktarda gübreleme yapmaktadır. Gübrelemenin gerek miktar ve gerekse tekniğindeki hatalar ve yanlış uygulamalar, kazanç yerine kayıp getirmektedir. Üreticilere tekniğine uygun gübre kullanımı konusunda yeterli eğitim ve yayım

hizmeti götürülmeli, toprak analiz laboratuvarları, bölgelerin özellikleri de dikkate alınarak yurt düzeyinde yaygınlaştırılmalı ve üreticilerin gübre uygulamalarını toprak analiz sonuçlarına göre yapmaları Ziraat Odaları tarafından da desteklenmelidir.

Üretilerek veya ithal edilerek piyasaya arz edilen kimyevi gübreleri kullanan üreticilerin güvenli ürün kullanmalarının temini ve etkin bir piyasa denetimi sağlanması hususunda gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Yaprak gübresi satışı yapan kişilerin de denetlenerek daha sıkı bir kontrol sisteminin getirilmesi üreticilerin yararına olacaktır.

10.1.5 Sulama Sorunu : Sulama verimi etkileyen en önemli faktördür. Ülkemizde 1998’de kamu sulamaları yaklaşık 3,555 milyon hektara ulaşmış ve halk sulamaları ile birlikte, ekonomik olarak sulamaya açılacak 8,5 milyon hektar alanın ancak 4,555 milyon hektarı sulanabilmektedir (Anonim 1999, Özçelik ve ark. 1999). Türkiye’de ise buğday ekim alanlarının yaklaşık %70’i kıraç arazilerdir. Bu arazilerde yıllık yağış miktarı da oldukça düşüktür. Türkiye ortalama verimi 200-232 Kg/da arasında değişmektedir. Bununla birlikte sulanan alanlarda 700 Kg/da ürün alınabilmektedir. Bu sebeple, sulanabilecek alanların bir an önce sulamaya açılması gerekmektedir. Buğday üretiminin gerek kalite gerekse verim yönünden iyi olmadığı alanlarda ise diğer tarım ürünlerine yönelim konusunda programlar uygulanmalıdır; örneğin hayvancılık ve yem bitkileri gibi.

Yıllık toplam yağışın 500 mm dolayı ve altında bulunduğu, yağışın aylara dağılımıyla sulama olanaklarının yetersiz oluşu, buğday verim ve üretiminin düşük kalmasının temel nedenidir. Sınırlı nem koşullarında yeterli verim sağlayabilen, kuraklığa dayanıklı çeşitlerin üretimde kullanılması yanında; tohum yatağına yeterli nemi sağlamak için ekim zamanında ve ilkbaharda başaklanma öncesi ve sırasında sulama olanağı bulunmalıdır. Bunun için sulama yatırımları hızlandırılmalıdır.

Sulama yapılırken aşırı sulama sonucu göllendirmeden kaçınılmalıdır. Aksi takdirde toprağın tuzlaşması ve çoraklaşması veya bitkilerin yatması söz konusudur. Bunun yanında üreticiler, aşırı kirlenmiş, tuz oranı yüksek suları, sulamada kullanmaktan kaçınmalıdırlar. Bu nedenle harcanan suyun, emeğin ve enerjinin boşa gitmemesi için sulama işinin çok iyi ve bilinçli bir şekilde yapılması gerekmektedir.

10.2 Pazarlamadaki Sorunlar :

Buğdayın satın alınması, depolanması, muhafazası, sevkiyatı ve satışı sürecinde çeşitli sebeplerden dolayı kayıplar meydana gelmektedir. Söz konusu kayıplar, tartım, kayıt ve hesap hatalarından, dökülme ve saçılmalardan, cihaz – makine ve depo kullanım hatalarından, ürün

bünyesindeki rutubet kayıplarından, havalandırma ve kurutmalar sırasındaki kayıplardan, haşere-kemirgen ve kuş tahribatlarından, depolama tekniğine uyulmaması sonucu oluşan kayıplardan, insan hataları ve diğer nedenlerle oluşmaktadır.

TMO'da yapılan depolamalarda 1999-2003 yılları arasında ortalama kayıp buğdayda %0,27, arpada %0,07, mısırdaki %0,20 ve çeltikte ise %0,79 olmuştur. Buna rağmen, söz konusu kayıpların daha da azaltılması mümkündür. Açık yığınlardaki kayıpların silolara göre oldukça fazla olduğu dikkate alınarak mümkün olduğunca açık yığınlarda depolama yapılmamalıdır. Personel sorununun en fazla olduğu bu dönemde, gerek geçici ve yetersiz sayıda personel ile alım yapılması, gerekse zorunlu olarak açıkta depolama yapılması nedeniyle, mümkün olduğunca, geçici ekip açılmamalı ve personel açığı giderilmelidir.

Türkiye'de buğday pazarlaması TMO ve borsaların dışında çoğunlukla tüccarlar aracılığıyla yapılmaktadır. Üreticileri tüccarın eline bırakmamak ve üreticinin emeğinin karşılığını tam olarak alabilmesini sağlamak için Toprak Mahsulleri Ofisi piyasayı dengeleyici bir unsur olarak görev yapmalıdır.

10.3 Tarım Politikaların Yetersizliğinden Kaynaklanan Sorunlar :

Türkiye'deki buğday üretiminin artmamasının önemli nedenlerinden birisi de tarım politikalarının yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Bu sorunlardan bazıları aşağıda özetlenmiştir.

➤ 2006 yılında buğday fiyatları TMO tarafından hedef enflasyon dikkate alınarak belirlenmiş ve bu artış ekmeçlik buğdayda ortalama %8 civarında olmuştur. Bu artışa rağmen buğday üretiminde yoğun olarak kullanılan ve toplam ürün maliyetinde %63 oranında pay alan bazı girdi (mazot, gübre, traktör) fiyatları ürün fiyatlarının üzerinde artmıştır. Bu nedenle buğday üreticisi gelir kaybına uğramıştır. Dünya buğday pazarında üreticilerin rekabet şansının artırılabilmesi için girdi fiyatlarının düşürülerek buğdayın daha ucuza mal edilebilmesi sağlanmalıdır.

➤ Borsalarda artan buğday fiyatları, TMO'nun 2007 yılı Haziran ayında piyasadan düşük fiyat açıklamasıyla piyasayı olumsuz etkilemiş ve fiyatlar düşmüştür. Diğer yandan, TMO'nun 13 Bölge Müdürlüğünün tamamı, 50'ye yakın Şube Müdürlüğü, 100'e yakın Ajans Müdürlüğünü kapatmasının izleri sürerken ve birçok yerde alımları borsalardan yapması buğday üreticilerini zor durumda bırakmış, üreticiler ürünlerini düşük fiyatla sanayiciye ve tüccara satmak zorunda kalmışlardır.

➤ Başka bir tarım politikası yanlışı ise; TMO'nun alım yaptığı yerlerde ürün bedelinin 10 tona kadar olanının tamamı peşin, kalanı ise 30 gün içinde ödenmesi öngörülmesine rağmen

ödemelerde yaşanan gecikmeler ve alım bareminin belirlenmesinde kullanılan kriterlerin uygun olmaması nedeniyle üreticilerin zor durumda bırakılmasıdır.

➤ TMO'nun başlıca finans kaynağı T.C. Merkez Bankası ve Ziraat Bankasıdır. Ancak bunların yanında zaman zaman diğer ticari bankalardan da kaynak sağlanabilmektedir. Özellikle en önemli sorunlardan biri olan populist tarım politikalarının izlenmesi TMO'nun finans zorluğu içine girmesine neden olmaktadır. Yanlış politikalar nedeniyle TMO aşırı borçlanmaya sokularak zaman zaman özel bankalara bile borçlanmak durumunda kalmıştır. Özellikle populist politikaların uygulanması ve TMO'nun siyasilerce oy toplama aracı olarak kullanılması nedeniyle bazı yıllar ürünlere verilen yüksek fiyatlar ve fazla alımlar nedeniyle TMO'nun finans yükü oldukça artmıştır. Bunun yanında TMO'nun finansman sorununu çözmek için buğdaya düşük fiyat verilerek TMO'nun daha az alım yapmasını sağlayan üreticiyi tüccara yönlendiren bir politika izlenmiştir. Ancak bu şekilde tüccarların özellikle buğdaya TMO'dan daha fazla fiyat vererek tüm ürünü toplaması tarım ürünleri fiyatlarında artışa neden olmuştur. Bunun yanında, bu artıştan çiftçinin cebine yine çok az kısmının girdiği de göz ardı edilmemelidir. Diğer yandan spekülörlerin piyasaya olan müdahalesi sonucu ekme fiyatları da artmış, sonuçta tüketiciler de zarar görmüştür.

➤ Başka bir hatalı uygulama olarak ; TMO'nun kalite/verim ve dekara net getirisini sağlayan fiyat politikasının bulunmayışı, üreticileri haklı olarak verimi yüksek ancak riski de fazla, (üreticiler açısından önemli kimi kriterler bakımından stabilitesi olmayan ya da bilinmeyen) çeşitlere yönelmektedir. Türkiye için oldukça önemli olan buğday konusunda, üretici-sanayici (un fab., fırıncı vb.) ve nihai tüketiciyi birlikte tatmin edebilecek çeşit sorununun giderilmesi gerekmekte ve kaliteli ancak diğer tohumluk çeşitlerine göre düşük verimli çeşitlere verim farkını dikkate alarak özendirici fiyat ve alım politikası uygulanmalıdır.

11. SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye tarım sektörünün ve ekonomisinin temel taşlarından birisi olan, ekonomik öneminin yanında sosyal boyutunun da önemli olduğu temel besin maddesi olan buğdayın incelendiği bu çalışmada; Dünya’da, Türkiye’de ve Trakya Bölgesi’nde ki buğdayın üretim, tüketim, piyasa ve üretici boyutunda bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Araştırma bölgesi olan Trakya Bölgesi tarım ve tarıma dayalı sanayi sektörlerinin yoğunlaştığı önemli bir bölgedir. Trakya Bölgesi yıllara göre değişmekle birlikte, Türkiye toplam buğday ekiliş alanının %5.8’ine, buğday üretiminin yaklaşık %10.9’una sahiptir. Trakya Bölgesi’nde buğday verimi (409 kg/da), Türkiye’nin (220 kg/da) 2 katı, dünya ortalamasının (280 kg/da) 1.5 katıdır. Bu nedenlerden dolayı, Trakya Bölgesi’nin Türkiye tarımına ve ekonomisine buğdayda ekiliş, üretim ve özellikle verim yönünden büyük katkılar sağladığı belirlenmiştir.

Trakya Bölgesi buğday üretimi açısından verimli topraklara sahiptir. Ancak, bölgede daha çok buğday-ayçiçeği münavebesi yapılmıştır. Bu da toprakta bitki besin elementlerinin azalmasına, hastalık ve zararlıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bunun için üreticilerin buğday-ayçiçeği 2’li olan münavebeyi 3 ya da 4’e çıkarmalarının sağlanması için üreticiler bilinçlendirilerek toprak koşullarına uygun alternatif ürünlerin ekilmesi sağlanmalıdır.

Tekirdağ’da üreticilerin %76’sının dekara 20-25 kg, %12’sinin 15-20 kg, %12’sinin ise 25-30 kg tohumluk kullandıkları belirlenmiştir. Kırklareli’de üreticilerin %87’si 20-25 kg, %4’ü 15-20 kg, %9’u ise 25-30 kg arasında, Edirne’de ise üreticilerin %82’si 20-25 kg, %13’ü 15-20 kg, %5’i ise 25-30 kg arasında tohumluk kullanmışlardır. Trakya’da buğday üreticilerinin büyük bir çoğunluğu 20-25 kg/da arası tohumluk kullanmışlardır. Trakya Bölgesi’nde dekara kullanılan tohumluk miktarı normal değerler olan 16-18 kg’ın üzerindedir. Bölgede üreticiler bilinçlendirilerek tohumluk kullanımının normal değerlere düşürülmesi sağlanmalıdır.

Tekirdağ’da en çok Flamura 85, Kırklareli’de ise en çok Flamura 85 ve Pehlivan çeşidi tohumluk kullanılmış, Edirne’de daha çok Pehlivan çeşidi tohumluk kullanılmıştır. Trakya Bölgesi’nde genellikle Flamura 85, Pehlivan, Golia, Sana ve Kate A-1 gibi tohumluk çeşitleri tercih edilmiştir. Bölgede en önemli sorun ise tohumluk seçimi konusunda yaşanmaktadır. Trakya’da her yıl 30-35 çeşit buğday tohumluğu çeşidi ekilmektedir. Bu kadar çok çeşit olması bölge üreticilerini yıldırmakta, üreticiler hangi tohumluk çeşidini kullanacağına karar vermekte zorlanmaktadır. Bölge için oldukça önemli olan buğday konusunda, üretici-sanayici ve tüketiciyi birlikte tatmin edebilecek çeşit sorununun giderilmesi gerekmektedir. Bunun için

öncelikle kaliteli, sertifikalı ve genç tohum çeşitleri üretilmeli ve çeşit sayısı 5 ya da 6'ya indirilmelidir.

Araştırma bölgesindeki üreticiler buğday tohumluğunu Tekirdağ ve Kırklareli'de daha çok Tarım Kredi Kooperatifinden, Edirne'de ise Tarımsal Araştırma'dan almışlardır. Ayrıca buğday üreticilerinin önemli bir kısmı ise kendi ürünlerinden elde ettikleri tohumlukları kullanmışlardır. Buğday üreticilerinin %14-19'u tohumluk ihtiyaçlarını kendi ürettikleri ürünün bir kısmını ayırmak suretiyle karşılamışlardır. Bu şekilde sağlanan tohumluklar, sertifikalı tohumluk kullanımı dışında kalan uygulamalardır. Trakya Bölgesi'nde sertifikalı tohumluk kullanımı azdır. Bunun nedeni, buğday üreticilerinin ilk yılda çok az bir sahada sertifikalı tohumluk kullanıp buradan elde ettiği mahsulü sonraki yıllarda tüm tarlalarında tohumluk olarak kullanmasından kaynaklanmıştır. Ancak buradan da üreticiler yüksek oranda verim alabilmişlerdir. Sertifikalı tohumluklar diğer tohum çeşitlerine göre pahalı olduğundan üreticiler bu tohumluğu her zaman alamamaktadırlar. İlk yılda kullanıp onun üzerinden verim almayı tercih etmektedirler. Bunun için sertifikalı tohumluk fiyatları üreticilerin alabileceği cazip fiyatlara düşürülmeli ve üreticilerin sertifikalı tohumluk kullanımı daha fazla teşvik edilerek verim yükseltilmelidir.

Trakya Bölgesi'nde üreticilerin büyük bir kısmı ekimle 20.20.0 ve 18:46 (DAP) gübresi, kardeşlenme ile üre, sapa kalkmada ise Amonyum Nitrat gübresi kullanmışlardır. Trakya Bölgesi'nde üreticiler ekimle birlikte daha çok 20-25 kg arası gübre kullanmışlardır. Bu da kullanılması gereken değerlerle (20-25 kg) aynıdır. Üreticiler genellikle kardeşlenme ile birlikte daha çok 12-20 kg arası gübre kullanmışlardır. Bu da kullanılması gereken gübre miktarının (kuruda 8-10 kg) biraz üzerindedir. Ayrıca Tekirdağ'da 30 kg'ın da üzerinde gübre kullanıldığı da saptanmıştır. Trakya'da buğday üreticileri genellikle sapa kalkma ile birlikte daha çok 13-23 kg arası gübre kullanmışlardır. Bu da kullanılması gereken miktarlara (14-15 kg) yakın değerlerdir. Dolayısıyla bölgedeki üreticilerin kardeşlenme döneminde fazla gübre kullandıkları belirlenmiştir. Üreticiler gübre kullanımı konusunda bilinçlendirilmelidir. Çünkü buğdayda yapılan yanlış gübreleme hem ürünün kalitesine, hem birim alandan alınan verimin düşmesine neden olmaktadır. En önemlisi de üreticiye ekonomik yönden maliyet getirmekte, dolayısıyla üretici gelirini düşürmektedir. Ayrıca ülke ekonomisini ve çevreyi de olumsuz yönde etkilemektedir.

Trakya Bölgesi'nde buğday üreticilerinin en fazla gübre temin ettikleri kuruluşun Tarım Kredi Kooperatifleri olduğu belirlenmiştir. Bunun en önemli nedeni Tarım Kredi Kooperatiflerinin genelde kredili olarak gübre satışı yapmalarından kaynaklanmıştır. Özel gübre firmaları da %43-47 arası değişen oranlarda gübre dağıtımında söz sahibidirler.

Türkiye tarımının önemli problemlerinden biri olan finansman yetersizliği, bölge üreticilerinin de sorunlarından. Trakya Bölgesi'nde kredili gübre kullanımının (%54.9) peşin alımlara göre (%45.1) daha fazla olduğu saptanmıştır.

Trakya Bölgesi genelinde buğday üreticilerinin %80.4'ü kredi ihtiyaçlarının bulunduğunu belirtmiş olmalarına rağmen, %69.2'si uygulamadaki kredilerin yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Üreticilerin en çok girdi satın alırken krediye ihtiyaç duydukları belirlenmiştir. Kullanılan girdilerin (tohumluk, gübre, ilaç) fiyatları her yıl enflasyondan dolayı arttığı ve üreticilerin yeterli sermaye birikimi olmadığı için üreticiler genellikle çeşitli kuruluşlara borçlanarak kredi temin etmektedirler. Üreticilerin %28.9'unun Tarım Kredi Kooperatifi'nden, %17.1'inin ise Ziraat Bankası'ndan kredi almışlardır. Kalan üreticiler ise Ziraat Odası, Tarım Satış Kooperatifleri ve TrakyaBirlik'ten kredi almışlardır.

Trakya Bölgesi'ndeki (Tekirdağ, Kırklareli, Edirne) tüm illerde zirai ilaç kullanılmıştır. Zirai ilaç kullanımında özel bayilerin payı %38-60 arasında değişmiştir. Tarım Kredi Kooperatifleri zirai ilaç temininde de pazarda etkin bir konumdadırlar. Ziraat Odaları da her üç ilde buğdaya zirai ilaç temin etmişlerdir. Tekirdağ'daki buğday üreticilerinin Önder Çiftçi, tüccar ve Pankobirlik'den, Kırklareli'deki üreticilerin Pankobirlik'den zirai ilaç temin ettikleri belirlenmiştir.

Tekirdağ'da anket yapılan üreticilerin yarısından fazlasının *Chlorsulfuron* etkili maddeli ilaçları kullandıkları tespit edilmiştir. Trakya'da *Chlorsulfuron* maddesi içeren ilaçlar olarak "Glean" ve "Hammer"ın haricinde "Master", "İlloxan", "Harmony Extra", "Puma vb." da kullanılmıştır. Ayrıca bölgede az miktarda 2,4 D Amin etkili maddeli ilaçlar da kullanılmıştır. Bölgede *Delthametrin* etkili maddesi içeren ilaçlardan daha çok "Decis" kullanılmıştır. *Fluquinconazole* maddesi içeren ilaçlardan ise bölgede daha çok "Flamenco" ilacı kullanılmıştır. Her üç ilde de üreticilerin çoğunun hangi zirai ilacı kullandıkları hakkında bir bilgileri yoktur. Bunun sebebi ise üreticilerin zirai ilaçları kendilerinin almamasıdır. Buğday üreticilerine zirai ilaçları Tarım İl Müdürlükleri önermektedir. Dolayısıyla üreticilerin bir çoğu verilen ilaçların isimlerini hatırlamamakta ya da isimlerine bakmamaktadırlar. Üreticiler Tarım İl Müdürlüğünün dağıttığı ilaç dışında dışarıdan kendi gidip ilaç aldıysa genellikle onların isimlerini hatırlamaktadırlar. Tarım İl Müdürlükleri üreticilere ilaç dağıtımını yaparken, ilaçların isimleriyle birlikte onları nasıl, ne amaçla ve ne kadar kullanmaları gerektiğini de anlatmalıdırlar.

Trakya Bölgesi'nde yapılan anket sonuçlarından ilaç çeşitlerine göre farklılık göstermekle birlikte, herbisit ilacı olarak üreticilerin büyük çoğunluğunun genellikle dekara 50-100 ml. arası, insektisit ilacı olarak dekara 15-20 ml. arası, fungusit ilacı olarak ise dekara

50-100 ml. arası ilaç kullandıkları saptanmıştır. Bu değerlerde olması gereken normal değerlerle aynıdır.

Trakya Bölgesi'nde TMO'nun bir çok alım merkezinin kapatılmasına rağmen, buğday alımlarının en önemli alıcısı yine Toprak Mahsulleri Ofisi olmuştur. Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli'de üreticilerin çoğu buğdaylarını TMO'ya satmışlardır. Üreticilerin TMO'nun alım şekline memnun olmadıkları belirlenmiştir. Bunun nedenleri ise, TMO'nun üreticilere ödemeyi taksitle yapması ve onu da geç vermesi buna karşılık tüccarların peşin alım yapmaları, bazı ilçe ve köylerde TMO'nun üreticiye tüccardan düşük fiyat vermesi olarak tespit edilmiştir. Ancak yine de devlet garantisi olduğu için üreticiler TMO'dan alım yapmak istemektedirler. Çünkü tüccarlar istedikleri gibi fiyatlarla oynayabilmektedirler. Üreticiler ise haklı olarak tüccarların eline bakmak istememektedirler. TMO'nun alım merkezleri bazı köylerde kapalı olduğu için üreticiler buğdaylarını nakliyenin masraflı ve zor olmasından dolayı uzak olan ilçelere götürememekte dolayısıyla tüccarların istedikleri fiyattan ürünlerini borçları da olduğu için onlara *zorunlu* olarak satmaktadırlar. Bölgede bu işten tüccarlar kârlı çıkmaktadır. Üreticilerin tüccarların eline bırakılmaması için bölgede TMO alım merkezleri kapalı olan ilçe ve köylerde geç olmadan yeniden açılmalıdır. Üretim maliyetleri hesaplanarak, enflasyona ve dünya fiyatlarına paralel olarak buğday fiyatları belirlenmeli, üreticiye zamanında ve peşin ödeme yapılmalıdır. Girdilerin pahalı olmasından dolayı borçlu olan üreticiler yıldırılmamalı, onları kaliteli ve verimli buğday üretimine teşvik etmelidir.

Üreticilerin pazarlamada bir takım sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu sorunlar; tüccarın istediği gibi fiyatlarla oynaması, TMO'nun tüccara göre düşük fiyat vermesi, birçok yerde TMO'nun alım merkezlerinin kapatılması, rekabetten dolayı buğday fiyatlarının düşmesi, buğdayın kalitesine her bir alıcının cevabının farklı olması, TMO'nun alım sırasında (ücret ve sıra bekleme vs.) güçlük çıkarması ve alıcıların sürekli olarak fiyat kırmak için üründe kusur aramaları olarak belirlenmiştir. TMO, pazarlama konusunda uygulamış olduğu bu politikaları en kısa zamanda düzeltme yoluna gitmelidir.

Trakya genelindeki buğday üreticilerinin %46.9'u fiyatları "Çok düşük", %45.1'i ise "Düşük" bulmuştur. Buğday üreticilerinin %92'sinin buğday fiyatlarından memnun olmadıkları saptanmıştır. Bunun nedenleri, girdilerin pahalı olup fiyatların düşük kalması, buğday ithalatı yapılması ve TMO'nun buğday fiyatlarını geç açıklayıp ödemeyi de geç yapması ve yeterli alım yapmamasıdır. Ancak yine de bölge genelindeki buğday üreticilerinin büyük bir kısmı (%67.8) buğday fiyatını TMO'nun belirlemesini istemişlerdir. Buğday üreticileri TMO'nun ödemeyi peşin ve zamanında yapmasının onlar için çok önemli olduğunu

belirtmişlerdir. TMO buğday fiyatlarını zamanında belirleyerek ödemeyi zamanında yapmalı ve girdi fiyatlarını enflasyon oranından düşük tutmalıdır.

Üreticilerin bir çoğu buğday fiyatlarının girdi fiyatlarına ve maliyetlere göre belirlenmesini istemişlerdir. Ayrıca fiyatların kaliteye, girdi (mazot, gübre, tohum vb.) fiyatlarına, maliyetlere, tüketiciye, verime, bölgeye, dövize, ithalata ve ihracata, doğal afetlere, ekim planlamasına, buğday çeşidine, tüketime, enflasyona, kredi ve faiz oranlarına, dünya piyasalarına göre belirlenmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Üreticiler bu düşüncelerinde haklıdır çünkü tüm bu tespitler buğday fiyatını olumlu ya da olumsuz etkileyebilecektir. Devlet tarafından buğdaya verilen fiyatlar üreticileri pek memnun etmese de, buğday üreticileri buğday tarımına devam etmişlerdir. Bundaki en büyük nedenlerden birisi, arazilerinin buğday tarımı için elverişli olmasından kaynaklanmıştır.

Trakya Bölgesi'nde buğday üreticilerinin çoğu (%69.4) buğday alımını ve işlemini TMO'nun yapmasını istemişlerdir. Edirne'de Tarım kooperatiflerinin alım ve işlemini yapmalarını (%36.7) isteyenler de azımsanmayacak bir orana sahiptir. Üreticilerin diğer olarak belirttikleri kuruluş ise un fabrikalarıdır. Bu oran ise oldukça düşük kalmıştır. Buğday üreticilerinin az bir kesimi ise tüccarların alım ve işlemeyi yapmaları gerektiğini belirtse de, bu oran Tarım kooperatiflerinin (Tarım Satış, Köy Kalkınma, Tarım Kredi) gerisinde kalmıştır.

Trakya genelinde buğday üreticilerinin (%83.4) yeterli zirai alet ekipmanlara sahip oldukları belirlenmiştir. Buğday üreticileri, tarım makinalarını satın alırken genelde ya kimseye sormamakta ya da arkadaş ve komşularına danışmışlardır. Tarım makinaları kullanımı konusunda üreticiler İl Müdürlükleri, ziraat odaları ya da kooperatifler tarafından bilinçlendirilmelidirler.

Bölgedeki incelenen işletmelerde dekardan en yüksek buğday veriminin Tekirdağ İlinde alındığı belirlenmiştir. Dekardan alınan verimleri etkileyen en önemli nedenler işletme büyüklükleri ve kullanılan tohum çeşitleri olarak belirlenmiştir. Türkiye'de olduğu gibi Trakya Bölgesi'nde tohumluk çeşidi çok fazladır. Buğday üreticilerinin aradığı yüksek verim, kalite, dayanıklılık gibi özelliklerin tümünün birlikte bulunduğu bir tohumluk çeşidi henüz tespit edilememiştir. Dolayısıyla üreticiler çok farklı tohum çeşitleri kullanmakta, bu da birim alandan alınan verimleri etkilemektedir.

Trakya genelinde toplam 262 adet buğday üreticisi ile yapılan anket sonuçlarından dekardan alınan ortalama buğday veriminin, resmi rakamlara göre Türkiye ortalamasının yaklaşık 141 kg üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Ancak üreticiler ekiliş alanları eksiksiz doğru tutulmuş olsa da, dekardan alınan verimleri doğru olarak açıklamamaktadırlar. Bunun en büyük nedeni üreticilerin halen “vergi alırlar” düşüncesi ile eksik beyanda bulunmalarındır.

Maliyetler açısından incelendiğinde, tarla kirasının buğday bitkisinde en önemli masraf unsuru olduğu belirlenmiştir. Tarla kirasının toplam masraflar içerisindeki payı illere göre %11.3 ile % 25.4 arasında değişmiştir. Tarla kirası iller itibariyle değişkenlik gösterdiği gibi arazi şekline göre farklı olabilmektedir. Örneğin; Tekirdağ İli sahil şeridinde olduğu için buradaki tarla kiralari diğer illere göre daha yüksek çıkmıştır. Tarla kirasından sonra en önemli masraf unsuru olarak tarımsal girdilerden olan gübre bedeli gelmiştir. Üretim maliyetlerini azaltabilmek için üretimin vazgeçilmez unsuru olan gübrede vergi oranlarının düşürülmesinin bir an önce gerçekleşmesi gerekmektedir.

Buğday kuru arazilerde, üreticileri ekonomik yönden memnun eden ürünlerden birisidir. Trakya Bölgesi'nde 1 kg. buğdayın 2005 yılı maliyeti 0.31-0.35 YTL arasındadır. 2005 yılı içerisinde üreticiler anket sonuçlarına göre, buğdaylarını ortalama 0.36 YTL civarında satmışlardır. Maliyet fiyatının üzerinde yaklaşık % 3-16 gibi düşük bir kâr söz konusudur. Kuru koşullarda ise buğdaya rakip olabilecek ürünler arpa, ayçiçeği, çekirdek kabağı ve kuru soğan olarak belirlenmiştir. Buğday ise kuru soğandan sonra kuru alanlarda dekara en yüksek getiriye sağlamıştır. Bölgede, buğdaya en yakın rakip olarak ayçiçeği görülmektedir. Trakya Bölgesi'nde ayçiçeği tarımı yaygın olmasına rağmen dekara net getirisi buğdaydan düşüktür. Hatta 2005 yılında ayçiçeğinde zarar söz konusudur. Buğdayın dekara net kârının ayçiçeğinden yaklaşık 3 kat fazla olduğu belirlenmiştir. Araştırma bulgularına göre, Trakya Bölgesi'nde buğday maliyeti kârlı çıkmıştır. Bölgede buğday üretimine devam edilmeli ayrıca alternatif ürünlerin üretimine de ağırlık verilmelidir. Buğday münavebe gerektiren bir bitki olmasından dolayı alternatif ürünlerin üretimi de önemlidir.

Trakya Bölgesi'nde ekmeklik buğday üretiminin makarnalık buğday üretiminden oldukça fazla olduğu tespit edilmiştir. Çünkü makarnalık buğday her yerde yetişmediğinden, iklim ve toprak isteği ekmeklik buğdaya göre farklı olduğundan dolayı Trakya Bölgesi'nde daha az yetişmektedir.

Türkiye'de olduğu gibi Trakya Bölgesi'nde de il ve ilçe bazında faaliyet gösteren ticaret borsaları günümüzde yetersiz kalmışlardır. Borsa yasasında borsaların görevleri olarak gösterilen fiyat istikrarının sağlanması, aşırı kazançların önlenmesi, üreticilerin korunması, üretimin yönlendirilmesi, kalitenin iyileştirilmesi gibi pazarlama ilkeleri uygulamada tam anlamıyla gerçekleşmemektedir. Fiyat istikrarının takip edilebilirliği açısından tarımsal piyasaların (satış ve talebin) izlenebilirliğinin sağlanması için ürün borsaları (özellikle hububat, baklagiller ve bazı endüstri bitkileri) oluşturulmalıdır. Ürün borsaları sayesinde üreticiler de ürünlerinin dünya piyasasındaki değerlerini bilerek ekim yapabileceklerdir.

Türkiye ve Trakya tarımının en önemli eksiklerinden biri olan örgütlenme yetersizliği

de buğday üreticilerini ve dolayısıyla buğday tarımını olumsuz yönde etkilemektedir. Burada kooperatiflerin önemi büyüktür. Çünkü kooperatiflerin üretim ve gelirden artış, arz kontrolü vb. ekonomik yararları olduğu gibi, üreticiler arası dayanışma sağlamak, işgücü verimliliğini yükseltmek vb. sosyal yararları bulunmaktadır. Bunun için tahıl üretici kooperatifleri kurulabilir. Böylece üreticiler tarımsal üretim girdilerini daha ucuza alacak ve yetiştirdikleri ürünleri yüksek fiyattan satma olanağı elde edeceklerdir. Ayrıca tarımsal üretimde kullanılan girdilerin rasyonel kullanımı sağlanacak ve üreticiler pazarlama hizmetlerinden de daha iyi yararlanacaklardır.

Buğdayın bir çok alıcısının olması rekabeti de doğurmaktadır. Ancak piyasada istenilen canlılık doğacak diye de piyasa aşırı spekülasyona terk edilmemelidir. Bunun için TMO, borsalar, kooperatifler ve tüccarlar arasında bir denge unsuru oluşturulmalıdır.

Araştırmada, Türkiye’de buğdayın yüksek gümrük vergileriyle (ekmeklik buğdayda %130) korunduğu belirlenmiştir. 2007 yılı Temmuz ayında dünyada buğdayın tonu 250 dolardan (325 YTL) satılmıştır. Ancak %130’luk gümrük vergisiyle bu rakam yaklaşık 750 YTL’ye kadar çıkmıştır. Oysa ki, Türkiye’de aynı yıl buğday fiyatı 333 dolardır. Bu durumda, ithal edilen buğday yerli buğdaydan pahalıya gelmektedir. Üretime devam edebilmenin en önemli koşulu ise yüksek gümrük vergileridir. Yüksek orandaki gümrük vergileri, üretimin devamlılığı ve üreticinin korunması açısından çok önemlidir. Gümrük vergisi oranlarında çok zorda kalmadıkça, (örneğin; tüketim üretimin üzerinde gerçekleştiyse, yeterli stok yoksa, buğdayın kalitesi düştüyse vb.) herhangi indirimle gidilmemeli, üreticiler ve yerli üretim daha çok korunmalıdır. Bundan dolayı, herhangi bir olumsuz durum olmadığı sürece buğday üretimi yüksek gümrük vergileriyle korunmaya devam edilmelidir.

1990-2007 yılları arasında uygulanan populist politikalarından dolayı ekmeklik buğday alım fiyatlarında önemli dalgalanmaların olduğu saptanmıştır. Özellikle 2004-2006 yılları arasında ekmeklik buğday alım fiyatlarındaki artış Toptan Eşya Fiyat Endeksi’nin (2005 yılından itibaren ÜFE) altında kalmıştır. 2007 yılında ise buğday fiyatı son dört yılda ilk defa ÜFE’nin (Eylül ayı ort.) üzerinde gerçekleşmiştir. Bunda da küresel ısınma ve buğday üretimindeki azalışın etkisi çok büyüktür. 2005 yılından itibaren uygulanmaya başlanan *prim sistemiyle dahi* buğday fiyatındaki artış ÜFE artış oranının gerisinde kalmıştır. Burada prim sisteminin önemi çok büyüktür. Üreticiler prim sistemiyle desteklenmeye devam edilmelidir. Çünkü prim sisteminde taban fiyatla hedeflenen fiyat arasındaki fark “prim” olarak hazine tarafından ödendiğinden o ürünün tarımını yapan üreticilerin lehine olmaktadır. Bununla birlikte piyasa fiyatları da çok yükselmediğinden tüketiciler için de prim sistemi yararlıdır. Ayrıca fark ödeme (prim) sistemi ile üretime de müdahale edilebilir. Üretimin fazla olduğu

yıllarda prim miktarı artırılarak üretici gelirindeki ve üretimdeki dalgalanmalar minimuma indirilebilir. Ancak bu sistem uygulanırken Dünya buğday fiyatları çok iyi incelenmeli, çeşitli nedenlerle düşen Dünya buğday fiyatları karşısında üreticileri mağdur etmeyecek şekilde prim miktarı artırılmalıdır. Primlerin üreticiyi destekleyici nitelikte olması ve buğday fiyatının da girdi maliyetlerindeki ve enflasyon oranındaki artış dikkate alınarak verilmesi gerekmektedir.

Hazineye fazla yük getirmemesi için ise prim sisteminin finansmanı, sağlanacak vergi gelirlerinden karşılanabilir. Uzun vadede ise prim ile destekleme sisteminde kendi kendini finanse eden ve Avrupa Birliği ülkelerinde var olan FEOGA benzeri bir fonun oluşturulması gerekmektedir. Böyle bir fonun oluşturulması ile tarıma aktarılan kaynakların daha etkin kullanımı sağlanabilecek ve tarımda daha etkin bir politika izlenebilecektir.

1990-2007 yılları arasında TMO buğday alım fiyatlarının 1996 yılı hariç diğer yıllar dünya fiyatlarının üzerinde gerçekleştiği belirlenmiştir. Bunun nedeni ülkemizde buğday veriminin daha düşük olmasından ve üretim maliyetlerinin yüksek olmasından kaynaklanabilmektedir.

1998 yılından 2007 yılına kadar 9 yıldaki toplam artışa bakıldığında, Fransa buğday fiyatının %132, ABD buğday fiyatının %96, Türkiye buğday fiyatının ise %27 arttığı tespit edilmiştir. Bu da, Türkiye'deki buğday fiyatının ABD ve Fransa'ya göre yeterince artmadığını göstermektedir. Türkiye'de buğday verimi bu ülkelere göre düşüktür, dolayısıyla buğday fiyatındaki artış diğer ülkelerin gerisinde kalmıştır. Verimliliği arttırdığımız takdirde kaliteli buğday üretimi artacak ve bu ülkelerle rekabet şansımız yükselecektir.

Türkiye'de buğdayda girdi fiyatlarının reel olarak seyri incelenmiş ve 1998-2006 yılları arasında girdi fiyatlarında genellikle artış olduğu belirlenmiştir. Özellikle tarımsal desteklerin kaldırıldığı ve tarımsal politikaların IMF niyet mektupları ile yönlendirilmeye başlandığı 2001 yılında yaklaşık gübre fiyatlarında %54-66 arasında, mazotta %12, traktörde %18 oranında artış olurken, buğday fiyatındaki artış %4 olarak gerçekleşmiş, bu artış da girdi artışlarının çok gerisinde kalmıştır. 2005 yılında tohumluk fiyatı haricinde girdi fiyatlarının hepsi azalmıştır. Bu durum üreticiler için olumlu olmakla beraber, önceki yıllarda yüksek orandaki artışlar sebebiyle halen girdi fiyatları oldukça yüksek kalmaktadır. 2006 yılında ise cari fiyatları enflasyondan arındırdığımızda girdi fiyatlarında tekrar bir artış görülmüş, bu artış ise reel olarak azalan buğday fiyatlarının üzerinde olmuştur. Girdi fiyatlarının buğday fiyatlarının üzerinde oluşması satın alma gücü azalan üreticileri daha az girdi kullanımına yöneltmektedir. Üreticilerin girdileri yeterince kullanamamaları sonucu verim düşüklüğü artabilecektir. 2007 yılında ise yaşanan kuraklıktan zaten üretimde ve verimde bir azalış tahmin edilmektedir. Bir de bunun üstüne girdi maliyetlerindeki artış eklenmemelidir. Tam tersine üretici daha fazla

desteklenmeli, kuraklıktan dolayı prim miktarı daha da arttırılmalıdır. Girdi fiyatları ise buğday fiyatı ve enflasyon oranı dikkate alınarak belirlenmelidir.

Buğday fiyatları, girdi fiyatları ve enflasyon artış oranları 1998-2006 yılları itibariyle değerlendirilmiş ve buğday fiyatlarının 1998 yılına oranla 7,78 kat arttığı, girdi fiyatlarının 10,07 kat, enflasyon oranlarının ise 8,12 kat arttığı tespit edilmiştir. 2002-2005 yılları arası girdi fiyatlarındaki artış hızında azalma, girdi fiyatlarının önceki yıllardaki yüksek artışları sebebiyle buğday fiyatları düzeyine inmesine yeterli olamamıştır. Sonuçta girdi fiyatları buğday fiyatları karşısında %24 daha fazla artmıştır.

Türkiye’de 2002 yılından sonra tarımsal desteklemelerde buğdayda DGD yönteminin yanında fiyat ve girdi destekleri de uygulanmaya başlamıştır. Bu da sevindirici bir gelişmedir çünkü DGD yöntemi, Avrupa Birliği ülkelerinde olduğu gibi başka tarım politikası araçlarıyla (sübvansiyonlar, uygun koşullu krediler, girdi destekleri, prim sistemi vb) birlikte kullanıldığında üreticilerin üretimleri ve gelirleri artmaktadır. 2005 yılında ise ilk defa buğdayda prim sistemine geçilmiştir. Bu gerçekten hareketle DGD yanında üretime yönelik özellikle tarım paketinde açıklanan girdi destekleri arttırılmalı, buğdayda kalite sorununun çözümü için tüm desteklerin yanında prim sistemi geliştirilmelidir. Ayrıca ülkemizde kaliteli buğday üretiminin arttırılması için sertifikalı tohumluk kullanımının yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu yönde 2005 yılında atılan ilk adım üreticilere sertifikalı tohumluk desteği verilmesiyle başlamıştır. Üreticilerin sertifikalı tohumluk kullanması ise verimi ve kaliteyi artıracak gibi diğer üretim girdilerinin etkinliğini de artıracaktır.

Buğdayda DGD’ye başvuran çiftçi sayısı giderek azalmıştır. 2003 yılında DGD’ye başvuran çiftçi sayısı 1,86 milyon iken, 2006 yılında yaklaşık 1,7 milyon olarak gerçekleşmiştir. 1,7 milyon kişiye ise yaklaşık 91 milyon YTL ödeme yapıldığı belirlenmiştir. DGD uygulanan alan ise 2005 ve 2006 yıllarında 2004 yılına göre azalmıştır. DGD uygulanan alanın azalmasının en önemli nedeni ise üreticiye 2004 yılında dekar başına 16 YTL olarak ödenen DGD’nin 2005 ve 2006 yıllarında 10 YTL’ye düşmesinden kaynaklanmıştır.

Türkiye’de 2004 yılı için üreticiye DGD olarak dekar başına 16 YTL ödenmesine rağmen, bu destek 2005-2007 yılları arasında azaltılarak 10 YTL’ye düşürülmüştür. Dolayısıyla üreticiye verilen desteğin 2004 yılında yaklaşık 147 milyon YTL/da’dan, 2006 yılında 91 milyon YTL/da’a düştüğü belirlenmiştir. DGD miktarının azaltılması, girdi desteklerinin ise zaman zaman verilmesi üreticileri zor durumda bırakmıştır. Çünkü Türkiye tarımının en önemli sorunu işletmelerin küçük olmaları ve buna bağlı olarak gelir düzeylerinin düşük olmalarıdır. Gelir düzeyinin düşüklüğünden ötürü üreticiler genellikle bir sonraki üretim dönemine borçlu girmektedirler. Üreticilere verilen her bir destek zamanında ve buğday

maliyeti dikkate alınarak verilmelidir. Ayrıca, doğrudan gelir desteği, diğer destekleme araçlarının yerine geçmemeli ancak telafi edici destek olarak onların tamamlayıcı bir unsuru olarak kullanılmalıdır.

Doğrudan Gelir Desteği ABD, Kanada, Meksika, Norveç, İsviçre, Bulgaristan, Kore, Japonya ve Romanya gibi ülkelerin yanı sıra AB ülkelerinde de uygulanmaktadır. Bu sistem, hiçbir ülkede tek başına tarımsal destekleme aracı olarak uygulanmamıştır. Avrupa Birliği dahil bu politikayı benimseyen ülkeler başka araçlarla da tarımlarını desteklemektedirler. Örneğin, AB ülkelerinde Doğrudan Gelir Desteği ödemelerine kısmen yer verilirken, bu ödemeler fiyat politikası, garanti eşikleri, üretim planlaması ve diğer ekonomi politikaları ile birlikte uygulanmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanan destekleme sisteminde DGD %30'luk bir paya sahip iken, ABD'de %10'lar civarındadır.

Doğrudan Gelir Desteği Türkiye tarımında reform politikaları kapsamında başlatılan bir uygulama gibi gösterilse de, en önemli tarım politikası aracı olarak kullanılması doğru olmamıştır. Ayrıca bu uygulama Türkiye tarafından istenilen bir uygulama değil, 1999 yılı Aralık ayında Uluslar arası Para Fonu ile yapılan Stand-by anlaşmasında yer alan önkoşullu maddelerden birisi olduğundan ülkemizin tarım politikalarına bir müdahale olarak da kabul edilebilir.

Doğrudan Gelir Desteği sosyal amaçlı bir destek olup, üretime yönelik değildir. DGD sisteminin Türkiye tarımı için avantajlı yönü üreticilerin kayıt altına alınmasıdır. Çiftçilere doğrudan gelir desteği hizmeti verilebilmesi için arazi kullanıcılarının tespiti ve takibi çok önemlidir. Üreticilerin kayıt altına alınmasıyla ülke ekonomisine de katkıda bulunulacaktır.

Araştırma bölgesinde hangi ilçenin ne kadar girdi kullandığını ve bu girdileri etkin kullanıp kullanmadıklarını belirlemek için Veri Zarflama Analizi yapılmıştır. Bu analizde ölçek etkinliğini bulabilmek için girdiye yönelik ölçeğe göre hem sabit hem de değişken getirilere göre veriler hesaplanmıştır. Anket verilerinden girdiye yönelik ölçeğe göre sabit getirili CRS Modeli sonucunda üreticilerin çoğu ilçelerde fazla girdi kullandıkları, sadece Çerkezköy ve Çorlu ilçelerinde üreticilerin girdilerini etkin kullandıkları belirlenmiştir. Trakya Bölgesi'nde üreticiler girdi fiyatlarını yüksek bulmalarına rağmen, girdileri fazla kullanmaktan da geri kalmamışlardır. Buradan anlaşılacağı gibi, üreticilerin girdi miktarlarını azaltmaları gerekmektedir. Daha sonra girdiye yönelik ölçeğe göre değişken getirili VRS modeli hesaplanmıştır. VRS modeli sonucunda ise, teknik etkin olan 8 ilçe ve ölçek etkin olan sadece 2 ilçe bulunmuştur. Dolayısıyla girdi odaklı değişken getirili VRS modelinde ilçelerde üreticilerin bir çoğu girdilerini etkin kullanmışlardır. VRS modelinin uygulanmasıyla üreticilerin dekara kullandıkları tohumluk miktarı sadece Kırklareli Merkez ilçede fazla

belirlenmiştir. Bu ilçede üreticiler diğer ilçelere göre dekara 1,5 kg daha fazla tohumluk kullanmışlardır. Gübre olarak ise Tekirdağ-Muratlı ilçesinde 1,5 kg/da'lık, Edirne-Havsa ilçesinde 4,7 kg/da'lık ve Edirne-Süloğlu ilçesinde 3,8 kg/da'lık bir fazla kullanım gerçekleştiği tespit edilmiştir. VZA'da çıktı olarak buğday üretimi kullanılmıştır. Bazı ilçelerde buğday üretiminde diğer ilçelere göre eksik kullanım olduğu belirlenmiştir. Örneğin Kırklareli-Merkez ilçede 16,3 kg/da'lık buğday üretiminde eksik kullanım bulunmuştur. Bunun nedeni ise ilçede buğday üretiminin diğer ilçelere göre çeşitli hastalık ve zararlılar vb. (2005 yılında Kırklareli'nin bazı ilçelerinde tarlalarda çok sayıda fare görülmüş ve buğdaylara zarar vermişlerdir) dolayı üretimin düşmesinden kaynaklanmıştır. Sonuçta, VRS modeli CRS modeline göre bize daha etkili sonuçlar vermiştir. VRS modelinin uygulanmasıyla girdi ve çıktılarının üreticiler tarafından daha etkin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Çalışmada ayrıca anket sonuçlarından bölgede hangi ilçelerin girdi ve çıktıları daha verimli kullanıp kullanmadıklarını tespit edebilmek için ayırma analizi yapılmıştır. İlk olarak ayırma analizinde CRS'ye göre etkinlik hesaplanmıştır. CRS modelinin fonksiyon sonuçlarına göre, ilçelerin girdilerini ve çıktısını daha verimsiz kullandıkları ortaya çıkmıştır. Çünkü girdilerin ve çıktının (üretim) katsayılarına bakıldığında, en fazla tohumluk ve gübre miktarlarının verimsiz kullanıldığı belirlenmiştir. Üreticiler arazilerini de Y_1 fonksiyonuna göre daha verimsiz kullanmalarına rağmen, bunun katsayısı tohumluk ve gübreye göre daha düşüktür. Arazi miktarının arazinin verimliliği ya da verimsizliği üzerindeki etkisi her iki fonksiyonda da çok düşüktür. İlçelerin üretim miktarlarını da tüm bu girdilerin sonucunda daha verimsiz kullandıkları belirlenmiştir. Fonksiyon sonucunda ise, ilçeler girdilerini ve çıktıları yaklaşık tohumlukta 0.4 , gübrede 0.5, arazi miktarında 0.1, üretim miktarında 0.2 katsayı farkıyla daha verimsiz kullanmışlardır. Verimli ve verimsiz gruplarda ilçelerin %84.2 oranında doğru sınıflandırıldığı saptanmıştır. Daha sonra ayırma analizinde VRS'ye göre etkinlik hesaplanmıştır. İlçelerin girdi ve çıktıları daha verimli kullanabilmeleri için VRS modeli denenmiş ve sonuçların daha olumlu olduğu belirlenmiştir. VRS (ölçeğe göre değişken getiri) modelinin fonksiyon sonuçlarına göre, ilçelerin girdilerini ve çıktısını daha verimli kullandıkları ortaya çıkmıştır. Çünkü Y_1 fonksiyonunun katsayılarına bakıldığında, girdilerin (arazi miktarı hariç) ve çıktının Y_0 fonksiyonu katsayılarından daha büyük olduğu görülmüştür. İlçeler en fazla tohumluk ve gübre miktarlarını verimli kullanılmıştır. İlçelerin üretim miktarlarını da tüm bu girdilerin sonucunda daha verimli kullandıkları belirlenmiştir. Fonksiyon sonucunda ise, ilçeler girdilerini ve çıktıları yaklaşık tohumlukta 1.7 , gübrede 0.6, üretim miktarında 0.3 katsayı farkıyla daha verimli kullanmışlardır. Dolayısıyla fonksiyon sonuçlarına göre VRS modeli kullanıldığında ilçeler girdilerini ve çıktıları CRS modeline

göre daha verimli kullanmışlardır. Sonuç olarak, bu modellerin fonksiyon sonuçlarına bakılarak hangi ilçelerin girdileri verimli ya da verimsiz kullandıkları bu analizle ayrılabilir. Ayrıca bu analiz sonucunda, Trakya Bölgesi'ndeki ilçeleri verimli/verimsiz olarak sınıflandırmak için en önemli değişkenlerin tohumluk ve gübre miktarları olduğu ortaya çıkmıştır. Verimli ve verimsiz düzeyleri bakımından 19 olgudan (ilçeden) hiçbirinin yanlış sınıflandırılmadığı tespit edilmiştir.

Çalışmada Türkiye ve Trakya Bölgesi üreticilerinin buğdayda destekleme politikası uygulamaları sonucunda ortaya çıkan üretici ve tüketici destek eşdeğerleri tespit edilmiştir. 2001-2006 yılları arasında yapılan değerlendirme sonucunda, Türkiye'nin buğday üretiminin desteklenmesi için yılda yaklaşık 1,5-3 milyar \$ koruma ve destek sağlandığı tespit edilmiştir. 2005 yılında toplam ÜDE 2,7 milyar iken, bu destek 2006 yılında yaklaşık 1,3 milyar'a düşmüştür. Bunun nedeni, 2006 yılında üreticilere sadece tohum desteği verilmesinden, mazot ve tohum için belirlenen desteklerin ise 2007 yılında verilmesinden kaynaklanmıştır. Aynı yıllar arasında buğday üretiminin desteklenmesi amacıyla tüketicilerden üreticilere yılda yaklaşık 400 milyon \$ ile 1.5 milyar \$ arasında bir kaynak aktarılmıştır. Yani Türkiye'deki vergi mükellefleri ve dolaylı vergi ödeyen tüm insanlar üzerinden buğday üreticilerine yaklaşık 400 milyon ile 1.5 milyar \$ arasında bir bedel ödenmiştir. Dolayısıyla 2002-2006 yılları arasında üreticiye yapılan desteklerin yarıya yakını veya yarısı tüketiciler tarafından karşılanmıştır. İncelenen dönemde üreticilere yapılan en fazla yardım 2005 yılında, tüketicilere ise 2001 yılında yapılmıştır. Buğdayda genellikle üreticiye ve tüketiciye verilen destek ters yönde seyretmiştir. Üreticilere verilen destek en yüksek düzeyine 2005 yılında çıkarken, bu yıl tüketicilerin en fazla vergilendirildiği yıl olmuştur. Diğer taraftan, tüketicilere verilen desteğin en yüksek olduğu 2001 yılı, üreticilerin en fazla vergilendirildiği yıl olmuştur. Trakya Bölgesi'nde yapılan değerlendirme sonucunda ise, 2001-2006 yılları arasında buğday üretiminin desteklenmesi için yılda yaklaşık 200-300 milyon \$ koruma ve destek sağlandığı belirlenmiştir. 2005 yılında toplam ÜDE 3,6 milyon iken, bu destek 2006 yılında yaklaşık 1,8 milyon'a düşmüştür. Türkiye ve Trakya Bölgesi buğday üreticilerinin çok desteklendiği sonucuna varılsa da bu destek üreticilere doğrudan olarak ödenmediğinden desteklemeden çok ülke tarımını ve sanayini korumaktan başka bir şey değildir. Türkiye'de desteklemenin en önemli kaynağını tüm ülke insanları oluşturmaktadır. Tüketicilerin daha az bedel ödemesi için ise dünya fiyatlarından yüksek olan tüketici fiyatlarının azaltılması ve buğday üretim miktarının ise tüketim miktarı dikkate alınarak artırılması gerekmektedir.

Bu çalışmada, TMO'nun buğday alım miktarlarının buğday üretimine, ihracatına, ve ithalatına etkileri VAR modeli kullanılarak 1961-2005 dönemleri için incelenmiştir. VAR

modelinden elde edilen sonuçlara göre; TMO alım miktarında olumlu yönde yapılan bir değişiklik, buğday üretim miktarını ve ihracatını arttırırken, ithalatı azaltmıştır. Buğday üretim miktarındaki azalış ise, TMO alım miktarını ve buğday ihracatını negatif yönde, buğday ithalatını pozitif yönde etkilemiştir. Üretim miktarında bir artış söz konusu olduğunda TMO daha fazla buğday alımı yapacak ve ihracat olanağı daha fazla doğacaktır. İhracattaki artış, TMO alım miktarı ve buğday üretim miktarını pozitif yönde etkilemiştir. Bu da ülkemiz açısından olumludur çünkü buğdayda şu an yeterli ülke konumundayız ve bunu korumamız gerektiğinden öncelikle dışarıdan ucuz buğday ithal etmek yerine kendi yerli üretimimizi korumamız gerekmektedir. Buğday ithalatında meydana gelen azalış ise, alım miktarını ve buğday üretimini negatif yönde, buğday ihracatını ise pozitif yönde etkilemiştir. Buğday ihracatı ile buğday ithalatı arasında bir nedensellik zaten görülmemiştir. Tüm bu sebeplerden dolayı TMO, üreticilerden buğday alımına devam etmeli ve yerli üretimini korumalıdır. Çünkü ülke ekonomisinin ve üreticilerin buna ihtiyacı vardır. Son yıllarda özellikle 2007 yılında yaşanan kuraklıktan dolayı buğday üretiminde azalma olacağı tahmin edilmektedir. Üretimdeki azalma, TMO alım miktarını ve stoklarını da olumsuz yönde etkileyebilecektir. Dolayısıyla yaşanan bu olumsuzluklara karşı ayakta durabilmek için, buğdayın TMO gibi güçlü bir kuruma daha fazla ihtiyacı vardır. Çünkü TMO'nun uygulayacağı tarım politikaları ülke ekonomisi, üretici ve dolayısıyla tüketicileri olumlu ya da olumsuz şekilde etkileyecektir. TMO buğdayda tarım politikalarını uygularken tutarlı bir yol izlemeli, üreticiyi tüccar karşısında ezdirmemeli, üreticiye parayı peşin ve zamanında vermeli, buğday fiyatlarını belirlerken dünya buğday fiyatlarını, girdi fiyatlarını ve enflasyon oranını dikkate almalıdır. Bu modelde, TMO'nun uygulayacağı politikaların ne kadar da önemli olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de buğday üreticisi son yıllarda bir yaşam mücadelesi vermektedir. Reel olarak üç yıldır gerileyen fiyatlar, girdi fiyatlarında görülen enflasyonun üzerindeki artışla birleştiğinde yıkıcı bir etki yapmıştır. Genel olarak, tarımsal işletmeler, özellikle de buğday işletmeleri sermayelerinden yiyerek ayakta kalmaya çalışmaktadırlar. Bu koşullarda, tarım sektörü ve buğday, Türkiye ekonomisinin üzerinde bir yük gibi gösterilmektedir. Oysa gerçek bunun tam tersidir. Buğday hem stratejik bir ürün, hem de dünya piyasalarında Türkiye'nin gelir sağlayacağı avantajlı bir üretim alanıdır. Buğday stratejik bir ürün olduğundan desteklenmelidir. Ancak bu destekleme hazineye büyük yükler getirici, siyasi baskılar sonucu oluşan yüksek fiyatlar yerine dünya fiyatlarını dikkate alan, üretimi tüketime yetecek şekilde, daha çok yapısal ve sosyal politikalara ağırlık verecek şekilde olmalıdır. Çünkü buğday tarım dışı sektörlerle de katkı yapmaktadır.

Üreticilerin ise teknik konularda ve uygulamaya ilişkin bilgi eksikliğinden kaynaklanan şikayetleri, TMO, Tarım kooperatifleri ve Fabrika yetkilileri ile yapılan ortak toplantılarda çözüme kavuşturulmalıdır. Bu çerçevede daha bilinçli bir üretime ulaşılması açısından üreticinin eğitim hizmetlerine hız verilmeli; tarla başında eğitim hizmetlerinin yanı sıra yaygın eğitime gidilmeli, konu ile ilgili seminerler ve kurslar hazırlanarak daha fazla üreticinin bu organizasyonlara katılımı teşvik edilmelidir.

KAYNAKLAR

- Akça H (2003). Türkiye Tarımında Destekleme Alımı ve Fark Ödeme Sisteminin Refah Etkilerinin Analizi. Doktora Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Akın E (2002). Buğday, Bulgur ve Durum. www.aciksite.com.tr (erişim tarihi, 08.12.2005).
- Anaç H, Dönmez D, Ege H (2006). Buğday Durum ve Tahmin : 2006/2007. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- Anonim (1981). Ata'nın Anısına, Doğumunun 100. Yılında Tarım Semineri. Atatürk ve Tarım Haftası, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi 12-16 Ekim 1981, Ankara.
- Anonim (1994). Ülke Tarım Politikaları ve Ticareti, Ülke Raporu Türkiye, OECD, Ankara.
- Anonim (1998). Cumhuriyet'in 75. Yılında Türkiye Tarımı Sempozyumu. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ziraat Bankası, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, 15-16 Ekim 1998, Ankara.
- Anonim (1999). Zirai ve İktisadi Rapor 1997-1998. TZOB, Aydoğuş Ofset, Ankara.
- Anonim (2001). Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyonu Raporu-Tahıl ve Baklagil Alt Komisyonu Raporu. Devlet Planlama Teşkilatı Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- Anonim (2003a). Buğday Çalışma Grubu Raporu. Türkiye Ziraat Odaları Birliği Ürün Raporları, Haziran 2003, Sayı:1, Ankara.
- Anonim (2003b). Edirne 2003 Yılı Çalışma Raporu. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Edirne Tarım İl Müdürlüğü, Edirne.
- Anonim (2003c). Edirne İl Master Planı. İl Tarım ve Kırsal Kalkınma Master Planlarının Hazırlanmasına Destek Projesi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Edirne Tarım İl Müdürlüğü, Edirne.
- Anonim (2003d). Tekirdağ 2003 Yılı Çalışma Raporu. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü, Tekirdağ.
- Anonim (2003e). Tekirdağ Tarım Master Planı. İl Tarım ve Kırsal Kalkınma Master Planlarının Hazırlanmasına Destek Projesi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü, Tekirdağ.
- Anonim (2003f). Kırklareli 2003 Yılı Çalışma Raporu. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Kırklareli Tarım İl Müdürlüğü, Kırklareli.
- Anonim (2003g). Kırklareli Tarım Master Planı. İl Tarım ve Kırsal Kalkınma Master Planlarının Hazırlanmasına Destek Projesi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Kırklareli Tarım İl Müdürlüğü, Kırklareli.
- Anonim (2004a). Osmanlı'dan Günümüze Tarım ve Tarıma Hizmet Veren Kurumların Teşkilatlanma Süreçleri, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Mayıs 2004, Ankara.
- Anonim (2004b). Buğday-Arpa Tarımı. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Çiftçi Eğitim Serisi Yayınları, 2004/3, Ankara.
- Anonim (2004c). 2004 Yılı Hububat Raporu. Toprak Mahsulleri Ofisi, www.tmo.gov.tr (erişim tarihi, 08.12.2005).
- Anonim (2005a). Türkiye İstatistik Kurumu, www.tuik.gov.tr (erişim tarihi, 07.12.2005).
- Anonim (2005b). Devlet Planlama Teşkilatı, www.dpt.gov.tr (erişim tarihi, 13.12.2005).
- Anonim (2005c). Buğday Raporu. Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Mayıs 2005, Ankara.
- Anonim (2005d). 2005 Yılı Hububat Raporu. Toprak Mahsulleri Ofisi, www.tmo.gov.tr (erişim tarihi, 02.09.2007).
- Anonim (2005e). Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, www.oecd.org (erişim tarihi, 09.10.2007).
- Anonim (2006). 2006 Yılı Hububat Raporu. Toprak Mahsulleri Ofisi, www.tmo.gov.tr (erişim tarihi, 17.08.2007).
- Anonim (2007a). Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, www.fao.org (erişim tarihi, 12.11.2007).
- Anonim (2007b). Buğday Raporu. Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Ocak 2007, Ankara.

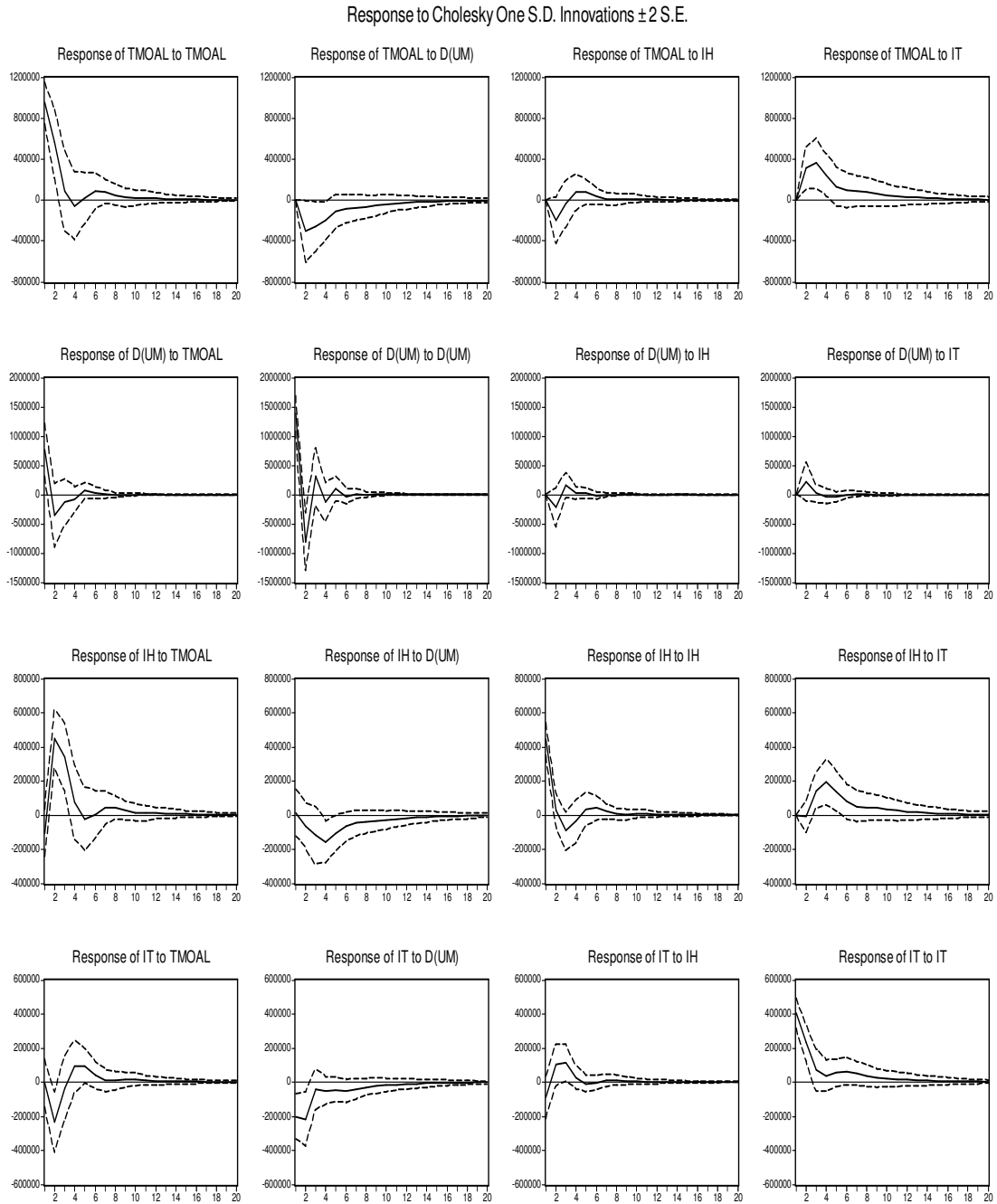
- Anonim (2007c). World Wheat : FAPRI 2007 Agricultural Outlook, www.fapri.org (erişim tarihi, 27.08.2007).
- Anonim (2007d). World Wheat Production, Consumption and Stocks, www.fas.usda.gov (erişim tarihi, 17.08.2007).
- Arıkan R (1995). Araştırma Teknikleri ve Rapor Yazma, Tutubay Yayınları, Ankara.
- Atan M, Karpat G, Göksel A (2002). Ankara'daki Anadolu Liselerin Toplam Etkinliğinin Veri Zarflama Analizi (VZA) ile Saptanması, XI. Eğitim Bilimleri Kongresi, 23-26 Ekim 2002, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşe, Kıbrıs.
- Baysal M.E, Alçılar B ve ark. (2005). Türkiye'deki Devlet Üniversitelerinin 2004 Yılı Performanslarının, Veri Zarflama Analizi Yöntemiyle Belirlenip Buna Göre 2005 Yılı Bütçe Tahsislerinin Yapılması. Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 9. Cilt, 1.Sayı, Sakarya.
- Baysal M.E, Çerçioğlu H, Toklu B (2004). Sağlık Sektöründe Bir Performans Değerlendirme Çalışması. YA/EM'2004 - Yöneylem Araştırması/Endüstri Mühendisliği - XXIV Ulusal Kongresi, 15-18 Haziran 2004, Gaziantep – Adana.
- Chudleigh J (2004). China's Wheat Analysis. Analysing Agriculture For Top Managers of The World, Catalogue, Australia.
- Cochran W.C (1963). Sampling Techniques, 2nd ed., A Wiley International Edition.
- Çakmak E.H, Kasnaoğlu H, Akder H (1999). Tarım Politikalarında Yeni Denge Arayışları ve Türkiye, TÜSİAD, Ankara.
- Demir A (2007). T.E.A.E.- Bakış, Buğday. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Sayı:9, Ankara.
- Demirci S (2000). Doğrudan Gelir Sistemi ve Uygulamalar : Literatür İncelemesi. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, s.7, 23, Ankara.
- Ekboir J (2002). World Wheat Overview and Outlook 2000-2001, International Maize and Wheat Improvement Center (CIMMYT), Mexico.
- Eraktan G (1988(2)). Türkiye'de Tarım Politikası Uygulamaları, Türk Ziraat Mühendisleri Birliği Teknik Tarım Kongresi Tebliği, s. 6., Ankara.
- Erbay E, Unakitan G (2002). Konya Ticaret Borsası'nda Oluşan Buğday Fiyatlarının Analizi. Konya Ticaret Borsası Dergisi, Yıl:5, Sayı: 13, Ekim 2002, Konya.
- Erkan O, Ören N, Akbay A.Ö. (1999). Türkiye'de Tarım Ürünleri Piyasalarına Müdahalelerin Etkileri : Buğday Örneği. Tarımsal Desteklemeler Sempozyumu, TMMOB-Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara.
- Faruqee R (2005). Reforming Wheat Policy In Pakistan. Price Risk Management Workshop, February 2005, World Bank PASS Project Code : WB0229.
- Greene H.W. (2000). Econometric Analysis. Fourth Edition, Prentice-Hall, Inc., New Jersey.
- Gujarati D.N. (2001). Temel Ekonometri, (Çevirenler: Ümit-Gülay Günlük Şenesen), Literatür Yayınları:33, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Günaydın G (2004). Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu Tasarısı'na İlişkin Ziraat Mühendisleri Odası'nın Görüşleri, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara.
- Günçavdı Ö, Levent H, Ülengin B (2000). Yüksek ve Değişken Enflasyonun Tahmininde Alternatif Modellerin Karşılaştırılması: Türkiye Örneği, ODTÜ Gelişme Dergisi, 27(1-2) 2000, 149-171, Ankara.
- Gündoğmuş E (1996). Ankara İli Akyurt İlçesi Tarım İşletmelerinde Ekmeklik Buğday (Triticum aestivum.L.) Üretiminin Fonksiyonel Analizi ve Üretim Maliyetinin Hesaplanması. Journal of Agricultural and Forestry Dergisi, Tübitak, s:251-260, Ankara.
- Güneş E (2002) Türkiye'de Hububat İşleme Ekonomisi. Hububat Ürünleri Teknolojisi Kongre ve Sergisi, Gaziantep.
- Güngör H, Güngör G, (2001). Trakya Bölgesi Un Sanayi Sektör Analizi (Buğday Üreticileri, Un Sanayi, Fırıncılar, Tüketiciler). Trakya Üniversitesi Araştırma Fonu Projesi Proje No: 301, Tekirdağ.

- İnan H.İ. (2006) Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği, Genişletilmiş ve Güncellenmiş Altıncı Baskı, Tekirdağ.
- James J.S. Alston, J.M. (2002). Quality and Yield Responses To Wheat Policy In France: Hidden Consequences of the CAP. Pennsylvania State University.
- Kayalidere K, Kargın S (2004). Çimento ve Tekstil Sektörlerinde Etkinlik Çalışması ve Veri Zarflama Analizi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt:6, Sayı:1, İzmir.
- Kaynar O, Zontul M, Bircan H (2005). Veri Zarflama Analizi İle OECD Ülkelerinin Telekomünikasyon Sektörlerinin Etkinliğinin Ölçülmesi, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:6, Sayı:1, Sivas.
- Kılıçkaplan S, Atan M, Hayırsever F, (2004). Avrupa Birliği'nin Genişleme Sürecinde Türkiye Sigortacılık Sektöründe Hayat Dışı Alanda Faaliyet Gösteren Şirketlerin Verimliliklerinin Değerlendirilmesi. Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü & Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu Geleneksel Finans Sempozyumu 27 - 28 Mayıs 2004, İMKB Konferans Salonu, İstinye / İSTANBUL.
- Kıymaz T (2000). Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Temel Ürünlerde (Hububat, Şeker ve Süt) Uygulanan Tarımsal Destekleme Politikaları ve Bunların Ham Madde Temini Açısından Gıda Sanayine Etkileri. Devlet Planlama Teşkilatı İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Tarım Dairesi, Uzmanlık Tezi, Yayın No: 2504, Ankara.
- Kızılaslan H (2004). Dünya'da ve Türkiye'de Buğday Üretimi ve Uygulanan Politikaların Karşılaştırılması, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt:21, Sayı:2, Tokat.
- Kibritçioğlu A, Kibritçioğlu B (1999). Ham Petrol ve Akaryakıt Ürünü Fiyat Artışlarının Türkiye'deki Enflasyonist Etkileri. T.C. Hazine Müsteşarlığı Araştırma-İnceleme Dizisi No:21, Hazine Müsteşarlığı Matbaası, Ankara.
- Kiraz B (2001) Trakya Bölgesindeki Ticaret Borsalarında İşlem Gören Ürünler, Tekirdağ Ticaret Borsası, Yayın No: 1, Tekirdağ.
- Konyalı S (2003) Türkiye'de Buğdayda İzlenen Politikalar, T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Semineri, Tekirdağ.
- Koo W.W, Taylor R.D. (2003). 2003 Outlook of The U.S. and World Wheat Industries, 2002-2012. North Dakota State University Center for Agricultural Policy and Trade Studies, Agribusiness & Applied Economics Report No.517, Fargo, North Dakota.
- Kutlar A (2000). Ekonometrik Zaman Serileri Teori ve Uygulama, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Lobell D.B. Ortiz-Monasterio J.I. Asner, G.P. (2005). Analysis of Wheat Yield and Climate Trends in Mexico. FSI (Freeman Spogli Institute) Stanford Publications, Field Crops Research, Volume 94, pages 250-256, Stanford.
- McClave J.T. Benson P.G. (1988) Statistics for Business and Economics. 4th ed.Dellen Pub Co., San Fransisco.
- Najafi B (2005). Effects of Government Policies on Wheat Production in Iran : The Application of Policy Matrix Analysis. Economic Research Forum, 12th Annual Conference, 19th-21th December 2005, Grand Hyatt Cairo, Egypt.
- Ören M.N. (1994). Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikası Uygulamaları, Bu Uygulamalar Sonucu Ortaya Çıkan Üretici ve Tüketici Transferleri ve Bunun Çukurova Tarımına Etkileri. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Adana.
- Öz M (2000). Osmanlıda Klasik Dönemde Tarım. Yeni Türkiye Yayınları, Cilt:3, Ankara.
- Özçelik A ve ark. (1999). Türkiye'de Sulama İşletmeciliğinin Geliştirilmesi Yönünden Şebekelerin Birlik ve Kooperatiflere Devri İle Su Fiyatlandırma Yöntemlerinin İyileştirilmesi Olanakları. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Proje Raporu, Yayın No:32, Ankara.
- Özçelik A, Özer O.O, Kayalak S (2005). VAR (Vektör Otoregresif Regresyon) Modelleri İle TMO'nun Buğday İhracatının Ekonometrik Analizi. GAP IV. Tarım Kongresi, Şanlıurfa.
- Özdamar K, (2004). Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi (Çok Değişkenli Analizler. Yenilenmiş 5. Baskı, Kaan Kitabevi, Eskişehir.

- Özkan E, Aydın B (2006). Trakya Bölgesinde Tarımsal Ürünlerin 2005 Yılı Maliyetleri. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Kırklareli Atatürk Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Kırklareli.
- Özkan Z (2005). Türkiye’de Hububat Destekleme Politikasındaki Değişimlerin Üretici Kararlarına Etkisi – Polatlı İlçesi Örneği. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara.
- Özkaya T ve ark. (2001). Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikaları Dünyü- Bugünü ve Geleceği. Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayınları, No: 208, s : 25-26, Ankara.
- Parcell J, Stiegert K (2001). Japanese Demand for Wheat Characteristics: A Market Share Approach. Western Agricultural Economics Association Annual Meetings, July 8 to 11, 2001, Logan, Utah.
- Roeber Ronald L (2000). A Time Series Analysis of European Wheat Export Refunds and World Wheat Prices. Ph.D. Thesis, The University of Nebraska, Lincoln.
- Semerci A (2000). Kırklareli İlinde Buğday Üretiminin Fonksiyonel Analizi. Türk-Koop. Ekin Dergisi, Yıl:4, Sayı:14, Ekim-Aralık 2000, Ankara.
- Sims C (1980). Macroeconomics and Reality, Econometrica, Vol.48.
- Süzer S (2004). Buğday Tarımı. Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Çiftçi Broşürü No: 51, Nisan 2004, Edirne.
- Ulusoy V (2002). Buğday Raporu. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Ankara.
- Wahl T.I. Lohmar B, Crook F (2005). China’s Changing Wheat Policies. Impact International Marketing Program for Agricultural Commodities & Trade E-News, November 2005, Washington State University, Pulman.
- Yavuz F, Dağdemir V, Demir O, (2000). Türkiye Buğday Üretiminde Tarım Bölgelerine Ait Arz Esnekliklerinin Tespiti Üzerine Bir Araştırma, IV. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, Tekirdağ.
- Yeni R, Dölekoğlu, C.Ö. (2003). Tarımsal Destekleme Politikasında Süreçler ve Üretici Transferleri. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Nisan 2003, Ankara.
- Yentürk N, (2003). Körlerin Yürüyüşü Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, No:46, İstanbul.
- Yeşilyurt C, Alan M.A (2003). Fen Liselerinin 2002 Yılı Göreceli Etkinliğinin Veri Zarflama Analizi (VZA) Yöntemi İle Ölçülmesi. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, Sivas.
- Yıldız E. (2006). Türkiye’de Uygulanan Para ve Maliye Politikalarının Tarımsal Üretime Olan Etkilerinin Ekonomik Analizi. T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Edirne.
- Yurdakul F. (1995). Ekonometride Yeni Eğilimler Hendry ve Sims Yöntemleri : Döviz Kuru Üzerine Uygulama. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.

EKLER

EK 1. TMO alımlarını etkileyen faktörlerin etki tepki fonksiyonları

Ek 2: BUĞDAY ÜRETİCİ ANKETİ

İli İlçesi Köyü Tarih

1. Hangi buğday çeşidini kullanıyorsunuz ?

.....

2. Sizce bölgede çeşit sorunu var mı? Evet Hayır

Evet ise neden?

.....

3. Kullandığınız buğday çeşidinden memnun musunuz ? Evet Hayır Diğer

Hayır ise neden ?

.....

4. Kullandığınız çeşide ait tohumluğun kademesi nedir?

Elit Orijinal Anaç Sertifikalı 1-2 Fikrim yok

5. Tohumluğu nereden temin ediyorsunuz?

Tarım kredi koop. Ziraat Odası Tarımsal araştırma Diğer.....

6. Tohumluğu aldığınız yerden memnun musunuz ? Evet Hayır

Hayır ise neden ?

.....

7. Dekara kullandığınız tohumluk miktarı ne kadar ? Bu miktarı nasıl belirliyorsunuz?

.....

8. Toprak tahlili yaptırıyor musunuz ? Evet Hayır

Hayır ise neden ?

9. Dekara hangi gübreden ne kadar kullanıyorsunuz ? Belirtiniz ?

Ekimle	Kardeşlenme	Sapa kalkma

10. Gübreyi peşin mi kredili mi aldınız ? Oran verebilir misiniz ?

Peşin Kredili

.....

11. Gübreyi nasıl kullanıyorsunuz ?

Makine ile Elle Diğer

12. Gübreyi nereden temin ediyorsunuz ?

Tarım kredi koop. Ziraat Odası Özel Bayii Diğer.....

13. Zirai ilacı nereden temin ediyorsunuz ?

Tarım kredi koop. Ziraat Odası Özel Bayii Diğer.....

14. Dekara hangi ilaçtan ne kadar kullanıyorsunuz ? Belirtiniz.

İlaç gr Ürün	Herbisit		İnsektisit		Fungusit		Bakterisit		Diğer	
	İlaç	Firma	İlaç	Firma	İlaç	Firma	İlaç	Firma	İlaç	Firma
Buğday										

15. Tarımsal kredi ihtiyacınız oluyor mu ? Evet Hayır

16. Krediler yeterli mi ? Evet Hayır

17. Krediyi nereden temin ediyorsunuz ?

Tarım kredi koop. Ziraat Bankası Ziraat Odası Diğer.....

18. Buğday tarımında en çok krediye ihtiyacınız olduğu zamanı belirtiniz ?

Tohumluk satın alırken Zirai ilaç satın alırken Gübre satın alırken
Hasatta Ekimde Diğer.....

19. Ürününüzün TMO tarafından belirlenen alım şeklinden memnun musunuz ?

Evet Hayır

Hayır ise neden ?

20. Pazarlamada karşılaştığınız sorunlar nelerdir ?

21. Üye olduğunuz kuruluşlar nelerdir ?

TMO Köy Kalkınma Koop. Tarım Satış Tarım Kredi Ziraat Odası
Diğer

22. Üye olduğunuz bu kuruluş (lar)ın faaliyetlerinden memnun musunuz? Önerileriniz neler?

23. Buğday üretiminde kooperatiflerin rolü nasıl olmalı ?

1. Önemsiz 2. Az önemli 3. Fikri yok 4. Önemli 5. Çok önemli

Un fabrikası kooperatife ait olmalı	1	2	3	4	5
TMO'nun demokratik olması	1	2	3	4	5
Girdi teminine yardımcı olmalı	1	2	3	4	5
Buğday alımı yapmalı	1	2	3	4	5
Devletin desteği fazla olmalı	1	2	3	4	5

24. Buğday tarımı yapmak için yeterli zirai aletiniz var mı ? Evet Hayır

25. Zirai aletlerinizi kimin tavsiyesi ile alıyorsunuz ?

Arkadaşımın TMO'nun Ziraat Odasının T. İl. Müdürlüğüne soruyorum
Kimseye sormuyorum Diğer.....

26. Hangi ekim metodunu uyguluyorsunuz ?

Mibzerle ekiyorum Serpme (elle) Serpme (aletle)

27. Ekim nöbeti uyguluyor musunuz ? Evet Hayır

28. Evet ise nasıl bir ekim nöbeti uyguluyorsunuz ?

.....

29. Yabancı ot kontrolünü nasıl yapıyorsunuz ?

Elle Aletle Diğer

30. Aynı tarlaya kaç yıldır buğday ekiyorsunuz ?

31. Hasatı ne ile yapıyorsunuz ? Elle biçim Biçerdöverle Diğer

32. Elinize geçen fiyatları nasıl değerlendiriyorsunuz ?

Çok düşük Düşük Normal İyi Çok iyi

Neden ?

33. Buğday fiyatını hangi kuruluş belirlemeli ?

Borsalar TMO Serbest piyasa Devlet fiyat açıklamalı Diğer.....

34. Sizce buğday fiyatı belirlenirken hangi kriterler dikkate alınmalıdır?

.....

35. Buğday alımı ve işlenmesi hangi kuruluşça yapılmalı ?

Tüccar TMO Tarım Kooperatifleri (Tarım Satış, Köy Kalkınma, T.Kredi)

36. Aşağıdaki kriterler buğday üretiminde ne derece önemlidir ?

1.Önemsiz 2. Az önemli 3. Fikri yok 4. Önemli 5. Çok önemli

Su yetersizliği	1	2	3	4	5
Su kirliliği	1	2	3	4	5
Fiyat politikaları	1	2	3	4	5
Gübrenin pahalılığı	1	2	3	4	5
Gübre miktarı	1	2	3	4	5
Zirai ilaçların pahalılığı	1	2	3	4	5
Tohum çeşidinin fazla olması	1	2	3	4	5
Buğday ithalatı	1	2	3	4	5
Münavebeye uyulmaması	1	2	3	4	5
Arazilerin parçalı olması	1	2	3	4	5
Pazarlama sorunları	1	2	3	4	5
Unlu gıda tüketiminin artması	1	2	3	4	5
Çiftçinin eğitimi	1	2	3	4	5
Verim düşüklüğü	1	2	3	4	5

37. Neden buğday tarımı yapıyorsunuz ?

Arazim başka ürüne elverişli değil İyi gelir getirdiği için Diğer.....

38. Ürününüzü nasıl pazarlıyorsunuz?

.....

39. Buğday arazinizin miktarı ve işletme biçimi nasıl ?

Arazi Cinsi	Kendi Arazisi (da)	Parça Sayısı (adet)	Kira (da)	Parça Sayısı (adet)	Ortak (da)	Parça Sayısı (adet)
Sulu						
Kuru						

40. Daha fazla buğday tarımı yapmak ister misiniz ? Evet Hayır

41. Buğday üretimi sizce avantajlı mı? Evet Hayır
Neden?

.....

42. Daha fazla buğday tarımı yapmak için kim neler yapabilir ?

Devlet :

Üreticiler :

Kooperatifler :

Toprak Mahsulleri Ofisi :

43. Arazi tipi Kumlu Killi Kumlu tınlı Diğer

44. İşlediğiniz toplam tarla alanı. Belirtiniz. (2005)

Ayçiçeği da Buğday.....da Şeker pancarı.....da Diğer.....

45. Buğday ekim alanınız ve toplam üretiminiz ne kadar ?

.....

46. Buğdayda üreticilere prim sistemi uygulanmalı mıdır ?

Evet Hayır

Neden ?

47. Sizce Un fabrikaları kimler tarafından işletilmelidir ?

TMO Kamu Özel Sektör Çiftçi Birlikleri Diğer

48. Yaşınız 49. Eğitim durumunuz.....

Üretici olarak söyleme gereğini duyduğunuz önemli bir konu var mı ? Varsa belirtiniz ?

ÖZGEÇMİŞ

04.12.1975 tarihinde İstanbul'da doğdu. İlkokulu Kartal Merkez Eczacıbaşı'nda, orta ve lise öğrenimini Özel Yunus Emre Lisesi'nde tamamladı. 1994 yılında girdiği Trakya Üniversitesi Tekirdağ Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü'nden 1998 yılında Ziraat Mühendisi olarak mezun oldu.

1998 yılında Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisansa başladı, 2001 yılında Yüksek Lisansını tamamladı. 2001 yılında aynı bölümde Doktora eğitimine başladı.

1997-1998 öğretim döneminde Trakya Üniversitesi Tekirdağ Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümünde açılan Araştırma Görevlisi sınavını kazanarak adı geçen bölümde 1998-2006 yılları arasında Araştırma Görevlisi olarak çalışmıştır. 2006 yılından beri ise Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.

Aynı zamanda iyi derecede İngilizce bilmektedir. Tarım Ekonomisi Derneğine üyedir. Çalışma konusu ise Tarım Politikasıdır. Evli ve BURAK isimli bir çocuk annesidir.